

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE HALKLA İLİŞKİLER
(1918-1922)**

Yüksek Lisans Tezi

Sezai Kürşat ÖKTE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

Milli Mücadele Döneminde Halkla İlişkiler (1918-1922)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr.Temuçin Faik Ertan

Tez Jürisi Üyeleri	
Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Biçe Söğüt (Başkan)	
Prof. Dr. Temuçin F. Ertan (Danışman)	
Doç. Dr. Vahide Vahide	

Tez Sınavı Tarihi ...18.02.2014...

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışma; Anadolu Türk halkının, 1918-1922 yılları arasında, özgür ve bağımsız yaşamak için; kendisine yönelik çok değişken tehdide karşı yapmış olduğu Milli Mücadele'nin halkla ilişkiler desteğini ortaya koymaktadır. İncelenen dönemde halka ilişkilerin, çok yönlü ve amaçlı yöntemlerin izlenmesiyle, çeşitli otoriteler tarafından uygulandığı görülmüştür. Osmanlı Hükümetleri, İtilaf Devletleri, Yerel-Bölgesel Kongreler ve Ulusal-Merkezi Yönetim gibi otorite merkezleri, zor kullanmaktan inandırmaya kadar muhtelif yöntemlere başvurmak suretiyle; Türk halkının ikna edilmesine ve kendi yanlarında yer almasına çalışmışlardır. Söz konusu uygulamalar, halkla ilişkiler esasları ile ilişkilendirilmiştir.

Bu dönemdeki halkla ilişkiler faaliyetlerinin stratejik planı olan, 22 Haziran 1919'da yayınlanan Amasya Tamimi'nin birinci maddesinde "*Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" demek suretiyle, mücadelenin halk iradesine dayanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Aslında Havza ve Amasya Genelgeleri ile başta Erzurum ve Sivas Kongreleri olmak üzere diğer kongreler, konferans ve toplantılar, mitingler, halkla ilişkilerin Milli Mücadele Dönemi'ndeki tipik hareketleridir. Halkla ilişkiler sadece Anadolu eksenli olarak yürütülmemiştir. Osmanlı Padişahı ve Hükümetleri de, İstanbul zihniyeti diyebileceğimiz bir anlayışı topluma benimsetmek ve mevcut otoriteyi sürdürebilmek için halkla ilişkiler faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

ABSTRACT

This study presents the public relations support of the Anatolian Turkish people's national struggle against the multi-variable threats to itself, between the years 1918-1922, in order to live in independence and freedom. It has been observed that public relations were implemented by various authorities with the application of multi-faceted and multi-purpose methods in the analyzed period. The well-known center of powers sought to convince the Turkish public to take position on their sides, by resorting to several methods from compulsion to persuasion. The so-called applications are connected with the basics of public relations.

It has been clearly stated in the first article of Amasya written general order, which was published 22 June 1919 and constituted the strategic plan of public relations activities of this period, as mentioning in "*The independence of nation will be rescued again by the nation's courage and decision*" required that the struggle should be based on public resolution. Indeed, Havza and Amasya notices together with first Erzurum and Sivas Congresses, other congresses, conferences, assemblies, and meetings were typical examples of public relations activities during the National Struggle Period. The public relations were not only implemented on the Anatolian dimension. Ottoman Sultan and Governments also conducted public relations activities in order to maintain the current authority and to give an understanding of the public by adopting Istanbul mentality.

ÖNSÖZ

Bu çalışma; Anadolu Türk halkının, 1918-1922 yılları arasında, özgür ve bağımsız yaşamak amacıyla; kendisine yönelik çok değişken tehdide karşı yapmış olduğu Milli Mücadele'nin halkla ilişkiler desteğini ortaya koymak için yapılmıştır.

1918-1922 yılları arasında yaşanan ve Türk tarihinde Milli Mücadele Dönemi olarak yer alan süreç bilindiği üzere;

- İşgallere karşı yerel ve bölgesel direnmeler,
- Ulusal teşkilatlanma ve mücadelenin nihai hedefinin belirlenmesi,
- Yeni Türk devletinin temellerinin atılması ve düzenli orduyla silahlı mücadele,
- Diplomasi alanındaki mücadeleyi kapsamaktadır.

Çalışmamızın iskeletini de bu safhalar teşkil etmiştir. Bu safhalara uygun halkla ilişkiler faaliyetleri; 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Mütarekesi arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Yüksek Öğretim Kurulu, Ulusal Tez Merkezi başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan yapmış olduğumuz çok yönlü araştırmaya göre; "Milli Mücadele Döneminde Halkla İlişkiler" konusunda yapılan ilk çalışmadır. 1918-1922 yılları arasında Türkiye'de kamuoyu oluşturmak amacıyla yapılan faaliyetler hakkında önemli bir eksikliği gidereceği değerlendirilmektedir.

Çalışmanın kendine özgü yapısal ve araştırma özelliği; belirlenen tarihler arasında yaşanan veya uygulanan, ancak adı halkla ilişkiler işlevi olarak konulmayan olayların; günümüzdeki anlamı ile ilişkilendirilerek çözümlenmesidir. Böyle bir yaklaşımla hazırlanan tez giriş, sonuç, kaynaklar ve ekler hariç üç ana bölümü içermektedir.

I. Bölümde; Milli Mücadele başlarken Anadolu'da otorite sağlama çabaları, ulusal teşkilatlanma ve nihai hedeflerin belirlenmesi esnasında halkla ilişkiler faaliyetleri incelenmiştir. Amasya Tamimi'nin yayınlanmasına kadar olan dönemi kapsamaktadır.

II. Bölümde; Ulusal Kongreler ve Heyet-i Temsiliye'nin halkla ilişkiler faaliyetleri, T.B.M.M.'nin açılışına kadar olan dönemde incelenmiştir.

III. Bölümde; I. T.B.M.M. döneminde halkla ilişkiler kapsamında yapılan planlama, teşkilatlanma ve uygulamaya ilişkin faaliyetler ile diplomasi alanındaki ilişkiler incelenmiş, çalışma Mudanya Mütarekesi ile sonlandırılmıştır.

Bu tez çalışması Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde yapmaya başladığım yüksek lisans eğitiminin ilk ürünüdür. Çalışma konusu çok değerli hocam Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'ın tavsiyeleri ve yol göstermeleri ile birlikte tespit edilmiştir.

Akademik eğitim esnasında başta Sn. Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, olmak üzere bilgi birikimi ve engin tarih tecrübeleriyle ufkumu açan; Prof. Dr. Yavuz Ercan, Prof. Dr. Oğuz AYTEPE; Prof. Dr. Mesut ÇAPA; Prof. Dr. Bige SÜKAN; Prof. Dr. Neşe ÖZDEN; Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK; Yrdc.Doç.Dr. Necdet AYSAN'a; idari bakımdan her türlü desteği sağlayan Sn. Fatma Mesci'ye;

Halkla ilişkiler esasları kapsamında eserleriyle her an bana destek ve yanımda olan; Sn. Prof. Dr. Birkan UYSAL ile Sn. Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN'a sonsuz saygı ve sevgilerimi sunarım. Dokümantasyon desteği için Sn. Canan ALIOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Tüm yaşantımda olduğu gibi bana her türlü desteği veren; özellikle kaynaklarla ilgili gayretlerinden dolayı Sevgili Eşim Zehra Ökte'ye sonsuz teşekkürler. Birbirimize hasret kaldığımız günlerin anısına canım oğluma...

Sezai Kürşat ÖKTE

21 Ekim 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	3
ABSTRACT	4
ÖNSÖZ	5
KISALTMALAR	11

GİRİŞ

A.	Konunun Tanımı ve Önemi	12
B.	Araştırma Yöntem ve Planı	14
C.	Kavramsal ve Kuramsal Açıklamalar	15
D.	Halkla İlişkilerde Tarihsel Arka Plan	24

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE BAŞLARKEN HALKLA İLİŞKİLER

1.1.	Osmanlı Hükümetleri'nin Otorite Sağlama Çabaları	39
1.1.1.	Mondros Mütarekesi'nin Kamuoyuna Duyurulması ve Tepkiler	40
1.1.2.	Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Komisyonlar ve Milli Kongre Beyannamesi	47
1.1.3.	Nasihât Heyetlerinin Teşkili, Uygulamaları, Halk Üzerinde Etkisi	54
1.2.	İstanbul Mitinglerinin İç ve Dış Kamuoyuna Etkileri	61
1.3.	Yerel ve Bölgesel Kongrelerin Halkla İlişkiler Kapsamında Faaliyetleri	75
1.4.	Ulusal Teşkilatlanma ve Milli Mücadelenin Stratejisi: Amasya Tamimi	79

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL KONGRELER VE HEYETİ TEMSİLİYE DÖNEMİ

2.1.	Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde İlk Örgütlenmeler	99
2.1.1.	Osmanlı Devleti'nin Karşılaştığı Yönetim Krizi	99
2.1.2.	Erzurum Kongresi ile Mücadele Prensiplerinin Kamuoyuna Duyurulması	104
2.1.3.	Sivas Kongresi Vasıtasıyla Ulusal-Merkezi Otoritenin Bütünleşmesi	113
2.1.4.	Halkla İlişkiler Esasları Kapsamında Erzurum ve Sivas Kongreleri	121
2.1.5.	Ulusal-Merkezi Yönetim Sorumluluğu Bağlamında Heyet-i Temsiliye	127
2.1.6.	Ulusal-Merkezi Yönetimin ilk İletişim Vasıtası: İrade-i Milliye Gazetesi	130
2.2.	Heyet-i Temsiliye Osmanlı Hükümeti İlişkileri	133
2.2.1.	Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul Basını ile İlişkileri	136
2.2.2.	İstanbul Hükümeti'nin Yüz yüze İletişim Arayışları: Amasya Mülakatı	139
2.2.3.	Sivas'ta Türk Kadınlarının Kamuoyu Oluşturma Etkinliği	144
2.2.4.	Milli İradenin Yeniden Tesisi Gayretleri: Meclis-i Mebusan Seçimleri	146
2.3.	Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya Gelişi ve İstanbul'da Durum	157
2.3.1.	Ulusal Hareketin Yeni İletişim Vasıtası: Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi	157
2.3.2.	Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Faaliyetleri, Misak-ı Milli'nin Kabulü	159
2.3.3.	İstanbul'un İşgali ve Meclis-i Mebusan'ın Kapatılması	172
2.3.4.	Ankara'da Ulusal Haber Ajansının Kurulması: Anadolu Ajansı	176
2.3.5.	Halkla İlişkiler Bağlamında İletişim Vasıtalarının Değerlendirilmesi	179
2.3.6.	Fetvalar ile Propaganda ve Karşı Propaganda	183

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİ

3.1.	Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Ankara'daki ilk Hükümet	188
3.2.	Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Halkla ilişkiler	197
3.2.1.	İç ve Dış Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Amaçlı Beyanname	198
3.2.2.	Halkla İlişkiler Teşkilatlanmasının Temeli: İrşad Encümenliği	200
3.2.3.	Halkla İlişkiler Teşkilatı: Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü	203
3.2.4.	Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri	210
3.2.5.	T.B.M.M. Hükümet Programı: Halkçılık Programı	214
3.2.6.	Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş	218
3.2.7.	T.B.M.M. Hükümeti ile Tevfik Paşa Hükümeti Arasındaki İlişkiler	223
3.2.8.	Türk Düzenli Ordusunun ilk Çatışması: I. İnönü Muharebesi	225
3.2.9.	T.B.M.M.'nin ilk Anayasası: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	227
3.2.10.	Türk Ordusunun Tarihi Savunması: II. İnönü Muharebesi	230
3.2.11.	Sakarya Doğusuna Çekilme: Kütahya-Eskişehir Muharebeleri	232
3.2.12.	Başkomandanlık Yasası ve Tekâlif-i Milliye Emirleri	234
3.2.13.	Sakarya Meydan Muharebesi	237
3.2.14.	Orduya Yönelik Propaganda ve Alman Tedbirler	242
3.2.15.	Büyük Taarruz Öncesi Gelişmeler Başkomutanlık Meydan Muharebesi	245
3.3.	T.B.M.M. Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Uluslararası Boyutu	248
3.3.1.	T.B.M.M.'nin ilk Siyasal Antlaşması: Gümrü Barış Antlaşması	249

3.3.2. T.B.M.M. Hükümetinin Katıldığı ilk Uluslararası Toplantı: Londra Konferansı	252
3.3.3. T.B.M.M. Hükümeti'nin Sovyetler Birliği ile İlişkileri, Moskova ve Kars Antlaşmaları	255
3.3.4. T.B.M.M.'nin Fransa ile İlişkileri ve Ankara Anlaşması	259
3.3.5. Silahlı Mücadelenin Sonlandırılması Mudanya Mütarekesi	263
SONUÇ	266
KAYNAKÇA	272
EKLER	281
ÖZGEÇMİŞ	321

KISALTMALAR

A.A.	Anadolu Ajansı
A.A.M.	Atatürk Araştırma Merkezi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
A.R.M.H. C.	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
Bknz.	Bakınız
B.T.T.D	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
D.T.C.F.	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
E.U.	Erkan-ı Umumiye
Gnkur.	Genelkurmay
H.T.	Heyet-i Temsiliye
H.T.V.D.	Harp Tarihi Vesikalar Dergisi
Ks.	Kısım
Md.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
No:	Numara
s.	Sayfa
S.B.F.	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Ş.A.M.H. C.	Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TODAİE	Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

A. Konunun Tanımı ve Önemi

Günümüzün en etkin kamuoyu oluşturma yöntemlerinin başında “*Halkla İlişkiler*” uygulamaları gelmektedir. Birinci Dünya Harbi yıllarına kadar modern anlamda halkla ilişkiler uygulamaları propaganda olarak tanımlanmıştır. Savaşla birlikte yazılı basın ve radyonun bilgi kirliliğine yol açması ve öncelik kazanmasıyla, halkla ilişkiler kavramı ortaya çıkmıştır.¹ Böylece kamuoyu yaratmak, yaratılan bu kamuoyuna göre belli politikaları meşru kılmak, diğerlerinin gözünde de haklı olmayı sağlamak halkla ilişkilerin amacı haline gelmiştir.² Bu yöntemin esası; karşı kitleyi inandırabilmek, etkileyebilmek ve onu bir eyleme dürüst yollardan itebilmektir. Halkla ilişkiler bir iletişim etkinliğidir. Tarihi süreç içerisinde, yönetenler ile yönetilenler arasındaki karşılıklı iletişime, anlayışa, kabul etmeye, işbirliği kurma ve sürdürmeye yardım eden bir yönetim işlevi olarak uygulanmıştır. Böylece siyasal iletişimin de en önemli yöntemi olma özelliğini kazanmıştır.

Türk tarihi incelendiğinde, Asya’dan Avrupa’ya doğru uzanan, uzun süreli bir egemenlik, otorite sağlama ve gücünü diğer topluluklara kabul ettirme mücadelesi görülmektedir. Bu tarihi süreçte Türklerin de, halkla ilişkiler faaliyetleri bağlamında, örgütlü yaşamları boyunca siyasal, sosyal ve iktisadi alanlarda yapmış olduğu uygulamalar vardır. Ancak bu uygulamalar, doğal olarak günümüzdeki anlamıyla planlanarak, bu konuda yetişmiş uzmanlar tarafından gerçekleştirilmemiştir.³ Günün koşullarına uygun olarak; yönetimin halkın durumu hakkında doğru ve yeterli bilgiye

¹ Tarık Somer, “*Halkla İlişkiler Sempozyumu-87 Açış Konuşması*”, Ankara Üniversitesi S.B.F., **Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi**, Ankara, 1988, s. 5.

² İrfan Erdoğan, **Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler**, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 1988, s. 68.

³ **A.g.e.**, s. 96.

sahip olması, yabancı ülke temsilcileriyle ilişkiler, halkın şikâyet ve isteklerinin tespiti ve bunlara çözüm getirme gibi halkla ilişkiler örneklerine rastlamak mümkündür.

Bilindiği üzere Birinci Dünya Harbi, Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Savaşın silahlı çatışma boyutuna son veren Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 tarihinde, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanmıştır.⁴ İtilaf Devletleri bu anlaşmanın yedinci maddesine dayanarak, Osmanlı Devleti topraklarını işgal etmiştir. İşgal ve işgale uğrama tehlikesi karşısında Anadolu ve Trakya'nın pek çok yerinde yerel ya da bölgesel direnme hareketleri başlamıştır. Özellikle, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, Rum ve Ermeni azınlığın ülkenin çeşitli bölgelerindeki faaliyetleri, Anadolu'daki direnişi artırmıştır. Bu mücadele Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişiyle birlikte, planlı bir teşkilatlanma ve uygulama ortamı bularak, 1919 yılının ortalarından itibaren ulusal çapta örgütlü hale gelmiştir.

22 Haziran 1919'da yayınlanan Amasya Tamimi'nin birinci maddesinde "*Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*" demek suretiyle⁵, mücadelenin halk iradesine dayanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Aslında Havza ve Amasya Genelgeleri ile başta Erzurum ve Sivas Kongreleri olmak üzere diğer kongreler, konferans ve toplantılar, mitingler, halkla ilişkilerin Milli Mücadele Dönemi'ndeki tipik hareketleri olarak görülebilir. Halkla ilişkiler sadece Anadolu eksenli olarak yürütülmemiştir. Osmanlı Padişahı ve hükümetleri de, İstanbul zihniyeti diyebileceğimiz bir anlayışı topluma benimsetmek ve mevcut otoriteyi sürdürebilmek için halkla ilişkiler faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Milli Mücadele öncesi Anadolu Halkı, yıllarca baskı altında kalmış, özellikle son onbeş sene yönetenlerin aklına sadece cephelere sürülecek insan kaynağı olarak gelmiştir. Cepheden cepheye koşarak tükenmiş bir toplumun geleceği için verilen yeni kararların uygulanması gerekmektedir. Mevcut durum; yapılacak çok yönlü bir mücadeleyi, çekilecek yeni sıkıntıları, yeni bir savaşı, baskıyı, korkuyu ve ölümü de

⁴ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C.I, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000, s. 12-14.

⁵ M.Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2011, s. 158.

göze almayı içeren sayısız girişimleri ve uygulamaları gerektirmektedir. Bu durumda girişilecek yeni mücadeleye halkın özveriyle katılmasını sağlayabilmek için tek bir yol vardır. “*Fedakârlığın kişiye ve ülkeye getireceği faydaların açıkça anlatılması, halkın girişilen çabaların doğruluğuna inanması ve sonuçta mücadeleyi yönetenleri desteklemesinin sağlanması.*” Bu olağanüstü dönemde, halkın inanç ve desteğine dayanma yolunda girişilen halkla ilişkiler çabaları, neticede yeni bir Türk Devleti’nin kurulması sonucunu vermiştir. “*Halk da kim oluyor?*” düşüncesine son veren halkla ilişkilerin önemi bu mücadelede açıkça görülmüştür.

B. Araştırma Yöntem ve Planı

Halkla ilişkilerin kuram, kavram ve uygulama esaslarının incelenmesi amacıyla yapmış olduğumuz araştırmada, Türkiye’de konu hakkındaki görüş ve eserlerin 1950’li yıllardan itibaren bilimsel ortamda yer almaya başladığı görülmüştür. Halkla ilişkiler etkinliği öncelikle, kamuoyu kavramı “*Halk Efkârı Mefhumu*” ve kamuoyu oluşturma esasları “*Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları*” olarak ele alınmıştır.⁶ Kamuoyu ile ilgili çalışmalar geliştirilirken, kamu yönetimi çerçevesinde halkla ilişkiler “*Amme İdaresi ve Halkla Münasebet Mefhumu*” konusu hakkında görüş ve prensipler ortaya konulmuştur.⁷ Abadan’ın 1964 yılındaki “*Modern Toplumlarda Halkla İlişkiler*”⁸ yapıtıyla, akademik ortamda halkla ilişkiler çalışmaları hız kazanmış, nihayet 1970’li yıllardan günümüze kadar konu hakkında çok sayıda eser hazırlanmıştır. Çalışmada tarih araştırma ve yöntemlerine uygun eserlere öncelik verilmiştir. Yazılı belge olarak Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Zabıt Cerideleri, Heyet-i Temsiliye tutanak ve kararları,

⁶ Nermin Abadan, **Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını No.50-32, Yeni Matbaa, 1956, Ankara. Seha L. Meray, “*Halk Efkârı ve Yoklaması*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi C.9, Sayı 3, 1954.

⁷ Nermin Abadan, “*Amme İdaresi ve Halkla Münasebet Mefhumu*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.10, Sayı 2, 1956.

⁸ Nermin Abadan-Unat, **Modern Toplumlarda Halkla Münasebetler**, TODAİE Yayınları No:80, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1964.

T.B.M.M. açık ve gizli celse Zabıt Cerideleri ile Harp Tarihi Vesikalarına ağırlık verilmiştir. Yazılı basın kaynağı olarak, İrade-i Milliye, Hâkimiyet-i Milliye ve diğer gazeteler ile Anadolu Ajansı bültenlerinden istifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu döneme ilişkin belgeye dayalı eserlerden, hatıralardan da yararlanılmıştır.

Milli Mücadele Dönemi'nde kamuoyu oluşturmak, mücadelenin meşruiyetini ve halkın siyasal katılımını sağlamak amacıyla yapılan halkla ilişkiler uygulamaları araştırılmıştır. Bu uygulamalara bağlı olarak gelişen olaylar, tarihi olguyu oluşturan belgelere dayanılarak, tarih araştırma yöntemleri çerçevesinde ve kronoloji esas alınarak incelenmiştir. Halkla ilişkiler sürecinin durum ve sorun belirleme, kaynakların saptanması, planlama, uygulama safhaları; Milli Mücadele Dönemi'nde, yerel ve bölgesel direnişler, genelgeler, kongreler, Heyet-i Temsiliye ve T.B.M.M. dönemleriyle ilişkilendirilmiştir. 1918-1922 yılları arasını kapsayan araştırmanın planlaması aşağıda belirtilen dönemleri içermektedir;

- Mondros Mütarekesi - Amasya Tamimi (30 Ekim 1918-22 Haziran 1919)
- Kongreler ve Heyeti Temsiliye Dönemi (22 Haziran 1919-23 Nisan 1920)
- I. T.B.M.M. Dönemi (23 Nisan 1920-11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi)

C. Kavramsal ve Kuramsal Açıklamalar

Milli Mücadele Dönemi'nde halkla ilişkiler, geniş kitlelerin kabulünü elde etmek için ikna yöntemlerinin kullanıldığı, bilinçli ve stratejik bir iletişim etkinliğidir. Gönüllü kitlelerin yönlendirilmesi, ortak bilinç ve kamuoyunun oluşturulması amaçlı faaliyetlerin tamamı etkili iletişimin kurulmasını ve sürdürülmesini gerektirmektedir. Bu süreçte halkla ilişkiler, yönetenler ile yönetilenler arasındaki karşılıklı iletişime dayanan bir yönetim işlevidir.

Halkla ilişkiler, çoğu kere, halkı aydınlatma, bir örgüte iyi niyet, destek ve itibar sağlama, halkın zihninde örgüt hakkında olumlu bir izlenim ve lehte bir imaj yaratma faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. En önemli özelliği ise, örgütle toplum arasında

karşılıklı çıkarlar bağlamında, çift yönlü iletişim ve bilgi alışverişine dayanarak bir denge sağlama faaliyeti olmasıdır. Daha genel bir ifadeyle; *“kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme sürecidir.”*⁹ Halkla ilişkilerin kamu yönetimindeki amaçları; *“Halkı aydınlatma, örgütü ve onun izlediği politikayı halka benimsetme; halkta yönetime karşı daha olumlu tavırlar yaratma; yönetimle olan temaslarında halkın işini kolaylaştırma; alınacak kararların daha isabetli olmasını sağlayacak bilgileri halktan elde etme; yasaklar hakkında aydınlatıcı bilgiler vererek yurttaşların yasalara uymasını sağlama; hizmetlerin görülmesinde halkın işbirliğini sağlama; yasalarda ve yönetsel usullerdeki aksaklıkların saptanmasında ve giderilmesinde halkın telkin, tavsiye ve şikâyetlerinden yararlanmadır.”*¹⁰

Siyasal sistemin toplumsal yaşamı düzenleyiş sürecinde iletişim olgusu önemli bir yere sahiptir. Zira sistemin temel unsurlarından birisi olan iktidara ulaşma çabasının iletişim süreci yoluyla aktarılıp öğrenilmesi gerekmektedir. Siyasal sistem de varlığını korumak, sürdürmek; ya da sistem karşıtları mevcut sistemi değiştirmek için iletişim olanaklarını kullanmak zorundadır. Böylece, çok geniş kitlelere kısa sürede ulaşma imkânı ve söz konusu kitlelerin siyaset ile buluşabilme olanakları kolayca sağlanabilmektedir.¹¹

Halkla ilişkiler iki kavramın birleştirilmesinden oluşmaktadır; *“halk”* ve *“ilişki”*. Sosyal bilimlerin her dalında kullanılan halk kavramı aslında sosyolojiye aittir. Belli, örgütlü, yer ve zamanda yaşayan, ortak özelliklere sahip insan topluluğunu anlatmak için kullanılır. Halk sözcüğünün kullanımı, örgütlü ilişkilerin doğasına ve ideolojik biçimlendirmeye göre değişmektedir. Siyaset sosyolojisinde halk, ülke olarak tanımlanan bir siyasal birimi oluşturan insan kitleleri (kamular) veya seçmenler olarak ele alınır. Halk, yönetici sınıfların dışında kalanlar ve yönetilenler olarak da tanımlanır; bu durumda halk yönetilen kitlelere verilen isim olur. Halkla ilişkilerde halk; örgüt ile

⁹ Cemal Mihçioğlu, *“Halkla ilişkiler Nedir?”*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 22, Sayı 1, 1989.

¹⁰ Mihçioğlu, *“Halkla ilişkiler Nedir?”*, a.g.m.

¹¹ Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 97.

halkları arasındaki bağlar çerçevesinde oluşturulan esaslarda belirlenmektedir. Bu durumda halk; örgüte destek ve olanak sağlayanlar, seçmenler, çeşitli liderler, diğer örgütler, yasal düzenleyiciler, hükümet kuruluşları, medya, örgütün çalışmasını kısıtlayanlar, rakipler, muhalifler, karşıtlar, yasa yapan ve uygulayanlar olabilir.¹²

İlişki kavramı, en azından iki tarafı içeren, amaçlı faaliyetle kurulan ve yürütülen, geçici veya sürekli olan, gerektiğinde tekrarlanarak desteklenen, çeşitli yoğunlukta duygu, düşünce, tutum ve inanç taşıyan bağı anlatır. İlişki bir faaliyetin içeriği olup, örgütlü yaşamın ve günlük hayatın her anı insanların birbiriyle sürekli ilişkisiyle doludur. Dolayısıyla, insanlararası günlük ilişkiler aynı zamanda halkla ilişkiler olarak nitelenebilir. Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda, bireysel ilişkiler seviyesinden makro seviyeye doğru çıktığında, örgüt içi ve örgütlerarası, ülke içi ve ülkelerarası ilişkilerde sürekli halkla ilişkiler yapıldığı görülür.¹³

Yöneten-yönetilen ilişkilerinin düzenlenmesi kapsamında halkla ilişkiler uygulamalarının amacı; bir yandan yönetimin etkinliğini artırarak toplumda yönetime karşı bir güven duygusunun gelişmesini sağlamak, diğer yandan da kimi sorunların doğmasını, kimi sorunların da krize dönüşmeden engellenerek sistemin sürekliliğine katkıda bulunmaktır.¹⁴ Devlet yönetimine halkla ilişkilerin katkısı; meşruiyet, siyasal katılım ve yönetim sorumluluğu kavramlarıyla bağıntılıdır.

Meşruiyet; siyasal gücün (devletin) emrediciliğinin kabulü ile ilişkili bir kavramdır. Bu nedenle devlet genel olarak bir toplumda emretme gücüne sahip en ileri otorite örgütlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak otorite; karşı çıkılması durumunda dahi kendi irademizi karşımızdakine kabul ettirmedir. Siyaset bilimi açısından, otoriteye sahip bulunan siyasal örgütlenmeler belirli bir desteği alamadan yaşayamazlar. Bu destek ise, meşruiyet olarak tanımlanmaktadır. Meşruiyet, otoriteye sahip bulunanların çevresiyle düzenli, sürekli ve uyumlu ilişki kurması ve varlığını

¹² Erdoğan, **a.g.e.**, s. 15.

¹³ Birkan Uysal, **Siyaset Yönetim Halkla İlişkiler**, TODAİE Yayını No:287, Ankara, 1998, s. 16-18.

¹⁴ **A.g.e.**, s. 20-40.

sürdürmesinin ön koşuludur. Bu nedenle; her siyasal örgütlenme; iradesini topluma kabul ettirmek için zor kullanımından başlayarak, ikna etmeye kadar uzanan çeşitli yöntemlere başvurur. Bir ikna yöntemi olan halkla ilişkiler de devletin onay alma sürecindeki en önemli yöntemidir.¹⁵

Siyasal katılım; toplumdaki bireylerin, bu bireylerin oluşturduğu çeşitli örgüt ve kurumların siyasal karar süreçleri içerisinde yer alabilmesi, bu kararları etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Siyasal katılımın yaygınlaşması ve etkinleşmesi; yani siyasal karar organlarıyla halkın bu sürece katılıp etkin olması söz konusu toplumun, halk iradesini yansıtan temsilcilerle yönetimi, demokratikleşme sürecini göstermektedir.¹⁶

Yönetim sorumluluk kavramı ise, yönetimin halka karşı sorumlu olmasını vurgulamakta, toplumu kontrol eden devletin, dolayısıyla yönetimin bireylerin yararına işlemlerini anlatmaktadır. Devlet yönetiminde halkla ilişkiler; devlet kurumlarının kitleleriyle olumlu ilişkiler kurmalarının; halkın devlet yönetiminin amacı, politikaları ve etkinliklerinin benimsenmesinin; onların etkinlik ve verimliliğine katkıda bulunması varsayımına dayanmakta ve bunun sağlanmasını kendisine amaç edinmektedir. Devlet yönetimi toplumun ve hükümetin saptadığı hedefleri birleştirmekte ve bütünleştirmektedir. Halkla ilişkiler ise buna katkıda bulunmak için; neyin niçin yapıldığı, niçin yapılmadığının açıklanmasında önem kazanmaktadır. Böylece halkla ilişkiler hem bilgi sağlama hem de ideoloji aşılama aracı haline gelebilir. Devlet politikası olarak halkla ilişkiler ideoloji yayma, hükümetlerin politikalarını haklılaştırma amacıyla da kullanılmaktadır. Aynı zamanda halkla ilişkiler, siyasal-yönetimsel otoriteye meşruluk ve destek sağlama aracıdır. Planlama ve politika yapımında halkın saptanması ve karakterlerinin bilinmesi gerekir; ancak böylece etkili ve başarılı bir strateji çizilebilir. Halk; ilgisiz; farkında olan (*bir durumu ilgili olarak algılar, aktif ve örgütlü değildir*); aktif (*gelişmelerin farkındadır ve eylem için örgütlenir*) durumlarda bulunabilir.¹⁷

¹⁵ Uysal, **a.g.e.**, s. 20-40.

¹⁶ Tefvik Çavdar, “*Milli Mücadelede Direniş ve Gösteriler*”, **Amme İdaresi Dergisi**, 1981, Sayı 4.

¹⁷ Uysal, **a.g.e.**, s. 24-27.

Halkla ilişkiler tanımları, tarihi süreç içerisinde birbirini destekleyen ve bazen de birbirini yadsıyan görünümdeki bir değişime uğramıştır. Abadan eserinde; 1959 yılı Nisan ayında ilk kongresini yapan Milletlerarası Halkla Münasebet Birliği'nin yapmış olduğu resmi tanımlamaya yer vermektedir;

*“Halkla münasebet, özel veya kamu sektörlerinde faaliyet gösteren müessese veya teşkilatın temasta buldukları kimselerin anlayış, sempati ve desteğini elde etmek üzere sürekli olarak yapmış oldukları bir sevki idare görevidir.”*¹⁸

Asna; “Halkla İlişkiler” kavramını şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Halkla İlişkiler, özel ya da tüzel kişilerin belirtilmiş kitlelerle dürüst ve sağlam bağlar kurup geliştirerek, onları olumlu inanç ve eylemlere yönelmesi, tepkileri değerlendirerek tutumuna yön vermesi, böylece karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler sürdürme yolundaki planlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatıdır.”*¹⁹

Erdoğan'ın tanımlaması ise şu şekildedir;

*“Halkla ilişkiler, yönetimin izlemekte olduğu politikanın halka benimsetilmesi, çalışmaların sürekli ve tam olarak halka duyurulması, yönetime karşı olumlu bir hava yaratılması, buna karşılık halkın da yönetim hakkında ne düşündüğünün ve yönetimden ne istediğinin bilinmesi ve halkla işbirliğinin sağlanması görevine halkla ilişkiler denilmektedir.”*²⁰

Çalışmamız esnasında, Milli Mücadele Dönemi'nde halkla ilişkilerin en önemli özelliği olan “*kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme süreci*” üzerinde durulacaktır. Zira kamuoyunun etkilenmesi ve ona örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak bir biçim verilmesi, özellikle geleneksel ve geçiş halindeki toplumlarda, aydınlatıcı ve eğitici nitelikteki çabalara ihtiyaç göstermektedir. Milli Mücadele sürecinde oluşturulan örgütlerin kamuoyundan etkilenmesi ise, yönetimle ilgili kararları toplumun ihtiyaçlarına daha uygun bir niteliğe kavuşturma ve halkın yönetime katılma özlemlerinin gerçekleştirilmesi kapsamındadır.

Toplumlara / kitlelere bir şey yaptırabilmek için üç etkili yol bulunmaktadır; “*zor kullanmak, para ile satın almak/para harcamak, inandırmak*”. Zor kullanmak, kullanılan zorun ağırlığına göre, zamanla her türlü direnci kırabilecek bir yoldur. Ancak kullanılan baskı ortadan kalktıktan sonra her şey eski haline döneceğine göre, zora

¹⁸ Nermin Abadan-Unat, **Modern Toplumlarda Halkla Münasebetler**, s. 7-8.

¹⁹ Asna, **a.g.e.**, s. 23.

²⁰ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 19-20.

başvurmanın uzun vadede yararlı olacağını düşünmek mümkün değildir. Üstelik baskının devamı boyunca biriken kin ve nefretin, baskıdan sonra intikam şeklindeki tepkiye dönüşme tehlikesi, zorun getirdiği faydayı yıkıp götürecektir zararlar yaratma ihtimali, bu çareye kolayca başvurulmasını önleyici bir faktördür. Para için de aynı şey söylenebilir. “*Paranın açamayacağı kapı olmayacağı*” görüşü ancak para yettiği sürece doğru olabilir. Para bittiği zaman, yaptırılan işler duracağı gibi, bozulan moral değerleri tamir etmekte imkânsızlaşacak, yani ortaya çıkan zararlar, önceki faydaları yok edecek kadar büyük olacaktır. Öyleyse uzun vadede en yararlı çare inandırma, ikna etme yoludur.²¹

Dürüstlük kavramı halkla ilişkilerin anlamını etkileyecek kadar önem taşımaktadır. Dürüstlük ilkesinin, onurlu çalışma, doğruluk ve güvenilirlik ilkeleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Hiçbir şeyin gizlenmeden kamuoyuna aktarılması, halkla ilişkilerin değişmez niteliklerindedir. Güven sağlanmasında diğer bir etken ise, mesajların sunulmasında inandırıcı olunabilmesidir. Tüm bu ilkelerin yanında yinelemek ilkesi de önemli bir etkidir. Mesajların sık tekrarı hedefin belleğinde konunun yer etmesini ve bir daha unutmamasını sağlamaktadır.²²

Halkla ilişkiler, halkın sesine kulak verme eğiliminden doğmuştur. Propaganda ise tek taraflı bir mesaj bombardımanı, bir beyin yıkama çalışmasıdır. Onda amaç, ne pahasına olursa olsun, besleyici tepkinin gelebileceği tüm yolları kapamak pahasına, hedef kitleyi inanç ve eyleme yöneltmektir.²³ Propaganda sanatının ustası, Hitler’in en yakın yardımcısı Goebbels, bu faaliyeti “*bir siyaset aleti, toplumu kontrol altında tutabilme gücü*” olarak tanımlamaktadır.²⁴

²¹ Asna, **a.g.e.**, s. 37-39.

²² **A.g.e.**, s. 107-122.

²³ **A.g.e.**, s. 32.

²⁴ “Propagandanın işlevi sadece düşünceleri dönüştürmek değil, asıl kitleleri cezbederek onları sıraya sokmaktır. Görevi, uygun ortam bulduğunda kişi faaliyetlerinin tümünü perdeleyerek bireyin çevresini, yeni hareketimizin (Nazi hareketi) dünya görüşünü kavrayabilecek biçimde değiştirebilmektir.” Jean-Marie Domenach, **Politika ve Propaganda**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1969, s. 41-55.

İşte propaganda ile halkla ilişkilerin temel ayrılığı buradadır. Halkla ilişkiler mesleğinin inancı, insanların nasıl yönetildikleri, hükümetlerinin kendileri için ne yaptıkları, kendileri adına ne kararlar aldıkları ve yararlanacakları kolaylıklar, devlet hizmetlerinin neler olduğu konusunda bilgi sahibi olmak istedikleri ve buna hakları olduğudur. Demokrasi'nin “*halkın halk tarafından halk için yönetilmesi*” biçimindeki tanımının altında da bu anlam yatmaktadır. Hükümetin vatandaşla ilişkisinde karşılıklı diyalog zorunluluğu söz konusudur.²⁵

Halkla ilişkileri propagandadan ayıran ikinci önemli etken, dürüstlük ilkesidir. Halkla ilişkiler, kuruluşu kamuoyuna gerçekleri saklamadan, doğru söyleyerek dürüst yollardan tanıtır. Oysa propagandanın böyle bir konusu yoktur. Amacına ulaşmak için propagandanın gerçekleri saptırdığı, bir ahlaki ilkeye bağlı olmadığı görülür. Halkla ilişkiler ise uzun vadeli bir sorumluluk taşıdığı için hedef kitlenin belirtilen görüş ve davranışları gönüllü olarak kabul etmesi ile karşılıklı anlayışın sağlanacağına inanır. Uluslararası Public Relations Derneği Genel Sekreteri Sam Black'in bu konudaki görüşü farkı daha net olarak ortaya koymaktadır.²⁶ Devlet-halk ilişkisi açısından yapılacak bir değerlendirmede halkla ilişkilerle propaganda bir tek amaçla üst üste çalışabilir. Her ikisi de, devletin topluma ideoloji aşlamak ya da mevcut ideolojiyi sürdürmek için kullandığı teknikler arasındadır.²⁷

Halkla ilişkiler faaliyetlerini kamuoyundan ayırmak, kamuoyu olmadan halkla ilişkileri düşünmek imkânsızdır. Kamuoyu, şöyle tanımlanmaktadır;

“Siyasi nutuk ve yazılardan, halkı heyecanlandıran haberlere kadar her fırsatta, iddialara mesnet teşkil etmek üzere öne sürülen; arkasına sığınulan; şahit gösterilen; ikna edilmeye

²⁵ Kazancı, **a.g.e.**, s. 49-51.

²⁶ Halkla ilişkilerde başarı, ancak temel politika ahlaka uygun ve kullanılan araçlar gerçeğin sınırları içinde ise sağlanır. Yalan, zararlı ve kuşku doğuracak araçlardan yararlanılamaz. Zayıf ve yanlış bir tutumu halkla ilişkiler teknikleri kullanılarak örtbas etmek olanak dışıdır. Tersine başarılı bir halkla ilişkiler kampanyası zayıflığı, nedenleri ile sergileyen ve onu düzeltmeye çalışan kampanyadır. Asna, **a.g.e.**, 33-34.

²⁷ Kazancı, **a.g.e.**, s.49.

çalışılan; hesap soran veya soracak olan; aydınlatılmasını isteyen; tatmin edilmesini bekleyen ve tatmine çalışılan görülmez varlık ve güçtür."²⁸

Kamuoyu konusunu ilgilendiren "kamu", "Bir mesele ile karşılaşan; meselenin çözüm tarzları hakkında fikir ayrılığı gösteren; mesele üzerinde tartışmaya girişen bir insan topluluğudur." Bu anlamıyla kamu, vatandaşların genel görüşü anlamına gelen geniş kamu kavramından ayrılır. Kamu terimiyle, aynı mesele üzerinde dikkati toplanmış, mesafeli-temaslı bir sosyal grup kastedilmektedir.²⁹

Meseleler daima değiştiği ve çeşitli olduğu için, bunlara karşılık gelecek kamu da çeşitli olur ve değişir. Bir meselenin varlığı, o mesele ile ilgilenen kamunun oluşacağını ve harekete geçeceğini ifade eder. Kamu, ancak bir mesele ile oluştuğuna göre, bir cemiyet şekil ve teşkilatına da sahip değildir. Tam manasıyla bir "biz duygusu" da yoktur. Kamu, böylece, genişliği ve üye sayısı meselelere göre değişen, şekilsiz bir gruptur. Önceden tespit edilmiş bir faaliyeti yoktur, bir neticeye, bir eyleme ulaşma çabasına giriştiği için, kendi faaliyetini kendi yaratır.³⁰

Kamuoyu deyimindeki "oy" ise, "tartışmalı bir konuda ifade edilen görüş tarzları ve kanaatlerdir". Kamuoyu, herhangi bir tip gruba dâhil bireylerin birbirleri üzerindeki karşılıklı etkilerinden doğar. Grupta, her an hâkim bir fikir olabilir, fakat bu grubun üyelerince ileri sürülen başka fikirler de vardır. Grubun bu şekilde ortaya çıkan fikri, kanaati durağan değildir. Tartışmaya yeni unsurlar girdikçe değişebilir.³¹

Halkla ilişkiler açısından kamuoyu, yönetsel ve siyasal sistemi etkileme sürecine girdiğinde büyük önem kazanır. Kamuoyunun önemi bazen de kendisine danışıldığında artar. Kanaat önderleri yönetsel kararlara katılmaya çağrıldığında kamuoyu kişiselleşir. Baskı ya da çıkar gruplarının liderleri belirli konuda oluşmuş

²⁸ Seha L. Meray, "Halk Efkarı ve Yoklaması", **SBF Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3, 1954. Kamuoyu hakkında detaylı bilgi için faydalanılacak eserler; Nermin Abadan, **Halk Efkarı ve Tesir Sahaları**, 1956; Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

²⁹ Meray, "Halkla ilişkiler Nedir?", **a.g.m.**

³⁰ Sezer, **a.g.e.**, s. 3-5.

³¹ Meray, "Halkla ilişkiler Nedir?", **a.g.m.**

kamuoyunu temsil ederler. Halkla ilişkiler uygulamasında kimi kez kanaat önderleri, kimi kez de salt bireyler hedef alınılır. Yine halkla ilişkiler uygulamaları içinde kamuoyu oluşturmak için, kanaat sahiplerinden çok kanaat yaratıcılarına yönelmek hedefi tutturmakta daha sağlam bir yol olarak gözükmektedir. Saygınlığı olan gazete yazarları, esnaf birliklerinin sevilen liderleri, herkesin saydığı bir din adamı, belirli konulardaki mesajların tutunması için etkili kaynak olabilirler.³²

Halkla ilişkiler tarihini olaylar dizinine göre ele alıp incelemeye yönelik olarak, Grunig ve Hunt'ın kuramsal yaklaşımı bilimsel alanda kabul görmektedir. Grunig ve Hunt halkla ilişkileri dört tarihsel döneme ayırmış ve bu dönemlere karşılık gelen kuramsal açıklamalar getirmişlerdir.³³ Bu modeller; *Tanıtım Dönemi ve Basın Ajanlığı Modeli*³⁴; *Enformasyon Dönemi ve Kamu Enformasyon Modeli*³⁵; *Aktif Savunma Dönemi ve İki Yönlü Simetri Olmayan (Asimetrik) Model*³⁶; *İlişki Dönemi ve İki Yönlü Simetrik Model*³⁷; Hunt ve Grunig tarafından sunulan halkla ilişkiler tarihi yaklaşımları, halkla

³² Sezer, **a.g.e.**, s. 19-22.

³³ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 187-189.

³⁴ 1800'lerde başlamıştır. Yayma ve dikkat çekme odaklıdır. Tek yönlü iletişim karakterindedir. Araştırma çok azdır. Bu modelde amaç basının ilgisini çekerek bir konunun tanıtımının yapılmasıdır. Basın ajansı/tanıtım modelini propaganda olarak nitelenecek doğru bir yaklaşım olabilir. Hem kaynak açık değildir, hem de hedef kitlenin görüşü, hedef kitleden alınan geri besleme "feedback" önemli değildir. Uygulanan iletişim tek taraflı ve yanlı bir iletişimdir. **Just another WordPress.com weblog**; "*Grunig ve Hunt'ın Halkla İlişkiler Modelleri*", **Halkla İlişkilerin Temelleri**.

³⁵ 1900'lerde başlayıp 1920'lere kadar süren dönemdir. Bir organizasyon veya kişi hakkında olumlu, dürüst ve doğru enformasyon dağılımına odaklanır. Kaynaktan alıcıya doğru tek yönlü göndermeye dayanır. Bugün devlet, sivil toplum örgütleri ve ticari örgütler tarafından kullanılmaktadır. Kamuyu bilgilendirme modelinin en temel işlevi bir kişi ya da kuruluşun kendisi ve faaliyetleri hakkında hedef kitesine bilgi vermesidir. Erdoğan, **a.g.e.**, s.187.

³⁶ 1920'lerde W. Lippmann'ın kamuoyu yapısıyla başlatılmıştır. Tutumları değiştirmeye ve davranışları etkilemeye odaklanmış olduğu için asimetriktir. İki yönlü olması ise geri beslemenin mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır. Temel amaç bir iletişimde amacın gerçekleşmesini test etmektir. Bu dönemde iletişim araştırmalarının çoğu savaş dönemi propagandası, beyin yıkama ve sosyal hileli yönlendirme üzerinde durmaktaydı. Savaş sonu da bu ilgi "ikna iletişimi" çerçevesinde devam etmiştir. Siyasal halkla ilişkiler, güvenlik gibi halkın desteğini arayan belli "dava" güden hareketler bu modeli kullanmaya devam etmektedir. Bu modelde, temel olarak karşılıklı bir iletişim söz konusudur fakat iletişimin akışı ve yoğunluğu kaynağın yani kuruluşun lehine olacak şekilde dengesizdir. Temel amaç; "Tarafsız tutumları olumluya dönüştürmek, olumsuz tutumları ortadan kaldırmaktır."**Just another WordPress.com weblog**;

³⁷ 1960'larda başlatılmaktadır. Karşılıklı anlayış ve çatışma çözümüne odaklanmıştır. Gruplar arasında dengeli etkiyle iki yönlü bir iletişim vardır. Algı ve değerler üzerinde durur. Ana amaç karşılıklı ortak anlayıştır. Halkla ilişkiler; iletişim taktiklerini kullanma yerine daha çok araştırmaya dayanan ve bir

ilişkileri “*yapılan faaliyetlerin ne olduğuna*” göre yazmaya yönelik bir tarih anlayışıdır. Bu tarih anlayışına göre; halkla ilişkiler tek yönlü iletişimden iki yönlüye, tek yönlü hileli yönlendirmeden iki yönlü tanıma ve tanıtmaya, katılımcı demokrasi ve yönetim türüne doğru bir değişim göstermiştir.³⁸

Milli Mücadele Dönemi’nde Halkla İlişkiler faaliyetleri; birinci öncelikle “*halkla ilişkiler uygulamalarında karşılıklı saygıya odaklı ve ortak anlayışlar geliştirme yolunda çaba sarf edilen, karşılıklı mutabakatı esas alan, lider etkilerini ön planda tutan*” iki yönlü simetrik model çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak dönemin olağanüstü siyasal ve askeri koşulları, toplumsal yapının özellikleri göz önünde bulundurularak, mücadele sürecinde “*iki yönlü asimetric*” ve “*kamu enformasyon*” modellerinin özelliklerine de yer verilmiştir.

D. Halkla İlişkilerde Tarihsel Arka Plan

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için kendi başlarına veya birlikte hareket ederek faaliyet göstermişler, birbirleriyle ve doğal çevreleriyle ilişkiye girmişlerdir. İnsanların yaratıcı ve üretici karakterleri, örgütlenme biçimleri ve ilişkileri sürdürülen yaşam koşullarının doğasıyla gelişmiştir. Bu nedenle, halkla ilişkiler doğal olarak insanlar arası olan her faaliyette ve her örgütlü yapı içinde mevcuttur. Adı halkla ilişkiler olmasa bile, her örgütlü ilişki kendi doğasına uygun planlı faaliyeti anlatmaktadır. Dolayısıyla bu faaliyetin nerede ve ne zaman başladığı kesin olarak belli değildir.³⁹

Halkla ilişkilerle ilgilenen bilim insanları, halkla ilişkilerin insanların toplum halinde yaşamaya başlamalarından beri var olduğunu kabul ederler. Gerçekten de eski Yunanlılarda ve Roma’da uygulanmakta olan “*forum*” bir halkla ilişkiler aracıdır. Eski

organizasyonun liderlik ve yönetim fonksiyonu olarak değerlendirilir. Siyasal ve özel alanda bu anlayış gerginliği yumuşatma ve uzlaşma politikalarına dayanır. Erdoğan, **a.g.e.**, s.188.

³⁸ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 188-189.

³⁹ **A.g.e.**, s. 37.

Roma’da söylenen “Vox populi, vox Dei” (*Halkın sesi, Tanrının sesidir*) sözü, halkla ilişkilere verilen önemi göstermektedir. Okuryazarlığın olmadığı devirlerde, halkla ilişkilerin etkili şekli yüz yüze ilişkiler, söylev ve konferanslardır. Çiçero (M.Ö. 106-43), Demosten (M.Ö.383-322) açık toplantılarda ün yapmış, halkı etkileyici kişiler olarak ortaya çıkmışlardır. Büyük İskender (M.Ö. 356-323) fethettiği ülkelere yerel giysiler giyerek gitmiş, bazen de işgal ettiği ülkenin kralının kızıyla evlenerek, halkın ilgisini çekmek istemiştir. Roma İmparatoru Ogüst, abideler yaptırmış, edebiyatı teşvik ederek halkın sevgisini kazanmaya çalışmıştır.⁴⁰

Halkla ilişkilerin günümüzdeki anlamıyla ve bu anlamı destekleyen örgütlü yapıyla kullanılmaya başlanmasının tarihi ise oldukça yenidir. Profesyonel halkla ilişkiler faaliyetlerinin ilk örnekleri 19. Yüzyılın sonlarında ABD’de görülmüş; siyasal, sosyal ve ekonomik ilerlemeye paralel olarak gelişmiştir.⁴¹

Halkla ilişkiler teriminin ilk defa kimin tarafından nerede kullanıldığı oldukça tartışmalı bir konudur. Abadan’ın aktardığına göre; İngiliz Halkla Münasebet Enstitüsünün Başkanı Paget Cooke’e göre ilk defa ABD Başkanı Thomas Jefferson 1802’de Amerikan Kongresine gönderdiği bir mesajda bu terimi “*ruh hali*” yerine kullanmıştır. Diğer bir düşünür H. Verdier’ye göre ise New Yorklu hukukçu D.Easton ilk defa 1882’de Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesinde “*Halkla Münasebet ve Hukukçuların Mükellefiyeti*” konulu konferansında bu kavramı ortaya atmıştır.⁴²

1900’lü yılların başında ortaya çıkan Ivy Lee adındaki gazeteci, halkla ilişkilerle ilgili ilk büroyu açarak, bu alanının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. 1916 yılında John D. Rockefeller’in kişisel danışmanlığına getirilen Lee, yayınladığı bazı kitapçıklarla halkla ilişkilerin özel sektördeki ilk örneklerini ve ilkelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Halkla ilişkileri meslek olarak ilk defa icra eden kişi unvanına sahiptir. Lee’ye göre halkla ilişkiler, özetle; “*Kamu kurumları ve şirket çıkarı adına,*

⁴⁰ Nuri Tortop, **Halkla İlişkiler**, İksan Matbaası, Ankara, 1986, s. 12-18.

⁴¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 37.

⁴² Abadan, **Modern Toplumlarda Halkla Münasebetler**, s. 8.

doğrulukla ve açıkça, basına ve ABD halkına, değer taşıyan ve onları ilgilendiren konularda anında ve doğru enformasyon sağlanmalıdır.” Ivy Lee daha sonra yayınlamış olduğu yapıtıyla halkla ilişkiler konusunda bugün bile geçerliliği olan bazı ilkeleri ortaya koymuştur.⁴³

Halkla ilişkilerin gelişimine önemli katkı sağlayan diğer bir kişi de, Edward L. Bernays'tir. Mevcut kaynaklar, Bernays'ı bu alanda akademik çalışmalar yapan ilk kişi olarak belirtmektedir. Bernays'ın 1923 yılında yayınlanan *“Crystallizing Public Opinion”* (Kamuoyuna Biçim Verme) adlı eseri halkla ilişkiler alanında yayınlanmış ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Bernays aynı yıl içinde New York Üniversitesinde bu alanda ilk dersi vermiştir. Walter Lippman 1922 yılında *“Public Opinion”* (Kamuoyu) adlı klasik eserini yayınlamakla kitle haberleşmesi ve kamuoyunun etkilenmesi ile ilgili sorunları aydınlatmaya çalışmıştır. Bu dönemde sosyal bilimcilerin kamuoyu, propaganda süreci ve baskı gruplarının faaliyetleri üzerinde yaptıkları incelemeler, halkla ilişkiler alanının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.⁴⁴

Türkiye’de profesyonel halkla ilişkilerin ön koşulları, 1923’de Cumhuriyetin ilanı ve 1924’te hilafet ve saltanatın kaldırılarak, Batı tipi demokrasiye geçişle birlikte oluşmaya başlamıştır. Milli Mücadele Döneminde ise; toplumsal fayda bağlamındaki; kamuoyu oluşturma, halkı aydınlatma ve güvenini kazanma, yöneten-yönetilen ilişkilerini düzenleme, meşruiyet ve halkın siyasal katılımını sağlamaya yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri, günümüzdeki anlamına yakın olarak uygulanmıştır.

Türk tarihinde halkla ilişkiler faaliyetlerinin ilk örnekleri arasında, siyasal ve ekonomik, yönetsel, töreler üzerine kurulmuş planlı ilişkilerin olduğunu görmek mümkündür. Bunlar, halkla, tebayla, köleyle ve diğer toplumlarla kurulan rutin günlük ilişkiler şeklindedir. Göktürklerin Orhun Abidelerindeki yazıtları, Selçukluların büyük devlet adamlarından Nizamülmülk’ün Siyasetname adlı eserinde bulunan hususlar

⁴³ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁴ Mihçioğlu, *“Halkla ilişkiler Nedir?”*, **a.g.m.**

önemli örnekleri teşkil etmektedir.⁴⁵ Göktürkler, 200 yıllık bir tarihsel dönemi (545-745) bütün ayrıntıları ve özellikleriyle belirterek, Orhun Kitabeleri denen taş belgelere yazmışlardır. Bilge Kağan'ın halkla ilişkiler bağlamında bu kitabelere yazdırmış olduğu bir çok örnek bulunmaktadır.⁴⁶ Nizamü'l-mülk, hazırladığı Siyasetname'de yalnız nasihat vermekle yetinmemiş, dönemindeki bazı olayları nakletmiş, Selçuklu Devleti'nin işleyişi, aksayan tarafları, alınması gereken tedbirler, müesseselere işlerlik kazandırmak için yapılması gereken düzenlemeler üzerinde de durmuştur. Nizamü'l-mülk'ün halk ve kölelerle ilgili görüşleri, halkın huzur ve refahının sağlanması kapsamındadır.⁴⁷

Osmanlı Devleti'nde planlı bir halkla ilişkiler uygulaması yoktur. Bu dönemin siyasal yapısı ve yönetim-halk ilişkisi kendiliğinden yürüyen ve tümüyle siyasal otoritenin isteğine kalmış tek taraflı bir uygulama niteliğindedir. Siyasal iktidarın yani halife-sultanın Allah adına davrandığı savı ve bunun halk tarafından benimsenmesiyle, halkın kural koyma yetkisi elinden alınmış olmaktadır. Halkın basit bir istekte bulunması dahi imkânsızdır. Halife-sultan ise, dinsel kurallara uymak zorunda olmasına karşın dünyevi sorumluluğu bulunmayan, kimseye hesap verme durumunda olmayan bir

⁴⁵ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 96.

⁴⁶ Kitabelerde yer alan örnekler: “Çinliler, altın, ipek, gümüş ve darı gibi değerli malları kolaylıkla ve çoklukla verirler. Yüzleri güzel, sözleri tatlıdır. Onlar güler yüzle ve tatlı sözlerle yaklaşır, değerli armağanlar verir, önce kişileri, sonra ulusları tutsak ederler. Onlar nice Türk halkını böyle kandırdılar. İnanıp kanan, böylesi tuzaklara düşen pek çok Türk yok oldu. Egemenlikleri, kağanlıkları ve ulusları yıkıldı... “Çin güzellerine, Çinlilerin armağanlarına kapılan bir takım hainler Türk ulusunun içine fesat soktular. Ulus bölündü, çok Türk yok oldu... “Düşmanın dost görünen yumuşak yüzüne, tatlı sözlerine, armağanlarına bir kez daha aldanacak olursan, ey Türk ulusu yok olacaksın. Ülkende birliği korursan yaşayacaksın... “Seni yıkmış, seni yok etmek için var güçleriyle çaba harcayan düşmanlarına aldanıp yanılmamalısın!” “Göçmek üzere olan ulusumu dirilttim. Ayağa kaldırdım. Fakir ulusumu varlıklı, mutlu kıldım. Esenlik getirdim. Az ulusumu çoğalttım. Başka ülkelerin hükümdarlarından çok çalıştım. Bizi yok etmek için fırsat kollayan düşmanlarımıza baş eğdirip egemenliğimize kattım. Düşmansız kaldık.” Ali Kemal Meram, “Orhon Anıtlarında Milli Şuur ve Ülkü”, **B.T.T.D.**, Sayı 22, İstanbul, 1970.

⁴⁷ Nizam'ül-mülk'ün görüşleri: “Önemli eşyaların temini için saraydan giden kölelerin bazıları halka zulmederler. Köleye, zulmün uzun sürmemesi, kendine emredilenden fazla bir şey almaması söylenmelidir. Türkmenlerden her ne kadar bıkkınlık gelmişse de sayıları fazla olduğundan ve devlet kuruluşunda hizmetleri olduğundan, hepsinin akrabalar ve devlet üzerinde hakları olduğu unutulmamalıdır. Her gün birkaç köle hizmete alınmalı, onlara çok zahmet edilmemeli, ihtiyarlayana kadar onları yetiştirip, yapabileceği görevler verilmelidir. Padişah belirli günlerde halkın şikâyetlerini dinlemelidir.” Nizamülmülk, **Siyasetname**, Mütercimi Mehmed Şerif Çavdaroğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku ve İdare İlimleri Enstitüsü Yayınları No:1, Sermet Matbaası, İstanbul, 1946.

otoritedir. Onun tek sorumluluğu Tanrı'ya karşı olup, o da bu dünya ile ilgili değildir. Ancak halka karşı güzel, eşit ve hakkaniyetli davranması gereklidir. Dini hukuka göre hareket etmek temel ilkedir. Devletin gücünü bu ilkeye göre yönlendirmek ve kamusal eylem ve işlemleri bu ilkeye göre yürütmek önemli bir dini görev ve zorunluluktur. Kuran-ı Kerim'de konulmuş kurallar, yönetenin yönetilenle olan ilişkisinde en önemli adımdır. Ayrıca bu kurallarda ayrıntıya inme yetkisi de tamamen sultandadır. Buna “*Sultani Hukuk*” denilmektedir. Sultani Hukuk konusunun en güzel örneği “*Adaletnameler*” dir. Adaletnameler padişah tarafından yayınlanan, yöneticilerin halka adil, eşit davranmalarını buyuran, olayları kurallarla ilişkilendiren padişah iradeleridir.⁴⁸ Bunu yerine getirirken padişah herhangi bir etkiye veya halk baskısına maruz değildir. Ortada sadece bir dilekçe ya da saygı dolu bir reaya, yani yönetilen dileği vardır. Adaletnamelerin halka duyurulması zorunludur ve bu görev kadılara aittir. Bu konuda çok hassas davranılmaktadır. İlke ve uygulama olarak halkın devletle ilişkisi kadılar kanalıyla olmaktadır. Halkın içine doğru uzanmış olan en ciddi kurum kadılık kurumudur. Kadılar, esnafın ve tüccarların denetimlerini de muhtesip denilen kişiler vasıtasıyla yapmaktadır. Ayrıca şikâyet defterleri mevcuttur. Bu defterler vasıtasıyla kişi ve kurumların halk tarafından şikâyeti mümkünse de Osmanlı'nın halk ile ilişkisi tek yönlü ve asimetrik bir ilişki şeklindedir. Osmanlı Devleti'nde halkla ilişkiler modeli, diğer monarşik devletlerde olduğu gibi devlet, daha doğrusu padişah merkezlidir.⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş döneminde padişahların adalet fermanlarındaki; “*Reaya taifesi ki Tanrının bir emanetidir, onları himaye etmek ve kimsenin zulüm yapmasına müsaade etmemek, padişahın vazifesidir*” buyruğu, halkla ilişkiye verilen değeri belirtmesi bakımından önemlidir. Bunun yanında Aşık Paşazade Tarihi'nde olduğu gibi; “*Reyanın hayır duası padişaha gerçek hazinedir*” gibi düşünce yapısını içeren örnekler de vardır.⁵⁰

⁴⁸ Halil İnalçık, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, Eren Yayınları, İstanbul, s. 75.

⁴⁹ Kazancı, **a.g.e.**, s. 194-227.

⁵⁰ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 105-106.

16. Yüzyılda Batı'da feodal düzenin çöküşü merkezci ve salt yetkili krallıkları doğurmuş, bunun arkasından da burjuvazinin parlamentolu demokrasi için giriştiği çabalar (Rönesans-Reform) gelmiştir. Batı'da feodal düzenin çöküşü ile burjuva sınıfı doğarken Osmanlı Devleti'nde "tumar" sisteminin bozulması aynı sonucu yaratmamıştır. Kapitalist nitelikte bir burjuvazinin doğmaması, Osmanlı Devleti'nin örgütleniş düzenini de etkilemiştir. 17. ve 18. Yüzyılda Batı'da feodal güç sahipleri ortadan kalkmış ve devletler gitgide daha merkezci duruma gelmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, tumar sisteminin çöküşü belirli yerlerde "derebeyleri" yaratmış, halk yığınları eşkıya ile mültezimle, "ayan" adı verilen taşra eşrafiyla ve zorbalışan valilerle karşı karşıya kalmıştır. Merkezi otorite, mahalli nüfuz sahiplerinin önünde etkisini kaybetmiştir.⁵¹ Rüşvet, faizcilik ve tefecilik artmış, Anadolu köylüsü devlet yapısı içinde oluşun güçler tarafından ezilmeye başlanmıştır. Bu dönemden itibaren devletin yönetim sorumluluğu kapsamında yöneten-yönetilen ilişkilerinin düzenlenmesi amacıyla çeşitli tedbirler geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti tarihinde rüşvet ve adam kayırma, belirli dönemlerde yaygın bir yolsuzluk türü olarak görülmüştür.⁵²

1806 yılına gelindiğinde Anadolu ve Rumeli'deki isyanlar, Batı'nın milliyetçi ihtilallerinin Osmanlı Devleti içinde de bir sosyal ve siyasal mesele haline gelmesi, ayanların kurdukları devletçikler karşısında merkezi otoritenin tereddütlü davranışları, feodal bir anarşinin ülke içinde başlamasına neden olmuştur. Bu ortamın doğuşu ise, III.Selim'in "Nizam-ı Cedid" hareketine bağlanmıştır.⁵³ 28 Temmuz 1808'de II. Mahmut tahta geçmiştir. Bu dönemin başlangıcında; 29 Eylül 1808'de Kağıthane köşkünde Alemdar Mustafa Paşa başkanlığında toplanan "Meşferet-i Amme" ayanlar ve devletin ileri gelenleri, 7 Ekim 1808'de Sened-i İttifak'ı hazırlamışlardır. Belgenin başlangıç bölümünde; "Son zamanlarda devlet ileri gelenleri ile taşra hanedanları arasında devlete başkaldırma eğilimleri görüldüğü için, din ve devletin diriltilmesi

⁵¹ Mümtaz Soysal, **Yüz Soruda Anayasasının Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 20-22.

⁵² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi VII**, T.T.K. Yayınları Ankara, 1995, s. 242.

⁵³ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 22.

amacıyla birleştirilmesi gereğinin anlaşılması...” amacıyla hazırlandığı yer almıştır.⁵⁴ Belge yedi ana koşul ve bir ek’ten oluşmuştur. Yöneten-yönetilen ilişkileri kapsamında; yöneticiler (kullar), yoksullar ve reaya ile ilgili güvencelerden ibarettir. Sadrazamın keyfi eylemlerinin yasaklanması, yoksulların ve reayanın korunması, vergilerin haksız ve ezici olmaması, reaya zulmün yasaklanması, suç işlenmesi durumunda soruşturma yapılmadan ceza verilmemesi, cezaların suça göre sadrazam tarafından verilmesi, ayaklanan kişilerin de soruşturma yapılmadan idam edilmemesi gibi hususlar yöneten-yönetilen ilişkilerinin esaslarını teşkil etmiştir.⁵⁵

II. Mahmut Dönemi’nde (1808-1839) yöneten-yönetilen ilişkilerine önemli yenilikler getirilmiştir. Öncelikle paşa ve beylerin direnişi kırılmış, ayanların belli başlıları saf dışı bırakılarak merkeze bağlı siyasal birlik yeniden sağlanmıştır.⁵⁶ 1826 yılında “*Vaka-yı Hayriye*” olarak anılan Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması olayı gerçekleştirilmiş, böylece askeri güç siyasal güce tabi kılınmıştır. Devlet-Toplum ilişkilerinde devletin; yönetimde, merkezi-yerel otorite çelişkisinde merkezin; merkez güçleri arasındaki sürtüşmede de sarayın güçlendirilmesi sağlanmıştır.⁵⁷ Bu üçlü güçlendirme program çerçevesinde sürekli danışma ve karar organları kurulmuştur. Bunların en önemlileri; askeri konularda *Dar-ı Şura-yı Askeri*, adli alanda *Meclis-ı Vala-yı Ahkam-ı Adliye*, idari konularla ilgili olarak da *Dar-ı Şura-yı Babıali*’dir. 1837 yılında kurulan *Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye* yargı örgütünün en üst kuruludur. Söz konusu kurul Tanzimat Dönemi nizamnamelerinin ve yasaların hazırlanmasında da görevlendirilmiş olup, günümüzde Danıştay ve Yargıtay’ın benzer yetkilerine sahiptir.⁵⁸ Daha da önemlisi söz konusu kurul Tanrı buyruğu, ya da padişah iradesi dışında insan düşünüşü ile kurallar konulabileceğini, gerektiğinde de bunların değiştirilebileceğini

⁵⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 139.

⁵⁵ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 47.

⁵⁶ Berkes, *a.g.e.*, s. 128.

⁵⁷ Tanör, *a.g.e.*, s. 66.

⁵⁸ *A.g.e.*, s. 67.

göstermesi bakımından dönemin en önemli yeniliği olarak nitelendirilmektedir.⁵⁹ Bu dönemde ayrıca devletin yönetim sorumluluğu bağlamında; ferdi hürriyet rejiminin kurulması yönünde; angarya ve müsadere kaldırılmıştır. Mülkiyetin korunması, kanun önünde eşitlik, muhabere hürriyeti kabul edilmiştir. Özellikle din ve vicdan hürriyeti ilan edilmekle bu konuda yaşanan katı kuralların ortadan kaldırılması sağlanmıştır.⁶⁰ Uyruklar arasında din ve mezhep farkları nedeniyle ayırım yapılmaması ilkesinin benimsenmesi, din ve vicdan özgürlükleri ve eşitlik yolunda ilerlemenin bir göstergesidir. Bu durumu, II. Mahmut'un Şumnu'da halka hitaben yaptığı konuşmada görmek mümkündür:

*“Siz Rumlar, siz Ermeniler, siz Yahudiler, hepiniz Müslümanlar gibi Allah'ın kulu ve benim tebaamsınız... dinleriniz başka başkadır, fakat hepiniz kanunun ve irade-i şahanemin himayesindeyiz. Size tarh edilen vergileri ödeyin, bunların kullanılacakları maksatlar sizin emniyetiniz ve sizin refahımızdır.”*⁶¹

II. Mahmut dönemine kadar, Osmanlı Devleti'nde, kamuoyu oluşturma vasıtalarından basın hayatı; Batı âlemi ile ilk temas eden, Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar vasıtasıyla sürdürülmüştür. 1824-1828 tarihlerinde İzmir'de Fransızca olarak *Smyrnéen*, *Le Spectateur Oriental*, *Courrier de Smyrne* gazeteleri yayınlanmıştır. 1828'de Alexander Black, Osmanlı'nın hak ve çıkarlarını savunmak üzere *Le Moniteur Ottoman* adlı Fransızca haftalık gazetenin yayınına memur edilmiştir. İstanbul'da ilk Türkçe gazete ise, II. Mahmut tarafından 11 Kasım 1831 tarihinde yayınlattırılan *Takvim-i Vekayi*'dir. Bunu *Ceride-i Havadis* izlemiştir.⁶²

3 Kasım 1839 tarihinde Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan ve ilan edilen, ayrıca birer sureti bütün yabancı devletlerin elçilerine verilmiş olan *“Gülhane Hatt-ı Hümayunu”* / *“Tanzimat Fermanı”* ile Tanzimat Dönemi (1839-1876) başlamıştır.⁶³ Yöneten-yönetilen ilişkileri açısından fermanın giriş bölümünde eski

⁵⁹ Berkes, **a.g.e.**, s. 153-154.

⁶⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 112-124.

⁶¹ Tanör, **a.g.e.**, s. 69.

⁶² Enver Behnan Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaası, Ankara, 1969, s. 100-110.

⁶³ Berkes, **a.g.e.**, s. 213-218.

dönemdeki anlayıştan farklı olarak, yalnız din ve devleti değil, ülkeyi ve milleti kalkındırmak olduğu vurgulanmıştır. Böylece halka devlet içinde merkezi bir yer verilmiş, modern bir devletin temel ilkesi olan, devletin halk için var olduğu düşüncesi hakim kılınmıştır. Yeni yönetim usulleri ile hak ve dokunulmazlıklar; can, ırz, mal, mülk ve yargılama güvenceleri ile vergi ve askerlik işlerinin adil ve düzenli hale getirilmesi hedeflenmiştir.⁶⁴

Tanzimat Dönemi'nde yöneten-yönetilen ilişkileri açısından getirilen bir yenilik de *Meclis-i Ali-yi Tanzimat* (Yüksek Tanzimat Meclisi) adı altında en yüksek şura niteliğinde bir meclisin kurulmuş olmasıdır. Bu meclis zamanla parlamento gibi bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Ancak Şura üyelerinin halk tarafından seçilmesi gibi bir uygulama olmamıştır. 1845 yılından sonra hükümetle halk arasındaki ilişkiyi belirleme ihtiyacı, yerel meclislerin kurulması sonucunu doğurmuştur. Böylece yönetilenlerin siyasal temsilini sağlamaya yönelik gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır.⁶⁵

Bu dönemde; Yeni (ya da Genç) Osmanlılar Cemiyeti kurulmuş, cemiyet çatısı altında zamanın fikir ve edebiyat öncüleri olan Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Agah Efendi yer alarak, padişahın mutlak otoritesine karşı ilk muhalefet yapısını oluşturmuşlardır. Avrupa'nın ihtilal zevkini tatmış olan bu insanlar Tanzimat'ın siyasal düşüncesini olgunlaştırmışlar ve I. Jön Türk Hareketini vücuda getirmişlerdir. Onlar sayesinde Osmanlı tarihinde ilk defa, birey iktidar karşısına çıkarılmış, bireysel hürriyet rejiminin hukuki garantilere bağlanması ve bu bakımdan çağdaş devlet formülüne ulaşılması tezi savunulmuştur.⁶⁶

Tanzimat'ın en önemli özelliği devletin gayesini de, müesseseleri gibi açıkça ikileştirmiş olmasıdır. Bundan böyle Osmanlı Devleti'nin dayandığı manevi temeller bu iki amaca dayanacaktır. Bu iki temel unsur; devletin İslami ve Osmanlı olmasıdır. Eşitlik ilkesi hukuki doktrin bakımından değil Osmanlılık açısından sağlanmış, çeşitli dinlere

⁶⁴ Tanör, **a.g.e.**, s. 85-90.

⁶⁵ Berkes, **a.g.e.**, s. 219-220.

⁶⁶ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 45.

mensup Osmanlılar arasında eşitlik prensibinin tesisi yoluna gidilmiştir. Eşitlik prensibinin, normal bir ferdi haklar sistemini aşarak, Osmanlı Devleti'ne vermiş olduğu bu özellik iki önemli sonuç doğurmuştur. Öncelikle Osmanlı İmparatorluğu kendisini Batı'dan üstün görme prensibine son vermiştir. İmparatorluk federatif bir yapıya sahip olmuştur. Bundan böyle devletin en önemli gayesi, İslami özelliğini korumaya devam ederken unsurlarının birlik ve ahenk içinde yaşamasıdır. “İttihad-ı Anasır” (Unsurlar Birliği) terimi bu yeni idealin ifadesidir. Çokluğun ve çeşitliliğin birliğini açıklamaktadır. Din bağı yanında ülke bağı, bu yoldan da vatan, millet ve nihayet Osmanlı Devleti'nin çeşitli unsurlardan müteşekkil halk unsurunu ifade eden “ümmet” terimleri ortaya çıkmıştır.⁶⁷

1856 yılında yabancı devletler tarafından hazırlanarak, Babıâli tarafından Hatt-ı Hümayun şeklinde ilan edilen “İslahat Fermanı” Batılı Devletlerin Osmanlı sosyal yapısında daha fazla ıslahat yapması taleplerine dayanmaktadır. Ferman; ezeli problem olan *Müslüman-Hıristiyan tebaanın eşitliğini* ana prensip olarak kabul etmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin yapısı ve Batılı Devletlerin menfaat çatışmaları bu fermanın yürütülmesini imkânsız hale getirmiştir.⁶⁸

Bu dönemde yayın hayatına *Tercüman-ı Ahval* (1860); *Tasvir-i Efkar* (1862); *Muhbir* (1866); *Basiret* (1869); *İbret* (1870); *El Cevaib* (1860); *Ayine-i Vatan* (1860); *Muhip* (1867); *Utarit* (1867); *Terakki* (1868) (ilk kadın gazetesi), *Mümeyiz* (1869); *Hakayik-ül Vakayi – Asır – Devir* (1870); *Hadika* (1869); *Hülasat-ül Efkar* (1883); *Medeniyet* (1874), *Sadakat – İstikbal – Vakit* (1875) , *Sabah* (1876) gibi gazeteler girmiştir. Basına ilk yasak, 1858 tarihindeki “Ceza Kanunu” ile getirilmiştir. Bu kanun özetle; “Devlet izniyle açılmış olan matbaalarda, yüce saltanata, yöneticilere, Müslüman olmayanlara karşı zararlı yayınlar yapanlara önce para sonra kapatma cezası verileceği; genel adaba aykırı yayının ve afiş yoluyla asılsız suç yüklemenin yasak olduğu”, hususlarını içermektedir. 1864 yılında yayınlanan “Matbuat

⁶⁷ Tunaya, a.g.e., s. 30-31.

⁶⁸ Tanör, a.g.e., s. 96-97.

Nizamnamesi” ile basın-yayın faaliyetleri kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak hükümet, yayınlanan bu yönetmelikle yetinmemiş, 1867 yılında yayınlanan bir kararname ile basına karşı her çeşit yetkiyi elde etmiştir.⁶⁹

1837 tarihinde kurulan *Meclis-i Vala-yı Adliye*, 1853’te *Meclis-i Ali-i Tanzimat* ve *Meclis-i Ahkam-ı Adliye* adlı iki kuruluşa ayrılmıştır. Bunlardan birincisi yasa ve tüzükleri hazırlamak, idari önlemleri görüşmek, hükümete görüş vermek, nazırların ilk yargulamalarını yapmak, 1856 Islahat Fermanı’nın gerektirdiği düzenlemeleri gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir. Diğeri ise, adliye, idari yargı ve temyiz mahkemesi görevlerini üstlenmiştir. 1861’de bu iki kurul *Meclis-i Ahkam-ı Adliye* adı altında birleştirilmiştir. 1868’de ise bunun yerini *Divan-ı Ahkam-ı Adliye* ve *Şura-yı Devlet* adlı iki kurul almıştır.⁷⁰ Devlet yönetim sorumluluğu, siyasal katılımın sağlanması bağlamında getirilen düzenlemeye göre Osmanlı İmparatorluğu vilayetlere bölünmüştür. İlk olarak seçim prensibi ve mahalli idare sistemi bu yoldan imparatorluk yapısına girmiştir. 1868 tarihli “*Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesine*” göre idari taksimat; Vilayet, Liva, Kaza, Karye olarak yapılmış, Liva ve Kazaların birer *İdare Meclisi* teşkil edilmiştir. Bu meclislerin her birinde ikisi Müslüman, ikisi Gayrimüslim dört seçilmiş üye bulunacaktır. Bunlar halk tarafından seçilmiş kimseler olacaktır. Ayrıca vilayetlerin *Divan-ı Temyizleri’nde* 6, *Umumi Meclisleri’nde* 4 üye; livaların *Meclis-i Temyizleri’nde* 6 üye; kazaların *Meclis-i Deaviyeleri’nde* 3 üye, halk tarafından seçilmiş olacaktır. Karyelerde ise seçim sistemi daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Her karyenin iki muhtarı ve *İhtiyar Meclisi’nin* bütün üyeleri karye halkı tarafından seçilecektir. Bütün seçilmiş üyelerin, Osmanlılık gayesinin uygulanmasından ötürü, yarısı Müslim yarısı da Gayrimüslim olacaktır. Bu suretle seçim sistemi mahalli idare

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Şapolyo, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her yönü ile Basın**; M.Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, DER Yayınları, İstanbul, 2005; Turgut Er, **Türkiye’de Basın Yayın ve Tanıtma**, Basın Yayın Enformasyon Müdürlüğü, Ankara, 2003; Hıfzı Topuz, **II.Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003; Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

⁷⁰ Tanör, **a.g.e.**, s. 103-104.

kadroları içinde ilk defa uygulanmıştır. Seçilmiş üyeler, 1876 da ilan edilen I. Meşrutiyet'in ilk genel seçimlerinde ikinci seçmen olarak kabul edilmişlerdir.⁷¹

1876-1908 yılları arasında yaşanan I. Meşrutiyet Dönemi'nde, Osmanlı Devleti siyaset ve sosyal yaşamında ilk yazılı anayasa olan “*Kanun-i Esasi*” ile önemli değişimler başlamıştır. 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe giren Kanun-i Esasi ile Osmanlı Devleti Batı sistemi içine dâhil olduğunu ilan etmiştir. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu meşruti hükümetler arasına girmiştir. Bu dönemde Osmanlı yönetici sınıfını; padişahın yetkilerinin azaltılmasına ve sınırlandırılmasına karşı olan *Muhafazakârlar*, doğrudan doğruya ve padişah karşısında seçimle kurulmuş bir organın bulunmasını isteyen *Islahatçılar* oluşturmuştur. Kanun-i Esasi bu grupları, padişahın yetkilerini halkın temsilcileriyle ortaklaşa kullanması esasına götürerek uzlaşmayı sağlamıştır.⁷² Kanun-i Esasi, yöneten-yönetilen ilişkileri, devletin yönetim sorumluluğu, meşruiyetin ve siyasal katılımın sağlanması konularına, tamamen farklı bir boyut getirmiştir.

Kanun-i Esasi'de esas egemen güç padişahadır. Ancak padişah bu egemenlik hakkını artık sadece monarşik egemenlik geleneklerinden ve dinsel kaynaklardan almamaktadır. Kendi tek yanlı iradesinin ürünü bir ferman da olsa Kanun-i Esasi, yani yazılı anayasa onun saltanat ve egemenlik haklarının ve meşruiyetinin yeni dayanağıdır. O zamana kadar meşruluk kaynağını gelenek ve dinsel inançlardan alan monarşik egemenlik, şimdi insan iradesi ürünü olan bir hukuki belgeden meşruluk olarak yöneten-yönetilen ilişkilerinde etkili olacaktır. Bu durumu yeni devlet organlarında görmek mümkündür. Padişah, yürütme organının da başıdır. *Heyet-i Vükela* ya da *Meclis-i Vükela*'nın (bakanlar kurulu) başkan ve üyeleri olan sadrazamı, şehülislamı ve vekilleri kendisi seçer, atar ve gerektiğinde azleder. Yasama meclisi *Meclis-i Umumi* adını taşımakta olup, *Heyet-i Ayan* ve *Heyet-i Mebusan*'dan oluşmaktadır. Heyet-i Ayan üyeleri, diğer meclisin üye sayısının üçte birini aşmamak üzere, 40 yaşını geçmiş ve

⁷¹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 35-38.

⁷² **A.g.e.**, s. 38-39.

seçkin hizmetleriyle tanınmış kişiler arasından yine padişah tarafından seçilir, atanırlar. Heyet-i Mebusan üyeleri ise her elli bin erkek nüfusa bir temsilci olmak üzere dört yıl için ve seçim yoluyla bu göreve gelirler.⁷³

Siyasal katılımın sağlanması bağlamında Heyet-i Mebusan, seçimle gelmiş ilk Osmanlı Meclisi'dir. Böylece milletin siyasi katılımı devlet yönetiminde sağlanmış, halk siyasi bir varlık olarak anayasal düzene katılmıştır. Henüz bir seçim kanunu olmadığı için 28 Ekim 1876'da çıkarılan Geçici Talimat "*Talimat-ı Muvakkate*" gereğince yapılan seçim sonucunda, Mebusan Meclisi 80'i Müslüman, 50'si Gayrimüslim olmak üzere 130 mebusan teşekkül etmiştir. 19 Mart 1877'de toplanmış olan Meclis, 14 Şubat 1878'de, II. Abdülhamit tarafından, fevkalade haller ve halkın ehliyetsizliği gibi sebeplerle tehir edilmiş, bu ertelenme otuz bir buçuk yıl sürmüştür.⁷⁴

Bu dönem, kamuoyu oluşturma vasıtalarından Türk basınının en karanlık günleri olarak tarihe geçmiştir. Padişah, 20 Eylül 1877 de yayınlanan Sıkıyönetim Nizamnamesi ile gerekli gördüğü zamanlarda gazeteleri kapatma yetkisini eline almıştır. Aynı yıllarda yaşanan, Balkanlar'daki bağımsızlık savaşları, Çarlık Rusya'sının Osmanlı İmparatorluğu'na saldırıları, ülkedeki havayı büsbütün gerginleştirmiş ve Abdülhamit, dış tehlikeleri de bahane ederek büyük bir baskı rejiminin temellerini atmıştır. Basın sansürü ilk olarak 1878'de Sıkıyönetim Nizamnamesi'nin uygulanmasıyla başlamış, önceleri yalnız siyasi gazeteler sansürden geçirilirken, 1882 den itibaren her çeşit gazete ve dergi basın sansürü kapsamına alınmıştır. Hükümetin en büyük düşmanlarından biri de kitaplar olmuştur. Adeta kitaplara karşı bir savaş açılmıştır. Yerli basını susturmak, gazetecileri satın almak için çeşitli kaynaklardan sağlanan ödeneklerle maddi yardımlar yapılmış ve nişanlar verilmiştir. Yabancı basından duyulan endişeler nedeniyle de yabancı yazarlara para verilmiş ve çeşitli çıkarlar sağlanmıştır.⁷⁵ Bu dönemde;

⁷³ Tanör, **a.g.e.**, s. 136-137.

⁷⁴ **A.g.e.**, s. 152-161.

⁷⁵ Koloğlu, **a.g.e.**, s.70-80.

Tercüman-ı Hakikat (1878); Sabah (1882); İkdam (1894-1926) gazeteleri yayın hayatına başlamıştır.⁷⁶

23 Temmuz 1908'de, II. Abdülhamit'in bir Hatt-ı Hümayun ile 1876 tarihli Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymasıyla, II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır.⁷⁷ Zamanın basını ve yazarları tarafından bu hareket, 24 Temmuz'da "*Hürriyetin İlanı*" olarak kamuoyuna bildirilmiştir.⁷⁸ Bu dönemde basın-yayın faaliyetlerinde halka doğru bir gelişim ve halkla temasta yoğunlaşma başlamıştır. Bu yılların basını siyasi alanda bir çatışma şeklinde kendini göstermektedir. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf ve diğer partilerin birer organı halinde faaliyet gösteren basın İslamcı, Osmanlıcı ve Türkçü olmak üzere üç cepheye bölünmüş durumdadır.⁷⁹

II. Meşrutiyet Dönemi'nde, meşruti sistemle tezat teşkil eden 1876 Kanun-i Esasi'nin yapısı, 1909 ve 1911 yıllarında yapılan tadilatlarla değiştirilmiş, çok partili bir meşrutiyetin doğal ihtiyacı olan parlamenter sistem tesis edilmiştir. 1914'de İcra - Meclis arasında, İcra Organı'nın Meclisi daha kolay feshedebilmesi yolunda yeni bir değişime gidilmiştir. Ayrıca, toplanma ve cemiyet hürriyetleri kabul edilmiştir. Mebusan Meclisi'nin yetkileri artırılmış, diğer siyasi kurumlar bir bütün teşkil edecek şekilde meşruti düzene ortak edilmemiştir. Bunun sonucunda; iktidar partisi olan İttihat ve Terakki, devlet teşkilatını ve siyasi hayatı tamamen kontrolü altına almıştır. Seçimlere, fiili baskılarla hâkim olunmuş, parlamenter ve demokratik düzene karşı oluşturulan bu baskı rejimi siyasi hayatı felce uğratmıştır. Muhalefetin, kamuoyu oluşturma vasıtaları susturulmuş, böylece siyasal yapı, tek parti rejimine dönüşmüştür. Siyaset alanında tek başına kalmış olan İttihat ve Terakki, bitmez tükenmez iç ve dış sorunlar arasında, bir hayli sosyal meseleyi, ıslahat olarak ele almış, planlamış ve bir kısmını da kanunlaştırmıştır. Özellikle 1911 Kongresi'nden itibaren, İttihat ve Terakki

⁷⁶ Şapolyo, **a.g.e.**, s. 157-170.

⁷⁷ Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, s. 139-140.

⁷⁸ Hüseyin Cahit Yalçın, **Siyasal Anılar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976, s. 3-4.

⁷⁹ Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları No:2, Ankara, 1943, s. 192.

Cemiyeti'nin programında önemli bir değişim meydana gelmiş; cemiyet Osmanlılık prensibini ikinci planda bırakarak, Milliyetçi-İslamcı bir doktrin ve aksiyon programına sahip olmuştur. Türk unsurunun milli şuuruna sahip kılınması ve bu hususu sağlayıcı çalışmalara ağırlık verilmiştir.⁸⁰

Toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi amacıyla; yabancı ülkelere çok sayıda öğrenci gönderilmiş, her alanda önemli miktarda yabancı uzman getirilmiştir. Askerlik çağı gelen öğretmenler askerden muaf tutulmuştur. Halk eğitimi kapsamlı bir şekilde ele alınmış, bu amaçla Milli Talim ve Terbiye ve Türk Ocakları gibi bir çok dernek kurulmuştur. Bu dernekler, konferanslar, akşam dersleri düzenlemiş, köylünün eğitimi için broşürler yayınlamıştır. Köylüyü aydınlatmak için, -İzmir'de ki Halka Doğru Derneği gibi- özel dernekler faaliyete geçmiştir. Ayrıca kadınların aydınlatılması ve bilgilendirilmesi için, kadın dernekleri vasıtasıyla büyük çaba gösterilmiştir. Sanat alanında; 1916 yılından itibaren her yıl bir resim sergisi açılmıştır. Erkekler ve kadınlar için iki konservatuar kurulmuştur. Türk Tiyatrosu'nun geliştirilmesi amacıyla, aktör yetiştirme okulu açılmıştır. Kadın hakları kapsamında; üniversite ve liseler kadınlara açılmıştır. Kadınlara iş bulmak için dernekler kurulmuştur. Kadınlı erkekli sosyal toplantılara önem verilmiş ve teşvik edilmiştir. Kadınlı erkekli ilk sosyal toplantı Robert Kolej'de düzenlenmiştir.⁸¹

⁸⁰ Tunaya, **a.g.e.**, s. 41-45.

⁸¹ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 133-134.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE BAŞLARKEN HALKLA İLİŞKİLER

1.1. Osmanlı Hükümetleri'nin Otorite Sağlama Çabaları

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı, 1918 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin açıkça aleyhine bir durum almıştır. Osmanlı Devleti'nin genel durumu da gittikçe kötüleşmiştir. Mali ve ekonomik bünyesi iyice sarsılmış, üretim çok azalmış, insan kaynaklarıysa verilen büyük kayıplar nedeniyle orduların ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bunlara ilaveten ulaştırma imkânlarının yetersizliği ve deniz yollarının da İtilaf Devletleri tarafından kontrol altına alınması halk ve ordunun yiyecek ikmalini güçleştirmiştir. Osmanlı Devleti, tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen mevcut savunma hatlarını elinde tutarak, bir ölüm-kalım mücadelesi vermiş, ancak müttefiki olan Bulgaristan'ın teslim olmasıyla Makedonya Cephesi tamamen çökünce, Almanya ile olan bağlantısı kesilmiştir. Ayrıca, İstanbul'un ve Boğazların korunması için Trakya'da yeni bir cephenin süratle kurulma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.⁸²

Filistin ve Suriye harekât alanında Yıldırım Ordular Grubu'nun durumu da, Osmanlı İmparatorluğu'nda morallerin iyice bozulmasına neden olmuştur. Kısa süre içinde kamuoyunda yayılan kötümser hava, bazı komuta makamlarına da tesir etmeye başlamıştır. Bu durum karşısında padişah tarafından ordunun moralini yükseltmek amacıyla, 1 Ekim 1918 tarihinde bir Hatt-ı Hümayun yayınlanmıştır.⁸³

⁸² **Türk İstiklal Harbi**, C.I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 11.

⁸³ Hatt-ı Hümayun; “*Asker Evlatlarım! Bu gün sayıca üstün bir düşmanın saldırılarına fedakârca karşı koymanız gerekiyor. Bir askerin cesaret ve sadakatinin büyüklüğü, ancak böyle sıkışık zamanlarda belli olur. Bu güç günlerde gösterdiğiniz yüreklilik ve dayanıklılıktan ötürü hepiniz teşekkürlerimi bildiririm. İçinde bulunduğumuz güçlükler hiçbir surette cesaretinizi kırmazın. Aksine şimdi bütün gücünüzle düşmana karşı koyarak yurdumuzda daha çok ilerlemesine engel olmalısınız. Ben her an sizi düşünmekte ve başarıya ulaşmanıza dua etmekteyim. Ölüm haktır, korkuyla köyünde bin kez ölmekten, mertçe savaşıp Tanrının takdiri anında ölmek daha kutsaldır. Bu inanışla elbirliğiyle çalışınız. Her halde*

Savaş boyunca Osmanlı Devleti 2.850.000 kişiyi silâh altına almıştır. 1918 yılına gelindiğinde elde kalan 560.000 kişidir. Resmi kayıtlara göre 325.000 asker ölmüştür. Bilinen 400.000 asker sakat kalmıştır. 1.565.000 kişi de kaçak veya kayıptır. Sonuçta; yaklaşık 14.000.000'lük nüfusun 2.290.000'i yani % 16'sı kaybedilmiştir.⁸⁴

Rauf Bey'in hatıralarında aktardığı gibi; 1918 Ekim ayında Osmanlı İmparatorluğu genel asayiş durumu; Vükela Meclisi'nde Dâhiliye Nazırı tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

*"Yurdumuz baştanbaşa asayişsizlik içinde yürüyordu. İdare amirleri ve memurları harbin doğurduğu türlü sebepler yüzünden nüfuzları kırılmış ve nefislerine itimatları kalmamış bir halde bulunuyorlardı. Jandarmanın eğitim görmüş zabiteleriyle efradı orduya alınarak elden çıkmıştı. Bunların yeniden ikmali için zaman lazımdı. Yüz binlere varan asker kaçakları, memleket içinde çeşitli yerlerde haydutluklarla asayişsizlikleri gündün güne artmakta idiler. Birkaç gün evvel şakiler, Bandırma-İzmir trenini durdurup yolcuları soymuşlardı. Gün geçtikçe durum daha da kötüye gidiyordu."*⁸⁵

Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu da Hüseyin Cahit Bey'in anılarında belirttiği gibi iç açıcı bir durum arz etmemektedir.⁸⁶ Osmanlı Devleti'nin çözümlenmek zorunda olduğu en önemli sorunların başında; devlet yönetiminin yeniden tesisi, ülke topraklarında otoritenin sağlanması, yöneten-yönetilen, yani halkları ile ilişkilerinin düzenlenmesi gelmektedir.

1.1.1. Mondros Mütarekesi'nin Kamuoyuna Duyurulması ve Tepkiler

13 Ekim 1918'de Talat Paşa hükümeti istifa etmiştir. Hükümet kurma görevi Müşir Ahmet İzzet Paşa'ya verilmiştir. Yeni hükümetin programı, 19 Ekim 1918 tarihinde, Ahmet İzzet Paşa tarafından Meclis-i Mebusan'da açıklanmıştır. Günün

Tanrı'nın lütfünü kazanırsınız". Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, "Sina-Filistin Cephesi", IV. Cilt 2.Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1986, s. 738-739.

⁸⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt III, Ks.IV, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991, s. 787.

⁸⁵ Rauf Orbay, **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 92.

⁸⁶ Yalçın, **a.g.e.**, s. 244-252.

koşullarına uygun olarak belirlenen hükümet programından, halkla ilişkiler esasları çerçevesinde tespit edilen hususlar şunlardır:

- Özellikle son dört senedir devam eden harp, halkın kolaylıkla tahammül edemeyeceği zarara ve yıkıma neden olmuştur. Bu nedenle hükümetin en önemli ve öncelikli görevi barışın bir an evvel tesis edilmesini sağlamaktır.

- Harp esnasında çeşitli bölgelerden memleketlerini terk etmek durumunda kalan Osmanlı Halkı olmuştur. Bunların bir an evvel yerlerine dönmesi sağlanacaktır. Ayrıca bunların el konulmuş olan malları ve gayrimenkulleri kendilerine iade edilecektir.

- İdari ve askeri kararlarla mahkûm olanların serbest bırakılması, siyasi mahkûmlar için af çıkarılması programa dâhil edilmiştir.

- Memleketin selameti, milletin huzur ve saadeti ancak “Kanun-i Esası” hükümlerinin yeniden uygulanmasıyla sağlanabilir. İdare sistemi; idari ve siyasi haksızlıkların önlenmesi için yeniden işletilecek, kanun esaslarına uyulacak, memurlarda bu esaslara uygun hareket edecektir.

- İç ve dış barışın sağlanmasında ABD Başkanı Wilson'un Beyannamesi'nde belirtilen hususlara uyulmaya çalışılacaktır. Bunlar; milli hâkimiyet, siyasal ve uluslararası ilişkilerde eşitlik ilkesi, ekonomik anlaşmazlıkların bağımsız olarak eşit koşullarda çözümlenmesi gibi hususlardır. Halkların hakları konusu nazariyeden ziyade doğrudan doğruya ilgili etnik grubun serbestçe beyanları çerçevesinde çözümlenecektir. Hükümet ırk, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm ahalinin/halkın eşit şekilde memleketin siyasi hukukundan istifade etmesini sağlayacaktır. Halkların serbest gelişimi sağlanarak, memleketin idari taksimatı kapsamında hakları korunacaktır. Arap Vilayetleri'nin kaderi, hilafet ve saltanat makamlarına bağlantıları baki kalmak koşuluyla, bölgesel muhtariyet sağlayabilmeleri konusu dikkate alınacaktır.⁸⁷

Hükümet programı, halkla ilişkiler kapsamında incelendiğinde; yönetimin, halka karşı sorumluluklarını mevcut koşullar altında yerine getirmeyi hedeflediğini görmek mümkündür. Programın başlangıç bölümünden anlaşılacağı üzere; Osmanlı Devlet yönetiminin ülkenin çeşitli bölgelerinde otoritesi kalmamıştır. Hükümet öncelikle bu otoriteyi sağlamak için çaba göstermektedir.

Hükümet programındaki en önemli husus, her şeyden önce savaşa son verecek bir mütarekenin imzalanmasıdır.⁸⁸ Mütareke koşulları hakkında düşünceler, mütareke heyet başkanı ve heyetin kimlerden teşkil edileceği konularında; yeni Sadrazam İzzet Paşa ile Padişah Vahdeddin; Ayan ve Mebusan Meclisleri'nde yaşanan görüşmeler sonunda karara varılmıştır.⁸⁹

⁸⁷ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 19 Teşrinievvel 1334, Devre 3, C.1, 4. İçtima; s. 5.

⁸⁸ **Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi**, 19 Teşrinievvel 1334, Devre 3, C.1, s. 28-36.

⁸⁹ **Meclisi Ayan Zabıt Ceridesi**; 19 Teşrinievvel 1334 (Cumartesi), Devre 3, C.1, s. 12-15.; *Üçüncü İnikad*. 21 Teşrinievvel 1334 (Pazartesi), s.31-35.

Mütareke görüşmelerinde, Kut-ül Amare'de esir edilip İstanbul'da yaşayan İngiliz General Townshend de arabuluculuk yapmıştır.⁹⁰ Mütareke için teşkil edilen delege heyeti; Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Kurmay Yarbay Sadullah Bey'den oluşmuştur. Temsilciler Heyeti Kâtipliğine, Ali Fuat Bey atanmıştır. Rauf Bey'in Yaveri Deniz Subayı Sait Bey ve Haberleşme Subayı Tevfik Bey de heyette yer almıştır. Temsilciler Heyetine sekiz maddelik bir talimat listesi verilmiştir.⁹¹ Heyete verilen talimata ilaveten Padişah Vahdeddin de, Ali Fuat Bey'e; halifeliğin, imparatorluğun ve Osman Oğulları soyunun haklarının korunması gibi bazı hususların da eklenmesini özel olarak rica etmiştir. Fakat Sadrazam İzzet Paşa, kendisinin de esas maksadının saltanat ve Osmanlı hukukunu korumak olduğunu ve özellikle buna dikkat edileceğini, belirtilen bu hususların mütareke görüşmelerinde yeri olmadığını söyleyerek, bu istekleri reddetmiştir.⁹² Mütarekeye ilişkin görüşmeler; 27 Ekim 1918 tarihinde başlamış, beş oturum devam etmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde mütarekenin imzalanmasıyla sona ermiştir.⁹³

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından iki gün sonra, ülkede asayişin temini ve kamuoyunun bilgilendirilmesi amacıyla; 2 Kasım 1918 tarihinde Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından, vilayetlere, ordulara ve merkeze bağlı sancaklara bir genelge

⁹⁰ Selahattin Tansel; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.I, MEB Basımevi; Ankara, 1977, s. 17-20.

⁹¹ 1. Boğazların açılması; Ateşkes esnasında Boğazların ticari ve askeri gemilere açılması esasını kabul ediyoruz. 2. Askerin Terhisi; Askerin terhisine ilişkin olan teklifi esas olarak kabul edeceğiz. İç düzeni korumak için barış zamanındaki miktarı aşmayacak askeri kuvvet silâh altında kalacaktır. Orduda bulunan yabancı subay ve erler memleketlerine belirli zaman içinde iade edilecektir. 3. Mütarekenin yapılmasıyla harp cephelerine saldırılmayacaktır ve doğal olarak mütareke bütün cephelere İngiltere ile müttefiklerine şamil olacaktır. 4. Gerek içerde, gerek kara sularında güvenlik ve asayişin korunmasını hükümet üstlenir ve yükümlenir. Hükümet idaresine hiçbir şekilde müdahale kabul edilmeyecektir. Memleketin hiçbir noktasına askeri kuvvet çıkarılmayacaktır. 5. Karadeniz bölgesinde Almanların taarruzlarına ve deniz geçişlerini tehlikeye atma ihtimaline karşı kıyılarımızda ve kara sularımızda savunma önlemleri almak bize aittir. Ancak İngilizler kendilerine kanaat getirecek tarzda teftişe sahip olabilirler. 6. Mütarekeden sonra ticaret ve deniz ulaştırma serbestisini kesinlikle kabul ediyoruz. Memleketimize hububat ve diğer zorunlu gıda maddelerinin ithalini yasaklamamalarını önereceğiz. 7. Mütarekeden sonra Almanya'nın Türkiye'ye borç vermeye devam etmeyeceği kesin olduğundan para yardımında bulunulmasını. 8. Milli namusu zedeleyecek her nevi istek reddolunacaktır. Ali Türk geldi, "*Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi*", **B.T.T.D.**, III. Yayın Dönemi, Sayı: 28-35, 1999-2000.

⁹² Ali Fuat Türk geldi; **Görüp İştiklerim**, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2010, s. 155.

⁹³ İsmail Soysal; **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C.I, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2000, s. 12-14.

yayınlanmıştır.⁹⁴ Genelgenin başlangıç bölümünde; Birinci Dünya Harbi esnasında müttefiklerle yapılan anlaşmalar hükümlerinden daha hafif yaptırımlara sahip; saltanatın devamlılığına zarar vermeyecek mahiyette; devleti teşkil eden bütün millet ve etnik unsurların tam olarak hak ve hürriyetlerini temin edecek nitelikte bir mütarekenin imzalandığı belirtilmektedir. Genelgenin devamı ise; Halkın, memurların ve subayların aydınlatılması ile mütareke sürecinde tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiğine açıklık getirmektedir. Halkla ilişkiler kapsamında önemli özelliklere sahip olan bölüm, şu şekildedir:

“...Bütün memurların ve subayların, bütün halk sınıflarına ve askerlere adalet ve şevkatlerini yaimaları ve memuriyet görevlerinde son derece gayret ve istikamet yolunu tutmaları ve çeşitli kavim ve mezhepteki teba'nın aralarında yüz yıllardan beri süregelen saf dostluk ve iyi geçimi şu son zamanlarda ne yazık ki meydana gelen iki yüzlülükten doğma düşmanlık ve bölücülüğe feda etmeyerek birbirlerine samimi dostluk elini uzatmaları sebeplerini tamamlamaları mutlaka lazımdır. Bu hususta akıllıca ve şefkatlice tedbirlerle beraber, böyle zamanlarda bölücülük ve ikiyüzlülüğe heves edebilecek kötü niyetliler ve akılsızlara karşı da daima uyanık ve sağlam bulunmak icap eder.

Bu son zamanlarda Anadolu'nun çeşitli bölümlerinde seyahat vazifem sırasında İslam Halkının, çoğunun sahip olduğu mertlik ve yiğitlik ve mağdur olan toprak kardeşlerine karşı gösterdiği şefkat eserlerini gözümle görerek şahit olduğumdan eski samimi bağ ve duyguların kısa zamanda geri döneceğinden ümitli bulunuyorum. Şu zamanda herkesin muhtaç olduğu ancak asayiş, barış ve iyilik halidir. El birliği ile bu hususta bütün memurlar ve halk sınıfının gayret ve yardımını bekler ve büyük güçlüklerini hakkıyla idrak etmiş olarak tahammülle omuzlarım aldığım bu ağır hükümet yükünde ümmetin kötülüklerden uzak olanlarının kalbi teveccühlerini ve halis dualarını kalp samimiyeti ile dilerim. Bu telgrafın süratle ve genelge olarak gerekenlere tebliği beklenir. Ordulara, vilayetlere ve merkeze bağlı sancaklara tamim edilmiştir.” “2 Teşrinisani 1334 / Sadrazam ve Padişah Yaveri Ahmet İzzet”⁹⁵

Bu genelgeye ek olarak padişahın bir de umumi af ilanı vardır. Bu ilanda; *“Harp esnasında askerlerden kaçanların aileleri yanına dönmüş bulunanların artık takip edilmemesi, ancak şahsi suç işlemiş sanıklar hakkında ayrıca tebligatta bulunulacağı”* bildirilmiştir.⁹⁶

Ahmet İzzet Paşa tarafından yayınlanan genelge, halkla ilişkiler bağlamında incelendiğinde şu hususları içerdiği görülmektedir: Halkın ülkede meydana gelen gelişmeler hakkında aydınlatılmasına çalışılmıştır. Devlete ve birbirine karşı olumlu

⁹⁴ Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C.I, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 3.

⁹⁵ Mithat Sertoğlu, *“Mondros Mütarekesini Türk Milletine Bildiren Genelge”*; **B.T.T.D.**,1972, Sayı 63.

⁹⁶ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 2 Teşrinisani 1334, s. 82.

tavırlar takınması için örneklerle yol gösterilmiştir. Devletin otorite sağlamaya yönelik olarak izleyeceği politikanın halka benimsetilmesi amaçlanmıştır. Dönemin en yetkili organlarına, halkla doğrudan temasta bulunan yöneticilere genelgenin tebliği ile yöneticilerin devletin hedefleri hakkında bilinçlenmelerine çalışılmıştır. Mütareke sonrası İstanbul basınından bazı haber başlıkları şu şekildedir;

İkdam; "Yazık mağluplara! —Allah'ın yardımıyla Osmanlı ve İngiltere, Fransa delegeleri arasında ateşkes yapıldı, cephelelerde düşmanlığın sona erdirilmesi emri verildi. "(1 Kasım 1918)

Vakit; "Memleket artık sulh ve sükûna kavuşmuş demektir. Fakat mevcut milli felaket hepimizin kalbini sızlatacak. Başımızı yüksek tutalım, gelecekte ümit kesmemeliyiz. "(1 Kasım 1918)⁹⁷

Mondros Mütarekesi'nin metni İzmir gazetelerinden Anadolu'da 4 Kasım 1918 tarihinde yayınlanmış ve ne kadar ağır koşullar içerdiği anlaşılmıştır:

"Şimdiye kadar mukaddes maksatları uğruna kanını akıtan, canını veren, her şeyini feda eden milletimizin mütarekenin akdiyle vazifesi nihayet bulmuş değildir. Asıl mücadele, didişmek bundan sonra başlayacak, siyaset, iktisat ve terakki vadisinde ilerlemek için uğraşmak lazım gelecektir."⁹⁸

Anadolu Gazetesi, başlangıçta Wilson Prensipleri'nin gerçekleşeceğini sanmakta ve fedakârlık gerektiğinden bahsetmektedir:

"Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak oluşturulacak özerk eyaletler karşısında bize yeni bir görev düşmektedir. O da Anadolu'yu imar etmek, halkını bilgisizlikten kurtarmak, kısacası kutsal yurdun evladını kendini vatanın inkişafı için çalıştırmaktır. Yoksa sonumuz hüsrana olacaktır. (6 Kasım 1918)⁹⁹

Mütarekeyi izleyen günlerde Anadolu'da yaratılan olumlu hava, yerini giderek kaygıya bırakmaya başlamıştır. Rumlar taşkınlıklara başlamışlardır. Basında sert tartışmalar ve mütarekenin uygulanmasında yapılan haksızlıklar yer almıştır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin bir uçuruma doğru yuvarlandığını açıkça göstermektedir. Anadolu Gazetesinde bu durum şöyle dile getirmektedir; *"Her ulusa hayali bir vaat edilmiş toprak umudu veren Wilson Prensipleri sonunda bizde de kamuoyunu endişeye*

⁹⁷ **Vakit, İkdam Gazeteleri**; aktaran Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C.I, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1993, s. 6.

⁹⁸ **Anadolu Gazetesi**, aktaran Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Anıları**, Haydar Rüştü Öktem, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991, s. 7

⁹⁹ Arıkan, **a.g.e.**, s. 7.

sürüklemeye başladı (13 Kasım 1918).¹⁰⁰

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün Mustafa Kemal Paşa da, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na tayin edilmiştir. Mütareke hükümlerinin her ordu tarafından derhal uygulanması hakkında, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın talimatıyla; mütareke hükümlerini öğrenmiştir. Bu hükümlerin aynen uygulandığı takdirde bütün vatanın işgal ve istila edilebileceğini ilgililere bildirmeye çalışmıştır.¹⁰¹ Mondros Mütarekesi hükümlerini öğrendikten sonraki düşüncelerini şu şekilde beyan etmektedir:

"Devlet-i Osmaniye bu mütareke ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeyi uygun görmemiş, düşmanların memleketi istilası için onlara yardım vaat etmiştir. Bu beni çok hazin düşüncelere yöneltti. İstedim ki İstanbul hükümetini biraz aydınlatayım, ... Ben yapılan mütarekenin sakatlığını gördüm; bu sakat noktaların düzeltilmesine çalışmak gereğine kani olarak bunu ilgili makamlara söyledim. Bu mütareke olduğu gibi uygulandığı takdirde, memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya maruz olduğu kanaatimi ortaya koydum. Düşmanın her dediğine 'duyduk ve uyduk' demekten doğacak akıbetin bütün Türkiye'de istilacıların hâkim olması sonucunu vereceğinden şüphe edilmemek gerektiğini ve bir gün Osmanlı kabinesinin düşman tarafından tayin edileceğini anlattım. Bunun için hem de kehanete lüzum yoktu. Kendini zayıf ve aciz gören insanlar nispeten güçlü ve azimkar insanlardan merhamet diledikleri zaman mutlaka kendilerine acındıracaklarına kani olmak için bilmem ne his ve haslette olmalıdırlar."¹⁰²

Mütareke hükümlerinin ordular tarafından uygulanması döneminde, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul ile çeşitli yazışmaları olmuştur. Bu yazışmalardan önem arz edenlerden birisi; *"Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nda yaşanacak terhis işlemleri ve bunun tatbikatı"* hakkındadır. Geleceğe dönük tasarıları kapsayan teklifleri; Kurtuluş Savaşı süresince karşılaşılan sorunlarla ilgilidir. Özetle; terhis emrinin genel olarak herhangi bir sınırlama getirilmeden verilmesi halinde; sınırlı olan ulaştırma imkânları nedeniyle terhis olan askerlerle, esirlerin naklinde çok büyük problemlerle karşılaşılacaktır. Terhis olayı hakkında basın mutlaka kontrol altına alınmalı, sık sık basında yer alan terhis haberlerinin firarlara neden olması önlenmelidir. Bu suretle orduda kalması zorunlu olan askerlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.¹⁰³

¹⁰⁰ Arıkan, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁰¹ **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1959, Sayı 28, Vesika No: 715.

¹⁰² **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, (5 Nisan 1926) aktaran Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk'ün Hayatı ve Eseri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s. 178.

¹⁰³ **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1959, Sayı 27, Vesika No: 707.

7 Kasım 1918 tarihinde Yıldırım Ordular Grubu ile 7. Ordu Karargâhı lağvedilmiştir. Mustafa Kemal Paşa da Adana'yı terk ederek; 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiştir.¹⁰⁴ Bu esnada, Ahmet İzzet Paşa Kabinesi düşmüş, Tevfik Paşa Kabinesi güvenoyu alma aşamasına gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa Kabinesi'nin iktidara gelmemesi için yoğun çaba harcamış, ancak başarılı olamamıştır. İstanbul'da belli bir kesim, artık her şeyin bittiğine inanmakta ve kurtuluşu yenen devletlerden kendisine en uygun olanda aramaktadır. Diğer bir kesim, ülkede hakim olacak gücün padişah desteğini de yanına alması ve padişahın da her türlü ödünü kendi tahtı için vermesi gerektiğini düşünmektedir. İngiliz koruyuculuğunu, Amerikan mandasını, hatta Fransa himayesi altına girilmesini bile isteyen gruplar mevcuttur.¹⁰⁵

Mustafa Kemal Paşa, mevcut düşüncelerle gelecekte oluşacak tehlikeleri sezmiş ve Türk Halkı'nı bu yollara girmekten alıkoymaya çalışmıştır. Bu dönemde gazetecilerle de temasta bulunmuştur. 17 Kasım 1918 tarihli Minber Gazetesi'nde; iç ve dış kamuoyuna yönelik olan ilk görüşleri yer almıştır:

"...En iyi siyasetin her türlü manasıyla en çok kuvvetli olmakta bulunduğunu kabul ederim. Bu tabirden maksadımın yalnız silah kuvveti olduğunu zannemeyiniz, aksine asker olmama rağmen bu bence kuvvet gücünün meydana getirdiği sebeplerin sonuncusudur. Benim düşündüğüm manen, ilmen, fennen, ahlaken kuvvetli olmaktır. Çünkü bu saydığım özelliklerden mahrum olan bir milletin bütün fertlerinin en son silahlarla donatılmış olduğunu düşünsek bile kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olmaz..."

"Benim anlayışıma göre kuvvetli bir ordu denildiği zaman anlaşılması lazım gelen anlam her ferdi bilhassa subayı, kumandanı medeniyetin ve tekniğin gereklerini kavrayan ve ona göre tavır ve hareketlerini uygulayan yüksek ahlakta bir topluluktur. Şüphe yok ki yegane vazifesi, gayesi, düşüncesi ve hazırlığı vatan müdafası ile sınırlı kalan bir topluluk memleketin siyasetini idare edenlerin en sonunda verecekleri kararlar uygulanmaya geçer..."

"İşte orduya ve ordulara kumanda etmiş bir asker sıfatıyla bu açıdan siyasete temas etmiş olabilirim. Memleketimi ve milletimi çok iyi tanıdığım ve muhtaç olduğu gelişmeye ulaşması için huzur ve sessizlik ile fakat her halde hürriyet ve istiklali korumuş olarak çok devamlı çalışmak lüzumuna inandığımdan bu inancı tatmin edecek, yani bize huzur ve sükun ve çalışma zamanı verecek ilişkilere ulaştıracak dostluklara cidden taraftarım"¹⁰⁶

¹⁰⁴ Tansel, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁰⁵ Yusuf Hikmet Bayur, "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal'in Basına İki Demeci", **B.T.T.D.**, Eylül 2003, Sayı 8.

¹⁰⁶ **Minber Gazetesi**, (17 Kasım 1918) aktaran, Yusuf Hikmet Bayur Bayur. "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal'in Basına İki Demeci", **a.g.m.**

Mustafa Kemal Paşa'nın, hürriyet ve bağımsızlık hakkındaki görüşlerini ortaya koyan bu demeç, ağırlıklı olarak ülke yönetiminde söz sahibi olanlara yöneliktir. Ordunun, milli gücü oluşturan unsurlardan biri olduğu; ancak ulusal refahın sağlanması için sadece ordunun güçlü olmasının yeterli olamayacağını vurgulamaktadır. Bir devletin bağımsız ve hür yaşayabilmesi için tüm milli güç unsurlarının kuvvetli olması gerektiğini hatırlatmaktadır. Üzerinde önemle durduğu konulardan biri de ordunun siyasi iradenin kararları doğrultusunda harekete geçebileceğidir. Dış kamuoyuna verdiği mesajda ise, gerçek dostluklara dayanan dış desteğe taraftar olduğunu, hür ve bağımsız yaşamaya imkân tanıyacak olanlarla dostça ilişkilere girmenin mümkün olabileceğini belirtmektedir.

1.1.2. Kamuoyu Oluşturmaya Yönelik Komisyonlar ve Milli Kongre Beyannamesi

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti Dönemi'nde; Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmaktan sorumlu tutulan Talat, Enver ve Cemal Paşaların İstanbul'dan habersiz ayrılmaları hükümeti güç duruma sokmuştur. Bu olay hakkında Dâhiliye Nazırı Fethi Bey, hükümete yapılan suçlamalara karşı çeşitli savunmalarda bulunmuştur. Ancak kamuoyunun ve basın bu konu hakkında hükümete baskıları giderek artmıştır. Ayrıca hükümetin İttihatçı karakteri mecliste de sürekli dile getirilmeye başlanmıştır. İstanbul'daki çeşitli çıkar ve baskı gruplarının oluşturduğu hükümet aleyhtarı tutum ve davranışlar karşısında, Ahmet İzzet Paşa 9 Kasım 1918 tarihinde istifasını Padişaha sunmuştur. Padişah da yeni hükümeti kurma görevini Ayan'dan Tevfik Paşa'ya vermiştir.¹⁰⁷ 19 Kasım 1918 tarihinde Tevfik Paşa Hükümeti, Meclis-i Mebusan'dan güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Bu hükümet de; başta meclisteki etnik grupların temsilcisi olan mebuslar olmak üzere, İtilaf Devletleri'nin İstanbul temsilcileri ve ittihatçı karşıtı basın tarafından baskı altına alınmıştır.

¹⁰⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 10 Teşrinievvel 1334, s. 2.

Tevfik Paşa Hükümeti'nde; “*İttihatçılar tarafından yapılan hatalı işler düzeltildiği takdirde, imparatorlukta yeniden bir ahenk ve düzen kurulacağı*” düşüncesi hâkimdir.¹⁰⁸ Bu düşünceden hareketle devletin o dönem için çözümlenmek zorunda olduğu sorunları gidermek ve kamuoyu baskısını azaltmak amacıyla; çeşitli komisyonlar ve tahkik heyetleri kurulmuştur. Kamuoyu yaratmak amacıyla, halkla ilişkilerin kurumsal olarak desteklenmesine yönelik kuruluşlar kapsamında değerlendirilebilecek bu komisyonlar:

-*Mütareke Şartlarını Uygulama Komisyonu*; Bu komisyon mütareke şartlarının uygulama yöntemlerine nezaret etmek, bazı yabancı askerlerin uygun olmayan tavırları hakkında yapılan şikâyetleri incelemek ve tedbirler almak amacıyla kurulmuştur.¹⁰⁹ Söz konusu komisyonun kuruluş amacı ve faaliyet alanı incelendiğinde, tamamen İtilaf devletlerinin oluşturduğu baskıyı azaltmak amacını taşıdığı değerlendirilmektedir. Zira kendi amaçları doğrultusunda uygulamaya çalıştıkları mütareke şartlarını; devlet otoritesinin tam olarak sağlanamadığı bölgelerde uygulamakta zorluk çekmektedirler. Örneğin; Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki birlik komutanları, Osmanlı Devlet otoritesinin, bölgelerinden çekilmeleri konusundaki talimatlara gereken reaksiyonu göstermemektedir.

-*Suiistimaller, Hesapları ve Seyyiatı Tetkik Komisyonu*; Harbiye Nezareti'nde kurulacak olan bu komisyon, seferberliğin ilanından beri başkumandanlık vekâleti ve Harbiye Nezareti daire ve şubelerinde yapılmış suiistimalleri tetkik ve sorumlularını meydana çıkarmak amacıyla kurulmuştur.¹¹⁰ Bu komisyonun da, mecliste oluşan baskı gruplarının etkisiyle kurulduğu, sorumluların tespiti ve cezalandırılması suretiyle hükümet üzerinde oluşan kamuoyu baskısının azalacağını düşündükleri değerlendirilmektedir.

-*Muhacirlerin Tarihi Haklarının Korunması Komisyonu*: Bu komisyon Osmanlı

¹⁰⁸ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 18 Teşrinisani 1334 (1918), s. 136-163.

¹⁰⁹ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 21 Teşrinisani 1334 (1918), s. 176-177.

¹¹⁰ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 21 Teşrinisani 1334 (1918), s. 177-180.

İmparatorluğu'nun bazı bölgeleri hakkındaki yabancı emellerinin etkisiz hale getirilmesi amacıyla, tahkikatlar yapılması için kurulmuştur. Özellikle Suriye, Irak, Halep, Rumeli ve Şark vilayetlerinde bulunan Türklerin, göç edenlerin tarihi hak ve mevcudiyetlerini ispat edecek bu komisyon; tarihi ve istatistikî belgeleri toplayacak, incelemelerde bulunacak, inceleme sonuçlarını broşürler halinde yayınlayacaktır.¹¹¹ Göç eden Türk halkının haklarını ve menfaatlerini korumaya yönelik teşkil edilmiş olan bu komisyon; devletin yönetim sorumluluğunu yerine getirmeye yöneliktir.

*-Ermeni Tehcirini Tetkik Komisyonları, Heyetleri; Mecliste Ermeni Mebuslar tarafından oluşturulan baskı, Amerikalılar ve İngilizlerin Osmanlı Devleti Padişahı'na ve Hükümeti'ne yaptıkları ikazlar çerçevesinde; Ermeni tehcirinin yapıldığı günlerde meydana geldiği iddia olunan zulümleri ve yolsuzlukları yerinde incelemek üzere on heyet teşkil edilmiştir.*¹¹² Bu komisyonların da; tamamen meclisteki baskı gruplarıyla, Amerika ve İngiltere gibi çıkar gruplarının; hükümet üzerinde oluşturduğu tehdidin etkisiz hale getirilmesi, devlet otoritesinin varlığının ve halk tarafından hissettirilmesinin sağlanması, halkın huzursuzluğunun giderilmesi amacıyla oluşturulduğu değerlendirilebilir.

Tevfik Paşa Hükümeti Döneminde, halkla ilişkiler kapsamında önemli bir gelişme de; 23 Kasım 1918 tarihinde, Padişah Vahdettin'in İngiliz Daily Mail gazetesine verdiği demeçle yaşanmıştır. Ağırlıklı olarak İngiliz kamuoyu ve kamuoyu yönlendiricilerinin hedef alındığı değerlendirilen bu demeç, daha sonra Times Gazetesi'nde de yayınlanmıştır.¹¹³

¹¹¹ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 21 Teşrinisani 1334 (1918), s. 177-180.

¹¹² Söz konusu heyetlerin bölgelere göre dağılımı şu şekildedir: (a) Ankara, Kastamonu Vilayetleriyle Bolu Sancağı; (b) Trabzon Vilayeti ile Samsun Fırası;(c) Hüdavendigâr (Bursa), Edirne Vilayetleriyle, Çatalca Sancağı; (d) Aydın Vilayetiyle Çanakkale, Karesi sancaklarına; (e) Konya Vilayetiyle Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya Sancaklarına; (f) Samsun Vilayetiyle, Kayseri ve Yozgat sancaklarına; (g) Erzurum, Van, Bitlis Vilayetlerine; (h) Diyarbakır, Mamuretülaziz Vilayetlerine; (ı) Adana Vilayeti ile Maraş Sancağına; (j) Urfa, Zor, Antep Sancaklarına. Gökbilgin, **a.g.e.**, s.15-16.

¹¹³ *“Osmanlı Devleti'nin harbe katılması adeta bir kaza neticesidir. Eğer siyasi durumumuzla coğrafi mevkiimiz ve milli menfaatlerimiz ciddi olarak dikkate alınsaydı meydana gelen bu teşebbüsün asla makul olmadığı başlangıçta anlaşılırdı. Ne yazık ki o zamanki hükümetin basiretsizliği bizi bu duruma sürükledi ve felaketimize neden oldu. Eğer ben saltanat makamında bulunsaydım bu üzücü olay kesinlikle meydana*

Padişahın bu demeci kamuoyu oluşturulması bağlamında değerlendirildiğinde; Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girme sorumluluğunu tamamen İttihat ve Terakki liderlerinin üzerine yüklediğini; Ermeniler hakkında yapılan işlemlerin sorumluluğunu da bir devlet başkanı veya devlet otoritesinin başı olarak saltanat makamının üzerine almadığını görmek mümkündür. Ancak vurgulanması gereken en önemli husus ise İngiliz dostluğuna yapmış olduğu göndermedir. Böylece devletin geleceği hakkındaki düşüncelerini, muhtemel tavır ve davranışlarının neler olacağını bir İngiliz kamuoyu oluşturma aracı üzerinden iç ve ağırlıklı olarak dış kamuoyuna yansıtmaya çalıştığı değerlendirilebilir.

Padişahın İngiliz yayın organına vermiş olduğu beyanatı izleyen günlerde, Meclis-i Mebusan'daki siyasi hava her geçen gün biraz daha sertleşmektedir. Çünkü hükümet programında ortaya konulan hususlar gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle hükümet sürekli eleştirilmekte ve yıpratılmaktadır. Meclisin bu tutumundan padişah ve hükümet hoşnut değildir. İstanbul gazetelerinde de sık sık Meclis-i Mebusan'ın tasfiye edileceğinden bahseden yazılara rastlanmaktadır.¹¹⁴ Meclis-i Mebusan'la ilgili olarak Tevfik Paşa, Padişaha yönetim sorumluluğu bağlamında şu hususları aktarmıştır:

gelmezdi.

Türkiye'de bazı siyasi komiteler tarafından Ermeniler hakkında yapılan muameleye büyük bir üzüntüyle vakıf oldum. Bu tip fenalıklar ile aynı vatana mensup çocuklar arasında meydana gelen karşılıklı zarar vermeler kalbimi kırdı. Saltanat makamına geçer geçmez bu olaylara sebep olanların son derece şiddetle cezalandırılması için derhal araştırma yapılmasını emrettim. Bazı kişiler bu emirlerimin süratle icrasına mani oldu. Buna rağmen halen bu mesele bütün detaylarıyla araştırılmaktadır.

Türkiye'deki İngiliz esirlerine yapıldığı şikâyet olunan kötü davranışların araştırılmasını emrettim. Eğer meydana gelen şikâyet erzak ve zahire noksanından ileri geliyorsa, unutmamalı ki bizim askerlerimiz de bu yüzden pek çok sıkıntı çekmişler ve kısmen de açlıktan ölmüşlerdir. Bütün bu durum özellikle nakil vasıtalarının noksanlığından ileri geliyor.

Kırım muharebesinde İngiltere'nin müttefiki bulunan pederim Sultan Abdülmecit'ten İngiliz milletine karşı dostluk ve hürmet beslemek duygularını öğrendim. Şimdi saltanat makamında bulunmam dolayısıyla memleketim ile İngiltere devletinin eskiden olduğu gibi dostane ilişkiler içersinde olması için bütün gücümle çalışacağım. Ülkeniz kamuoyu tarafından, bu elim olayla günahsız olan milletime karşı aynı hissiyatla davranılacağını ümit ediyorum. Türk halkı İngiltere'ye karşı samimi ve dostluk duyguları beslemektedir. Milletimin büyük bir kısmının kendisine mal edilen fenalıklarda hiçbir katılımı bulunmamaktadır. Yalnız belirli miktarda bazı kişilerin bu fenalıklardan dolayı sorumlu olduklarını İngiltere halkına bildirmenizi namuslu bir kişi olarak sizden rica eylerim. Bütün bu sözleri kalbimden gelerek söylüyorum.” Tansel, a.g.e., s. 70-71, Dipnot 156.

¹¹⁴ Tansel, a.g.e., s. 70.

“Mebusan Meclisi, bir aydan beri umumi af kanununu ve memleketin asayişini sağlayarak polis salâhiyetleri kanununu çıkarmadığı halde bu meselelerden dolayı hükümeti sürekli tehdit etmekte ve baskı altına almaya çalışmaktadır.

Meclis, bu hükümetin önerdiği kanun tasarılarını bile encümenlere havale etmeyerek, çalışmalarını yavaşlatmaktadır.

Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durum karşısında hükümetin idare imkânı kalmamıştır. Yani yasama ve yürütme faaliyetleri işlemez duruma gelmiştir.”¹¹⁵

Padişaha göre ise, meclisin hükümete karşı tavrı tamamen bir İttihatçılık hareketidir. Milletvekilleri hükümete karşı muhalif bir tutum takınmakla; “*Veliy-yi nimetlerine karşı (Rüesa-i İttihad) bir eser-i vefa*” göstermek istemektedirler.¹¹⁶

Meclis içindeki bu gelişmenin yanında; İtilaf Devletleri de meclise karşı tamamen düşmanca bir tavır göstermiştir. Onlara göre; “*Rum ve Ermenilerin tehcir edilmesi işinden ittihatçılar sorumludur ve bu meclis de o katiller heyetinin seçicisidir.*”¹¹⁷ Bu görüş çerçevesinde bir çıkar grubu olarak İtilaf devletleri de meclisin dağıtılması için padişah üzerinde baskı oluşturmuşlardır. Tevfik Paşa son olarak, Ayan ve Mebusan gibi siyasi baskı grupları¹¹⁸ reislerinden öğrendiği; “*hükümet hakkında bir gensoru verilecek ve yapılacak güven oylamasıyla hükümetin düşürülmesi sağlanacak*” konusunu da padişaha iletmiştir.¹¹⁹

Bu arada, 6 Aralık 1918 tarihinde İstanbul'da çeşitli resmi ve yarı resmi kuruluşlar ile bazı siyasi parti temsilcilerinin de katıldığı “Milli Kongre” toplanmış ve Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında bir program ve beyanname yayınlamak suretiyle, hükümet üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur.¹²⁰ Milli Kongre beyannamesi ve programını incelediğimizde; Halkla İlişkiler Programı-Planlaması'na uygun olduğunu görmek mümkündür. Bilinen planlamadan tek farkı değerlendirme bölümünün

¹¹⁵ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 23.

¹¹⁶ Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 183.

¹¹⁷ **A.g.e.**, s. 185.

¹¹⁸ Kamuoyu oluşumu çıkar ve baskı gruplarıyla ilişkilidir. **Çıkar grupları**; “*Toplumda diğer gruplara göre bir hak iddiasında bulunan, ortak çıkar ve tutumlara sahip insanlardan oluşan, gönüllü üyeliğe dayalı siyasal nitelik taşımayan gruplardır.*” **Baskı grupları** ise; “*Kamu görevlileri üzerinde baskı / etki uygulamaya yönelik, ayırıcı özelliği etki ve eylemi olan siyasal gruplardır.*” Uysal, **a.g.e.**, s. 217.

¹¹⁹ Gökbilgin; **a.g.e.**, s. 23.

¹²⁰ **Hadisat Gazetesi**, No:49, 17 Aralık 1918, **B.T.T.D.**, 1969, Sayı:21.

bulunmamasıdır. Milli Kongre Beyannamesi ve Programı ideal bir amacı arzulamakta ve bunu sağlamaya yönelik insan ve kaynak planlamasını içermektedir. Osmanlı Devleti'nin çözümlenip, dağılmaya başladığı bir dönemde; Milli Kongre tarafından, Türk halkının ve Türk yurdunun hürriyet ve bağımsızlığı uğrunda bütün milli kuvvetleri bir araya getirmek için üstün bir gayret gösterilmiştir. Ancak, belirlenen programın uygulanması, mevcut koşullar altında sağlanamamıştır.

Yazılı halkla ilişkiler planı¹²¹ esas alınarak, Kongre Beyannamesi'ni şu şekilde analiz etmek mümkündür: (Milli Kongre Beyannamesi ve Programı EK-1'dedir.)

I.Giriş Bölümü: (Bu bölümde durum analizi yapılmakta, açık ve anlaşılır bir dille okuyucunun dikkati çekilerek, problem özetlenmekte ve eylemin neden gerekli olduğu açıklanmaktadır.)

Milli Kongre'nin beyannamesinden alıntılacak olursak; *Maksat ve gayesi programının birinci maddesinden de anlaşılacağı gibi devlet ve milletin geçirdiği bu en müşkül ve tarihi anlarda bütün insanlık ve medeniyet alemine karşı, vatanın yüksek ve hayati haklarını ve çıkarlarını sağlamak gibi mühim bir vazifeye kurulan ve faaliyet göstermeye başlayan Kuva-i Milliye'nin birleştirilmesinden ve tek tek veya bir arada ve dağınık çalışma faaliyetlerinin düzenlenip müşterek gayeye doğru sevk ve idaresi gerekmiş ve bu amaçla başkentte, gerekli başlıca parti ve heyetler temsilci ve delegelerinin katılmasıyla Milli Kongre faaliyete başlamıştır.*

II. Amaçlar: (Bu bölümde neyin başarılmaya çalışılacağı açıkça belirtilmelidir. Amaç ne yapılacağı değil, neden yapılacağı, elde edilecek faydalardır.)

Bu bölüm "Milli Kongre" programının 3. maddesinde şu şekilde belirtilmektedir: *Kongre, bugünkü durum karşısında vatanın hak ve çıkarlarını savunma ve elde etme sebep ve vasıtalarını sağlamaya çalışacaktır.*

III.Eylem Stratejisi: (Organizasyonun politikaları ve programları hakkında öneriler belirtilir.)

Bu bölüm, beyannamede çalışma esaslarını belirleme şeklinde açıklanmaktadır. *"Kuruluş tarzına göre milli müesseseleri sinesinde toplayan ve bunun için umumi efkârın ve memleket çıkarlarının temsilcisi ve milli savunucusu olarak ortaya atılan Milli Kongre, bütün teşebbüs ve kararlarının dışarıda ve içeride bu şekilde telakki ve kabul edilmesini sağlayacak esaslar içinde çalışacaktır."*

IV.İletişim Stratejisi: (Amaca ulaşmak için düşünülen uygulanacak fikirler burada belirtilmektedir. Ulaşılmak istenen hedef kitle, temalar, olaylar ve medya ile ilgili hususlar bu bölümde toparlanmaktadır.)

¹²¹ Erdoğan, a.g.e., (Yazılı Halkla İlişkiler Formatı) s. 241-249.

Beyanname özetle şu şekildedir:

“Milli Kongre yurt içi ve yurt dışındaki, milletin inandığı kişilere danışacak, bunlardan faydalanacak ve belirlenen amaç etrafında toplanmalarını sağlayacaktır. Hanımların kurmuş olduğu derneklerden istifade edilecektir. Bütün düşünsel ve Bilimsel güçlerin birleştirilmesine çalışılacaktır. Hedef kitle her türlü Osmanlı Halkıdır. Bu halkların temsilcileri ve kanaat önderleridir. Siyasi ve ekonomik bağımsız içinde yaşayacak bir millet yaratma, hak ve menfaatlerini sağlama, koruma maksadıyla; ülke kamuoyunun tercümanı olarak, halkın en meşru ve doğal haklarını medeniyet ve insanlık dünyasına duyuracak belgeler temin edilecek ve broşür halinde yayınlanacaktır. Milli Kongre, bütün aydın ve düşünürlerin, milletin dışı karşı emel ve isteklerinin birleşmiş olarak yansıtılması konusunda düşünmelerini istemektedir.”

V.Taktikler: (Bu bölümde önde gelen konu ve görevler belirtilmelidir. Programın uygulanmasında belirlenen yolu açıklar. Ayrıntılı olarak yapılacak görevler; iş bölümü bu başlık altında belirlenmektedir.)

Milli Kongre beyannamesinde; *“Genel Sekreterliğine aday kişiler ve ihtisas, iş bölümü esaslarına göre çalışacak, komisyonlarla meşgul ve bunların isimlerini ve görevlerinin mahiyetlerini tayin etmiştir”* demekle iş bölümüyle ilgili yapılmış hazırlığı ve belirtilen kişileri tayin ettiğini beyan etmektedir.

Kongre programının 4. maddesinde ise yapılacak görevler ayrıntılı olarak açıklanmıştır: *“İlk olarak: Millet, Milletler Cemiyetine hür ve müstakil bir millet sıfatıyla girebilmesi için gerekli tedbirlere başvurulacak; İkinci olarak: Basında, vatanın hak ve çıkarlarına uygun şekilde fikir birliği ve dayanışma kurulacak; Üçüncü olarak: Çeşitli dillerde broşür ve gazeteler yayınlanacak, konferans ve toplantılarla kamuoyunu aydınlatacak; Dördüncü olarak: Yabancı memleketlere heyetler gönderecek; Beşinci olarak: Osmanlı unsurları arasında uyuşma ve dayanışma kurulmasına çalışılacaktır.”*

VI.Bütçe:

Milli kongre programının 4. maddesinde bu konuya da açıklık getirilmiştir. Şöyleki; *“Kongre, teşebbüslerine karşılık olarak masrafları sağlamak için, bütün millet fertlerinin yardımına başvurulacaktır.”*

Bu gelişmelerden sonra Meblis-i Mebusan; padişah tarafından yayımlanan bir irade ile 21 Aralık 1918 tarihinde kapatılmıştır.¹²²

İtilaf Devletleri bu safhada; kaldırılan kapitülasyonların yeniden konması, buna bağlı olarak İngiliz, Fransız ve İtalyanlar hakkında eskisi gibi davranılması, bu duruma

¹²² Padişah iradesi: *“Esbab-ı Zaruriyye-i siyasiyyeden naşi Meclis-i Mebusan'ın feshi iktiza etmiş ve Kanun-i Esasimizin muaddel yedinci maddesinin fıkra-i mahsusası mucibince lede-l-iktiza, Heyet-i Mebusan'ın feshi hukuk-i şahanemiz cümlesinden bulunmasına banaen, meclis-i mezkur-un bu günden itibaren ber-mucib-i kanun feshini irade eyledim. 21 Kanunuevvel 1334 Mehmet Vahidüttin.”* **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**; 21 Kanunuevvel 1334, s. 363-364.

aykırı olan kanun ve uygulamaların kaldırılması gibi konularda Osmanlı Devleti'ne dayatmalarını arttırmışlardır. Ancak üzerinde önemle durdukları diğer bir konu da, savaş suçluları ile Rum ve Ermenilerin tehcir ve katledilmelerine sebep olanların derhal cezalandırılmasıdır. Bu sağlanamadığı takdirde kendilerinin bu kişileri cezalandıracaklarını bildirmek suretiyle Osmanlı devlet otoritesini temelden sarsmışlardır.¹²³ Tevfik Paşa Hükümeti de bu baskılara dayanamamış, önce 13 Ocak 1919'da kabine değişime uğramıştır. Yeni kabine ise devlet otoritesini, adeta İtilaf devletleriyle paylaşır duruma gelmiş, nihayet 3 Mart 1919'da Tevfik Paşa istifa etmiştir. 4 Mart 1919 tarihinde Damat Ferit Paşa sadrazam olarak atanmış ve hükümet kurma görevini almıştır.¹²⁴

1.1.3. Nasihat Heyetlerinin Teşkili, Uygulamaları, Halk Üzerinde Etkisi

Damat Ferit Paşa Hükümeti Dönemi'nde, halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında ilk çalışma, mebus seçimleriyle ilgilidir. Azınlıkların da haklarının temini amacıyla, nispi temsil seçim usulünün uygulanmasını sağlayacak bir kanun, 25 Mart 1919'da yürürlüğe girmiştir. Böylece belediye seçimlerinde de İslam ve Hristiyan unsurların nüfuslarına oranla aza seçilebilmeleri imkânı doğmuştur.¹²⁵ Yeni hükümet bir intikam kabinesi olarak faaliyet göstermeye başlamış, kurulduğu günden itibaren, İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin tutuklanması, yargılanması işlemlerine ağırlık verilmiştir.¹²⁶ 5 Mayıs 1919'de Teceddüt ve Hürriyetperver Avam Fırkaları kapatılmış, kendi görüşlerinin dışında olan halk temsilcilerinin faaliyetleri sona erdirilmeye çalışılmıştır.¹²⁷

¹²³ Tansel, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹²⁴ **A.g.e.**, s. 80.

¹²⁵ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 57.

¹²⁶ **A.g.e.**, s. 59-62.

¹²⁷ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 179-180.

Bu dönemde halkla ilişkiler faaliyetleri bağlamında yaşanan en önemli gelişme ise, “*Nasihât Heyetleri*”nin teşkili ve Anadolu'ya gönderilmesidir. Söz konusu heyetler, halkla ilişkiler faaliyetlerinin, uygulama araçları olarak düşünülebilir.¹²⁸ O dönem için planlı bir halkla ilişkilerin, profesyonel ekipler tarafından yapılmasını beklemek mümkün değildir. Ancak, devletin halkı ile doğrudan temas sağlamasını temin eden ve belirtilen genel amaçların bir kısmını gerçekleştirmeye yönelik teşkil edilen “*Nasihât Heyetleri*”nin faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

Heyet-i Nasiha ilk olarak, özellikle Şile ve civarında eşkıyalık yaparak Türk köylerine saldıran Rumların “*doğru yola yöneltilmesi, kendi işleri ve güçleri ile uğraşmalarının telkini*” amacıyla, 20 Mart 1919 tarihinde gönderilmiştir. Daha sonra bu heyetin kapsamlı organizasyonlar haline getirilerek; “*muhtelif unsurlar arasında meydana gelen kin ve nifakın giderilmesi, savaşın kötülüklerinden etkilenen tebaya padişahın şefkat ve iltifatlarının bildirilmesi, yapılacak ıslahatın tespiti, halkın ihtiyaçlarının saptanması* ” amaçlarıyla, Anadolu ve Rumeli'ye gönderilmesi Vükela Meclisi'nce kararlaştırılmış, iki heyet oluşturulmuştur.¹²⁹

Heyetler teşkil edilirken, memleketin en temiz, herkesin sevgi ve saygısını kazanmış şahsiyetler seçilmiştir. Anadolu'ya gönderilecek heyet, Şehzade Abdürrahim Efendi, ayandan Ali Rıza Paşa, eski Divan-ı Harp Reisi Mahmut Hayret, Basra eski valisi Süleyman Şefik Paşa, Ali Fevzi, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, eski Pazarcık Müftüsü Halil Fehmi, Dahiliye Nezareti müdürlerinden Ohannes Ferit, eski Karahisar Mebusu Yanko Güvenidis'den; Rumeli'ye gönderilecek heyet ise Şehzade Cemalettin Efendi, eski Harbiye Nazırı Cevat ve Fevzi Paşa'lardan oluşturulmuştur.¹³⁰ Söz konusu heyetlerin teşkili, Anadolu ve Rumeli'ye gönderilmesine ilişkin olarak

¹²⁸ Cemal Mihçioğlu, “*Halkla ilişkiler Nedir?*”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 1989, C. 22, Sayı 1, s. 91-108.

¹²⁹ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 68., Akşin, **a.g.e.**, s.226-227.

¹³⁰ Akşin, **a.g.e.**, s. 226-227. Mevlüt Çelebi, **Heyet-i Nasiha**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992, s.12.

İstanbul basınında geniş yer verilmiştir.¹³¹

Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığındaki Anadolu Nasihat Heyeti, 16 Nisan 1919 tarihinde Anadolu'ya hareket etmiştir. Heyet 17 Nisan'da Bursa'da, Vali Gümölcüneli İsmail Hakkı Bey'in başında bulunduğu kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanmıştır. Belediye önünde toplanmış olan halka, önce heyetten Ali Rıza Paşa tarafından padişah beyannamesi okunmuş, daha sonra Şehzade Abdürrahim Efendi Padişah Vahdeddin'in selam-ı şahanesini iletmiştir. Tören “*Padişahım çok yaşa*” sözleriyle sona ermiştir.¹³²

Bu beyanname asılsız vaatlerden, hükümete bağlılıktan ve Padişaha sadakatten bahsetmektedir. Milli davadan ve vatanın içine düştüğü tehlikeli durum hakkında herhangi açıklayıcı bir bilgi yoktur. Halk üzerinde hiçbir olumlu tesir bırakmamıştır. Ancak halk beyannameyi tam olarak anlamamasına rağmen, kendisinden destek istenmesinden ve başlarında şehzade bulunan bir heyetin ayaklarına kadar gelmesinden hoşnut olmuştur.¹³³ Şehzade 18 Nisan Cuma namazını çok yoğun bir kalabalıkla Ulu Cami'de kılmış, halk burada da kendisine yoğun ilgi göstermiştir. Ali Rıza Paşa da cemaat liderlerinden oluşan bir heyete hitaben bir konuşma yapmıştır. Sırasıyla, Askeri Lise, Yeşil Türbe, Yıldırım Beyazıt Türbesi ziyaret edilmiş burada fakirlere yardımda bulunulmuştur.¹³⁴

20 Nisan'da Bursa'dan ayrılan heyet, Karacabey-Kirmastı (M.Kemal Paşa)-Susurluk yolunu takiben 24 Nisan 1919 akşamı Manisa'ya gelmiştir. Burada Şehzade

¹³¹ “...Daha önce sadrazam paşa başkanlığında toplanan komisyon Anadolu'ya iki tetkik heyeti gönderilmesine karar vermişti. Anadolu'da tahribat ne derecededir ? Halk ne haldedir ? Bu tahribatı tamir etmek, halka refah vermek, onu faaliyete geçirmek ne gibi sebeplere bağlıdır ? Savaş senelerinin tahribat-ı müthişesini göz önüne getirince bunun nasıl bir azim olduğunu anlıyoruz...Bu heyetlerin gidecekleri yerlerde idari işlere kesinlikle müdahale etmemesi ve mahalli ihtiyaçları tetkik ile bilgi toplaması, gözlem ve bilgiler üzerine raporlarını düzenlemeleri esas kabul edilmiştir... Bu heyet Anadolu'nun bir çok yerini ziyaret ederek halka nasihatla bulunacak ve unsurlar arasında ortaya çıkan nifakı gidermeye çalışacaktır. Halk arasında iyi geçinmeyi sağlamak ve vatandaşlık hissini hepsine telkin edecektir...” **Yeni Gazete**, (12 Nisan 1919) aktaran, Çelebi, **a.g.e.**, s.6-7.

¹³² **Sabah, Alemdar Gazeteleri**,(20 Nisan 1919) aktaran; Çelebi, **a.g.e.**, s.18-19., Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 69.

¹³³ Mücteba İlgürel, **Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri**, A.A.M. Yayını, İstanbul, 1999; s. 14.

¹³⁴ **Hadisat Gazetesi**, (23 Nisan 1919) aktaran, Çelebi, **a.g.e.**, s. 21.

Abdülrahim Efendi; öğrencilerin “*Padişahım çok yaşa !...*” bağırışları arasında hükümet konağına giderek, Balkondan Manisalılara Padişah'ın, Damat Ferit Paşa tarafından kaleme alınan ve uğranılan her şehirde halka okunan fermanı iletmiştir. Ferman özet olarak şu şekildedir:

“.. Padişah harp senelerinde ahali arasında baş gösteren uygunsuzluğa ve asırlık vatan kardeşliğinin bozulmasına sebep olanların birbiri arkasından muhakeme altına alınan fesat erbabından ibaret bulunduğuna kanidirler.. Memleketin imarı, refaha kavuşması her şeyden evvel asayişin temini ile kabildir. Osmanlı tarihinde görülen bu gibi büyük vakaların doğurduğu müşküller, her milletin sabır ve sükûneti, Saltanat makamına derin sadakat ve hükümetin tedbirlerine itaatle iktiham olunmuştur.”¹³⁵

Şehzadenin konuşmasından pek bir şey anlamamış olan Manisalılar, Rumların birbirini izleyen taşkınlıkları ve ayaklanmaları karşısında bir Şehzadenin Ege'ye gelişi, Padişahın selamını getirişi karşısında sadece duyulanmışlardır.¹³⁶

Heyet 26 Nisan 1919'da İzmir'e gelmiş ve çok yoğun bir hazırlıkla; Vali İzzet Paşa, Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa, 17. Kolordu Komutan Ali Nadir Paşa tarafından gösterişle karşılanmışlardır. Yarı işgal altındaki İzmir'de de aynı şeyler yaşanmış, beyanname ve padişahın fermanı okunmuştur. Heyet buradan Buca'ya geçmiştir. Buca'da piskoposun şehzadeye hitaben yaptığı konuşma, Rumların beklentilerine açıklık getirmesi bakımından önemlidir: “*Buca ahalisi Prens hazretlerinin bu şerefbahş ziyaretlerinden dolayı son derece müteşekkir ve mütehassıdır. Şehzade-i al-imhad'ın buralara kadar teşrifleri, İttihat ve Terakki Komitesi tarafından bütün anasıra karşı yapılan mezalimi ve itisafatı unutturacaktır itikadındayız.*” Abdürrahim Efendi ise oturduğu yerde, aylardan beri Rumlar tarafından dökülen Türk kanlarını hiçe sayarak, halka mazlum rolü oynayan piskoposun konuşmasını sesini çıkarmadan dinlemiştir.¹³⁷ Heyet 29 Nisan'da İzmir'den ayrılıp Aydın'a gelmiştir. Burada karşılayanlar arasında din adamlarının bulunmayışı Abdürrahim Efendi'nin dikkatini çekmiştir. Aydın Mutasarrıfı Fuat Bey, durumu şöyle açıklamıştır;

¹³⁵ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s. 202.

¹³⁶ Taçalan, **a.g.e.**, s. 203.

¹³⁷ **Müsavat Gazetesi**, (28 Nisan 1919) aktaran, Taçalan, **a.g.e.**,s. 204.

“Efendimiz Hazretleri, Aydın'da Hilal-i Ahmer Reisi ve İttihat Terakki Cemiyeti'ne mensup, aynı zamanda irşad heyeti reisi bulunan Sultanî Mektebi muallimlerinden Gümüşhaneli bir Esat Hoca vardır. Bu zatın nafizülkelam olduğu kadar ilmiye mensupları üzerinde de nüfusu büyüktür. Onun teşviki ile Zat-ı Devletlerinin istikballerine iştirak etmemişlerdir!...”¹³⁸

Daha sonra getirilen Esat Hoca; kendilerinin neden karşılamada olmadıklarını soran Şehzade Abdürrahim Efendi'ye şu yanıtı vermiştir:

“Efendi Hazretleri, sebab-i teşriiflerinizi bildiğimiz için istikbalinize varamadık. Bizim nasihate ihtiyacımız yoktur. Hıristiyanlarla iyi geçinmediğimizi kim söylüyor? Eğer siz söylüyorsanız, bunu bütün cihan umumu efkârına siz ilan ve tebliğ etmiş oluyorsunuz. Bu havaliyi gezecek ve göreceksiniz, Hıristiyan mahalleleri mamur ve âbaden, İslam mahallatı ise muhtac-ı umrandır. Biz Türkler cephelerde harp eder aziz vatanımızı korumaya çalışırken, onlar fabrikalar kurmuşlar, bağlar bahçeler içinde yaşarlar. Servet, refah saadet her şey onlarda, fakr-ü zaruret Türklerde toplanıyor. Nasihati bizlere değil, bizi iktisaden öldürmeye çalışan zümreye vermeniz lazımdır!”¹³⁹

Şehzade, Esat Hoca'ya bu sözlerin bir ittihatçı ağzından çıktığı için kendilerince kıymetinin olmadığını söyleyince, Hoca da son söz olarak şunları ifade etmiştir:

“Sözlerimin kıymetini ve içinde saklı hakikatlerin mahiyetini siz takdir edemezsiniz. Aziz milletimiz elbette takdirde gecikmez. Millet bizim yolumuzdadır, sizin yolunuzda kimsecikler yürümez.”¹⁴⁰

Heyet daha sonra Denizli (1 Mayıs), Burdur (1 Mayıs), Antalya (3 Mayıs), Isparta (8 Mayıs) ve Konya'yı (13 Mayıs) ziyaret ederek aynı faaliyetleri göstermiştir. Damat Ferit Paşa, heyette bulunan Ali Rıza Paşa'ya bir telgraf çekerek, Şehzade'nin kimseye temas ettirilmeden derhal İstanbul'a getirilmesini istemiş, heyet Konya'da bekleyen özel bir trenle kaçır gibi 18 Mayıs 1919'da İstanbul'a dönmüştür.¹⁴¹

Rumeli bölgesine görevlendirilen Şehzade Cemalettin Efendi, eski Harbiye Nazırı Cevat Paşa ve Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Fevzi Paşa'dan oluşan heyet ise, 28 Nisan 1919 akşamı özel bir trenle Edirne'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır.¹⁴²

29 Nisan'da Edirne istasyonuna gelen heyet, burada toplanmış olan halk tarafından törenle karşılanmıştır. İstasyonda Müslüman din adamlarının yanı sıra Rum

¹³⁸ Taçalan, **a.g.e.**, s. 205.

¹³⁹ Aynı yer.

¹⁴⁰ Çelebi, **a.g.e.**, s. 47.

¹⁴¹ **A.g.e.**, s.47-56.

¹⁴² **Vakit, Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, (29 Nisan 1919) aktaran, Çelebi, **a.g.e.**, s.57.

metropoliti, Ermeni temsilcisi ve Bulgar piskoposuyla hahambaşı da yerlerini almışlardır. Bunlarla birlikte Müslüman ve Hıristiyan eşraf da şehzadeye saygılarını sunmuşlardır. İstasyondan itibaren bütün yol boyunca dizilen çeşitli halk topluluklarına mensup öğrenciler ellerinde Osmanlı bayrakları oldukları halde heyeti karşılamışlardır.¹⁴³ Padişah beyannamesi heyetten Cevat Paşa tarafından 30 Nisan 1919’da okunmuştur. Beyanname okunurken; Vali Salim Paşa, Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey ile bütün erkan ve memurlar, Müslüman olmayan din adamları, eşraf ve halk, öğrenciler hükümet konağı önünde hazır bulunmuşlardır. Okunan beyannamenin heyecanının bir göstergesi olarak Türk kızları, saçlarını keserek Selimiye Cami’nin büyük bir resmine ipek tellerle işlenmiş, mücevherlerle süsleyerek Heyet-i Nasih’a Edirne ziyareti hatırası olarak vermişlerdir. Ömer Ziyaeddin Efendi tarafından bir dua okunmuş ve saltanat ile hilafete bağlılık yemini edilmiş, Osmanlı Devleti’nin devamı dilenmiştir.¹⁴⁴ Şehzade, aynı gün beraberinde Edirne valisi olduğu halde Gureba Hastanesini, Askeri Merkez Hastanesini; Cevat Paşa da Edirne’deki İngiliz temsilcisi Johnson ve Rum metropolitini ziyaret etmiştir. 1 Mayıs’ta İş Yurdu, Öğretmen Okulu, Musevi Okulu görülmüştür. 2 Mayıs Cuma günü Selimiye camiinde okunan mevlüt dinlenmiştir. Edirne halkı şehzadeden padişaha şükran ve bağlılıklarının iletilmesini istemişlerdir.¹⁴⁵ Heyet, 2 Mayıs’ta Kırklareli, 3 Mayıs’ta Lüleburgaz, 6 Mayıs’ta Tekirdağ’ı ziyaret etmiş, Gelibolu üzerinden 9 Mayıs 1919’da İstanbul’a dönmüştür.¹⁴⁶

İkdam gazetesi Rumeli Nasihat Heyeti hakkında 12 Mayıs 1919 günü bir değerlendirme yayınlamıştır. Yazının başlığı; “...Heyet hükümetin hedeflediği amaca ulaştı mı ? Yani, değişik unsurlar arasında uzlaşma ve dostluğu sağlamada başarılı oldu mu?” şeklindedir.¹⁴⁷

¹⁴³ **Memleket, Sabah, İstiklal, Köylü, Hadisat Gazeteleri**, (30 Nisan 1919) aktaran, Çelebi, **a.g.e.**, s.59.

¹⁴⁴ **Alemdar, Vakit Gazeteleri**, (2 Mayıs 1919) aktaran, Çelebi, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁴⁵ **Tasvir-i Efkar, Alemdar**, 4 Mayıs 1919; **Memleket**, (9 Mayıs 1919) aktaran, Çelebi, **a.g.e.**, s.60.

¹⁴⁶ **Alemdar, İkdam, Sabah, Memleket, İstiklal**, (10 Mayıs 1919) aktaran Çelebi, **a.g.e.**, s. 61-62.

¹⁴⁷ “Bu konuda kesin karar verebilmek için bazı bilgilerin ve tezahüratın dikkate alınması gerekir. Heyetin gittiği her yerde halkın karşılama törenlerine katılması ve sevgi gösterilerine bütün halkla birlikte unsurların temsilci ve din adamlarının katılması gösteriyor ki, heyet gittiği her yerde hüsn-ü telakkiye

Osmanlı Devleti halkla ilişkiler uygulamalarına “*Nasihât Heyetleri*”nin farklı bir yaklaşım getirdiğini değerlendirmek mümkündür. Zira Osmanlı Devleti'nde, devletin siyasal yapısı ve yönetim-halk ilişkisi, çoğu zaman kendiliğinden devam eden ve tümüyle siyasal otoritenin isteğine kalmış çoğunlukla tek taraflı yürüyen bir uygulama şeklindedir. Halkın kural koyma ve irade gösterme gibi bir anlayışı yoktur. Dolayısıyla, Nasihat Heyetleri uygulaması bu geleneksel düşünce tarzının değişmeye başladığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Böylece devlet tek taraflı da olsa halkın ayağına kadar gidebilme, halkın tutum ve davranışlarıyla ilgilenme, kendi görüş ve çıkarlarına bağlı da olsa halkın tutum ve davranışlarını değiştirme gayret ve cesaretini göstermiştir. Heyetin yapısal durumu incelendiğinde şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır: Heyetin başında Sarayı temsil eden Şehzadenin bulunması padişah iradesinin devamlılığını halka göstermeyi amaçlamaktadır. Asker temsilci olarak söz sahibi ve sayılan paşaların bulunması askeri otoritenin ve gücün halen varlığını ve devamlılığını kanıtlamaktadır. Azınlık unsurları temsilcileri ile diğer din adamlarının da bulunmasıyla halkın en hassas duyguları olan etnik ve dini özelliklerin dikkate alındığını, ama aynı zamanda da bu hassasiyeti istismar etmeye yönelik olduğunu göstermektedir. Nasihat Heyetlerinin amaçlanan hedefe göre faaliyetlerinin etkili olup olmadığını, halkın tepkilerinin neler olduğunu tespit edebilmek için dönemin en önemli kamuoyu aracı olan yazılı basından istifade edilmiştir. Aktarılan bilgilere göre:

- Halk, padişaha ve hilafete olan saygı ve inancından taviz vermemiştir.
- Okunan beyannameleri tam olarak anlamayan; saf, temiz ve günün koşullarında ziyadesiyle yıpranmış, yorgun Anadolu halkı, olumlu veya olumsuz bir tepki göstermemiştir.
- Halk, ülkenin içinde bulunduğu duruma bir çare getirmeyi öngörmeyen açıklamalar karşısında, devlet yönetimine karşı inancını daha da yitirmeye başlamıştır.

mazhar olmuştur. Heyetin nasihatları unsurlar üzerinde etkili olmuş ve onların birbirlerine yakınlaşmalarına az çok hizmet etmiştir. .. Eğer Heyet-i Nasihâ'ya patrikhane temsilcileri de katılmış olsaydı, heyetin gayri Müslümler üzerinde etkisi daha fazla olacaktı... Bununla beraber heyet, Müslüman halk üzerinde etkili olmuş ve manevi kuvvetini yükseltmiştir. Bizce Heyet-i Nasihâ'nın bu hizmet ve etkisi küçük görülecek derecede değildir.” İkdâm Gazetesi, (12 Mayıs 1919) aktaran, Çelebi, a.g.e., s.62.

- Azınlıklar için ise; haklarını aramak için yaptıkları taşkınlıklarda haklı oldukları gibi bir hava yaratılmıştır. Faaliyetlerini bundan sonra da artırmışlardır.
- Halkın ve Türk yurdunun içine düştüğü durumu kavramış olan kanaat önderleri tepkilerini göstermek suretiyle, gerçek durumu yansıtmaya çalışmışlardır.

Nasihat Heyetleri'nin halkla ilişkiler kapsamındaki faaliyetlerinin Türk halkı üzerinde hiçbir olumlu etkisinin olmadığını söylemek mümkündür. Ancak, Osmanlı Devleti halkla ilişkiler anlayışına yeni bir tarz getirmiş olduğu gerçektir. Halktan alınan tepkilerle; “*halk da kim oluyor?*” zihniyetinin değişmesinde etkili olmuştur. Halk desteği olmadan devlet yönetiminin artık etkili ve meşru olamayacağını göstermiştir.

1.2. İstanbul Mitinglerinin İç ve Dış Kamuoyuna Etkileri

I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkındaki tasarıları; mütareke döneminde izledikleri siyaset ve diplomasi yöntemlerinin belirleyici faktörü olmuştur. Şark Meselesi, kavramının son safhasına geçildiğinin bir göstergesi olarak bu devletler, Osmanlı Devleti'nin ülke bütünlüğünü korumaktan vazgeçmişlerdir. Zira tasarılarındaki son safha, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayarak, kendi himayeleri altında yeni sömürge tipi devletlerin oluşturulmasıdır. Söz konusu tasarının ana hatlarını, 1919 yılının Ocak ayında toplanan Paris Konferansı görüşmelerinden anlamak mümkündür. Büyük Britanya sözcüsü Lloyd George 14 Mayıs 1919 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden düzenlenmesi hakkındaki tasarımı şu şekilde açıklamaktadır:

*“İstanbul ve Ermenistan'da Amerikan mandası; İzmir, Ayvalık, On İki Ada ve Meis'te kesin Yunan egemenliği; İzmir'e yakın yerlerde Yunan yönetimi ve Anadolu'nun geri kalan kısımları da diğer kuvvetlerin yönetimi. İtalya, Fethiye batısından Ermenistan'ın Akdeniz'e ulaştığı noktaya kadar olan güney kıyılarda manda kuracaktır. Türkiye'nin geri kalan topraklarında da Fransa yönetim sahibi olacaktır.”*¹⁴⁸

¹⁴⁸ Harry N. Howard, “Paris-San Remo-Sevr'deki Türkiye'yi Yok Etme Planları”, Çev. Müge Yılmaz, B.T.T.D., 1970, Sayı 25, s. 51-60.

14 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti mensuplarıyla, Türk Ocağı mensupları işgal öncesi alınan duyumları değerlendirmiştir. Burada ilk konuşmayı yapan Mustafa Necati Bey, Yunanlılara karşı koymak için bir direnme örgütü kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bu toplantıda Cemiyetin adı; “*İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi*” olarak değiştirilmiş, komitenin başına Moralızade Halit Bey, sekreterliğine Ragıp Nurettin Bey getirilmişlerdir. Daha sonra heyet vali İzzet Bey’le bir görüşme yapmış, girişimlerinden bir sonuç çıkmayacağını anlayan heyet şu kararları almıştır: “*O gece İzmir halkının işgale karşı olduğunu göstermek amacıyla bir miting düzenlemek. İtilaf devletlerinin İzmir’de bulunan temsilcilerine bir heyet göndererek, işgalin Yunanlılar dışındaki birlikler tarafından yapılmasını sağlamak. Anadolu’nun öteki illerine ve İtilaf devletlerine telgraflar çekmek. İzmir içinde silahlı bir direnme, Yunanlıların katliama girişmesine yol açacağından, eli silah tutan gençlerin Ege’nin iç kesimlerinde kuracakları örgütlerle, düşmana karşı koymak. Hapishanedeki mahkumları serbest bırakarak, onlara ve halka depolardaki silah ve cephaneleri vermek.*”¹⁴⁹

Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa, Müftü Rahmetullah Efendi ile daha birkaç kişiden kurulu heyet, başta Amiral Calthorpe olmak üzere, İtilaf Devletleri temsilcileriyle görüşmek üzere görevlendirilmiştir. Miting yeri olarak İzmir körfezine bakan ve halk arasında maşatlık diye anılan eski Musevi mezarlığı seçilmiştir. Mustafa Necati Bey tarafından taslağı hazırlanan Redd-i İlhak Beyannamesi; Haydar Rüştü, Kazım Bey (Özalp), Moralızade Halit, Ragıp Nurettin Beyler tarafından son şekli verilerek, Anadolu matbaasında basılmıştır. Bildiri haline getirilen; Redd-i İlhak Beyannamesi, Sultani öğrencileri, İhtiyat Zabıtları, Taavün Cemiyeti üyeleri tarafından Türk mahallelerine dağıtılmıştır. Beyanname şu şekildedir:

“Ey bedbaht Türk!... Wilson prensipleri unvan-ı insaniyet karanesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetkediliyor. Buralarda Rum’un çok olduğu ve Türklerin Yunana iltihakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleket Yunana verildi. Şimdi sana soruyoruz: Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın? Rum Senden daha mı çoktur? Artık kendini göster; Tekmil kardeşlerin Maşatlıktadır...Oraya yüzbinlerle toplan. Ve kaahir ekseriyetini orada bulunan bütün dünyaya göster. İlan ve İspat et. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen kütle-i kaahire vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Hüsrân ve nekbet faide vermez. Binlerle, yüzbinlerle masatlığa koş ve

¹⁴⁹ Taçalan, a.g.e., s. 228-230.

Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et !....(İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi)''¹⁵⁰

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgali ve Yunan katliamı başlamıştır. İlhak-ı Red Heyet-i Milliyesi tarafından çeşitli merkezlere çekilen telgraflar şu şekildedir.:

“İzmir Yunanlılar tarafından işgal olundu. Şehirde katliam bütün şiddetiyle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allahını, dinini seven vatan ordusuna imdat etsin!...”
“Allah aşkına rica ederiz: Açık olan bütün hatlarla, memleketin her yanına yetiştirilsin. Onlar da, gönderdikleri yerlere bizim ricamızı tekrarlasınlar. Namuslarına, vatanperverliklerine, erkeklıklarına havale...”¹⁵¹

İzmir'de karaya çıkan Yunan askerleri, tüm kiliselerin çan sesleri altında, kadınlı erkekli rıhtımı doldurmuş Rumlar tarafından üzerlerine çiçekler atılarak karşılanmıştır. Bir gün önce Amoltya matbaasında bastırılan, “*Yunan Kuvve-i İşgaliyesi Kumandanının Ahaliye Tebligatı*” İzmir halkına dağıtılmıştır.¹⁵² Görüldüğü gibi beyanname; halkın bilgilendirilmesine, kurallara uymasında yol gösterilmesine, güven sağlmasına, rıza gösterilmesine yönelik; halkla ilişkiler esaslarına uygun hazırlanmıştır. Ancak meydana gelen gelişmeler ve uygulamalar, beklentilerle, sunulan gerçeklerin çok farklı olduğunu göstermiş; beyanname de halk üzerinde olumlu bir etki yaratmamıştır.

İzmir Metropoli Chrysostomos da gelen komutan Zafiru'yu takdis etmiş, rıhtımda bekleyen Yunan askerlerini Türkler aleyhine tahrik eden şu konuşmayı yapmıştır.

“Asker evlatlarım, Elen çocukları. Bu gün atalarınızın topraklarını yeniden fethetmekle İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş olduğumuz bu uğurda ne kadar Türk kanı döküp içerseniz o kadar sevaba girmiş olacaksınız. Ben de bir bardak Türk kanı içmekle onlara karşı olan kin ve nefretimi yatıştırmış olacağım. Haydi buyrunuz, bütün Azizler sizin arkanızda olacak.

¹⁵⁰ Taçalan, **a.g.e.**, s. 230-232.

¹⁵¹ **A.g.e.**, s. 255.

¹⁵² “Müttefiklerin izniyle hareket eden hükümetimden aldığım emir gereğince İzmir ve dolaylarının işgaline başlıyorum. İşgalden maksat, mevcut kanunların iyi korunması ve desteklenmesiyle, bütün halkın refahını sağlamaktır.

Üçbin yıldan beri Yunanistan'a türlü sebeplerle bağlı bulunan bu topraklar hakkında, durumu görüşmekte olan devletlerin bu konuda vereceği kararlardan önce işgal etmek düşüncesi ve maksadı katiyyen yoktur. Eskisi gibi görevlerine devam edecek olan mülki ve dini dairelerdeki memurların işlerini yapmaları ve kolaylaştırmaları, asayişin sağlanması konusunda, istedikleri zaman askeri kuvvetlerinin yardımlarına başvurabilirler. Askerlerimizle doğrudan doğruya temas kuracak olanların dini inanışlarına, geleneklerine, görgü ve adetlerine tamamen saygılı davranılacağına emin olsunlar.

Kumandanlığın kapısı, yapılacak şikayet ve müracaatlara, şefkatle dinlenilmek üzere daima açıktır. Herkesin sükutnetle iş ve gücüyle uğraşarak, güzel vatanları hakkında, görüşme halinde bulunan devletlerce verilecek karar itimat ile beklemelerini, cins ve mezhep ayırmaksızın memleket halkına tavsiye ederim.” Taçalan, **a.g.e.**, s. 242-243.

Atalarımızın toprakları sizleri bekliyor."¹⁵³

Rumların Türkler aleyhinde propagandasının en üst noktasını teşkil eden bu konuşma, Yunan askerlerinin Türk topraklarındaki hareket tarzlarının yol göstericisi olmuştur.

Ahenk Gazetesi'nin 17 ve 18 Mayıs tarihli nüshaları işgalden duyulan üzüntüyü, çekilen acı ve sıkıntıları, olayın ülkede yarattığı tepkiyi, sansür nedeniyle sınırlı da olsa dile getirebilmiştir. 20 Mayıs tarihli nüshasında ise İstanbul özel muhabirinden aldığı "Toplantı ve Mitingler" hakkındaki haberi aktarmıştır.¹⁵⁴ 17 Mayıs günlü Alemdar'da Refi Cevat, Yunanlıların İzmir'i, İtilaf Devletleri'nin manevi kuvveti sıfatıyla işgal ettiklerini, işgalin aslında Yunanlılar tarafından yapılmadığını, kendilerine bahsedilen hakka dayanarak İtilaf devletlerinin yaptıklarını ileri sürmüştür. Ancak ertesi günü "Matem-i Umumi" başlığını atmış ve işgali protesto eden telgraflardan bir bölümünü yayınlamıştır.¹⁵⁵ İzmir'in işgaline karşı ilk tepkiler; hükümete, İtilaf Devletleri temsilcilerine ve bunların bağlı oldukları devletlere, tarafsız devletlere, Türkiye'nin hemen her tarafından çekilen telgraflarla gösterilmiştir. Telgrafların tamamına yakınının ilk adresi, Sadaret Makamı'dır. Ancak önemli bir bölümünün sonunda yabancı temsilciliklere de yollandığı veya yollanacağı belirtilmektedir.¹⁵⁶

Telgrafların içeriklerindeki ortak özellikler; İtilaf devletlerinin mütareke koşullarına, uluslar arası hukuka ve özellikle Wilson Prensiplerine uymadıkları; Yunanlıların İzmir ve çevresini haksız işgalleri, bölge halkına uyguladığı zulüm ve işkence ile azınlıkların bunlara desteği; Türk halkının İtilaf Devletleri ve Yunanlıların

¹⁵³ **Hayat Mecmuası**, Sayı 51'den aktaran, Tansel, **a.g.e.**,s.190; Dipnot:157.

¹⁵⁴ "Sevimli ve şirin İzmir şehrinin Yunanlılar tarafından işgali münasebetiyle kalplerde derin bir his ile uyanan milli heyecan her tarafta halen devam etmektedir. Münevver gençlerimiz Darülfünun'da yirmiyi aşkın fırka-yı siyasiye murahhasları, fırka heyet-i merkezîyelerinde ve kalplerinde derin bir vatan muhabbeti besleyen hanımlarımız da taraf taraf içtimalar akd ile müessirane nutuklar irad ve şehrimizde (İstanbul) İtilaf mümessillerine muhtıralar itarı suretiyle izhar-ı teessür etmektedirler." **Ahenk Gazetesi**, (20 Mayıs 1919) aktaran Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını**, A.A.M. Yayını, Ankara, 1989, s.77-80.

¹⁵⁵ Akşin, **a.g.e.**, s.243-244.

¹⁵⁶ Tülay Duran, "Türk Millet Mücadelesinden Örnekler, Protesto Telgrafları", **B.T.T.D.**, 1999,Sayı 1-35.

davranışlarından büyük üzüntü duyduğu, namus ve onurunu kurtarmak için teşkilatlanmaya başladığı, işgal bölgelerinde gereken direnişin gösterileceği; Padişahın ve hükümetin bu uygunsuz davranışları derhal protesto etmeleri, büyük ülkelerden yardım istenmesi ve durumun barış için yapılacak görüşmelerde ele alınması ve dile getirilmesi gerektiği gibi hususlardır.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Türkiye'nin her tarafında toplantı ve mitingler düzenlenmiştir. Protesto amaçlı olarak yapılan bu mitinglerden İstanbul'da düzenlenenlerin çok özel bir yeri vardır. Zira, İstanbul Osmanlı Devleti'nin başkenti olup, Türk kamuoyunun nabzı öncelikle burada tutulmaktadır. Ayrıca, fiilen olmasa bile İstanbul, İtilaf Devletleri'nin işgali altındadır. İtilaf Devletleri'nin ağır silah gücü şehre yönelmiştir. Kamuoyunu etkileyen basın sansüre uğramıştır. Dolayısıyla kamuoyunun oluşturulması maksadıyla kanaat önderleri, sivil toplum temsilcileri ve diğer saygın kişiler vasıtasıyla geniş kitlelerin bilgilendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

İzmir'in işgalinin Türk toplumu üzerinde yarattığı etkinin dile getirildiği ilk toplantı 18 Mayıs 1919 Pazar günü İstanbul Darülfünun'nda düzenlenmiştir. Yaklaşık dört bini bulan öğrenci, öğretmen ve diğer katılımcılardan oluşan toplantının başkanlığını Dr. Besim Ömer (Akalin) Paşa yapmış, toplantının önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Felaket o kadar derindir ki mütehassıs olmayan ne bir Osmanlı, ne de bir Müslüman vardır. Uzun uzadıya sözden ziyade fiiliyata ihtiyaç vardır ve Darülfünun bir milletin ruhu, dimağıdır. Hissiyatımızın ulviyeti, şiddeti zamanında makul teşebbüsler lazımdır. Fakülte müderrisleri içtima (ederek), her fakülte namına bir müderrisin söz söylemesini ve teşekkül edecek bir heyetle lazım gelen protestonun yapılmasını kararlaştırdı.”¹⁵⁷

Hukuk Fakültesi Meclisi Müderrisi namına söz alan Muslihittin Adil (Taylan) Bey, yaşanan felaketin Osmanlı tarihinde dahi olmadığını belirttikten sonra, işgale karşı alınması gereken tedbirler hakkında şunları söylemiştir:

“...Bu zamanda bütün teşkilatı milliyeden istifade etmek lazımdır. Bu teşkilatın başında Darülfünunu görüyoruz. Memleketin dimağı mütefekkeri Darülfünundur. Darülfünunu olan bir memlekettir ki müstakildir ve müstakil olmayan memlekette Darülfünun yoktur...Ben

¹⁵⁷ **Vakit ve Tasvir-i Efkar Gazeteleri**, aktaran, Kemal Arıburnu, **Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1975, s. 5. Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü C.I.**, T.T.K. Yayını, Ankara, 1993, s.251.

Darülfünunun bir uzvu olarak derim ki, en müsalemekarene bir yolda fakat mu'lin her türlü hakikatleri göstermeliyiz, tamamen mütesanit bir vaziyette bulunmalıyız."¹⁵⁸

Tıp Fakültesi namına söz alan Akil Muhtar Bey, meydana gelen felaketlerin bir gün sona ereceğine, hakkın yerini bulacağına, insanlığın normal yaşama dönebileceğine ilişkin inancını belirttikten sonra, önerilerini şöyle sıralamıştır:

*"...Bugün milli bir vazife değil, beşeri bir vazife terettüp ettiği gündür. Bu kadar kesafet peyda eden zulmet yerine nuru hakikati getirmek lazımdır. Bizim getirdiğimiz şule küçük bir kandilden iibaret olsa bazan onun ziyası tutulan yolu tenvire kifayet eder. Tıp Fakültesi de bu feci vakayı karşısında yazdığı protestonun Avrupa devletlerine gönderilmesine karar vermiştir."*¹⁵⁹

Bu toplantıda daha sonra, Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Bey, Mühendis Mektebi namına muallimlerden Yusuf Razi (Bel) Bey, katılan gençler namına Servet Bey, İnas Darülfünun temsilcisi hanımlar, halk temsilcisi bir zat, ordudan bir subay ve son olarak da İzmir'den henüz dönmüş olan Hamit Şevket (İnce) Bey söz alarak konuya ilişkin görüşlerini dile getirmişlerdir.¹⁶⁰

İstanbul'da ilk büyük miting, 19 Mayıs 1919 Pazartesi günü düzenlenen Fatih Mitingi'dir. Yetmiş-seksen bin kişi belediye dairesi önünü hıncahnıç doldurmuştur.¹⁶¹ Hitabet kürsüsüne siyah zemin üzerine beyaz ay yıldızlı birer bayrak konulmuştur. Bu mitingte ilk sözü Halide Edip (Adıvar) hanım alıp, hitabına "*Müslümanlar; Türkler; kardeşler...*" şeklinde başlamıştır. Meydana gelen felaketin doğuracağı sonuçları açıkladıktan sonra, halkın isteklerini şöyle dile getirmiştir:

*"...Arkadaşlar; Müslümanlar; Türkler; bugün buraya toplanan halk kitlesinin bir tek isteği var; o da en tabii haklarının kendisinden alınmamasıdır. İsteyeceğimiz basit, yüksek ve ulvi bir haktır. Bizim sözüümüzü onlar dinlemeyebilirler; fakat biz padişahımızdan bize babalık etmesini rica ederiz. Biz erkeklerimizle beraber milletin kalbinden gelen en kuvvetli, en akıllı, en cesur; millet en çok temsil edecek kabine isteriz. Padişahımıza halkın hissiyatını tebliğ eder ve deriz ki: İşte kara bir gün yaşıyoruz, bugün herkes susmuştur. Bugün Türk ve Müslüman, padişahın etrafında toplanmıştır....Kadınlar silahsız ve zayıf, fakat kalbi gayet metindir. Bütün alem-i İslam hep kardeşimizdir. Bundan dönen Türk kadını değildir. Yaşasın milletimiz."*¹⁶²

¹⁵⁸ **Vakit ve Tasvir-i Efkar Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 5-6.

¹⁵⁹ **Vakit ve Tasvir-i Efkar Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 6-7.

¹⁶⁰ **Vakit ve Tasvir-i Efkar Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 7-12.

¹⁶¹ Sarıhan, **a.g.e.**, s.256.

¹⁶² **Vakit ve Tasvir-i Efkar Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 13-14.

Daha sonra söz alan Selahattin Bey, Paris Konferansı kararlarına değinmiş, ulusal haklardan ve mütareke şartlarının ağırlığından bahsetmiş, sözlerine şu şekilde son vermiştir:

“...Türklerin ekseriyeti haiz olduğu memalik bizindir, kalmalıdır. Aksini kabul ve iddia namuskar bir hareket değildir. İzmir’den işittiğimiz haberler çok fecidir. Orada bizim payidar olacak hukukumuz vardır. İzmir ve diğer işgal edilen yerlerdeki hakkımız çok ümit ederiz ki mahfuz kalacaktır...Biz hukukumuzu sonuna kadar müdafaaya azmettik...”¹⁶³

Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey’de şunları söylemiştir:

“...Vatandaşlar, bizimle beraber yaşamak istemiyenler için kapılarımız açıktır, geldikleri yere gidebilirler. Fakat biz, kendi yurdumuzda hiçbir milletin bize hakim, bize efendi olarak yaşamasına tahammül edemeyiz. Dağdan gelip de bağdakini koymak isteyenlerin hakkı, kötek ve satır olacaktır...Vatandaşlar, İzmir Yunana ilhak edilemez!”¹⁶⁴

Tahsin Fazıl Bey ve Meliha Hanım’da Fatih Mitingi’nde söz almışlardır. Mitingi müteakip, düzenleme heyeti tarafından padişaha takdim edilen arızada; İstanbul halkının ve bütün Türk milletinin; Taç ve Taht-ı Hümayun etrafında toplanmış olduğu belirtilmiştir. Türk milletini, en kıymetli vatan parçasından mahrum etmek isteyen büyük devletlerin haksız kararları kınanmış; milletin varolmak için verilecek emri hemen yerine getirmeye hazır olduğu bildirilmiştir.¹⁶⁵

20 Mayıs 1919’da Üsküdar’daki Doğancılar’da düzenlenen mitingte, kalabalık bir halk topluluğu (yaklaşık otuz bin kişi¹⁶⁶) huzurunda ilk sözü şair Talat (Ahmet, Üsküdarlı) almış ve şunları söylemiştir:

“...Dünyada galip mağlup hiçbiri kalmaz, ancak baki kalan hak ve adalettir. İşte biz Müslümanlar da o hak ve adaleti istiyoruz. Hiç müteessif olmayınız. Bugün dört yüz bu kadar seneden beri minarelerinde ezan, camilerinde Kur’an okunan İzmir’imizi hiçbir vakit bağışlamıyacağız.”¹⁶⁷

Asri Kadınlar Cemiyeti namına Sabahat hanım, zorla alınan Türk haklarından söz ettikten sonra şu şekilde haykırmıştır:

“...İşte hayatı, ruhu Türk olan İzmir’i bugün Yunanlılar aldılar, belki yarında sinemizden bir şey, kalbimizden bir hayat koparır gibi birer birer Konyamızı, Bursamızı hatta evet bütün

¹⁶³ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 15-16.

¹⁶⁴ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 16-17.

¹⁶⁵ Tansel, **a.g.e.**, s. 247.

¹⁶⁶ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 259.

¹⁶⁷ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 23.

güzellikleriyle gözleri üstüne çeken çok sevgili İstanbulumuzu isteyecekler. O zaman bu hayatımıza zehirli turnaklarını takıp her fırsatta bizi biraz daha ölüme yaklaştıran bu ezici kuvvetler karşısında yine böyle sükûn ve tevekkül ile mi yaşayacağız? Ben buna hayır diyorum; Biz kadınlar bu hak cihadında en önde olacağız ve medeniyete rüyalar söyleyen varlıklara her zaman lanetler..., lanetler.”¹⁶⁸

Dr. Ferruh Bey, yaşanan felaketi dile getirdikten sonra şunları söylemiştir:

“...Biz hala düveli muazzamanın hakkımızda adaletle hareket edeceğinden ümidimizi kesmek istemiyoruz. Tarihte hiçbir milletin idam edildiği vaki değildir. Ölenler bile dirilirken yaşamakta bulunan bir millet hiçbir zaman ölmeyecektir. Hakkımız gasp edilecek olursa çoğumuzla, kadınımla, erkeğimizle hepimiz öleceğiz.”¹⁶⁹

Üsküdar Sultanisi muallimlerinden Mazhar Bey ve Naciye Hanım söz almışlardır. Miting sonunda şu karara varılmıştır:

“Halkı Türklerle meskun bütün yerlerin inkısam kabul etmez bir küll olduğu hakkında evvelki günkü Fatih Mitinginde izhar olunan kanaate iştirak etmiş ve en büyük intikamın gasp olunan bir hakkın istirdadı hususunda fevran edeceğine şiddetli protesto şeklinde matbuat vasıtasıyla bütün aleme ilan etmeğe karar vermiştir.”¹⁷⁰

22 Mayıs 1919 Perşembe günü sürekli yağın yağmur altında düzenlenen Kadıköy mitinginde, yaklaşık yirmi bin kişi belediye binasının önünde toplanmıştır. İlk sözü Fahreddin Hayri (Köstem) Bey almış, öncelikle yaşanan felaket günlerini dile getirmiş, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“...Müslümanlar gibi hür ve vicdanperver Avrupaluların da büyüklerine itimadı yoktur. Avrupa Konferansında bugün bütün milletlere zalimane ve haksız olarak ittihaz edilen kararları iptidai mektepler bile kabul etmiyorlar. Onların bu haksızlıklarını, suikastlarını, vicdanları satılmamış ve insaniyet için daima kıymetli olan tebaaları gazetelerinde yazıyorlar...Bu matemli günlerin zevalini temin için müttehiden, sabır ve metanetle çalışalım.”¹⁷¹

Hüseyin Suat (Yalçın) Bey ise halkın manevi duygularına hitab eden şu şiiri okumuştur:

*“Ulu Tanrım, Ulu Allahım, iki alemde tahassungahım; Sana ben şimdi sığındım da derim hani evvelki hudutlardaki yerim ?
Hani ırmaklı dumanlı dağlar? Hani yeşilli çiçekli bağlar? Hepsinin söndü siması, nuru, Ulu Tanrım kalan akşamı koru !
Yetmiyormuş gibi bunlar bir de, Uğradı İzmir 'imiz derde; Orası can evidir her Türkün, Bunu ey gasıp olanlar, düşünün !*

¹⁶⁸ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 23-24.

¹⁶⁹ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 24-25.

¹⁷⁰ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁷¹ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 34.

*İzmir'in toprağı Yunan eli mi? Alamaz kimse benim can evimi ! Ne diyor bak bana bir çok sesler; Hepimiz oldu şehidi ekber !
Sönmesin yurdumuzun bir ocağı, Kanımızla boyadık her bucağı. Ne büyük kaldı bu yolda ne küçük, Sizi ihya için öldük... öldük!..
Ölmeyi bilmeyen insane yaşamaz, Hakka kuvvetle tahakküm olamaz. Müslüman yurduna Yunan çıkıyor, Hangi hakla bilemem, Vilson'a sor !..
Hani ya, hak ve hakikat nerede ? Bu mudur adli siyasi yerde ? Herkesin şimdi bu sestir zihri, Bundan artık dönemez kimse geri.
Azmimiz öyle metindir billah, Vermeyiz İzmir'I Allah Allah !.. Öldürün cümlemizi sonra salın, Çiğneyin naşımızı öyle alın,
Kalsın ahfadı güzine sizden; Bir de tarihi adalette bu fen !.. ”¹⁷²*

Kadıköy Mitingi'nde daha sonra, Münevver Saima (Asker) ve Halide Edip (Adıvar) Hanımlar ile Ahmet Kemal (Akünal) Bey söz almışlar ve halkı heyecana getiren hitaplarda bulunmuşlardır.¹⁷³

23 Mayıs 1919 Cumartesi günü; Sultanahmet Meydanı'nda dönemin en samimi ve en büyük mitingi yapılmıştır. Milli Kongre'nin bu mitingin düzenlenmesinde önemli katkıları olmuştur.¹⁷⁴ Elliden fazla parti ve dernek temsilcisinin yer aldığı,¹⁷⁵ ikiyüz bin kişinin iştirak ettiği bu miting göz yaşları içinde sona ermiştir. Hitabet kürsüsüne siyah bayraklar asılmıştır. İlk sözü şair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey almıştır;:

“Kardeşler!Keşke asırların geceleri ve dünyaların mezarları gözlerime dolarak bir alil olsaydım. Sokak sokak dilenseydim ve milletimin kulağını parçalayan bu felaket seslerini işitmeseydim, bu kara günleri görmeseydim.Keşke göğün yıldırımları, yerin canavarları birleşerek beni kanlar içinde topraklara yuvarlasaydı da vatanımın bu musibeti huzurunda bulunmasaydım ve bu azapları çekmeseydim. Zira bugün uğradığı felaket ve musibetler o kadar acı !.. “diyerek, sözlerine başlamıştır.

İzmir'in işgali dolayısıyla yaşanan felaketlerden ve Türk tarihindeki şerefli günlerden, Avrupa tarihinden örnekler vermiştir. Nutku şu sözlerle tamamlamıştır:

“Kardeşler; Yunanlıları İzmir'den çıkarmak, eski ve yeni dünyalara hukuk ve hürriyetinizi tanıtmak istiyor musunuz? Öyle ise en önce aramıza girmiş olan nifakı öldürelim, kardeşliğe doğru bird aha geriye çekilmeyecek olan ellerimizi uzatalım, hepimizin alınlarında vatan kurtarmak mefkuresi ve kalplerimizde millet yaşatmak aşkı olduğu halde Halife ve Hakanımızın tahtının etrafında birleşelim. Her birimiz hepimizin ve hepimiz her birimizin olalım ve yalnız bir kuvvete inanalım: Kendimize ve Cenab-ı Hakka!.. ”¹⁷⁶

¹⁷² **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 35-36.

¹⁷³ Tansel, **a.g.e.**, s.248-249.

¹⁷⁴ Mithat Sertoğlu, “Tarihimizde İlk Milli Kongre”, **B.T.T.D.**, Sayı 21, s.3-8.

¹⁷⁵ Sarıhan, **a.g.e.**, s.269.

¹⁷⁶ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 39-43.

Matbuat adına konuşan Fahrettin Bey;

“Müslümanlar, Vatandaşlar !.. Düşman sesi duymak istemezsek, Kardeş sesidir uyan bu sestem; Kalkanca görür ki akşam olmuş, Vaktiyle uyanmayan bu sestem !..”

Diyerek sözlerine başlamış, daha sonra Tefvîk Fikret’in bir şiirini okumuştur. Yaşanan acı günlerin geleceği hakkında örnekler verdikten sonra halkı birlik ve beraberliğe davet etmiştir.¹⁷⁷ Daha sonra konuşan Halide Edip Hanım, hitabetiyle bu mahşeri kalabalığı coşturmuştur:

“Ruhu göklerde olan yediyüz senelik tarihimiz bu minarelerden bugün Osmanlı tarihinin faciasını seyrediyor. Bu muazzam bu tarihi meydanda, zafer alayları tertip eden ecdadımızın ruhu, bizi seyrediyor. Dünyaların öbür ucuna at süren namağlup erlerin evlatları önünde ben baş eğiyor ve yemin ediyorum:... Bugün kolları kesilmiş olan Türk'ün kalbi, eski cesaret ve şecaatini kaybetmemiştir. Yemin ediyorum ki, Osmanlı sancağına, tarihe hıyanet etmeyeceğim. Allaha, hakka, milletlerin ilahi hakkına dayanan Türk milleti, bütün müslüman ve Türk dünyasına ilan ediyorum, davamızı ilan ediyorum.” diye sözlerini bitirmiştir.

Halka şu yemini yaptırmıştır: *“Yediyüz senelik minareler, mavi semaları ile bize baktığı bu günlerde Osmanlı Bayrağı, Osmanlı hakkı için can vermekten çekinmeyeceğinize yemin ediniz!”* Halk hep bir ağızdan *“Vallahi sesleriyle”* cevap vermiştir.¹⁷⁸

Selim Sırrı (Tarcan) Bey, genel olarak yaşanan felaketten, Türk toplumu arasında mevcut huzursuzluklardan, Avrupa ve Amerika'nın gelişmeler karşısındaki tutum ve davranışlarından bahsetmiş, nutkunu şu sözlerle sonlandırmıştır:

*“...Burada toplanan şu yiz binlerce kişilik İslam halkı din kını gütmüyor ve Hıristiyanlara karşı kin beslemiyor.. Her dinin mukaddesatına hürmet etmeyi kendisine vazife biliyor. Bizde tecavüz ve istila emelleri yoktur. Biz sadece yaşamak istiyoruz. Bu hakkı bizden almaya kalkışmasınlar. Tarihi medeniyette her millet gibi azm-ü irfanla yükselmek ve Türk kalarak yükselmek istiyoruz. Vakur vatandaşlar Azm-ü gayreti elden bırakmayalım, haktan ümidi kesmeyelim! Allah bizimle beraberdir.”*¹⁷⁹

Dr. Sabit Bey ise; diğer konuşmacıların nutuklarına benzer hitabetini tamamladıktan sonra, miting heyetinin hazırladığı kararname taslağını halkın onayına sunmuştur:

¹⁷⁷ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 43-45.

¹⁷⁸ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 46-47.

¹⁷⁹ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 47-48.

“1- Bu gün şurada bir vakitler yüzbin türlü tezahürat-ı milliyeye sahne olan bu meydanda içtima eden bizler, İstanbul'un Türk Müslüman halkı, mukaddes vatanımızın haksız olarak işgal olunan aksamının tahliyesine kadar Saltanat makamı etrafında demir bir çember gibi canlarımızı fedaya hazırız.

2- Bizler asırlardan beri, tatbik edilen siyasete, göz boyama siyasetine artık kesinlikle güvenmiyoruz. Siyasi geleceğimizdeki kara bulutların çekilmekte olduğunu göstermek isteyen riyakar, şeytani düşüncelere, ufuktaki fırtına fiilen bertaraf edilmedikçe, kesinlikle inanmıyoruz. Tehayyürümüzü kasden teskin etmek isteyenleri bütün ruhumuzla telin ediyoruz.

3-Memlekette siyasi ihtirasların sustuğunu, artık kalplerimizde vatan endişesinden başka hiçbir endişenin yer almamasını samimi ruhumuzla istiyor ve küçük büyük hepimiz buna yemin ediyoruz.

4- Padişahın huzurunda toplanarak Milli Şura'nın vatan ve millet için en hayırlı kararlar almasına dua ediyoruz.

5- Mukarreratımızdan, uzakta bulunan vatandaşlarımızı ve bizim hareketimizi takip eden tüm yabancıları ancak basın yoluyla haberdar etmek azmindeyiz.”

İşte vatandaşlar, şimdilik teklifatımız bundan ibarettir. Bunlar hepinizin kabulüne iktiran etmiş, size cevap olmak üzere bu sözümlü tekrar kabul etmenizi rica edeceğim. Yaşasın millet İslamiye, var olsun mukaddes Halifemiz!”

Bunu müteakip, mukarrerat, bütün Sultanahmet meydanını baştan başa sarsan “Yaşasın milleti İslamiye!..” nidalarıyla tereddütsüz kabul ve tasvib edilmiştir.¹⁸⁰

30 Mayıs 1919 Cuma günü, İkinci Sultanahmet Mitingi, hükümetin bütün mitingleri yasaklaması üzerine camide dua etmek bahanesiyle toplanmıştır. Yaklaşık yüz bin kişi katılmıştır.¹⁸¹ Siyah örtülerle sarılmış bir kürsü etrafında sancaklar dalgalanmaktadır. Talebelerin ellerindeki siyah levhalarda şu ifadeler okunmaktadır; “İzmir Türküdür ve Türk kalacaktır”, “Hak İsteriz, İki Milyon Türk, İki Yüzbin Ruma Feda Edilemez”, “Hak ve Adalet, Osmanlı Toprağı Yunanistan Olamaz” İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey kürsüye çıkarak, önce Türklük hakkındaki gerçeklerden ve bundan endişe duyan Avrupalıların Türkler için düşündükleri yok etme planlarından bahsetmiş ve konuşmasını şu sözlerle sonlandırmıştır:

“...Ey Müslümanlar ve ey Müslüman kalacak olan Türkler ! Camilerimizin minarelerinden semavata doğru yükselen tekbir ve tehlillere naatı şerefiye ittika ediniz. Bugün mezarlarda kemikleri inleyen ecdadımızın ervahına imtisal ediniz ve haksızlığa karşı ilelebet daima ve daima feryad ediniz. Zafer bunun sonundadır!”¹⁸²

¹⁸⁰ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 49-51.

¹⁸¹ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 289.

¹⁸² **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 52-53.

Şükufe Nihal (Başar) Hanım; ülkenin güzelliklerinden, ülkenin başına gelen talihsizliklerden bahsettikten sonra, duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

“...Mezarımın üstünde yetişen çiçeklerde gizlenen ruhum öksüz ve hazin kuşlarına bu ulvi macerayı fısıldarken önümüzden geçen yabancıların muzlim varlıkları bu gizli, ruhani müşafehenin ulviyetinden sarsılacak, senin kalbinden cebren ayırmak istedikleri vefakar çocuklarından birinin sana ebediyen ağlayan mezarı karşısında onlar, her zaman bu memleketin gasıbı olduklarını anlayarak titreyecekler, ürperecekler; ruhum onların bu zelil idraki karşısında memnun ve şad, göklere yükselirken Allahtan sevgili çocuğunu yine sana kavuşturmak için dua edeceğim.”¹⁸³

İsmail Hakkı (Milaslı) Bey, yaşanan felaketlerden söz ettikten sonra miting alanında bulunanların üç madde üzerinde sebat etmelerini tavsiye etmiştir;

“1-Cenab-ı Hak, aziz ve zülantikamdır. Ne vakit olsa ihkakı hak eder. Nusratı ilahiyeden emin ve mutmain olarak, sabır ve metanetle müdafaa-i hukuka arz edelim.
2-Her ne olup bitirse, hiçbirisini unutmamak, evlat ve ahfadımıza intikal ettirerek unutturmamak ve bu vaka-yi fecaiyi bütün alem-i İslama miras bırakmak için cebretmek...
3-Aciz ve noksanlarımızın sebebi ne ise anlayıp izalesi için kudretimizin yettiği kadar çalışmak; yemin ediniz Müslümanlar!...”¹⁸⁴

Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey son sözü almış, Türk tarihinden, Anadolu topraklarının kutsallığından bahsetmiş, sözlerini şöyle sonlandırmıştır:

“...Evet arkadaşlar, ben de sizinle beraber istiklal istiyorum. Fakir olmağa, sefil olmağa, bedbaht olmağa razıyız; başımızda Türk hükümeti bulunsun; fakat eskiden yapılan zulümler gibi bizi mutlak bir haksızlığa mahkum etmek istiyorlarsa Aydın Yunana kalmasın. Bu arzularımızı, bu şekvalarımızı teksif edelim, toplanalım, isterseniz sizing şekvalarınız benim ağzımda toplansın, buradaki mümessilleresöyleyelim ki Anadolumuzu Yunan yangını harap etmesin!”¹⁸⁵

Miting sonunda varılan kararlar şu şekildedir;

“1. Türkler Wilson prensiplerinden kendilerine ait olan 12. maddenin tamamen uygulanmasını talep ederler.
2. Pek çok esir milletlere bağımsızlık verilirken 650 seneden beri Anadolu'da saltanat ve bağımsızlığa sahip olan bir milletin esirliğe itilmesi adalete uygun olamaz. Kemal-i azm ile hakkımızı istemekte son dereceye kadar ısrar edeceğiz. Biz, Türk çoğunluğu taşıyan memleketlerin birliğine vaki olan tecavüzü, medeniyet alemi önünde protesto ediyoruz.”¹⁸⁶

¹⁸³ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 53-55.

¹⁸⁴ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 55-57.

¹⁸⁵ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 57-59.

¹⁸⁶ **Vakit ve Tasvir-i Efkâr Gazeteleri**, aktaran, Arıburnu, **a.g.e.**, s. 59-60

Mitingler geniş kitlelerin kabulünü elde etmek için her türlü ikna yönteminin kullanıldığı bilinçli bir iletişim etkinliğidir. Bu bağlamda gönüllü kitlelerin yönlendirilmesi; ortak bilinç ve kamuoyu oluşturulması; çok geniş kitlelere kısa sürede ulaşılması ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu koşullar hakkında, bu kitlelerin etkilenmesi amaçlarını taşımaktadır. Mitinglerin en önemli hedefi; Türk halkının uğradığı haksızlık konusunda iç ve dış kamuoyunun oluşturulmasıdır. Bunu sağlayabilmek için bireysel olarak herkes tarafından bilinen meseleler dile getirilmiş, öncelikle bu meseleler hakkında aynı bilinç ve ortak kabulün sağlanmasına çalışılmıştır. Mitinglere katılan bireylerde, kendisinden başka birçok kimsenin de aynı şekilde düşündüğüne ve hareket ettiğine dair bir kanaatin oluşması sağlanabilmiştir. Bu kanaatler aslında önemli bir bölümüyle kendiliğinden ifade edilmiş veya ifadeye hazır durumdadır. Mitingler de amaçlanan da; dile getirilememiş kanaatlerin anlaşılabilir tarzda ortaya konulması ve müşterek bir kanaate ulaşarak kamuoyunun oluşmasının sağlanmasıdır. Böylece halkın tutum ve davranışları da belirlenen amaçlar doğrultusunda ortak bir istikamete yönelebilmıştır. (Miting Görüntüleri EK-2'dedir.)

Kamuoyu ortak hedeflere doğru girilen faaliyetler olduğu için bu ortak/müşterek davranışların güçlü ve anlamlı olması gerekmektedir. Türk halkına, en doğal hakkı olan hür ve bağımsız yaşama isteğinin gerçekten benimsetilmesi için, tanınmış kişiler ve kanaat önderlerince bu görüş desteklenmiştir. Böylece bireylerin aynı görüş doğrultusunda karar verirken halkın çoğunluğunun da aynı şekilde inanmış olması amaçlanmıştır. Böylece öncelikle iç kamuoyu oluşturulmuştur. Ortak görüş ve düşünce çerçevesinde iç kamuoyunda doğan tepki ile dış kamuoyunun da etkilenmesine gayret gösterilmiştir.

Mitinglerde iknaya yönelik iletişim yöntemleri etkili olarak kullanılmıştır. Bu mitinglerden en önemlisi olan ve azami katılım sağlanan 23 Mayıs'taki Sultanahmet Mitingi'dir. Bu miting, planlı, bilinçli ve belirlenen amaçlar doğrultusunda; Milli Kongre'nin programında yer almıştır. *“Planlama; durum analizi; hedef kitle; kullanılacak temalar; uygulayıcılar; beklenen tepki”* gibi hususların bilinçli olarak uygulandığı bir etkinliktir. Hedef kitleye verilmek istenen mesajlar; mevcut hassasiyetler

de dikkate alınarak, iyi niyetle ve dürüstçe iletilmiş, tekrar edilmiştir. Sonuçta hedef kitle üzerinde istenen etki hâsıl olmuş, hedef kitlenin tepkisi, hemen bulunduğu yerde alınmış, ortak bilinç ve kabulün sağlandığı görülmüştür. Dolayısıyla; Sultanahmet Mitingi'nde, halkın tutum ve davranışları dikkate alındığında; iç ve dış kamuoyuna önemli etkisinin olduğunu değerlendirmek mümkündür.

Mitinglerde kamuoyunun oluşturulmasına yönelik olarak şu hususlar tespit edilmiştir: Türk Halkı'nın hür ve bağımsız yaşama hakkı elinden alınmak üzeredir, ancak halk bu hakkı vermemek için ölümü göze almıştır. Osmanlı Devlet yönetimi otoritesini yitirmiştir. Türk Halkı'nın gerçek iradesini temsil edecek milli bir meclisin derhal oluşması ve bunun güvenini kazanmış bir hükümetin yönetime el koyması gerekmektedir. İtilaf Devletleri'nin kararları doğrultusunda; Türk Milleti için en değerli vatan topraklarından olan İzmir'in, hem de ezeli Türk düşmanı olan Yunanlılar tarafından haksız işgali; diğer bölgelerin de işgal ve ilhakına yol açacaktır.

- Mitinglerin Türk Kamuoyu'na etkilerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür;

(1) Halk ortak bilinç doğrultusunda tutum ve davranışlarını yönlendirmeye başlamıştır. Halk desteğini kontrol altına alacak gücün, Türk Devleti'nin idaresinde ve geleceğinde etkili olacağı anlaşılmıştır.

(2) Halk kitleleri, siyasi partilere, siyasi ihtiraslara son vermek zorunda olduklarını hatırlatmıştır.

(3) Saltanat Şurası'nın toplanması sağlanmıştır.

- Mitinglerin Dış kamuoyuna etkilerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

(1) Türk halkının hür ve bağımsız yaşama uğrunda ölümü göze aldığı anlaşılmıştır.

(2) Paris Barış Konferansı görüşmelerine Türk temsilcilerinin de davet edilmesine neden olmuştur.

(3) İzmir'in işgalinin anlamsızlığını bir Yunanlı gazeteci yazar şu şekilde dile getirmektedir:

“İngiliz ya da İtalyan, Amerikalı, Fransız olsun, tüm yabancı yetkililer, Yunanistan'ın 1919'un Mayıs'ında İzmir'e yaptığı çıkarmanın, devrin askeri ve siyasi şartlarının ışığında, bir gaf olduğunda mutabıktırlar. Türk milliyetçiliğinin küllenmekte olan ateşi alevlenmiş ve Mustafa Kemal'e beklediği fırsatı yaratmıştır.”¹⁸⁷

1.3. Yerel ve Bölgesel Kongrelerin Halkla İlişkiler Kapsamında Faaliyetleri

Kongre kavramının temel özellikleri; temsili güce sahip, ülkenin ya da bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alan, ulusal ya da bölgesel direnişi amaçlayan yapılanmalara dayanan kuruluşlar olarak belirlenmektedir.¹⁸⁸ Milli Mücadele Dönemi'nde düzenlenen kongrelere ilişkin çizelge EK-3'dedir.¹⁸⁹ Kongrelerin, yönetim sorumluluğu, siyasal katılım, meşruiyet ve otorite sağlama bağlamındaki halkla ilişkiler faaliyetleri, kongre beyannameleri ve faaliyetleri çerçevesinde incelenmiştir.

Yerel kongreler, merkeze göre çevre ya da taşra diye adlandırılan coğrafi bölgelerde doğmuştur. Bunları ortaya çıkaran temel ve ortak neden; bölgelerinin, işgal tehdit ve eylemlerine karşı korunmasını sağlayacak kurumsal yapıların olmayışıdır. Bürokrasi, ordu, belediye, şehir meclisleri, partiler, sendikalar, demokratik ve temsili sistem çalışmaz durumdadır. Özetle devlet otoritesinin boşluğu, cemiyet ve kongre tipi örgütlenmeleri yaratmıştır. Bölgesel savunma ve direnme ve bu bağlamda yerel otorite sağlayarak halkın ihtiyaçlarını, güvenliğini temin etmek en ağır basan etkidir.

Söz konusu cemiyet ve kongreler ilk aşamada batılı devletlerden sorunlarına el atmalarını talep ederek faaliyetlerine başlamış, daha sonra onları bilgilendirme yoluna gitmişlerdir. Paris'te toplanacak Barış Konferansını, Wilson İlkeleri çerçevesinde etkileyebilmenin başlangıcı da bu barışçı yaklaşım ve söylemlerden geçmektedir. Ancak, cemiyet ve kongreler bu söylemlerine karşılık ve destek bulamadıkça, bölgelerinde gelişen işgal ve muhtemel işgal uygulamaları karşısında, bundan sonraki aşamada silahlı

¹⁸⁷ Kayhan Sağlamer, “Müttefikler arası Komisyon Raporu”, **B.T.T.D.**, Sayı 49, 1970.

¹⁸⁸ Bülent Tanör, **Türkiye'de Kongre İktidarları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 95.

¹⁸⁹ **A.g.e.**, s.97-98;

direnış yoluna girmiş, kararlar almış ve uygulamışlardır. Bu kararlar; Kuva-yı Milliye kavramını ortaya çıkarmıştır. Kuva-yı Milliye, hükümetle ilişkisi olmayan, kendiliğinden örgütlenmiş silahlı harekettir.¹⁹⁰ Kongre hareketleri Kuva-yı Milliye'yi kendi denetimleri altına almış ve örgütlemişlerdir. Cemiyet ve Kongreler de, Kuva-yı Milliye'ler gibi devletle herhangi bir organik bağ içinde değildir. Bunlar tamamen yerel inisiyatiften doğmuş sivil toplum kuruluşlarıdır. Kuva-yı Milliye de yalnızca cephelerde çarpışan halk birlikleri değil, aynı zamanda halkın kendi kendini yönetmesi ve yönetime el koyması şeklinde beliren bir yönetim türüdür.¹⁹¹ Yani, yerel kongreler siyasal ve yönetsel karakterli sivil toplum örgütleri olarak kabul edilebilir.

Yerel kongreler; yerel ve bölgesel seçim yoluyla, temsil sistemini yaratmışlardır. Bu sayede meşruluk sorununu önemli ölçüde çözmüşlerdir. Aldıkları ya da alacakları kararları uygulatma gücüne sahip olmuşlardır. Özetle; seçim, temsil, meşruluk ve yaptırım gücü kongre sistemlerinin temel esaslarını oluşturmuştur.

İşgallerin gönüllülerce önlenememesi, direniş örgütlenmesinde yeni bir aşamaya geçilmesini zorunlu kılmıştır. Yani, direniş artık yalnız gönüllü katkılarla değil, hem insan gücü hem mali-maddi kaynak sağlamak için yükümlülükler konmasını gerektirmiştir. Bu ise devlete ait bazı işlevlerin yerel ve bölgesel cemiyet veya kongrelerce üstlenilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu amaçla; meşruluk temeli sağlanması ve yükümlülükleri yerine getirmek için yaptırım uygulanması gibi sorunların aşılması gerekmektedir. Kongreler bu iki hususun sağlanabilmesinin başlıca aracı olmuşlardır. Seçim ve temsil bunlara meşruluk ve yaptırım gücü sağlamıştır. Bunu sağlarken başvuru ikna yöntemini ise halkla ilişkiler oluşturmuştur. Zira halkla ilişkiler bir ikna yöntemi olarak kullanılırken, halka karşı dürüst olmayı gerektirmektedir. Halk da tepkisini olumlu olarak göstermiş ve kongre oluşumlarına gerekli desteği sağlamıştır.

¹⁹⁰ Tanör, **a.g.e.**, s. 112.

¹⁹¹ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Maliye Bakanlığı 50.Yıl Yayınları, 1974-162, Ankara, s. 178-186.

Kongre tarzı örgütlenmelerde halkın her kesiminden başlayarak yöneticiler kademesine doğru bir seçim ve temsil ağı oluşmaktadır. Böylece yetki ve görevler bu yolla meşrulaştırılmaktadır. Cemiyetler, Heyet-i Müteşebbiseler dışında, genel kurullarının seçtiği ve temsil gücüne sahip Heyet-i Merkeziye ya da Heyet-i İdarelerce yönetilmektedir. Daha üst düzeyde birlikler oluşturmak için düzenlenen kongrelere de, derneklerin ve bölge halkının seçtiği temsilciler katılmaktadır.¹⁹²

Böylece, halkın iradesinin yönetim kademesinde geçerli olması; mevcut otoritenin kabulü için gerekli desteği vermesi, yönetimi denetleyebilmesi gibi siyasal katılım unsurlarının gerçekleşmesi de sağlanmıştır. Yönetimler örgütlenmemiş kesimlere de ulaşmış, bunlara taleplerini yönetime duyurmalarını sağlamış, sonuçta halkın çıkarlarını koruyabilmeleri de mümkün olmuştur. Belirtilen hususların tamamı halkla etkili olarak iletişim kurulmasını, halkın tepkilerinin olumlu veya olumsuz alınmasını gerektirmektedir. Cemiyet ve kongrelerin Milli Mücadele dönemi çalışmaları değerlendirildiğinde bu hususta, yani halkla ilişkiler konusunda yeterince başarı sağladıklarını değerlendirmek mümkündür.

Kongrelerde delegelerin temsilcilik bölgeleri dikkatle incelenmiş, “Mazbatalara” özel bir önem verilmiştir. Aynı şekilde, cemiyet ya da kongre gücü adına dış temaslarda bulunacak murahhaslar için de adeta birer diplomatik belge olan “İtimatnameler” düzenlenmiştir.¹⁹³

Dönemin özelliğine bağlı sosyal, askeri ve diğer idari koşullar özel yargı makamları yaratmışlardır. Heyet-i Merkeziye ya da Milliyeler de yargısal nitelikte işlemler yapıp kararlar vermişlerdir. Halkla ilişkiler kapsamında uygulanan yargısal işlemlerden bazıları şunlardır: Halkın şikâyet ve isteklerinin dinlenmesi, iddiaların araştırılması ve çözüm getirilmesi, halka eziyet edenler, yolsuzluk yaptığı ileri sürülen, asker ve sivil yöneticiler hakkında işlem yapılması, halkın malını gasp ettiği iddia edilen Kuva-yı Milliye efradı ya da Kuva-yı Milliye aleyhine çalışmakla suçlanan mülki

¹⁹² Tanör, **a.g.e.**, s. 122.

¹⁹³ Şerafettin Turan, **Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967, s. 169.

amirler hakkında kavuşturmalar yapılması gibi örnekler.

Halkla ilişkilerin esasları kapsamında, kamu düzeni ve güvenliğini sağlama amaçlı faaliyetler; halkın kurallara uyması, inandırılması veya yaptırımlar yoluyla zorlanması için yapılan uygulamalardır. Yerel kongreler ve bunların organları, kendilerini bölgelerinin düzenini, halkın güvenliğini sağlama konusunda da görevli ve yetkili görmüşlerdir. Zira devlet otoritesi ilgili bölgelerde sağlanamadığından bu görevi onların yapması gerekmektedir. Yerel kongrelerde bu amaçla önemli kararlar almış ve uygulamışlardır. Bu karar ve uygulamaları şu şekilde özetlemek mümkündür: Genel olarak askeri ve idari yasalar konulmuş ve uygulama görevi üstlenilmiştir. Silahların toplanması hakkında kararlar alınmıştır. Göçler engellenmiş, bazı kişilerin bölge dışına çıkışları yasaklanmıştır. Sansür kurulları oluşturulmuş, basın kontrol edilmiş, bazı yayınların bölgelerine girmeleri kontrol altına alınmıştır. Cephe personelinin görevleri dışında silah taşımaları yasaklanmıştır. Kolluk hizmeti yaratılmış -bekçiler gibi- ya da mevcut jandarmadan yararlanılmıştır.¹⁹⁴

Yerel ve bölgesel kongrelerin genel olarak halkla ilişkiler kapsamındaki faaliyetlerini şu şekilde toparlamak mümkündür.

- Bölgelerinde yaşayan tüm halkı kendi doğal üyesi saymış, halkı genişleyen örgüt yapısına dâhil etmişlerdir.

- Halk temsilcilerinin seçimi; halkın, yerel ve bölgesel kapsamda temsil edildiği; halkın vekâlet verdiği temsilcilerle siyasal yönetime katılımı sağlamışlardır.

- Karar alma süreçlerinde; hukuk dışı davranışlardan uzak durmaya, keyfiliği, gelişigüzel hareketleri reddetmeye gayret etmişler ve bu esaslara sadık kalmışlardır.

- Bölgedeki tüm halkın temsiline, kabulüne-onayına ve sonuçta halkın iradesine dayalı bir meşruluk elde etmişlerdir.

- Ülkenin savunulması, ilhakın reddi hedeflerine bağlı kalarak, devlet yetkilerinin

¹⁹⁴ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi – (Erzurum Kongresi)**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 211-219, (ŞAMHC Nizamnamesi).

bölgelerindeki otorite boşluğunu doldurmak amacıyla; kendi bünyelerinde yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanmışlardır.

-Halkla ilişkilerinde karşılıklı rıza ve demokratik meşruluk temeline dayalı kararları almış ve uygulatabilmişlerdir.

-Devlet yetkisi ve tekeline karşın; bölgelerinde savunma amaçlı silahlı güçler oluşturmuşlar, bunları ikmal ve iâşe edebilmişler, sivil otoriteye bağlı kılarak kontrol edebilmişlerdir. Bölgelerindeki halkın, hatta müteakip aşamada Türk milletinin geleceğini belirleyici kararlar almışlar; siyaset oluşturmuşlar ve tüm bu faaliyetlerinde inandırılmış halk iradesini esas almışlardır. Halkın, ülkenin geleceğinde söz sahibi olmasını sağlamışlardır. (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuva-yı Milliye EK-4'dedir.)

1.4. Ulusal Teşkilatlanma ve Milli Mücadele'nin Stratejisi; Amasya Tamimi

Bu bölümde; Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından, Amasya Tamimi'nin yayınlanmasına kadar olan sürede; Mustafa Kemal Paşa'nın iletişim çabaları, halkla ilişkiler esasları çerçevesinde incelenmiştir.

Milli Mücadele başlarken, otorite sağlamaya yönelik girişimlerin en önemlisi, halk iradesine dayanan ulusal devlet yönetimidir. Bu yönetim şekli, Mütareke Dönemi'nde savaş yenilgisini hisseden İttihatçılardan yerel hareket önderlerine kadar geniş bir alanda benimsenmiştir. Önceleri dağınık bir özellik arz eden, yerel ve bölgesel çabalarla kendisini gösteren bu oluşum; Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki bir çekirdek kadro tarafından toparlanmış, birleştirilmiş ve ulusal devlet yönetim tarzı olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönetim tarzının geniş halk kitlelerine benimsetilmesi; halkın rızası, onayı ve kabulünün sağlanması; yönetimin meşruiyet kazanabilmesi için de iknaya yönelik halkla ilişkiler faaliyetlerine başvurulmuştur.

Anadolu güçlerini esas alan bu yöntemin temelleri; Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu günlerde, ülke yönetimi hakkında yakın arkadaşlarıyla yapmış olduğu görüşmelerde atılmıştır. Ali Fethi Bey'e şu görüşleri iletmiştir:

“Devletin hayatına ecnebler hâkim olup, saray ve Babîâli bunların elinde oyuncak ve alettir. Saray, devleti hemen kayıtsız şartsız ecnebilere teslim eden bir Babîâli’yi tutmaya icbar edilecektir. Eğer o da o yolda inat ederse kendisinin de millete hıyanet ettiği sabit olarak milletçe hakkında verilecek hüküm ve iradeye göre hareket olunacaktır. Yani saray ısrar ederse ona karşı da gerektiği gibi hareket olunacaktır. İlk iş olarak Meclis-i Mebusan’ın içtimai temin olunacaktır. Millet’in gasp edilmiş haklarını harice karşı müdafaa etmeye gelince, merkezi Anadolu’da olacak bir hareketle, bunun azamisinin yapılabileceğine kanaat getirmiş bulunuyorum”¹⁹⁵

Ali Fuat Paşa ile görüşmeleri esnasında; terhis işlemlerinin hemen durdurulması; cephaneye ve silahların düşmana teslim edilmemesi; genç ve enerjik komutanların iş başına getirilmesinin sağlanması; ulusal direnişe taraftar idare amirlerinin değiştirilmemesine çalışılması; partililik mücadelesine engel olunması ve halkın maneviyatının yükseltilmesi konularında anlaşmışlardır. 20. Kolordu Kumandanlığı’na tayin edilmek üzere olan Ali Fuat Paşa’ya *“Kolorduna hakim ol, etrafına güven ver, hele halk ile yakından temas et!”* şeklinde tavsiyede bulunmuştur.¹⁹⁶ Mustafa Kemal Paşa’nın tavsiyelerinden halk ile kurulacak ilişkilerin ön planda tutulduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa’ya göre; girişilecek, kurtuluş mücadelesinin yegâne kaynağı Anadolu Türk Halkıdır. Bu halkın mücadeleye inandırılması; kendi iradesini ülke geleceğine yansıtması gerekmektedir.

15. Kolordu Komutanlığı’na atanan Kazım Karabekir Paşa ile görüşmesinde ise şu hususları dile getirmiştir: *“Şarkta muhtelif namdar altında bir takım teşekküller başlamıştır. Medeni âlemin dikkat nazarını celbe çalışan hamiyet erbabından da fiilen istifa edebiliriz. İstanbul’daki milli blok ve diğer yerlerdeki bu kabil teşekküllerden de sonraları istifade kabil olur.”¹⁹⁷*

Mustafa Kemal Paşa’nın bu ifadelerinden gelecekte niyetinin, Anadolu’daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nden bir bütün halinde istifade etmek olduğunu anlamak mümkündür. İstanbul’daki görüşmelerde, Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin önder kadrosu; milli iradenin sağlanması, Anadolu Türk toplumunun bir bütün halinde mücadeleye katılması konularında genelde aynı görüşleri paylaşmışlardır.

¹⁹⁵ Yunus Nadi, **Kurtuluş Savaşı Anıları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s.81

¹⁹⁶ Tansel, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁹⁷ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 83.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul ve Anadolu'dan edindiği bilgilerle, genel durumu analiz etmiş, sorunları ortaya koymuş ve çözüm yollarını da belirlemiştir:

“Türk ata yurduna ve Türkün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün ulusça silahlı olarak karşı çıkmak ve onlarla savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gereklerini ve zorunluluklarını ilk günden açıklamak ve söylemek, elbette yerinde olmazdı. Uygulamayı bir takım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmak gerekiyordu...”¹⁹⁸

Belirlenen bu planlamanın uygulamaya konulması imkanı, Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliği'ne tayini ile doğmuştur.

Sadrazam Damat Ferit ve Harbiye Nazırı Şakir Paşaların imzaladığı; Padişah Mehmet Vahdettin'in onayladığı, 30 Nisan 1919 tarihli emir şu şekildedir: *“İlga edilmiş olan Yıldırım Orduları Grup kumandanı Tümgeneral Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu kıtaları müfettişliğine tayin olunmuştur. Bu iradenin yürütülmesine Harbiye Nazırı memurdur.”¹⁹⁹* Mustafa Kemal Paşa'nın bu görevle ilgili 7.5.1919 tarihli görev talimatı da Harbiye Nazırı Şakir Paşa tarafından imzalanmıştır. Görev talimatı şu hususları ihtiva etmektedir:

“Dokuzuncu Ordu Kıtaları Müfettişliğine ait vazifeler yalnız askeri olmayıp, Müfettişliğin kapsadığı bölge içinde aynı zamanda da mülkidir. Bu müşterek vazifeler şunlardır:

- Bölgenizde iç asayişin iadesi ve yerleşmesi ve bu asayişsizliğin meydana çıkış sebeplerinin tespiti,
- Bölgede ötede beride dağınık bir halde bulunduğundan bahis edilen silah ve cephanenin biran evvel toplatılarak uygun depolara konması ve muhafaza altına alınması,
- Çeşitli yerlerde bir takım Şuralar bulunduğu ve bunların asker toplamakta olduğu ve ordunun resmi olmayarak bunları himaye ettiği iddia olunuyor. Böyle Şuralar mevcut olup da asker topluyor, silah dağıtıyor ve ordu ile de münasebette bulunuyorlarsa, katiyen engel olunması ve bu gibi kurulmuş Şuraların ilga edilmesi”²⁰⁰

Diğer maddeler; bu vazifeleri yapmak için birlik imkanı; haberleşme yetkileri; Trabzon, Erzurum, Sivas, Van vilayetleriyle Erzincan ve Canik müstakil sancaklarını kapsayan görev alanı gibi hususları kapsamaktadır. Mustafa Kemal Paşa; bu yetkiler sayesinde çok geniş bir bölgedeki askeri ve mülki idareye müdahale etme ve en önemlisi çok arzu ettiği; Anadolu Türk halkı ile buluşma imkânı bulacaktır.

¹⁹⁸ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. I, , T.T.K. Yayını, Ankara, 2010, s. 21.

¹⁹⁹ **H.T.V.D.**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952, Sayı 1, Vesika No:2.

²⁰⁰ **H.T.V.D.**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952, Sayı 1, Vesika No:3.

19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşan Mustafa Kemal Paşa; İngilizlerin, Samsun'daki kuvvetlerini artırmış olduğunu, bir kısmını mütareke hükümlerine aykırı olarak iç kısımlara sevk ettiğini müşahade etmiştir. Osmanlı Devlet otoritesinin bu bölgede tamamen sarsıldığını belirtilen ilk telgrafını 22 Mayıs 1919 tarihinde çekmiştir.²⁰¹ Bölgede yapmış olduğu inceleme ve gözlemlere dayanarak mevcut durumu bildiren bir telgrafi da 22 Mayıs 1919 tarihinde Sadaret makamına göndermiştir. Söz konusu telgrafta belirtilen hususlar bir "Halkla İlişkiler" stratejik planlaması öncesi bölgenin ve hedef kitlenin analizi niteliğini taşımaktadır. 22 Mayıs 1919 tarihinde özellikle işgaller hakkında bir raporu da; karargâh subaylarının bölgede bulunan İngiliz askeri temsilcilerinden elde ettiği bilgilere göre hazırlamış ve göndermiştir.²⁰²

Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaki karargâh heyetiyle,²⁰³ 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşır 22 Mayıs 1919 tarihinde; yani dört gün içinde bu denli, kapsamlı raporları hazırlaması dikkat çekici ve incelemeye değer bir husustur. Raporlar dikkat edileceği üzere ağırlıklı olarak bölgedeki yabancı temsilcilerin ellerindeki dokümanlar ile bunlarla yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Bunun yanında, bölgedeki mahalli yetkililerin ve halk temsilcilerinin de görüşleri alınmıştır. Bu kaynaklardan istifade; çok kapsamlı bir iletişimin eseridir. Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere yanındaki karargâh subayları konularında uzman, kendini yetiştirmiş, iyi eğitilmiş personeldir. Bölgede yabancı temsilcilerle öylesine etkili iletişim kurulabilmiştir ki; temsilciler ellerindeki çok gizli raporlardan istifade edilmesine dahi imkân vermişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın teşkilatçı niteliğinin bu faaliyette açık olarak ortaya çıktığını değerlendirmek mümkündür.

Özellikle ikinci raporun son bölümünde bölgedeki İngiliz Siyasi Mümessili Yzb. Horst, askeri murakabe memuru Yzb. Zoltisher ve Sivas murakabe subayı Yzb. Reho, Yzb. Mil ile Türk karargah subaylarının, 21 Mayıs 1919'da yaptıkları mülakattan

²⁰¹ **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1953, Sayı 4, Vesika No: 68.

²⁰² Mithat Sertoğlu, "*Mustafa Kemal'in Samsun'dan Gönderdiği İki Mühim Rapor*", **B.T.T.D.**, Sayı 14, 1968. (Belge I ve Belge II); **H.T.V.D.**, Sayı 4, 1953, Vesika No: 64, 65.

²⁰³ Fethi Tevetoğlu, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Atatürk ve Çevresi Yayınları, Ankara, 1971, s.14.

bahsedilmiştir. Bu mülakatta verilen cevaplar ile Osmanlı hükümeti temsilcilerine önemli mesajların dolaylı olarak iletildiği görülmektedir. “*Milletin birlik ve beraberliğinden*”, “*Milli hâkimiyet esaslarından*”, “*Türk milletinin hür ve bağımsız yaşama arzusundan*” ve “*Milletin devletine olan bağlılığından*” bahsedilmektedir. Bu ifadelerin İngiliz temsilcilerine iletilmesi önemlidir. Ancak; asıl hedefin Osmanlı hükümet yetkilileri olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca “*Osmanlı hükümetinin idare tarzı hakkındaki fikirlerine, sadece özel mahiyette ve şahsi kanaat olarak; Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığı, İngilizler gibi en medeni ırklardan danışman ve organizatör olarak uzman ve tanınmış kimselerin iyi kabul edileceği...*”²⁰⁴ şeklinde Mustafa Kemal Paşa adına karargah subayları tarafından verilen cevabın da önem arz ettiği; dış kamuoyunda önemli etki yaratacağını değerlendirmek mümkündür.

Mustafa Kemal Paşa; 24 Mayıs'ta Ordu Müfettişliği karargâhını, Merzifon Vezirköprü, Amasya, Ladik, Havza gibi bazı şikayetlerin yapıldığı yerlerde bizzat görmek ve incelemek amacıyla Havza'ya nakletmiştir.²⁰⁵

Mustafa Kemal Paşa için artık tarihi görev başlamıştır. Çünkü her gittiği yerde halkın arasına girmiş, İstanbul Hükümeti gibi halkı sükûnete davet etmeye değil, harekete geçirmeye çalışmıştır. Sadece bir komutan olmamış, Valiler ve milli teşekküllerle muhabere eden, Türk Milletini düştüğü kötü durumdan haberdar eden, memleketin dertlerini dert edinen, bunlara çare arayan cemiyetler toplayıp kararlar alan bir önder olmuştur. İşte o bu önderlik işine, Havza'ya giderken yol üstünde bulunan Kavak kasabasından geçtiği sırada başlamış ve bundan sonra da devam etmiştir.²⁰⁶ Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti de bir süre adeta iki ayrı el tarafından idare edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'nin önderi olma durumunu, bilimsel olarak önderliğin oluşum süreci yaklaşımıyla açıklamak mümkündür. Özellikle mevcut düzenin yeniden yapılandırılması amacıyla girişilen çalışmaların tümü, alışılmış yöntem

²⁰⁴ Mithat Sertoğlu, “*Mustafa Kemal'in Samsun'dan Gönderdiği İki Mühim Rapor*”, **B.T.T.D.**, Sayı 14, 1968. (Belge I ve Belge II)

²⁰⁵ **H.T.V.D.**, Sayı 4, 1953, Vesika No: 72.

²⁰⁶ Tansel, **a.g.e.**, s. 239.

ve davranışların değişmesini zorunlu kılmaktadır. Bu tür davranışlar ise genellikle kitleler tarafından bir direnişle karşılanmaktadır. Halkla ilişkiler de görülen bu direnişin kırılması ve yeni düzenin kitleler tarafından benimsenmesi kolay olmamaktadır. Örgütün yenilenmesi, iyileştirilmesi amacıyla kitlelerde oluşturulması hedeflenen davranış değişikliğinin yaratılması uzun zaman alabilmektedir. İşte bu safhada, halkla ilişkilerde etkili ve olumlu bir önderliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Mustafa Kemal Paşa da bu oluşum sürecinde, Anadolu Türk halkına hiç de alışık olmadığı bir tarzda yaklaşmıştır.

Havza'ya geldiği günden itibaren halkı Milli Mücadele fikri etrafında hazırlamaya başlamıştır. 26 Mayıs'ta Havza eşrafı kendisini ziyarete geldikleri zaman; *"Hiçbir vakit ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız"* diyerek, halkın maneviyatını artırmaya, *"Bizi öldürmek değil canlı canlı mezara koymak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız. Son bir cüret bile bizi kurtarabilir, zaten başka türlü dönüş imkanı yoktur..."*²⁰⁷ demek suretiyle de halkın direnme duygularını harekete geçirmeye çalışmıştır.

Yıllarca savaşlarda bitmiş, tükenmiş bir halkı yeniden harekete geçirmenin, mücadeleye yöneltmenin güçlüğü ortadadır. Ancak, Mustafa Kemal Paşa, halkın içinden gelen, durumunu ve gerçek ihtiyaçlarını bilen bir yönetici olma niteliğini; halkla ilişkiler yöntemlerini en ince ayrıntısıyla kullanmak suretiyle önderlik seviyesine çıkarmıştır. Havza'da halk ile temasları esnasında, Zübeyirzade Mehmet Fuat'ın açıklamaları bu durumu kanıtlar niteliktedir:

"Aldığımız müsaade ile Paşa'yı her zaman görebiliyor, temaslarımızdan pek çok manevi yararlar sağlıyorduk. Bu temaslar bizde bir değişiklik de meydana getirmiş belki de bilmediğimiz benliğimizi anlamaya sebep olmuştu. Biz şimdiye kadar bu yollar üzerinde kim bilir nice paşaları, nice üst rütbeli adamları, nice valileri, mutasarrıfları karşılamışken, mütehakkim, mağrur selamlarından başka hiçbir şeylerini görmemiş ve el pence divan haliyle bile huzurlarına girmek imkanı bulamamıştık..."

*"Paşa'yı her ziyaretimizde kendisini daha canlı buluyor, istiklal ve inkılap için söylediği tarihi örneklerden ümitleniyorduk...Bu tarihi sözlerdi ki, bizim ruhumuzu değiştirdi, imanımızı kuvvetlendirdi, bu sözler bizi vatanın ağrıyan uzvuyla alakadar etti. Bu sözler bizi vatanperver, teşkilatçı yaptı. Bu sözler bize dünün bütün dertlerini elemelerini unutturdu ve anadan doğma bir zindelik kabiliyeti bahşetti."*²⁰⁸

²⁰⁷ Zübeyirzade Mehmet Fuat, **Yurdumuz Havza**, Vatan Matbaası, İstanbul, 1925, s.38-40.

²⁰⁸ **A.g.e.**, s. 40.

Mustafa Kemal Paşa; Havza’da bulunduğu sürede gelecekte yapacağı stratejik planlamaya da hazırlık olmak üzere, bölge ve hedef kitlenin analizini yapmaya, halka ilişkin verileri toplamaya devam etmiştir. Belediye Reisine; Müslüman ve Hıristiyan ahalinin bölgedeki oranları; temel ihtiyaçları; vergi borcu olup olmadığı gibi hususları sormuştur. Bölgede yapılan toplantılar sonunda düzenlenen mitingte, hatiplerin yaptığı konuşmalardan sonra halk; *“yurdun tehlikede olduğu ve bu amaçla silahla müdafaa edilmesi gerektiğine”* tam olarak inanmıştır.²⁰⁹

Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919’da, Havza’dan valiliklere ve bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum’da 15. Kolordu, Ankara’da 20. Kolordu, Diyarbakır’da 13. Kolordu Kumandanlıklarına, Konya’da Ordu Müfettişliğine bir genelge ile bildirimde bulunmuştur. Bu genelge ile halkla ilişkiler faaliyetlerinin ilk planlaması ortaya çıkmaktadır.

*“İzmir’e ve daha sonra ne yazık ki Manisa’ya düşmanın girişi, gelecek tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Ülke bütünlüğümüzün korunması için, ulusal tepkilerin daha canlı olarak gösterilmesi ve sürdürülmesi gerekir. Ulusal yaşayışı ve bağımsızlığı bozan düşmanın yurda girişi ve yurt parçalarını koparıp alması gibi olaylar bütün ulusa kan ağlatmaktadır. Üzüntüler önlenemiyor. Katlanılamayacak ve dayanılamayacak bu olayların hemen önlenmesi, bütün uygar uluslara, büyük devletlerin adaletinden ve etkisinden sabırsızlıkla beklendiği yolunda, önümüzdeki hafta içinde ve çeşitli illere göre, pazartesi başlayıp Çarşamba gününe dek gerekli işlemlerin arkası alınarak; yapılacak büyük ve coşkun toplantılarla ulusal gösterilerde bulunulması ve bunun köylere varıncaya dek bütün çevrede yapılması ve bütün Büyük Devletlerin temsilcileriyle, Babıaliye etkili telgraflar çekilmesi ve yabancıların bulunduğu yerlerde bunlara da etki yapmakla birlikte, ulusal gösterilerde düzenin son derece korunması ve Hıristiyan halka karşı bir saldırıya ve düşmanlık gösterisine, kırıcılığa benzer davranışlarda bulunulmaması gereklidir. Sizler bu konularda dıyarlı ve etkili bulunduğunuzdan, işin iyi yönetileceğine ve başarılacağına tam güvenim vardır. Sonucun bildirilmesini rica ederim.”*²¹⁰

Genelge bir halkla ilişkiler kampanyasının stratejik planı özelliğini taşımaktadır. Seçilen model; çift yönlü asimetrik modeldir. Temel amaç; *“Tarafsız tutumları olumluya dönüştürmek; olumsuz tutumları ortadan kaldırmaktır.”* Söz konusu genelgeyi, halkla ilişkiler stratejik plan formatı kapsamında şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

- Mevcut durum; *“İşgaller, halka uygulanan davranışlar, halkın üzüntüsü, gelecekte işgallerin neden olacağı durumlar”* şeklinde ortaya konulmuştur.

²⁰⁹ Gökbilgin, a.g.e., s. 150-154.

²¹⁰ Nutuk, C.I, s. 31-33.

- Hedef kitleler; “*İtilaf Devletleri ve diğer Büyük Devletlerin temsilcileri ile Osmanlı hükümeti*” olarak belirlenmiştir.
- Hedef kitle üzerinde; “*Uygar ulusların ve büyük devletlerin adalet ve hukuk anlayışlarının ortaya konulmasını sağlayarak; duygu, tutum ve davranışlarıyla bunu ortaya koymaları*” şeklinde bir etkinin yaratılması amaçlanmaktadır.
- Ana temalar; “*Uygar her ulus gibi Türk milletinin de hür ve bağımsız yaşamak en doğal hakkıdır.*”, “*İşgaller ve davranışlar bu hakkı kullanmaya engel olmaktadır.*” şeklinde belirtilmiştir.
- Sakınılacak (tutumlar) tema; “*Hıristiyanların rencide olmamasına dikkat edilecek*” şeklinde tespit edilmiştir.
- Sonuç raporlarının da gönderilmesi isteği genelgeye eklenerek; “*halkla ilişkiler faaliyetlerinin etkinlik analizinin yapılması*” beklenmektedir.

Genelgeye uygun olarak hazırlanan telgraflar; işgallerin haksızlığı ve Wilson ilkelerine aykırılığı; gönderen bölge halkının bu konuda büyük üzüntü yaşadığı; Türk Milletinin hür ve bağımsız yaşama hakkı olduğu gibi temaları içermektedir.²¹¹ Anadolu’nun her köşesinden, kamuoyunun karar verici temsilcileri imzasıyla yollanan telgraflar; İtilaf devletleri temsilcilerine, Türk halkının kolaylıkla teslim olmayacağını, yapılan uygulamaların halkın direncini artırdığını, ulusal direnişin başladığını göstermiştir.

Mustafa Kemal Paşa’nın hükümeti ikaz edici ve her taraftaki askeri ve mülki makamları ülke meseleleri hakkında daha enerjik ve hassas davranmaya sevk edici faaliyetleri de giderek artmıştır. 15. Kolordu Kumandanlığı’ndan aldığı bilgiler üzerine huduttaki Ermeni hareketlerine dair Harbiye Nezareti ile uzun muhaberele girişmiştir.²¹²

Mustafa Kemal Paşa’nın 29-30 Mayıs 1919 tarihlerinde kolordu kumandanlıklarına yayınlamış olduğu emirler; bağımsızlık mücadelesinin adeta ön habercileri niteliğindedir. 29 Mayıs’ta gönderdiği yazıda “*Yurdun her taraftan istilaya uğrayabileceğini, bu durumda çete teşkilatlarından faydalanılmasını, düzenli orduların ise derli toplu bulundurulmasının lüzumlu olduğunu*” hatırlatmış, 30 Mayıs’ta 15.

²¹¹ **Türk Millet Mücadelesinden Örnekler**, “*Protesto Telgrafları*”, **B.T.T.D.**, Sayı 1-35,1997-1999.

²¹² **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1953, Sayı No: 4, Vesika No: 77-84.

Kolorduya gönderdiği yazılarda ise; “Ermeni tehlikesinden bahsetmiş, İngiltere’nin desteği ile Doğu Anadolu’yu istila edebileceklerini belirtmiş; bu durumda bölge halkının yerlerini terk etmeye başlayacağını bunun engellenmesini” tavsiye etmiştir.²¹³

Anadolu’nun her tarafında protesto mitinglerinin artması, Sadarete ve İtilaf devletleri temsilcilerine telgrafların yağması karşısında durum; Harbiye Nezareti tarafından Mustafa Kemal’e sorulunca; 30 Mayıs 1919 tarihinde; “İstanbul’a çekilen telgrafların tamamen sine-i milletten feveran eden teessüratın birer göstergesi olduğunu; bunun da itilaf devletlerinin Türk Milli onuruna karşı yaptığı saldırılardan meydana geldiğini” bildirmiştir.²¹⁴

Bölge analizine devam ettiğini, 1 Haziran 1919’da Bitlis valisine yönelttiği sorulardan anlamak mümkündür. Vilayat-ı Şarkıye Müdafa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’ne ilişkin olarak; nerelerde şubeleri olduğunu; kurucu ve temsilcilerinin kimler olduğunu; çevre vilayetlerle temas durumu hakkında bilgi istemiştir.²¹⁵

23 Mayıs’ta Sivas’ta İzmir’in işgalini protesto için yapılan miting, Ermeni Patrikhanesi’nin telaşına ve İngiliz Yüksek Komiserliğine şikayette bulunmasına yol açmıştır. Amiral Calthorp, 24 Mayıs’ta hükümete bir nota vermiş, Harbiye Nezareti de bu notayı Mustafa Kemal Paşa’ya göndermiş ve bilgi istemiştir.²¹⁶ 2 Haziran’da verdiği cevapta şunları belirtmektedir:

“Sivas ve civarında, evvelce bulunan Ermenileri ve bilahare gelen mültecileri tehdit edecek bir hadise olmamıştır. Bu bölgede kaygılanacak bir hal yoktur. Halk işiyle gücüyle meşguldür. Ancak; İzmir ve Manisa’nın düşman tarafından işgali üzerine Müslüman halk, Hıristiyan ahali hakkında düşmanca bir maksat taşımayan toplantılar yapmaktadır. Devletler, milletimizin haklarına ve bağımsızlığına saygı gösterdikleri sürece Hıristiyan halkın korkması için bir sebep yoktur. Bu durum, taahhüt olunabilir. Aksi takdirde milletin heyecan ve üzüntülerinin ve bunun sonucu olarak yapılan gösterileri durduracak bir kuvvet hiç kimsede bulunamaz. Bu yüzden meydana gelebilecek olayların sorumluluğunu kabul edebilecek ne kumandan ve mülkiye memuru ve ne de hükümet düşünebilirim”²¹⁷

²¹³ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s. 35-37.

²¹⁴ **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1953, Sayı 5, Vesika No: 92.

²¹⁵ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 154.

²¹⁶ Akşin, **a.g.e.**, s. 304-305.

²¹⁷ **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1953, Sayı 5, Vesika No: 95.

Bu mesajdan da anlaşıldığı üzere; Mustafa Kemal Paşa, halkın hakları ve milletin bağımsızlığı üzerinde önemle durmaktadır. Söz konusu mesaj; Anadolu’da bir halk hareketinin bilinçli ve kontrol altında başladığını; ikinci bir yönetim merkezinin hayata geçirilmek üzere olduğunun bir göstergesi gibi değerlendirilebilir. Anadolu’da meydana gelen gelişmeler İngilizleri huzursuz etmeye başlamıştır. 6-8 Haziran 1919 tarihleri arasında Karadeniz Ordusu Başkumandanı Gn. Milne ile Harbiye Nezareti arasındaki yazışmalar; Mustafa Kemal Paşa’nın geri çağrılmasıyla ilgilidir.²¹⁸ 12 Haziran’da Havzalılarla yaptığı son görüşmede onlara veda ederken; “*Bugün artık bir üniforma sahibi değilim, size evvelce de bildirdiğim gibi sadece bir halk adamıyım.*” demiştir.²¹⁹ Bu sözlerden Mustafa Kemal’in tarihi kararını vererek, milletin bir unsuru olarak mücadele devam iradesini göstermeye başladığını anlamak mümkündür. 13 Haziran 1919’da karargâhını Amasya’ya nakletmiştir.²²⁰ 13 Haziran 1919’da Amasyalılara hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

“Padişah ve hükümet, İtilaf güçlerinin elinde esir vaziyettedir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle işbirliği yapmaya geldim. Hep beraber aziz vatanımızı ve istiklalimizi kurtarmak için bütün gayretimizle çalışacağız.”

“Efendiler, İzmir’in daha sonra Manisa ve Aydın’ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık göstermiştir. İşgal ve ilhak gibi hadiseler, asil milletimizin kalbini parçalıyor. Memleketimizin tamamen muhafazası için mitingler yaparak milli heyecanı çok canlı bir şekilde göstermek lazımdır. Tahammülü imkansız olan bu acıklı vaziyet karşısında derhal bir teşkilat kurmak ve büyük devletlerin müessesilerine tesirli telgraflar çekmek lazımdır.”

“Muhterem Amasyalılar!.., Memleketin her tarafında ateşli çalışmalar başladı. Türk vatanseverlerinin gayretleriyle garp memleketlerimizde milli cephe kuruldu. Cenupta Fransızlarla işbirliği yapan Ermenilere karşı bir Adana cephesi teşkil edildi. Kuvvetli çetelerimiz, Fransız ve Ermenilere saldırmaya başladılar. Erzurum’da Ermenilere karşı mücadele başlamıştır. Amasyalılar ne duruyorsunuz ? Burada da her türlü haklarımızı korumak üzere bir Müdafaa-i Hukuk cemiyeti kurmalıyız...Düşmanın Samsun’a yapacağı herhangi bir huruç hareketine karşı ayaklarımıza çarıklarımızı çekecek, dağlara çekilecek, vatani en son kayasına kadar müdafaa edeceğiz. Allah milletimize mağlubiyet gösterirse, bütün evlerimizi, mallarımızı ateşe verecek ve vatani bir harabe zara çevirerek boş birçöl halinde düşmana bırakacağız.”

“Amasyalılar, buna hep beraber yemin edelim...”²²¹

²¹⁸ H.T.V.D., Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1952, Sayı 2, Vesika No: 17-22.

²¹⁹ Zübeyirzade Mehmet Fuat, **a.g.e.**, s.45.

²²⁰ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 155.

²²¹ Ahmet Demiray’dan aktaran, Hikmet Özdemir, **Amasya Belgelerini Yeniden Okumak**, Amasya Valiliği, 2004, s. 33-34.

İstanbul'daki Osmanlı hükümetinin mevcut durumu itibarıyla artık otoritesinin kalmadığı ve halkını korumaktan yoksun olduğu; halkın kendi kaderine yön vermesi ve bunu başarabilmek için de her bölgede teşkilatlanması gerektiği mesajını vermiştir. Bu dönemde, Anadolu'da meydana gelen gelişmeler, İtilaf Devletleri'nce izlenmekte ve Osmanlı hükümeti sürekli baskı altına alınmaya çalışılmaktadır.

Bu baskının sonucu olarak; Vükela Meclisi'nin kararıyla 17 Haziran'da vilayetlere ve müstakil sancaklara Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey bir genelge yollamıştır.²²²

Bu genelgeyi müteakip, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü de telgrafhanelere Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri tarafından verilecek telgrafların çekilmemesi için bir emir vermiştir. Bu durum üzerine Mustafa Kemal Paşa, 20 Haziran 1919'da, üç ayrı adrese birer telgraf çekmiştir. Harbiye Nezaretine çektiği telgrafla durumu ağır bir şekilde protesto etmiştir. Valiliklere çektiği telgrafla bölgelerinde bu durumu protesto etmelerini istemiştir. Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'nü de, söz konusu uygulamaya derhal son vermeleri için tehdit etmiştir.²²³ Telgraftan, Mustafa Kemal Paşa'nın artık İstanbul ile bağlantısını tamamen kesme niyetinde olduğu; Ulusal kurtuluş mücadelesinin liderliğini üstlenmeye başladığı görülmektedir.

Amasya toplantısı 19 Haziran 1919 tarihinde; Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa Refet Bey ile Rauf Bey'in katılımı ile başlamıştır. Aynı gün Kazım Karabekir Paşa'ya

²²² "...İşgallerden ne derece müteessir ve münfail olursa olsun Osmanlı hükümeti bu sıralarda harp ve darba tutuşamaz. Çünkü bugün varlığını ancak siyaseten müdafaa edebilir bir vaziyettedir... Paris' teki murahhaslarımızın böylece vatan asıl parçalarını kurtaracaklarına ümidimiz günden güne artmaktadır. Bu vaziyeti güçleştirecek ve hatta imkânsız kılacak bir felaket için bilhassa nazarımızı ve hamiyetimizi celp edelim. O felakette milli ordu teşkil etmek; milli müdafaayı hazırlamak gibi endişelerle şu sıralarda son derece mutlu olduğumuz memleket asayişini bozmak ve unsurlar arasına düşmanlığı yeniden fiilen uyandırarak memleketimizdeki İtilaf mümessillerinin hoşnutsuzluğu celbetmek, kanunsuzluk, şekavet, yağma devirlerini büsbütün kapamak zaruretiyle, yeniden açmaktır. Bu devletin selametine son bir darbe mesabesinde olan bu musibetin önünü almak için ne lazımsa yapmaktan asla çekinmeyiniz. Bu gaflete saf dillilikle ve vatanperverlik düşüncesiyle dolanları nasihatlerle ikaz ediniz, olmazsa cebren yola yataınız." (Ali Kemal) Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 155.

²²³ Mithat Sertoğlu, **a.g.m, B.T.T.D.**, Sayı 14, 1968, Belge III.

toplantının başladığı ve görüşmeler hakkında kendisinin onayının alınacağına ilişkin bir mesaj, iletişimin etkinliği ve sürekliliğini sağlamak amacıyla bildirilmiştir.²²⁴

Amasya toplantısı, 19-21 Haziran tarihleri arasında devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, bağımsızlık ve hürriyetin sağlanması çerçevesinde oluşan görüşler; Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişi Mersinli Cemal Paşa ile Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'nın, telgrafla onayları alınmak suretiyle geliştirilmiştir.²²⁵

21 Haziran 1919'da, Mustafa Kemal Paşa tarafından, İstanbul'da ulusal davayı benimseyen, kamuoyu üzerinde etkisi olan; Abdurrahman Şeref Bey, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Seyyit Bey, Halide Edip Hanım, Kara Vasıf Bey, Nâfia Nâzırı Ferit Bey, Sulh ve Selamet Fırkası Başkanı Ferit Paşa, Cami Bey, Ahmet Rıza Bey gibi kişilere birer mektup yollamıştır.²²⁶ Mektuplarda şu hususlar belirtilmektedir:

“-Vatanın parçalanma tehlikesi açıkça gösteren safsanın kanlı icraatı, milli vicdani bir kurtuluş arzusu etrafında ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Teşkilatı adı altında süratli bir surette toplanmaya başlamıştır.

-Yalnız mitingler vesaire gibi tezahürat, büyük gayretleri hiçbir vakitte kurtaramaz ve ancak milletin sinelerinden fiilen doğan müşterek kudrete dayanırsa kurtarıcı olur.

-Şüphesiz götürmeyen bir hakikattir ki bu acı safsayı bu kadar helak edici bir şekilde hazırlayan en müessir âmil maalesef, devlet merkezimizdeki muhalif cereyanlar ve Anadolu'nun saf ve mukaddes emellerini zararlı bir şekilde dağıtmaya uğraşan siyasi ve milli olmayan propagandalardır.

-Kuva-yı Milliyeyi bugün için böyle yanlış yollara sevk ile dağıtmanın cezalarını vatanımız aleyhinde ve pek bol surette görmekteyiz.

-Milli gaye elde edilinceye kadar acizleri Anadolu'dan ve milletin sinelerinden ayrılmayacağım. Bu noktada sonuna kadar bir millet ferdi gibi çalışacağım millete karşı mukaddesatın namına söz verdim ve hiçbir kuvvet bu azmime mani olamayacaktır.

-Bu kanaatim bütün Anadolu'da iş ve vazife başında bulunan mesul ve kıymetli arkadaşlarımın içtihad ve müşterek kanaatlerine dayanmaktadır.”²²⁷

Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey'in şahsen, Cemal Paşa ve Kazım Karabekir Paşa'nın telgrafla onayı alındıktan sonra oluşturulan Amasya

²²⁴ Karabekir, **a.g.e.**, s. 52.

²²⁵ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 157-158. Akşin, **a.g.e.**, 383-384.

²²⁶ Gökbilgin, **a.g.e.**, s.157-158.

²²⁷ **Nutuk**; Cilt I; s. 49; **Vesikalar**, Belge 27.

kararları; Amasya Tamimi olarak Milli Mücadele tarihinde yerini almıştır. Tamim, alınan kararlardan ilk üçünü içermektedir.²²⁸ 21/22 Haziran gecesi son şekli verilen tamim, 22 Haziran 1919 tarihinde mülki ve askeri makamlar ile kendilerine daha önce mektup iletilen İstanbul'daki kişilere gönderilmiştir:

“(1) Vatanın tamamıyeti, milletin istiklâli tehlikededir. Merkezi hükümet İtilaf devletlerinin tesir ve murakabesi altında mahsur bulunduğundan deruhte ettiği mesuliyetin icaplarını ifa edememektedir. Bu hal milletimizi madun tamittiriyor. Millet istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Millet hal ve vaziyetini derpiş etmek ve haklı sesini cihana işittirmek için her türlü tesir ve murakabeden azade bir milli heyetin vücudu elzemdir. Bunun için muhabere neticesinde her taraftan vaki olan teklif ve milli arzu üzerine Anadolu'nun her bakımdan en emin mahalli olan Sivas'ta milli bir kongrenin hemen toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün Osmanlı vilayetlerinin her livasından ve fırka ihtilafları dikkat nazarına alınmaksızın muktedir ve milletin güvenini kazanmış üç zatın mümkün olan sürat ile yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icab etmektedir. Her ihtimale karşı bunun milli bir sır halinde tutularak dağdağaya mahal verilmemesi ve lüzum görülen mahallerde seyahatin mütenekkiran icrası lazımdır.

(2) Şark vilayetlerimiz namına 10 Temmuz'da Erzurum'da toplanması mükarrer kongre için bu vilayetlerin Müdafai-i Hukuk-i Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerinden seçilmiş azalar zaten Erzurum'a müteveccihen yola çıkarılmışlardı. O vakte kadar diğer vilayetlerimizin murahhasları da Sivas'a vasil olabileceklerinden Erzurum kongresinin azasında münasip göreceği zamanda bu umumi toplantıya dahil olmak üzere Sivas'a hareket edecektir.

*(3) Bu maddelere göre, murahhasların Müdafai-i Hukuk Milli Cemiyetleri ve belediye reislikleri ve diğer suretlerle intihap ile hareket ettirilmeleri hakkındaki yüksek ve vatanperver delaletlerini ve isimleriyle hareket zamanlarının telgrafla bildirilmesini istirham eylerim.*²²⁹

Bu maddelere ilave olarak; Amasya kararları arasında çok önemli olan bir tanesi de; askeri ve milli teşkilatın hiçbir suretle ilga edilmeyeceği hakkında verilen karardır. Buna göre, kumanda hiçbir suretle terk ve başkasına tevdi olunmayacaktır. Vatanın herhangi bir tarafında yeniden vaki olacak düşman işgal hareketleri bütün orduyu alakadar edecek ve hâsıl olan vaziyete göre memleket müdafaasına müştereken girişilecektir. Bu sebeple kumandanlar derhal birbirlerini haberdar edecekler, silah ve mühimmat katiyen elden çıkarılmayacaktır.²³⁰

²²⁸ Akşin, **a.g.e.**, s. 614-615 (Dipnot No: 295).

²²⁹ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 158-159.

²³⁰ Akşin, **a.g.e.**, s. 384.

23 Haziran 1919 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği bir şifrede, Amasya kararları ile ortaya konulan milli amacın gerçekleşmesine kadar;

“... Komutanların hiçbir suretle makamlarını bırakmamaları gerektiğini; kendileri bu makamdan uzaklaştırmak zorunda bırakılırlarsa, yerlerine tayin edileceklere, aynı gayeye hizmet ettikleri takdirde makamlarını terk edebileceklerini; aksi takdirde yeni gelenlerin istifaya ve geri dönmeye icbar edilmelerini, ...”

“... doğu vilayetlerine gönderileceğini duyduğu eski İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey'e bu memuriyeti kabul etmemesini yazdığını, fakat buna rağmen gelirse ikinci bir ihtardan sonra tevki ettireceğini...”

“... hükümetçe görevden uzaklaştırılacak bir vali veya mutasarrıfın hiçbir surette görevlerini bırakmayarak işleri vekaleten görmelerini ve eğer bu kişileri yerlerinde bırakmak mümkün olmazsa o halde komutanlar için gerekli görülen tedbirlerin bunlar içinde aynı olacağını, ...”

“... hükümet milli teşebbüslerimize karşı her ne suretle tecavüz elini uzatırsa uygun suretle hemen karşı harekete geçilmesini, ...” bildirmiştir.²³¹

Amasya'da alınan kararların tatbiki için; Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Eski Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey, 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, 13. Kolordu Kumandan vekili Miralay Cevdet Bey, 3üncü Kolordu Kumandanı Miralay Refet Bey, Samsun Mutasarrıfı Hamid Bey, 2. Ordu Müfettişi Ferik Cemal Paşa (Mersinli) , 12 nci Kolordu kumandanı Miralay Selahattin Bey, 20 nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, Bursa'da 17 nci Kolordu Kumandanı Miralay Bekir Sami Bey, Edirne'de Kolordu Kumandanı Miralay Cafer Tayyar Bey ve diğer bazı mülki ve askeri zevat görevlendirilmiştir.²³² Bundan başka, İzzet Paşa, Nafia Nazırı Ferit Bey, Ali Rıza Bey gibi zevatin da fikir ve mütalaaları alınacaktır.²³³

Amasya toplantısında alınan kararlar ve sonuçta yayınlanan “*Amasya Tamimi*”, Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin başlangıcını teşkil eden, mücadelenin hedefi ve genel stratejisini ortaya koyan ilk ulusal siyaset belgesi niteliğini taşımaktadır. Bu tarihten itibaren, tamimde belirtilen esasların adım adım uygulanmasıyla; Türk Devleti siyasi hayatı, yönetimi, demokratik bir niteliğe doğru ilerlemiştir. Söz konusu süreçte

²³¹ Karabekir, **a.g.e.**, s. 57.

²³² Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 159.

²³³ Akşin, **a.g.e.**, s.383.

oluşturulan siyaset ve yönetim sistemi, bunun varlığını ve devamlılığını destekleyen “*Halkla ilişkiler faaliyetleri*” de yeni bir nitelik kazanmıştır.

Milli Mücadele, Türk Halkı’nın bütün milli güç unsurlarıyla katıldığı, başardığı ve bağımsızlığını elde ettiği topyekûn bir mücadeleyi kapsamaktadır. Halkla ilişkilerin amaçları bakımından bu mücadele, temelde iki hususun gerçekleştirilmesiyle başarılmıştır. Böylesine çok yönlü ortak bir savaşı vermenin birinci koşulu bu mücadelenin amacına ve haklılığına bütün halkın inandırılmasıdır. Diğer önemli husus ise, mücadele süresince alınan bütün kararlara halkın bir şekilde katılmış olmasıdır. Siyasal katılım olarak adlandırılan bu durumu, siyaset bilimi ve halkla ilişkiler ortak tanımlamaları çerçevesinde, “*Toplumdaki bireylerin siyasal karar süreçleri içerisinde yer alabilmesi ve bu kararları etkileyebilmesi*” olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla, bütün bir Türk ulusunu kapsayan bağımsızlık savaşı olarak adlandırılan Milli Mücadele, bu savaşın haklılığına inanan halk kitlelerinin siyasal katılımının sağlanmasını gerektirmektedir. Yani, örgütlü, örgütsüz kitleler, baskı ve çıkar grupları; mevcut ulusal otoritenin etkisi altına alınabilmeli, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi hakkında ikna edilmiş, inandırılmış olmalıdır. Bütün bir ulusun onayının alınması, ulusal yönetime/otoriteye güveninin sağlanması gerekmektedir. Ulusal bağımsızlık savaşı, böyle karmaşık bir ortamda, değişik halk kesimlerinin iknasını ve dolayısıyla katılımının sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak; özellikle son dört yılını çok değişik cephelerde savaşarak geçirmiş Anadolu halkı, yeni bir savaşı başlatamayacak kadar yorgun ve yıpranmıştır. Halkın mevcut haliyle bu savaşa başlamak, başlangıçta yenilgiyi kabullenmek gibi gözükmektedir.

Ayrıca; Osmanlı Devlet Yönetimi kaybettiği otorite nedeniyle halkına karşı olan yönetim ve idari sorumluluklarını yerine getirememektedir. Mevcut hükümet, halk iradesini temsil eden bir meclis tarafından kontrol edilmediğinden, İtilaf devletleri tarafından Türk halkının iradesinin yok sayıldığını; “*Amasya Tamimi*” birinci maddesinden anlamak mümkündür. Türk halkının bir bütün olarak Ulusal Kurtuluş Savaşına katılmasını sağlayan ilk talimat; “*Milletin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*” şeklinde yine bu tamimle verilmektedir. Ama bu o kadar kolay

olmamış, halkın katılımının sağlanması; savaşın askeri alanda kazanılmasından daha zor koşullarda meydana gelmiştir.

Amasya Tamimi; birinci maddesinde belirtilen, “*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*” ifadesi, ulusal hareketin içe ve dışa karşı demokratik esaslara dayanarak sürdürüleceğinin ilk işaretidir. Bu ifadenin “*İrade-i Milliye*” ve “*Hakimiyet-i Milliye*” kavramlarıyla bütünleştirilmesi; halk iradesinin yönetime el koyacağı ve Sultan iradesinin son bulacağı bir göstergesidir.

Amasya Tamimi ile Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki ulusal hareket öncelikle halk iradesinin onay ve desteğini almak suretiyle, yönetime aday olduğunu göstermektedir. Çünkü elde etmeyi amaçladığı bu destekle, kuracağı otoriteye varlığının devamı için bir meşruiyet sağlayacaktır. Dolayısıyla, ulusal hareket önderliği tasarlanan mücadele için millettten yetki talebinde bulunmaktadır.

Tasarlanan meşruiyetin aynı madde ile ilişkisini hukuki bakımdan değerlendirdiğimizde; ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkının da karşımıza çıktığını görmek mümkündür. Bunun yanında; tamimde ve İstanbul’daki bazı kişilere gönderilen mektuplarda; daha önce Anadolu’da kimlik bulmuş olan Müdafaa-i Hukuk-u Milliye, yani ulusal hakların savunulması derneklerinin adlarının kullanılması; ulusal hareketin örgütlenme gerekçesi ve amacının hukuki esaslara dayanılarak meşruluğu sağlama yoluna gidildiğinin de bir göstergesidir.

Tamim’de “*Sivas’ta bir milli kongrenin süratle toplanması*” bunun için seçilmiş kişilerin vilayetleri temsilen bu kongreye istiraki istenmektedir. Bu seçilmiş kişilerden bir milli heyet oluşturulacaktır. Meşruluğu sağlamanın bir yolu da seçim suretiyle olacaktır. Çünkü halkın iradesini temsil eden bir meclis şu anda yoktur. 21 Aralık 1918 tarihinde meclis feshedilmiş; Kanun-i Esasi’ye göre dört ay içerisinde yapılması gereken seçimler yapılmamış, bir yerde mevcut otoritenin meşruiyeti sona ermiştir. İşte ulusal hareket, devlet yönetimindeki bu boşluğu da kendi otoritesi ile doldurmak amacındadır. Bu otoriteye destek sağlayacak diğer bir yol da seçim ile halk iradesinin sağlanması yönünde olması tasarlanmıştır.

Ulusal hareketin siyasal katılım sağlama yolundaki ilk örneğini tamimde yine birinci maddede yer alan “*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” ifadesinde görmekteyiz. Bu ifadeye göre millet/halk doğrudan yönetime katılabilmek suretiyle, iradesini gösterebilecektir.

Milli bir heyetin oluşturulabilmesi için seçim yoluyla halk temsilcilerinin ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye; Redd-i İlhak Cemiyetleri ile temsilcilerinin, Sivas’ta yapılacak Milli Kongreye daveti; siyasal katılımının sağlanması yolundaki en önemli tasarıdır. Burada dikkati çeken bir diğer husus da henüz örgütlenememiş veya zayıf örgüt yapısına sahip kesimlerin de haklarının gözetilerek siyasal katılımın hedeflenmesidir. Böylece ulusal hareket her kesimdeki halkın çıkarlarını ve beklentilerini de kucaklayarak, hareketin merkezileştirilmesini de hedefleyen bir sivil toplum girişimi görevini üstlenmektedir. Yani ulusal hareket, siyasal katılımın sağlanabilmesi için hem seçim yolunu; hem de örgütlü veya örgütsüz kitlelere ulaşmayı amaçlamıştır. Böylece her kesimin yönetime katılımı sağlanacaktır.

Bu çerçevedeki son örneği, İstanbul’a yazılan mektuplardan vermek mümkündür. “... *Devlet merkezindeki muhalif cereyanlar, Anadolu’nun saf ve mukaddes emellerini zararlı bir şekilde dağıtmaya uğraşan siyasi ve milli olmayan propagandalar*” in milli iradeyi yok etmeye çalıştığı belirtilmektedir. Yani devlet merkezi; Anadolu’dan kopmuş, kopmakla kalmamış milli iradeyi de yok etmek suretiyle; Anadolu halkının yok sayılmasına neden olmuştur. Oysa ulusal hareketin hedefi; “*teşebbüsat ve icraatın bir an evvel şahsi olmak mahiyetinden çıkarılması ve bütün milletin dayanışmasını temin ve temsil edecek bir düzenleyici kurul tarafından yapılmasıdır.*”

Dolayısıyla; İstanbul ve Anadolu ayrımı gözetmeksizin siyasal katılım her kesimi kapsayacak şekilde sağlanmalıdır. Ancak; “*İstanbul’un muhalif cereyanları artık Anadolu’ya ve milli emel ve duygulara hakim değil, tabi olmak mecburiyet-i vataniyesindedir*” şeklindeki söylem, siyasal yönden ulusal hareketin bağımsızlık niteliği yönünde de yol aldığıın göstergesidir. Ayrıca ulusal kuvvetlerin korunması, silah ve cephanenin muhafazası, işgallere karşı çıkılması gibi ifadeler, ulusal hareketin

merkezle ilişkilerini koparmasına en güzel örnekleri teşkil etmektedir. Yani ulusal hareket siyasi açıdan bağımsız bir durum aldığını da ifade etmektedir.

Amasya kararları ve tamiminden yönetim ile ilgili tespit edilen en önemli tasarının; girişilecek hareketin ulusal ve merkezi otoriteye sahip olmasıdır. Amasya'da toplanan ulusal liderler direniş hareketini; tüm millete mal etme, ancak bunu İstanbul'dan bağımsız olarak merkezden yönetme kararını almışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Bey ve Rauf Bey şahsen; Kazım Karabekir Paşa ve Cemal Paşa alınan kararlara telgraf hattından katılmışlardır. Görüldüğü gibi hepsi askerdir. Osmanlı Devleti yasalarına aykırı olarak bir araya gelmişler, devletin geleceği hakkında kararlar almışlardır. Siyasi literatüre göre bir fiili gruptur ve devrimci niteliklere sahiptir. Amasya Tamimi adı altında hazırlanan belge; ulusal direnişin hedeflerini araçlarını saptayan ilk ulusal strateji belgesi olarak kabul edilmek durumundadır. Özdemir'e göre; Türk anayasa hukukunun temel felsefesini oluşturan iki belgeden biridir. (Diğeri Misak-ı Milli) Bu iki belge, Türk anayasa metinlerinde doğrudan yer almamıştır. Ancak, anayasanın ve Türkiye Devletinin temel felsefesini oluşturmuşlardır.²³⁴

Ulusal hareketin önder grubu hukuki gücünü askerlik mesleğinin kurallarından ve Mustafa Kemal Paşa'nın taşıdığı görev talimatından almaktadır. Önderlik kadrosu bir yönetici çekirdek ile bunun çevresindeki ilk halkadan meydana gelmektedir. Adeta bir ihtilal komitesi niteliğinde olan yöneticilerin çevresinde kararları uygulamaya koyacak bazı mülki ve askeri önemli kişiler vardır.

Ulusal hareket yönetim bakımından, devlet bürokrasisinden kopardığı kesimlerle kendine bağlı idari organı yaratma amacındadır. Amasya günlerinde sivil mülkü makamlardan bir yürütme organı yaratmak çok güçtür. Çünkü mülki amirler genelde ulusal harekete karşı çekingen, İstanbul hükümetine ise hem hiyerarşik yoldan hem de sadakat duygusuyla bağlıdırlar. Buna karşılık askeri bürokrasinin taşradaki kesimi üst

²³⁴ Özdemir, **a.g.e.**, s. 50-64.

kademeleriyle ulusal hareketin önderliğine talip olmuş, alt kademeleriyle onun izleyicisi durumuna gelmiştir.²³⁵

Ulusal hareket kendi silahlı gücünü ilk olarak Kuvay-ı Milliye ile yaratmıştır. Bundan sonra; Amasya Tamimi ile “*Kuvay-i Milliye'nin korunması, komutanın devredilmesine getirilen kısıtlamalar, silah ve cephanenin elden çıkarılmaması, işgallerin bütün orduyu ilgilendireceği müşterek savunmaya geçileceği, komutanların birbirini haberdar etmesi gibi*” maddelerin yer alması; askeri güçleri merkezden koparmanın ilk adımını teşkil etmiştir.

Amasya Tamimi ve Amasya toplantısında alınan kararlar; Milli Mücadele Dönemi'nin, halkla ilişkiler faaliyetlerinin; “*Stratejik Planlama*” aşamasını oluşturmaktadır. Toplantı esnasında gönderilen mektuplar ve 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya çekilen telgrafla beraber değerlendirildiğinde;

Ulusal teşkilatlanma ve milli mücadelenin başlangıcında halkla ilişkiler faaliyetlerinin, stratejik planlamasını, “Halkla İlişkiler Stratejik Planlama” şablonuna aşağıda belirtilen şekliyle yansıtmanın mümkün olduğu değerlendirilmektedir.

Halkla İlişkiler Stratejik Planlaması:

I. Durum Analizi:

Vatanın tamamiyeti, milletin istiklali tehlikededir. Merkezi hükümet İtilaf devletlerinin tesir ve murakabesi altında mahsur bulunduğundan deruhte ettiği mesuliyetin icaplarını yerine getirememektedir. Bu hal milletimizi madun tanıtıyor.

II. Amaçlar:

Milletin hal ve vaziyetini derpiç etmek ve haklı sesini cihana işittirmek için her türlü tesir ve murakabeden azade bir milli heyetin vücuda getirilmesi elzemdir. (ve seçimle ilgili esaslar, Sivas'ta kongre).

III. Eylem Stratejisi/Politika Önerisi:

Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

²³⁵ Tanör, **a.g.e.**, s. 217-218.

IV. İletişim Stratejisi:

Sadece mitingler vesaire gibi tezahürat, büyük gayeleri hiçbir vakitte kurtaramaz ve ancak milletin sinesinde fiilen doğan müşterek kudrete dayanırsa kurtarıcı olur.

İstanbul'un muhalif cereyanları artık Anadolu'ya ve milli emel ve duygulara hâkim değil tabi olma mecburiyet-i vataniyesindedir.

İstanbul'daki muhalif propagandalar etkisiz hale getirilmelidir.

V. Taktikler:

Komutanların emir-komuta ilişkileri ve yer değiştirmeleri ile ilgili hususlar.

Mülki makamların ulusal hareketle ilişkileri ve görev değişiklikleri ile ilgili hususlar kontrol altına alınacak.

Hükümetin ulusal harekete karşı herhangi bir tecavüzü hemen karşı tedbirlerle boşa çıkarılacak.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL KONGRELER VE HEYETİ TEMSİLİYE DÖNEMİ (22 HAZİRAN 1919 - 23 NİSAN 1920)

2.1. Mustafa Kemal Paşa Önderliğinde İlk Örgütlenmeler

2.1.1. Osmanlı Devleti'nin Karşılaştığı Yönetim Krizi

Kriz genel anlamıyla önemli bir olumsuzluğu ihtiva etmektedir. Ancak, krizlerde üzerinde durulması gereken en önemli husus; birilerinin krizinin bir başkalarının yararına olabileceğidir. Yani krizler daima birilerini zor durumda bırakırken, hatta birilerine felaket getirirken, diğerleri için çok faydalı sonuçlara neden olabilmektedir.²³⁶ Kriz, mutlaka kötü bir şey olduğu için değil; iyi, haklı, doğru ve değişim arayan bazı istekler karşısında da doğabilir. Bu durumda kriz yönetimi; kriz yaratıcıyı susturma, bastırma, görevden alma ve nihayetinde karalama kampanyaları planlayarak uygulama biçiminde olabilmektedir.²³⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaki karargah heyeti ile Anadolu'ya geçişi ve faaliyetleri nedeniyle, Osmanlı Hükümeti de bir yönetim kriz ile karşılaşmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin mütareke sonrası içinde bulunduğu koşullar; İtilaf Devletleri'nin tasarıları çerçevesinde, ülkeyi bütün olarak işgale ve ilhaka, Türk varlığının ortadan kaldırılmasına doğru sürüklenmektedir. Mustafa Kemal Paşa ise Osmanlı Devlet yönetiminin vermiş olduğu görevle Anadolu'ya geçmiş; Anadolu'daki gerçekleri net olarak görmüş ve Anadolu Türk Halkı'nın bağımsızlık mücadelesini bir an evvel başlatması gerektiğini anlamıştır. Bu durumu çözebilmek için çareler üretmeye, yeni düşünceler ortaya atmaya başlamıştır. Bu düşünce ve hesaplarını da kendisini

²³⁶ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 257.

²³⁷ **A.g.e.**, s. 261.

görevlendirenlere, yani devlet otoritesi ve gücünü elinde bulunduranlara iletmiştir. Ancak bu yeni, haklı ve doğru düşünceler İtilaf Devletleri'nin tasarılarına uymamıştır. İtilaf Devletleri de, Osmanlı Devleti yönetim örgütü üzerinde Mustafa Kemal Paşa'nın susturulması, bastırılması ve görevden alınması yönünde baskı oluşturmuştur.

Osmanlı Padişahı ve yönetiminin devletin geleceği ile ilgili tasarıları; İtilaf devletlerinin sömürgeci emperyalist görüşlerine bağlı olduğundan ve öncelikle saltanatın devamlılığına dayandığından, Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alınmasına karar verilmiştir. Bu kararı uygularken de; Mustafa Kemal Paşa'nın susturulması, faaliyet ve girişimlerinin engellenmesi, bastırılması için karalama ve tehdit dâhil her yönüne başvurulmuştur.

Milli Mücadele Dönemi halkla ilişkiler faaliyetlerine, “*kriz yönetimi ve iletişimi*” konusunda iyi bir örnek olduğunu değerlendirdiğimiz bu kriz; 22 Haziran 1919 tarihinde, ulusal liderlerin Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yayınladıkları Amasya Tamimi ile iyice tırmanmıştır. Çünkü tamimde “*Osmanlı hükümetinin kendine düşen görevleri yapamadığı, milletin istiklalini ancak milletin azim ve kararının kurtaracağı*” gibi Osmanlı Devlet yönetimini tamamen otoritesiz bırakan açık bir hüküm yer almaktadır. Bu defa hükümet milli direnişin baş aktörü olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa'nın ve başlattığı hareketin tamamen etkisiz hale getirilmesi için gayret göstermeye başlamıştır. 23 Haziran 1919 tarihinde Vükela Meclisi, Mustafa Kemal Paşa hakkında bir azletme kararı vermiştir.²³⁸ Ancak basında Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiğine dair bir İrade-i Seniyye yer almamıştır. Çünkü hükümet tarafından verilen azil kararı, Harbiye Nazırı tarafından yürürlüğe konulmamış; Sadaret makamının da bu durumu yürütebilmesi, devlet geleneğine aykırı bir husus olarak görülmüştür. Fakat Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey; Mustafa Kemal Paşa ve ulusal hareketin itibarsızlaştırılmasını sağlamak amacıyla 26 Haziran tarihinde bir genel yayınlamıştır.²³⁹

²³⁸ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 156.

²³⁹ “...Biz bugün Yunan veya İtalyan herhangi bir devletle olursa olsun savaşa giremeyiz. Girersek hem halkımızı ezdirir, hem de davamızı siyaset bakımından kaybetmiş oluruz. Vatan uğrunda her musibeti göze alarak her ne olursa olsun kendimizi feda etmeye gelince, onun içinde konferans kararını beklemeye ve

Ali Kemal Bey'in son bir çaba olarak yayınladığı bu genelge özellikle 15. ve 20. Kolordu Kumandanları Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşaların büyük tepkilerine neden olmuştur. Fakat 27 Haziran'da Sivas'a hareket eden Mustafa Kemal Paşa'nın azli meselesi Anadolu'nun her tarafında geniş yankı uyandırmıştır. Özellikle bölgelerinde hareket halinde bulunan Mustafa Kemal Paşa hakkında, başta Sivas Valisi Reşit Paşa olmak üzere mülki ve idari yetkililer çeşitli tereddütler yaşamışlardır.²⁴⁰ Elazığ Valisi Ali Galip Bey ise Mustafa Kemal Paşa'nın hemen yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi yönünde gayret göstermiştir.²⁴¹ Azli haberine karşı Mustafa Kemal Paşa en etkili tepkisini 28 Haziran 1919 tarihinde, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafla göstermiştir.²⁴²

Bu telgrafta Mustafa Kemal Paşa, bir yandan ulusal hareketin hayata geçişini engellemeye çalışan teşebbüslerin etkisizleştirilmesine uğraşırken; diğer yandan

son ümidimizin söndüğünü görmeye mecburuz. Yoksa bu ümidi elimizle söndürmek delilik olur bu hakikatler pek açık iken, ordu müfettişlerinin ve bazı askeri kumandanların yukarıda adı geçen hallere kalkışmaları vatanseverce hareketten çok beş senelik kötü idareleriyle memleketi bu hale getirenlerin, vicdanlarından olsun utanmadan hala onlara yarıdakçılık edenlerin kıskırtmaları neticesi olmak gerekir. Bu hususa dair bilhassa dikkatiniz çekerim. Bu fesatların önünü almak için ne yapmak lazımsa yapınız. Masum ahaliyi uyarınız. Böyle acı tehlikeli zamanlarda memurlarımıza da ve halkımıza da düşen en büyük vazife, her ne endişe ile olursa olsun memleket asayişini asla ihlal etmemek ve unsurlar arasında uyuşmanın sağlanmasına mümkün olduğu kadar çalışarak yakın bir geçmişin o uğursuz hatalarını unutturmaktır. Bu açık talimata uygun olmayarak ordudan verilecek emirleri yerine getirmeyiniz. Yerine getirenlerin de o emirleri verenler gibi sorumlu tutulacaklarını anlatırsınız. Durum güç olsa da hak ve hakikat yolu pek açık olduğu için hamiyet ve anlayışınızla o güçlüklerin altından kalkabilirsiniz. Ancak kalp temizliği ve fikir sağlığı ile hareket etmeyenlerdir ki bu görevi yerine getirmekte kusur ederler. Böylelerinin ise şiddetle cezalandırılmasının hükümetçe kararlaştırılmış olduğunu tekrar açıklarım. 26 Haziran 1335 Bakan Ali Kemal" B.T.T.D., 1968, Sayı 74. (Babiali/İçişleri Bakanlığı/Şifre Kalemi)

²⁴⁰ Cevdet R. Yularkıran, **Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları**, Sivas Valiliği, Sivas, 2002, s. 10-50.

²⁴¹ Tansel, **a.g.e.**, C.II, s. 19-25.; Yularkıran, **a.g.e.**, s.56-67.

²⁴² "Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerine müzaharetten ve İngilizler tarafından talep edildiğinden bahisle azlonulduğumu daha bazı yersiz sözler ekleyerek Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in mülki makamlara mahrem bir şekilde tamim eylediğini öğrendim. Acizlerini bu memuriyete tayin buyuran zat-ı hazret-i Padişahı'nın bu yolda hiçbir irade-i seniyelerini telakki eylemediğim gibi Sadarettin ve Harbiye Nezaretinden azlime dair bu ana kadar hiçbir emir almadım. Binaelaneyh Ali Kemal Bey'in bu gizli tamiminin ne gibi sakın düşüncelerle yapıldığını ve devlet büyükleri arasında tefrika ve memlekette kanunsuzluk, inzibatsızlık ve netice itibarıyla millet içinde anarşi doğurmaya sebep olan bu zihniyetin ne kadar tehlikeli olduğunu arza lüzum görmüyorum. Ali Kemal Bey'in vazifesinden ayrıldığını bildiren haberler, onun hareket hattının hükümetçe de tasvibe mazhar olmadığını tamamen göstermiş ve memlekette uyandırdığı fena tesir her ne kadar kısmen bu surette kaybolmuşsa da Vükela Meclisinin tamamen karar ve kanaati haricinde yapıldığına katiiyen kaani bulunduğum bu tehlikeli ve mesuliyeti ciddinden ağır düşüncelerin millet ve memleketin atideki selameti için ne büyük zararlar tevhit edebileceğini tekrar arza mecburiyet duydum." **H.T.V.D.**, Sayı 2, 1952, Vesika No:27/a.

Osmanlı Devlet yönetimindeki hassasiyeti de istismar etmektedir. Böylece hem hareketin önderliği bağlamında kendisine “*olur*” sağlamaya, hem de ulusal hareketin haklılığı için İstanbul ortamından “*rıza*” elde etmeye çalışmaktadır.

Ancak; kriz İngilizlerin çabasıyla son noktaya tırmanmıştır. General Milne; 29 Haziran’da Harbiye Nazırlığı’na getirilen Ali Ferit Paşa’ya 30 Haziran’da bir yazı göndererek; Sivas ve Konya’da silahlı çeteler teşkil etmek suretiyle Müttefik Devletler’in çıkarlarına aykırı faaliyetlerde bulunulduğunu; bu faaliyetlerin İttihatçılar tarafından idare edildiğini; bu kişilerin Osmanlı Hükümeti’nden ayrı müstakil hedefleri bulunduğunu ve bunların baş teşvikçilerinin Sivas’ta Mustafa Kemal, Konya’da ise Cemal Paşalar olduklarını; bunların derhal İstanbul’a çağrılmalarını istemiştir.²⁴³ General Milne’nin tam bir karalama amaçlı bu faaliyeti; kriz yönetiminde etkisini gösteremeyen Osmanlı yönetimini gerçek anlamda tahrike, Mustafa Kemal Paşa’nın kesin olarak susturulması ve görevden alınmasını sağlamaya yöneliktir.

Kriz hakkında; bu noktaya kadar sessiz kalmış olan saray da, mesele ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Zira padişah üzerinde İngiliz baskısı giderek artmıştır. İngilizlerin tertip ve Mustafa Kemal hakkında geliştirdikleri faaliyetlerden haberdar olan Padişah Vahdettin, Başmabeyinci Ali Fuat Bey vasıtasıyla; Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf çekmiş; bu telgrafta hiçbir düşmanca tavır takılmaksızın sadece can güvenliği açısından bir görüntü verilmek suretiyle görevden uzaklaşması tavsiye edilmiştir.²⁴⁴ Mustafa Kemal Paşa’nın tüm gayretiyle, iletişim sanatını en ince ayrıntısına kadar kullanmasına rağmen, kriz Osmanlı hükümeti tarafından Mustafa Kemal Paşa’nın görevden alınması kararı ile çözülmüştür. 8 Temmuz 1919 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ve bu kararı onaylayan İrade-i Seniye ile Mustafa Kemal Paşa’nın görevine son verilmiştir.²⁴⁵ Mustafa Kemal Paşa da aynı gün askerlikten de istifa ettiğini Harbiye

²⁴³ Tansel, **a.g.e.**, C.II, s. 26-27.

²⁴⁴ **A.g.e.**, C.II, s. 27-28.

²⁴⁵ “Üçüncü ordu müfettişi Mustafa Kemal Paşa’nın memuriyet bölgesi içinde bulunan Müslüman halkı öbür unsurlar ve yabancılar aleyhine kışkırtma yolundaki davranışlarından dolayı İstanbul’a getirilmesinin İngiltere fevkalade komiserliğinden ısrarla istenmesi ve adı geçenin vaki kışkırtmaları sonucu olarak asayiş bozucu haller meydana gelecek yerlere asker gönderilmesine mecburiyet hasıl

Nezareti'ne ve saraya bildirmiştir.²⁴⁶ Sonuçta; kriz Osmanlı yönetiminin istediği şekilde son bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa askerlikten istifası hakkında, aynı yola başvuran Rauf Bey'le birlikte; 8 Temmuz tarihinde ordulara ve millete birer beyanname yayınlamışlardır.²⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın, 30 Nisan 1919 tarihinde Anadolu'ya gönderilmek üzere görevlendirilmesiyle başlayan; ancak Anadolu'daki faaliyetlerinin benimsenip, onaylanmayarak 8 Temmuz 1919 tarihinde son bulan süreç; Osmanlı Devleti yönetim organizasyonu için; "Mustafa Kemal Paşa Krizi" olarak tanımlanabilir. Çünkü Osmanlı yönetim organizasyonunu ciddi şekilde olumsuz yönde rahatsız etmiştir.

Osmanlı yönetimi bu krizi çözmek ve sonuçlandırmak amacıyla; krizi yönetirken savunucu rolü benimseyen halkla ilişkilere başvurmuştur.²⁴⁸ Bu yöntem, ikna etme rolünü de içinde barındıran; "kitleyi/hedef kişiyi örgütün çıkarlarına göre düşünmeye ve eyleme geçmeye" ve karşılıklı tartışarak "örgütün faydası yönünde hareket etmeye" yöneliktir. Süreç içinde yaşanan karşılıklı iknaya yönelik mesajlar incelendiğinde; halkla ilişkiler yöntem ve rolleri bağlamında bu sonuca ulaşılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Cemal Paşa ve Rauf Bey gibi diğer ulusal liderlerin ise; halkla ilişkiler yöntemlerinden

olacağıının önemle ileri sürülmesi üzerine kendisine durumun önem ve inceliği Harbiye Nazırlığınca defalarca açıklanıp memuriyetinden istifa ile İstanbul'a dönmesi tavsiye edilmiş olduğu halde, bunları yerine getirmeyip kıskırtmalara devam etmekte olduğu her gün yerlerinden vaki olan resmi bildirmelerden ve bizzat kendisi tarafından gelen telgraflardan anlaşıldığından ve bu gün hala Ordu müfettişi sıfatıyla etrafa tehlikeli emirler verdiği 5 Temmuz'da Samsun'a çıkarılan ve bir işgal mahiyetinde olmadığı mümessiller tarafından garanti olunan İngiliz birliğine karşı adeta savunma durumu alınmasını, ast kumandanlara emir ederek bu Mustafa Kemal Paşa meselesinin İngiltere ile önemli anlaşmazlıkların çıkmasına sebep verecek derecede tehlikeli sonuçlara doğru gittiği görüldüğünden bu müfettişlikten azli hakkında adı geçen Nazırlığa tanzim edilip bu tutanağa ekli olarak arz edilmiş olan irade tasarısının bir an evvel onaylanmasının Padişah müsaadesine bağlı olduğu yüksek bilgilerine vardığında her hususta emir ve ferman emir sahibi efendimizindir. Mehmet Vahdettin İrade-i Seniyye "Üçüncü ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın memuriyetine son verilmiştir. Bu iradenin yürütülmesine Harbiye Nazırı memurdur." B.T.T.D., 1968, Sayı 14, Belge 5. (Babıali Meclis-i Mahsus 214).

²⁴⁶ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 165-166.

²⁴⁷ **H.T.V.D.**, Sayı 2, 1952, Vesika No:37.

²⁴⁸ Erdoğan, **a.g.e.**, s.231-233.

imaj/saygınlık yöntemi yolunu seçtikleri görülmektedir.²⁴⁹ Bu yöntemde esas; “*Olumlu düşünce sağlama ve benimseme; olumlu düşünce yoksa bunu yaratma veya seviyesi düşükse bunu yukarı çekme; düşmanca veya negatif düşünceyi etkisiz hale getirme veya yansızlaştırma*” şeklindedir. Liderlerin mesajları incelendiğinde; İstanbul yönetimini hep olumlu yönde motive etmeye; giriştikleri davanın haklı olduğunu benimsetmeye; İtilaf Devletleri gibi yönetimi dıştan etkileyen çıkar gruplarının yönetim üzerindeki baskılarını azaltmaya yönelik olduğu görüldüğünden; bu kanaate ulaşılmıştır. Ancak neticede İstanbul Hükümeti, bu krizi “*göreve son verme*” yoluyla sona erdirmiştir.

Milli Mücadele'nin başlangıç döneminde, ulusal güç merkezlerinin etkinlik kazanmasına; halk desteğinin ve ulusal liderlerin birlik beraberliğinin sağlanmasına neden olan bu kriz; Mustafa Kemal'in askerlik görevinden ayrılmasıyla son bulmuştur. Yani Osmanlı yönetimi görünürde krizi kendi isteklerine uygun olarak çözmüştür. Ancak, Milli Mücadele daha etkin bir hale dönüşmüş, düşmanla mücadele kazanıldığı gibi nihayetinde Osmanlı Saltanatı da kalkmıştır. Dolayısıyla o an için Osmanlı Devlet yönetiminin çözümünde başarı sağladığı kriz, kendi örgütünün sonunu getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin felaketine neden olan bu kriz; güçlü bir önderin yaratılmasını sağlayarak bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesinin yararına olmuştur.

2.1.2. Erzurum Kongresi ile Mücadele Prensiplerinin Kamuoyuna Duyurulması

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde oluşan ulusal hareket; “*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” prensibinden hareketle, Erzurum'da bunun esaslarını kararlaştırmak için bir araya gelmiştir. Bağımsız, demokratik bir devlet olma sırrı saklı kalkmak kaydıyla; devlet otoritesinin Anadolu'da yeniden tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Devlet otoritesinin ihtiyacı ise meşruiyet kazanabilmektir. Bu safhada, girişilecek mücadelede yönetime aday olan ulusal grubun tasarılarını halka

²⁴⁹ Erdoğan, a.g.e., s.231-233.

benimsetmesi, halkın güvenini kazanması gerekmektedir. İşte, Erzurum Kongresi'nde ulusal kadro, gelecekteki yönetimle; iç ve dış tehditle mücadeleyle ilgili prensiplerini belirlemiş ve bunu iç ve dış kamuoyuna duyurmuştur. Bu prensiplerin ve tasarıların gerçekleştirilmesi için uygulanacak yöntem ve izlenecek yol kararlaştırılmıştır. İşgal güçleriyle olan silahlı mücadele esaslarını belirlemek aslında ulusal kadro için pek de zor değildir. Ancak önemli olan bu silahlı mücadeleye kaynak teşkil edecek olan halkın maddi ve manevi imkânlarının harekete geçirilmesidir. Yani halkın inandırılması ve mücadeleyi sürdürmeye aday yöneticilere güvenini sağlamak gerekmektedir. Bunu sağlayabilmenin yolu da planlı, sürekli, etkili ve özellikle dürüst yaklaşımlarla uygulanacak halkla ilişkiler faaliyetleridir.

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in vilayetlere çekmiş oldukları resmi görevlerinden ayrılmaları hakkındaki mesaj, 9 Temmuz'da Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ne ulaşmıştır. Bunun üzerine cemiyet de; 10 Temmuz'da "*Mücahid-i Muhterem Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine*" başlığını taşıyan bir yazı göndererek, kabul buyurmaları halinde kendisine "*Vezaif-i Muhtelif-i Vataniye ile mükellef bulunan Heyet-i Faale*" başkanlığı, ikinci başkanlığa da "*Muhterem Rauf Beyefendi Hazretlerinin*" verildiğini arz etmiştir. Böylece Mustafa Kemal Paşa ilk olarak bir sivil toplum kuruluşu tarafından kabullenilmiştir.²⁵⁰

Mektup'ta; "*Tarihimize kıymetli sayfalar ilave eden askerlik hayatınızdan çekilmek yolundaki fedakârlığı minnet ve şükran ile*" karşıladıkları bildirilmiştir. Cemiyetlerinin başına geçerek vatanın selametinin temini ve millet ve saltanat hukukunun muhafazasını hedef tutan milli emellerin gerçekleşmesine himmetlerini Paşa'nın vatani hamiyetlerinden bekledikleri belirtilmiştir.²⁵¹

Erzurum'da bu gelişmeler yaşanırken, Konya'da bulunan 2.Ordu Müfettişi Mersinli Cemal Paşa ve 12. Kolordu Kumandanı Selahaddin Bey, habersiz olarak

²⁵⁰ Cevat Dursunoğlu, **Milli Mücadele'de Erzurum**, Ankara, 1946, s. 92-93.

²⁵¹ Dursunoğlu, **a.g.e.**, s.92-93., Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 181.

bölgelerini terk ederek İstanbul'a gitmişlerdir. Bu durum Milli Mücadele başlangıcında ulusal hareket için önemli bir huzursuzluk kaynağı olmuş, kumandaların yerlerini terk etmemeleri hakkında 7 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa tarafından genel bir tebligatta bulunulmuştur.²⁵²

Söz konusu tebligatın halkla ilişkiler kapsamındaki esası şudur; bağımsızlığın korunması amacıyla örgütlenmiş olan ulusal kuvvetlere, hiç bir güç müdahale etme yetkisine sahip değildir. Zira, devletin ve ulusun kaderine milli irade etmen ve egemendir. Ordu, bu ulusal iradeye bağlı ve onun hizmetindedir. Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ile bunların girişimlerinin bozulup dağılmasına neden olacak herhangi bir etki ve karışma ordu tarafından kesin olarak önlenecektir. Bu tebligattan, Anadolu'da oluşan yeni güç merkezi ulusal hareketin, devletin ve milletin geleceği hakkında kararlar alıp uygulamaya başladığını anlamak mümkündür. Böylece, mücadelenin başlangıç safhasında, ulusal iradenin hizmetinde olması gereken ordu üzerinde, hakimiyetin sağlanması ve inisiyatifin sürdürülmesine çalışılmıştır.

Heyet-i Faale Başkanı olarak ilk toplantıyı 10 Temmuz 1919'da yapan Mustafa Kemal Paşa, o gün toplantıda bulunanlara, bir Avrupa haritası üzerinde siyasi ve askeri durumu açıklamıştır. Yaptığı izaha göre; *“Türkiye için milli bir müdafaa teşkilatlandırılmasından başka yapılacak bir iş yoktur, İtilaf Devletleri aralarındaki çeşitli anlaşmazlıkları yüzünden bir şey yapmaya muktedir değildir.”*²⁵³

İkinci toplantıda ise, Erzurum Kongresi'nin 23 Temmuz'da açılması kararlaştırılmış ve vilayetlere bildirilmiştir. Ancak, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in kongreye katılmaları için delege seçilmiş olmaları gerekmektedir. Bu sorun da Erzurum merkez delegesi olan Kazım (Yurtalan) ve Cevat (Dursunoğlu) Beylerin istifa ederek, delegelikten boşalan yerleri, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'e vermeleriyle aşılmıştır. Daha sonra; Kazım Bey delege seçim sonucu henüz bildirilmemiş olan Tortum'dan;

²⁵² Nutuk, C.I, s. 69.

²⁵³ Dursunoğlu, a.g.e., s. 94.

Cevat Bey ise seçilen iki delegenin birinin ayrılmış olması üzerine Pasinler'den tekrar delege seçilerek kongreye katılmışlardır.²⁵⁴

Anadolu'daki gelişmeleri öğrenen Sadrazam Damat Ferit Paşa, Paris'ten döndüğünde 20 Temmuz 1919 günü bir bildiri yayınlamıştır:

*“Milletin mukadderatını tayin etmek üzere Şarkta münasip bir yerde milli bir kongre toplanacağından bahisle üç murahhasın seçilmesi ile Ankara'ya gönderilmesi hakkında Karahisar Fırkası Komutalığı'nın tamimi ve diğer buna dair telgraflar görüldü. Paris Konferansı'nda bulunduğum altı haftalık yokluğum esnasında Anadolu'nun iktisap ettiği karışıklılık ve ıhtişaş çok teessüfe değer. Hepimizin itaatiyle mükellef olduğumuz Kamuni Esasi hükmüne göre İstanbul şehri saltanat merkezi olduğundan teşri heyetin padişahımız marifeti ile açılması zaruridir. Bu itibarla gerek bu kanuna ve gerek irade-i şahaneye memleketin yüksek menfaatlerine tamamen aykırı olan bu hareketin men'i...”*²⁵⁵

Bildirinin, Anadolu'da başlayan ulusal direniş hareketlerinin, merkezi bir otoriteye doğru gidişinin engellenmesi amacını taşıdığı değerlendirilmektedir. Zira oluşacak yeni güç merkezi, kaybolmaya yüz tutmuş olan İstanbul Hükümeti otoritesini tamamen ortadan kaldıracaktır. Mondros Mütarekesi ile Amasya Tamimi arasındaki sürede Anadolu'da; Osmanlı Devleti Hükümeti, İtilaf Devletleri, Yerel-Bölgesel Kongreler arasında otorite sağlama ve bu amaçla halk desteğini yanına alma mücadelesi sürmektedir. Şimdi ise daha güçlü bir otorite merkezi bu mücadeleye katılmaktadır.

23 Temmuz 1919'da toplanan Kongreye; Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti üyeleri başta olmak üzere, Erzurum Vilayeti (Erzurum, Bayburt, Ağrı, Yusufeli, Kığı); Trabzon Vilayeti (Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Gümüşhane); Sivas Vilayeti (Sivas, Amasya, Şebinkarahisar, Tokat); Bitlis Vilayeti (Bitlis, Muş, Siirt, Bingöl, Şırnak, Genç), Van Vilayeti (Van ve Hakkari) temsilci ve delegeleri, toplam 57 kişi katılmıştır.²⁵⁶ (Cevat Dursunoğlu'na göre 54 kişi katılmıştır.²⁵⁷)

²⁵⁴ Dursunoğlu, **a.g.e.**, s. 97-99. , Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 72-73.

²⁵⁵ **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, 1953, Sayı 7, Vesika No: 139.

²⁵⁶ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 86-88.

²⁵⁷ Dursunoğlu, **a.g.e.**, s. 109-112.

Toplantının açılış konuşması; Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Erzurum Şubesi Şefi (reisi) Hoca Raif Efendi tarafından yapılmıştır. Konuşmaya; toplanma gayesinin mukaddes bir görevi gerçekleştirmek olduğunu, belirterek başlamıştır. Şark Vilayetlerinin, yılladır hiçbir taarruz emeli beslemediği halde, Saltanata her zaman bağlılığını göstermesine rağmen Osmanlı Devleti'nden koparılmaya ve yok edilmeye çalışıldığını söylemiştir. Daha sonra; Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluş aşamalarını ve amacını açıklamıştır. Müteakiben Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile yaptıkları işbirliğini belirtmiştir.²⁵⁸

Kongre Heyeti Başkanlığına getirilen Mustafa Kemal konuşmasına “*Tarihin ve olayların alıp getirdiği, içine eylemli olarak düştüğümüz bugünkü kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan heyecana kapılmayacak ve üzülmeyecek hiçbir yurtsever düşünülemez*” diyerek başlamış, genel savaş sonrası 30 Ekim 1918’de imzalanan mütarekeyle birlikte; İtilaf devletleri tarafından yapılan işgaller, Rum ve Ermenilere sağladıkları desteği açıklamıştır. Batı Anadolu’nun Aydın ve İzmir gibi bölgelerin Yunanistan’a bırakılması, yaşanan işgaller dolayısıyla halkın ülke içlerine doğru göç etmesinin asla kabul edilebilir olmadığını ifade etmiştir.

Osmanlı Devleti yönetiminin otoritesini kaybettiğini, milli iradeden yoksun bir hükümetle idare olunduğunu; yurdun bölünmek üzere Doğuda Ermenistan, Güneyde Kilikya adıyla Ermenistan, Karadeniz bölgesinde Pontus; Batı Anadolu ve Trakya’da Yunanistan yönetimlerine pay edildiğini belirtmiştir. İzmir, Aydın, Bergama ve Manisa’da yaşanan işgaller ve halka yapılan eziyetten bahsetmiştir. Sözlerine “*Bilinen gerçeklerdendir ki; tarih bir ulusun kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman yadsıyamaz.... Yurdumuz ve ulusumuza karşı verilen hükümler, kanular kesinlikle iflasa mahkumdur !*” şeklinde devam etmiştir. Ulusal vicdanın bu haksızlıklara karşı; Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye, Müdafaa-i Vatan, Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Redd-i İlhak gibi aynı amaçlarda korunması için harekete geçtiğini vurgulamıştır. Bu durumu; bütün yurdu saran bir elektrik ağına benzetmiş; oluşan ulusal ruhun yurdun alinyazısını

²⁵⁸ Fahrettin Kırzioğlu, “Erzurum Kongresinin İlk Gün”, **B.T.T.D.**, Sayı 35, 1970.

belirleyeceğini, son sözü ulusal iradenin söyleyeceğini ve yargısını uygulatacağını açıklamıştır.²⁵⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasının son bölümü, içinde bulunulan özel durum başlığı altında olup; etkili iletişim, kamuoyunun oluşturulması, propaganda ve halkla ilişkiler faaliyetlerini kapsamaktadır.

Bu bölümde öncelikle İstanbul Hükümeti ile birlikte hareket etme imkanının kalmadığını ve mücadelenin Anadolu'dan başlaması gerektiğini vurgulamaktadır. İstanbul'dan ayrılmadan önce, vatanın ve milletin geleceği ve içinde bulunulan duruma çare bulmak amacıyla bir çok yetkili ve güçlü insanla iletişime geçtiğini; bu kişilerin devletin faaliyetleri konusunda değerli düşünceleri olmasına rağmen işgal altındaki bir bölgede, tehdit altında etkili olamadıklarını belirtmiştir. Bu nedenle ulusal iradenin tesir ve tehditten uzak Anadolu'da daha kolay oluşabileceğini, artık ülke genelinde ve özellikle aydınlar nezdinde bir milli şuranın, millet iradesine dayanan ve bunu yansıtan bir hükümetin oluşmasının ortak ve yaygın bir kanaat haline geldiğini ifade etmiştir. Bilinen bir gerçek olarak, aydınların ve özellikle İstanbul'da yaşayan aydın ve yetkililerin yüklü miktarda yabancı parası ve buna bağlı propagandalar etkisi altında bulduklarını belirtmiştir. Bu propagandaların amacının, bir yandan milli hareketi sonuçsuz bırakmak ve milli emeli felce uğratmak, diğer yandan Yunan ve Ermeni emellerinin gerçekleşmesine katkı sağlamak olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasında sık sık vurguladığı, irade-i milliye hususu ve bu iradenin temsilcileri olarak, hazır bulunan kongre üyelerini muhatap alması Milli Mücadele'nin Anadolu eksenli gideceğini; hukuki ve siyasal meşruiyetinin de bu kongre ve devamında tasarlanan faaliyetlerle sürdürüleceğini ortaya koymaktadır.

6 Ağustos 1919 tarihine kadar devam eden Kongre'de alınan kararlar; yedi başlık altında toplanmıştır. Teşkilatlanma ile ilgili esasları içeren "Cemiyet Tüzüğü" oluşturulmuştur. "*Şarki Anadolu Vilayati Erzurum Kongresi Beyannamesi*",

²⁵⁹ Nutuk, **Vesikalar**, Belge 38.

²⁶⁰ Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, T.T.K. Yayını, 2009, s.84.

yayınlanmıştır.²⁶¹ Beyanname; öncelikle milli iradenin üstünlüğünü yansıtmaktadır. Millet geleceğine yön verecek güçlü bir siyasal yapının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde hiçbir şekilde Ermeni ve Rum merkezli yapılanmalara izin verilmeyecektir. Özgürlük, bağımsızlık ve ulusal bütünlüğe zarar verecek hiçbir dış müdahale kabul edilmeyecektir. Ulusal sınırlar, mütarekenin imzalandığı tarihteki durumuyla kabul edilmiş, bu sınırlara karşı yapılacak tecavüze, milletçe karşı konulacaktır. Beyanname ile anlaşılması gereken en önemli husus ise; siyasal meşruiyetin millet iradesinin desteği ile sağlanmaya çalışılmış olmasıdır.

Cemiyetler Kanuna göre kongre sonucu seçilen Heyet-i Temsiliye üyelerinin isim, adres ve kısa özgeçmişleri, beyanname ve teşkilatlanmaya ilişkin tüzük, 7 Ağustos 1919'da Erzurum Valiliğine verilmiş ve cemiyetin resmi faaliyeti için ruhsat talep edilmiştir. Buna göre Heyet-i Temsiliye üyeleri listesi; “*Mustafa Kemal Paşa (Eski 3.Ordu Müfettişi askerlikten ayrılma), Rauf Bey (Eski Bahriye Nazırı), İzzet Bey (Eski Trabzon Mebusu), Servet Bey (Eski Trabzon Mebusu), Hoca Raif Efendi (Eski Erzurum Mebusu), Sadullah Efendi (Eski Bitlis Mebusu), Bekir Sami Bey (Eski Trabzon Valisi), Ahmet Fevzi Efendi (Erzincan'da Nakşibendi Tarikat Şeyhi), Hacı Musa Bey (Mutki Aşiret Reisi)*” şeklindedir.²⁶²

Kazım Karabekir Paşa da, 9 Ağustos 1919 tarihinde kendisine de Heyet-i Temsiliye üyeliğinin tebliğ edildiğini belirtmiştir.²⁶³ Kazım Karabekir Paşa'nın,

²⁶¹ “(1)Şark Vilayetleri, Trabzon Vilayeti ve Canik Sancağı'nın Osmanlı topluluğundan ayrılmaz bir bütün teşkil ettiği;(2) Her türlü işgal ve müdahalenin Rumluk ve Ermenilik teşkili amacına yönelik olduğu buna karşı, savunma ve mukavemet esasının kabul edildiği;(3) Osmanlı Devletinin çözülüp dağılması tehlikesine karşı, Osmanlı Saltanatının ve İslam hilafetinin varlığının devamı için, öteki vilayetlerle birlikte ve fakat bunlarla işbirliği mümkün olmadığı takdirde, yalnız Doğu Anadolu vilayetlerince direnip savunma ilkesi kabul edildiği;(4) İstanbul hükümetinin yabancı devletlerin baskısı karşısında buralarını terk ve ihmal etmek zorunluluğunda kaldığının anlaşılması halinde alınacak idari, siyasi ve askeri durumların tayin ve tespiti; (5)Temsil Heyeti tarafından Merkez Heyetleri aracılığı ile bir duyuru yapılmadıkça halkın buldukları yerlerden göç etmesinin yasaklandığı;(6) Yedi vilayetin nasıl birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğini, buralardaki İslam halklarının kapsam ve devamlılığının hiçbir surette bozulmasının kabil olmadığını dünya kamuoyuna karşı gösterip duyurulması;(7)Teşkilatın bu ilkeleri gerçekleştirebilecek hale getirilmesi...” Dursunoğlu, **a.g.e.**, s.160-170.; Hayri Mutluçağ, “*Erzurum Kongresinin Tutanak ve Kararları*”, **B.T.T.D.**, Sayı 61, 1972, s. 3-11.

²⁶² Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 114-115.; Kansu, **a.g.e.**, s. 112-113.

²⁶³ Karabekir, **a.g.e.**, s. 198.

Erzurum Kongresi esnasında halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında etkin çalışmaları olmuştur. Doğu Anadolu bölgesinde bütün askeri güç ve mülki amirler üzerinde nüfuz üstünlüğünü elinde bulundurmıştır. Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye cemiyetlerini tüm maddi ve manevi imkanlarıyla desteklemiştir. Ulusal hareketin başlangıç safhasında, özellikle askerlikten ayrıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın önemli ve en güçlü destekçisi olmuştur. Ancak bir yandan ulusal harekete destek sağlarken, Osmanlı Erkanı Harbiyesi'ne de bağlılığını göstermek durumunda kalmıştır. Tüm faaliyetlerini devletin ve milletin hür ve bağımsız yaşamasına vakfemiş olan bu asker, Erzurum kongresi esnasında iki önemli mesajla; hem ulusal hareket önderliği yanında hem de Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu çerçevesinde önemini bir kez daha ortaya koymuştur. İlk olarak Harbiye Nezareti'nin, 30 Temmuz 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ve Refet Bey'in tutuklanmaları hakkındaki emire verdiği cevap çok ince ayrıntısıyla hazırlanmış propaganda ve karşı propagandayı içeren özelliklere sahiptir.²⁶⁴

Bu mesaj da, Kazım Karabekir Paşa'nın propaganda için seçmiş olduğu hedef kitle Osmanlı Devlet yönetim organlarıdır. Propagandasının amacı; Erzurum'da toplanan kongrenin millet iradesinin eseri olduğunu ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle devlet otoritesinin en hassas yanı olan otorite zaafiyetini ortaya koymuş ve bunu *“hükümetin kararlaştırdığı şeylerin ve siyasetin ne olduğunu bilemiyorsam da”* diyerek, istismar etmeye çalışmıştır. Çünkü kendisi o dönemde şarkta en yetkili askeri devlet memurudur ve devletin düşüncelerini, tasarılarını bilmek durumundadır. Daha sonra Samsun bölgesinde Rumların Pontus hayalini, Şark'ta da Ermenilerin Büyük Ermenistan idealini gerçekleştirmek üzere yaptıkları faaliyetleri gündeme getirerek; devletin bu faaliyetlerden bilgisinin olmadığını, tedbir almak üzere herhangi bir çare üretmediğini, dolayısıyla zaafalarını belirtmiştir. Devlet otoritesinin olmadığı yerde, halkın kendi iradesiyle, bölgesinde direnmek ve haklarını savunabilmek amacıyla böyle bir harekete kalkışıldığını açıklamıştır. Tedbir alınmadığı/alınmadığı zaman bölgenin Rum ve Ermeniler tarafından istila edileceği, Türk halkına her türlü eziyeti yapacağını

²⁶⁴ H.T.V.D., Sayı 3, 1953, Vesika No: 48.

gündeme getirerek; ulusal hareketin haklılığı hakkında Osmanlı Devleti yönetim kademesinde, duygu ve düşüncelerinde değişim yaratmaya, tutumlarına yön vermeye çalışmıştır.

Karşı propagandasının hedefi ise; Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey hakkında yapılan propagandaların etkisiz hale getirilmesidir. Zira bu dönemde saltanat ve hilafet yanlısı İstanbul basını ile Rum ve Ermenilerin kontrol altında tuttuğu gazeteler yoğun bir propaganda faaliyetine başlamışlardır. Propagandalarının ana temasını; “*Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’in aslında ulusalcılıkla ilgilerinin olmadığı; kendilerine şan ve şöhret kazanmaya çalışan hayalperest ittihatçılar oldukları*” konusu teşkil etmektedir.

Kazım Karabekir Paşa ise özellikle Mustafa Kemal Paşa’nın vatansever, asker ve siviller tarafından sevilen ve saygı duyulan bir kişi olduğunu ortaya koymaktadır. Tümen komutanlarından Halid Bey’in tutuklanması talebinin bile adeta bir isyana neden olduğunu, Mustafa Kemal Paşa’nın ise ülkenin yarısına komuta etmiş bir komutan olarak tutuklanma niyeti hakkında bir şayanın bile bölgede çok büyük infiale sebep olabileceğinden yola çıkarak; tehdit yoluyla karşı propaganda yöntemini kullanmıştır.

Kazım Karabekir Paşa bu mesajından sonra Sadaret makamına çektiği telgrafla, Erzurum Kongresi’nin sanıldığı ve menfi propagandayla itibarsızlaştırıldığı gibi; belirli kimselerin siyasi amaçları çerçevesinde gayret ve teşebbüsleri olmadığını belirtmiştir. Kongrenin halkın iradesiyle doğmuş bir hareket olduğunu açıklamış; buna bağlı olarak Millet Meclisinin bir an önce toplanıp, kongre kararlarının milletvekillerinin onayına sunulmasını bildirmiştir.²⁶⁵

Kazım Karabekir Paşa’nın temas ettiği gibi düşman işgalleri ve Türk varlığının ortadan kaldırılması tehdidi karşısında, Türk halkında milli mukavemet azmi uyanmaya başlamıştır. Önemli olan bu azmin doğru ve dayanışma içerisinde yönlendirilmesidir. Mütareke sonrası 5 Kasım 1918 tarihinden itibaren yerel ve bölgesel hareketler, Anadolu’nun hemen her yerinde başlamıştır. Ancak, önemli olan dağınık Milli Müdafaa

²⁶⁵ **H.T.V.D.**, Sayı 3, 1953, Vesika No: 42.; Mithat Sertoğlu, “*Erzurum Kongresi Belgeleri*”, **B.T.T.D.**, Sayı 13, 1968.

örgütlerinin tek bir ses verecek şekilde, aynı amaç uğruna ulusal bir bütünlük içerisine girmesidir. Amasya Tamimi ile atılan ulusallaşmanın temelleri, Erzurum Kongresi'nde daha bilinçli ve planlı hale getirilmiştir.

2.1.3. Sivas Kongresi Vasıtasıyla Ulusal-Merkezi Otoritenin Bütünleşmesi

Mondros Mütarekesi hükümlerinin uygulanmaya başlamasıyla birlikte Anadolu topraklarındaki işgaller ve devlet yönetimi üzerinde İtilaf Devletleri'nce yapılan baskılar, Temmuz-Eylül 1919 arasında giderek artmıştır. Osmanlı Devlet Yönetimi'nin Anadolu'da kaybettiği otorite önce yerel ve bölgesel yönetimlerle; Havza, Amasya genelgeleri ve Erzurum Kongresi'nde alınan kararlarla da ulusal yönetimle doldurulmaya çalışılmıştır.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar çerçevesinde yayınlanan beyannamenin Anadolu'nun çeşitli bölgelerine ulaşması; her ne kadar Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ilişkin esasları içermesine karşın, milletçe ulusal mücadeleye yöneltmesi bakımından etkili olmuştur. Anadolu'da dağınık bir şekilde, ancak milli iradenin sağlanması amacıyla ortak görüşe sahip olan direniş hareketlerinin birleştirilmesi, ulusal birliğin iç ve dış tehdide karşı düzenli bir hale getirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Erzurum Kongresi'nde alınan kararların yol göstericiliği Anadolu'nun tamamında özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin, merkezi ve ulusal nitelikli olması gerektiğini tam anlamıyla hissettirmiştir. Sivas'ta bir kongrenin toplanmasından önce, 5 Kasım 1918'de Kars İslam Şurası ile başlayan yerel bölgesel direniş örgütlenmeleri; Kars, Ardahan, Trabzon, İzmir, Balıkesir, Nazilli, Alaşehir gibi bölgelerde ayrı ayrı kongreler yapmak, teşkilatlar kurmak, devlet otoritesini kendi bölgelerinde tesis edebilmek iradelerini göstermişlerdir. Özellikle son olarak Alaşehir'de yapılan kongrenin (16-25 Ağustos 1919) Batı, Erzurum'da yapılan kongrenin (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919) Doğu Anadolu teşkilatlarını merkezi ve ulusal hale getirme yolunda önemli katkıları olmuştur. Sivas'ta toplanacak olan kongrenin asıl amacı da, tüm bu oluşumların tek merkezden, ulusal

amaçlar doğrultusunda yönetilmesini; milli kuvvetlerin etkinliğinin artırılmasını ve sonuçta milli iradenin egemen kılınmasını sağlamaya yöneliktir. Mustafa Kemal Paşa da, halkla ilişkiler esasları çerçevesinde; Havza'dan başlayıp, Amasya, Erzurum ve nihayet Sivas'ta oluşturulan ulusal ve merkezi yönetimle ilgili çalışmaları şu sözleriyle aktarmaktadır:

“...Bir ulus varlığı ve hakları için bütün gücüyle, bütün düşünsel ve maddi güçleriyle ilgilenmezse, bir ulus kendi gücüne dayanarak varlık ve bağımsızlığını sağlamazsa, şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Ulusal yaşamımız, tarihimiz ve son dönemde yönetim biçimimiz buna pek güzel kanıttır. Bu nedenle örgütlerimizde Kuvayi Milliye'nin etken ve ulusal iradenin egemen olması ilkesi kabul edilmiştir. Bugün bütün dünya ulusları yalnız bir egemenlik tanurlar: Ulusal egemenlik.

“Örgütün öteki ayrıntılarına bakacak olursak; işe köyden ya da mahalleden ve mahalle bakkalından, kısacası bireyden başlıyoruz. Bireyler düşünür olmadıkça, haklarını anlamış bulunmadıkça, kitleler istenilen yöne, herkesçe iyi ya da kötü yönle sürüklenebilirler. Kendini kurtarabilmek için her bireyin alinyazısıyla kendisi ilgilenmesi gerekir. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir kuruluş elbette sağlam olur. Kuşku yok, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya olmaktan çok, yukarıdan aşağı olması zorunluluğu vardır...

“Birincisinin belirmesinde bütün insanlık için amaca ulaşmak kolaylaşır. Böyle olmanın pratik ve maddi olanağı henüz bulunmadığından kimi girişimciler, uluslara verilmesi gereken yönün gösterilmesinde aracılık yapıyorlar. Böylece, yukarıdan aşağıya etkili olabilirler. Biz ülke içinde gezilerimizde (Samsun, Havza, Amasya, Erzurum, Sivas) doğaldır ki, birinci biçimde başlamış olan ulusal örgütlerimizin gerçek başlangıca, bireye değindiğini, oradan yine yukarıya doğru gerçek etkileşime başladığını, büyük bir minnetle gördük. Bununla birlikte, yetkinlik mertebesine ulaştığımız ileri süremeyiz. Bunun için özel olarak aşağıdan yukarıya yeniden sağlanmış olması amacına özel biçimde çaba harcamamız bir ulusal ve vatani görev sayılmalıdır.”²⁶⁶

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet (Rauf Bey, Raif Efendi, Süreyya Bey, Hüsrev Bey, Mazhar Müfit Bey, Cevat Abbas, Muzaffer Bey, Yzb. Osman) 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılmış, 2 Eylül akşamı Sivas'a ulaşmıştır.²⁶⁷

4 Eylül 1919 günü Sivas, bütün anlamıyla bir bayram havası içindedir. Sivas halkı, saatler öncesinden başlayarak kongrenin yapılacağı lise binasının önünde ve binaya giden yollarda toplanmıştır. Goloğlu'nun yaptığı çok yönlü araştırmaya göre Kongreye; Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye üyelerinden, Mustafa Kemal, Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Raif ve Fevzi Efendiler ile Heyet-i Temsiliye tarafından seçilen Refet Bey başta olmak üzere; İstanbul, Aydın, Denizli,

²⁶⁶ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No. 220 (Ankara'da ilk söylevden).

²⁶⁷ Kansu, **a.g.e.**, s. 193-203.

Alaşehir, Manisa, Ankara, Çorum, Yozgat, Kastamonu, Afyonkarahisar, Bursa, Eskişehir, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Gaziantep, Samsun, Hakkari delegelerinden oluşan 38 kişi katılmıştır.²⁶⁸

Kongre açış konuşmasını yapan Mustafa Kemal Paşa şu hususlara değinmiştir; 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile adaletli bir barışa kavuşulacağı sanılmıştır. Fakat mütareke hükümleri vatan ve millet aleyhine uygulandığı ve bunları yapanların anlaşmaya değil kuvvete dayandıkları görülmüştür. İtilaf Devletleri’nin haksızlıkları ve İstanbul Hükümeti’nin zayıf ve beceriksiz tutumu karşısında millet varlığını ispatlamak ve saldırılara karşı korunma kararı vermiştir. Bunun için türlü yerlerde milli kuruluşlar meydana getirilmiştir. Anadolu halkı, kurtuluş çaresinin ancak kendi ruhundan ve kendi birliğinden doğacağına inanmıştır. Bu duygu ve düşüncelerle Doğu vilayetleri Erzurum Kongresi’ni hazırlamışlardır. Bu esnada yapılan yazışma ve haberleşme, gelişen zorunlu olaylar karşısında 21 Haziran 1919’da bütün vatanın kurtuluşunu amaç edinen Sivas Kongresi’nin yapılmasına karar verilmiştir. 10 Temmuz’da Sivas’ta bir kongrenin yapılması bildirilmiş, fakat belirtilen günde kongrenin yapılması mümkün olmamıştır. Erzurum Kongresi delegeleri alınan kararları uygulamak için bölgelerine dönmüş olmalarından dolayı Doğu Vilayetlerini Heyet-i Temsiliye’den bir kurulun temsil etmesi kararlaştırılmıştır. Erzurum Kongresi sadece doğu vilayetleri delegelerinden teşekkül etmiş olduğundan Batı Anadolu ve Rumeli delegelerinin de katılması ile doğacak genel yetkinin kullanılması hususunun kararlaştırılması, Sivas Kongresi’ne bırakılmıştır. Erzurum Kongresi’nde bütün memleketin ve milletin birlik ve bütünlüğü kabul edilmiş olmasına rağmen kurulan cemiyete “Şarki Anadolu” adı verilmiştir. Sivas Kongresi’nde ise vatanın tek bir bütün ve milletin tek bir varlık olduğu hakkındaki prensibin ispatlanmasına yönelik kararlar alınacaktır. İstanbul hükümeti milli meclisi toplamamak suretiyle anayasaya aykırı davranmaktadır. Şimdi yeni seçimlere karar verildiği duyulmuştur. Bunun gerçekleşmesinde kongrenin göstereceği gözü pekliğin büyük etkisi olacaktır.²⁶⁹

²⁶⁸ Mahmut Goloğlu, **Milli Mücadele Tarihi-II, Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 75-84.

²⁶⁹ Nutuk, **Vesikalar**, Belge 54.

Açış konuşmasından da anlaşılacağı üzere; Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'nde temelleri atılan ulusal-merkezi yönetimin ulusal birliği sağlama amacına yöneliktir. Erzurum Kongresi'nde alınan kararların Batı Anadolu ve Rumeli delegelerinin de benimsemesi ve kabul etmesini sağlamak hedeflenmiştir. Böylece merkezi ulusal yetki genişlemiş, tüm Anadolu sathında otoritesini kabul ettirmiş olacaktır.

4 Eylül, Perşembe günü birinci celse görüşmelerinin gündemi; “*Başkanlık Divanı seçimi, Erzurum Kongresi'nin tüzük ve beyannamesinin değiştirilerek kabulü isteği ve görüşmeye açılması, kongre delegelerinden yirmibeşinin hazırladığı muhtıranın görüşülüp tartışılması, üyelerin teklif ve önerileri*” olarak belirlenmiştir. önce divan başkanlığı seçimi yapılmıştır. İkinci Başkan vekilliğine seçilen İsmail Fazıl Paşa;

“... Milli hareketin aleyhinde bulananlar bizi İttihatçılıkla suçluyorlar. Bu suçlamanın içte ve dışta pek kötü etkiler yaptığını hiçbirimiz inkar edemeyiz. Bu gerçeği göz önüne alan hazırlık komisyonu, kongre üyelerinin herhangi bir parti duygusuyla hareket etmeyeceklerini bir yeminle teyit etmelerini ve bu yemin suretinin de yayımlanmasını gerekli gördü. Binaenaleyh, şu yemin suretinin genel kurula kabulünü hazırlık komisyonu adına öneriyorum” diyerek; bir yemin sureti teklifinde bulunmuştur.²⁷⁰

Bu yemin sureti üzerinde önemli tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmaların ana temasını “*siyasetle uğraşıp/ uğraşmamak*” mevzusu teşkil etmektedir. Sonuçta yemin şu haliyle kabul edilmiştir:

“*Yurdun ve milletin kurtuluşu ve mutluluğundan başka kongrede hiçbir şahsi maksat istemeyeceğime; yurdun bugün içine düştüğü felaket ve belalara sebep olan İttihak ve Terakki Cemiyeti'nin yeniden canlandırılmasına çalışmayacağıma ve mevcut siyasi partilerden hiçbirisininin siyasi emellerine hizmet etmeyeceğime, Vallahi, Billahi...*”²⁷¹

“*Dışarıda yapılan propagandaların kötü etkilerini gidermek maksadıyla kongrenin, İttihat ve Terakki yararına veya bu cemiyetin yeniden canlandırılması yolunda çaba harcanmadığını kamuoyuna ispatlamak için yukarıda düzenlenen yemin şekli çerçevesinde sayın üyelerin yemin etmesi komisyonumuzca uygun görüşmüştür.*” (5 Eylül 1919; Önerge Komisyonu Başkanı, Mustafa Kemal) (ve altında üyelerin imzaları vardır.)²⁷²

Aynı gün padişaha ve halka kurban bayramı dolayısıyla birer mesaj gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu telgrafın bir suretinin köy ve sancaklara kadar yayımlanmasına,

²⁷⁰ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, T.T.K. Yayını, Ankara, 1999, s. 1-2.

²⁷¹ İğdemir, **a.g.e.**, s. 18.; **B.T.T.D.**, Sayı 62, 1972.

²⁷² **A.g.e.**, s.18.

böylece halkın da bayramının kutlanmasına karar verilmiştir.²⁷³ 7 Eylül tarihinde başlayan görüşmelerde; Erzurum Kongresi'nde kabul edilmiş esaslar ve tüzük maddeleri üzerinde tartışılmıştır. Bazı maddeler aynen bırakılmış, bazıları ise genel niteliğe sokulup değiştirilerek kabul edilmiştir.²⁷⁴ Aynı gün kongre başkanlığına sunulan ve içinde bulunulan durum nedeniyle, acele kararlar alınmasını gerektiren önerilerden biri de; “*yıkıcı propagandaya karşı mücadelenin nasıl yapılması gerektiğinin*” tespiti hakkındadır.²⁷⁵

8-9 Eylül günleri görüşmeler tamamen Amerikan manda yönetimi hakkındaki tartışmalarla geçmiştir. Bu görüşmelerde manda yanlısı tutumlarıyla ön plana çıkan kişiler; Vasıf Bey, Refet Bey, Bekir Sami Beylerdir. Bu kişiler, Amerikan mandasının tam bir propagandasını yapmışlardır. Halide Edip Hanım da Mustafa Kemal Paşa'ya mandayı destekler nitelikli bir mektup yazmıştır. Amerikan mandasının çekiciliği Suriye ve Irak gibi birtakım Arap ülkelerini elde tutabilmek umudundan kaynaklanmaktadır. Bunların çoğu imparatorluk hayalleri kuran kişilerdir. Ancak Amerikan mandası altına girince Doğu Anadolu'da da bir Ermenistan'ın kurulmasını sineye çekmek gerekmektedir.²⁷⁶

²⁷³ “*Yüce Hilafet Makamına; Tarihimizin kaydettiği en büyük felaketten çıkararak boyun eğmek zorunda kaldığımız Mondros Mütarekesi'nin feci hükümleri bile, içten ve dıştan ardı arkası gelmeyen haksız tecavüzlerle yürürlükten düşürülüp nihayet geçersiz halde kaldı. Bu duruma karşı pek duyarsız bir itaat siyaseti izlemek suretiyle Muhammed'in Ümmetine kan ağlatan Vükela Heyeti'nin milli iradeye dayanmadığını, milli emellerin tercümanı olmadığını ve sadece bu sebeplerle devlet ve milletin açık haklarını ayaklar altına düşürdüğünü göz önüne alan bu bedbaht millet, Genel Meclis-in Anayasamızdaki kesin açıklığa rağmen hala toplantıya çağırılmadığını da görerek, meşru haklarından aldığı güce dayanıp, hiçbir parti hırsı ve inancına bağlı kalmaksızın yurdun çöküntüye uğramasını önleyecek son tedbirleri almak için, bütün ülkeniz delegelerinin katılmasıyla Sivas'ta genel kongresini topladı. Kongre genel kurulu; Tanrı'nın yardımına güvenerek, yüce Hilafet ve Saltanat makamınızla millet ve memleketin meşru haklarını, gerek şimdiye kadar ortaya çıkan, gerekse bundan sonra çıkması muhtemel bulunan tehlikelere karşı savunma yolunda alacağı tedbirleri müzakereye başlamıştır. Bu uğurlu vesileyle yüce hilafet makamınıza karşı beslemekte olduğu sadakat ve ubudiyet duygularının teyidini dini ve milli bir görev sayan kurulumuz, Kurban Bayramı'nın Ulu Hakanımız ve şanlı hanedan haklarında kutlu ve mutlu olmasını tüm manevi birliğiyle yüce Tanrı'dan yakararak diler. Bütün hallerde emir ve ferman Halifemiz Efendimiz Hazretlerindedir. (5 Eylül 1919; Sivas'ta toplanan Kongre Genel Kurulu)İğdemir, a.g.e., s.22-23. ; B.T.T.D., Sayı 63, 1972.*

²⁷⁴ İğdemir, a.g.e., s. 33-43., Kansu, a.g.e., s. 220-231.

²⁷⁵ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Kısım 2, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1965, s. 22.

²⁷⁶ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011; s. 136-139.

Mustafa Kemal Paşa ve onunla aynı görüşte olan yakın arkadaşları da önce manda hakkındaki düşüncelere doğrudan karşı çıkmamışlardır. Sadece Erzurumlu Raif Hoca manda konusuna itiraz etmiştir. Manda önerileri ve tartışmaları hakkında; Mustafa Kemal Paşa şu görüştedir:

“İstanbul’dan gelen arkadaşlarımız hala bu manda mevzuunda nasıl ısrar edebiliyor ve bunun bağımsızlığın ihlali olmadığına inanıp inandırmaya çalışıyorlar ?.. İstanbul’dakiler ve buradakiler nevmid ve hasta insanlardır. Ecnebi işgal ve baskısı altında cesaret ve ümitlerini kaybetmiş olmanın verdiği teessürle ve hastalıklı ruh hali içinde hareket ediyorlar...Bir milletin istiklal hakkını aramasından ve bu yolda gerekiyorsa kanını akıtmasından daha tabii ne tasavvur edilebilir ? Şerefsiz, istiklalsiz, esir bir millet çocukları olarak yaşamak yerine, efendice ve kahramanca ölmek elbette ki şayanı tercihtir. Bunu anlayamamak ne garip mantuktur ?..”²⁷⁷

Kongreye katılan diğer temsilciler de manda fikrinin şiddetle aleyhinde bulunmuşlar, tam bağımsızlığa sahip olmayan bir Türkiye’nin yaşamasının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Sivas Kongresi’ne Askeri Tıp Talebe Delegatesi olarak katılan Hikmet isminde bir genç de Mustafa Kemal Paşa’ya şunları haykırmıştır:

“Paşam, temsilcisi bulunduğum tıbbiyeliler beni buraya istiklal davamızı başarmak yolundaki mesaiye katılmak üzere gönderdiler. Mandayı kabul edemem.. Eğer kabul edecek olanlar varsa, bunlar her kim olursa olsun şiddetle red ve takbih ederiz. Farzı mahal, manda fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal’i vatan kurtarıcısı değil, vatan batırıcısı olarak adlandırır ve telin ederiz...”²⁷⁸

9 Eylül 1919 tarihli toplantıda Rauf Bey, Amerikan mandası hakkında Sivas’ta bulunan gazeteci Brown ile yapmış olduğu mülakatı aktarmıştır. Kendisinin; Heyet-i Temsiliye’nin Amerikan mandasını açıkça istemesi halinde vatan ve milleti satmakla itham edileceğini, bu nedenle önce meşru bir hükümetin, sonra da Meclis-i Mebusan’ın gerekli olduğunu belirttiğini; buna karşılık Brown’nun da beş yıldır Amerika’da Türkler aleyhinde yapılan propagandadan bahsettiğini, Amerikan kamuoyunun ikna edilmesi için Amerika Kongresi’nden bir tetkik heyetinin davet edilmesinin uygun olacağı önerisinde bulunduğunu açıklamıştır. Rauf Bey son söz olarak böyle bir heyetin daveti hakkında Heyet-i Temsiliye’ye teklifte bulunmuştur. Rauf Bey’in önerisi onaya sunulmuş ve ittifakla kabul edilmiştir.²⁷⁹ 10 Eylül 1919’da Sivas Milli Kongresi adına,

²⁷⁷ Kansu, **a.g.e.**, s. 247.

²⁷⁸ **A.g.e.**, s. 248.

²⁷⁹ İğdemir, **a.g.e.**, s. 74-75.

ABD senatosuna, başkanlık divanı üyelerinin birlikte imzaladıkları bir yazı gönderilerek; “*Osmanlı imparatorluğu topraklarının ve halkının keyfi idaresine bir barış anlaşmasına izin verilmeden önce, tarafsız bir devlet görüşüyle olayı yerinde incelemek için senato üyelerinden kurulu bir komitenin Türkiye’ye gönderilmesi*” istenmiştir.²⁸⁰ Böylece manda konusu ortadan kalkmış, yardım isteğinin amacının tamamen gelişmekte olan bir ülkenin ihtiyaçlarına yönelik olduğu açıklığa kavuşmuş, Türklerin sürdürdüğü mücadelenin maksadının ne olduğunun yabancı bir heyet tarafından yerinde görülmesi sağlanmıştır.²⁸¹ Bu karar, telgrafla Amerikan Senatosu’na gönderilmiş, bir sureti de Mr. Brown’a verilmiştir. Söz konusu belge hala Stanford Üniversitesi/California, The Hoover Institution kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.²⁸²

11 Eylül tarihli toplantıda; teşkilatın mali ihtiyaçları hakkındaki görüşmeler, Mustafa Kemal Paşa’nın; “*Delegeler şimdilik güçleri oranında bu meseleyi hallederler, buna dair olan tartışmaya son verelim...*” sözleriyle sona ermiştir. Rauf Bey ise aynı toplantıda; propaganda amaçlı bir gazetenin çıkarılacağı konusunu gündeme getirmiş, bu amaçla bir heyetin de oluşturulmasını önermiştir. Neticede “*İrade-i Milliye*” gazetesinin haftada iki kere çıkarılmasına, bu amaçla Hami Bey, Vasıf Bey, Mehmet Şükrü Bey ve Hüsrev Sami Bey’den bir heyet oluşturulmasına karar verilmiştir.²⁸³ Böylece İrade-i Milliye gazetesi, milli mücadelenin ilk resmi halkla ilişkiler vasıtası, yayın organı olarak Türklerin basın-yayın hayatındaki yerini almıştır.

Kongrenin 11 Eylül’ü 12 Eylül’e bağlayan gecesi Padişah ile doğrudan haberleşme imkânı aramayla geçmiştir. Bu sağlanamayınca Sadrazam’a Umumi Kongre Heyeti imzasıyla bir telgraf çekilmiştir. Bir saat içinde Padişah ile haberleşme imkanı verilmezse, milletin İstanbul ile olan ilgi ve bağlarının kesileceği bildirilmiştir. Olumlu bir sonuç alınamayınca, 12 Eylül 1919 günü sabaha karşı beşte, Umumi Kongre Heyeti imzası ile kolordu kumandanlarına tebligatta bulunularak; Ankara, Kastamonu,

²⁸⁰ İğdemir, **a.g.e.**, s. 91-92.

²⁸¹ Kansu, **a.g.e.**, s. 250.

²⁸² Akdes Nimet Kurat, **B.T.T.D.**, Sayı 62, 1972.

²⁸³ İğdemir, **a.g.e.**, s. 104.

Diyarbakır telgraf merkezleriyle Sinop'un telgraf muhaberesinin kesilmesi, İstanbul'dan telgraf kabul edilmemesi, kongrenin vereceklerinden başka telgrafların İstanbul'a geçirilmemesi, Batı Anadolu ile haberleşmeye engel olmayacaksa Geyve boğazındaki hattın kesilmesi istenmiştir.²⁸⁴ Heyet-i Temsiliye'nin 10-12 Eylül 1919 tarihlerinde almış olduğu kararlar, İstanbul ile temasın kesilmesi çerçevesinde önem arz etmektedir.²⁸⁵

Heyet-i Temsiliye'nin, meşru bir hükümet işbaşına gelene kadar, Anadolu'nun İstanbul ile muhaberesini kesmesi üzerine; çok kritik bir durum meydana gelmiş, Anadolu tamamen İstanbul Hükümeti'nin kontrolünden çıkmıştır.

Bu gelişme üzerine Sadrazam Damat Ferit 13 Eylül sabahı İngiliz yüksek komiseri Amiral de Robeck'i ziyaret ederek ulusal direnişe karşı; "*Onları ezecek bir Osmanlı kuvvetinin gönderilmesini veya önemli bazı noktaları işgal için küçük müttefik kuvvetlerinin sevk edilmesini*" istemiştir. Bu durumu Jaschke İngiliz baş siyasi memuru Hohler'den şöyle aktarmaktadır: "*Damat Ferit bize karşı azami dürüst ve dostça*

²⁸⁴ Goloğlu, **Sivas Kongresi**, s. 123-124.

²⁸⁵ **10 Eylül 1335**; "*Kongrenin, hükümetin cinayet-i vakasını tenkiden Zat-ı Şahane'ye çektiği telgrafi İstanbul merkezi, Dahiliye Nazırının emr-i kat'isi üzerine olmadığından umum merkezlerin Dersaadet'le muhabereyi kesmeleri Kongre heyeti kararı ile emr olundu...*" (İmzalar: Ahmet Fevzi, Raif, Hüseyin Rauf, M. Kemal, Hüsrev Sami Mazhar Müfid, Bekir Sami)

11 Eylül 1335; "*Hıyanet-i vataniyeleri sabit olan Malatya'da Elazığ Valisi Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Rahmi Beylerin ve hampalarının İngiliz binbaşısı Mr. Nowil ile beraber Kahta istikametine firarları haber alındığından vak'a tek mil millete ta'mim ve takipleri alâkadarâna emr edilmiştir. Kongre mesaisine bugün hitam verdiğiinden erkan-ı vilayet, ümera-ı askeriye ve umum Sivas eşraf ve ahalisi huzurunda mukarrerat tarz-i mesaisi hakkında izahat vermiştir.*

Gece umum kumandanlar, rüesa-i mülkiye ve belediyeler ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kâmilen telgraf merkezlerini işgal ile Sadrazam Ferit Paşa'ya milletin padişahına ma'ruzatta bulunmasına mani olmaması ihtar edilmiş ve fakat temerrüdü üzerine bir saat mühlet verildikten sonra meşrû ve meşrût bir kabine iş başına gelinceye kadar Anadolu'nun İstanbul ile müraşelâti kavanin-i merzua-i devlet dairesinde idare-i umûra devam edilmesi kongre murahhasları ve bütün kumandanlar ve rüesay-ı mülkiye ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyeti merkezîyeleri ve Belediye riyasetlerinin ittifak-ı ârâsı ile kargir olmuştur..." (Aynı imzalar)

12 Eylül 1335; "*Kongre murahhasları vaziyetin buhranı zail oluncaya kadar dağılmamaya karar verdi. Ecnebi mümessillere milletin muvakkaten İstanbul ile kat'ı alâka mecburiyetini izahen bir muhtıra verildi. Hükümet-i hâziranın, ma'ruzat-ı milliyeyi Zat-ı Hazreti Şehriyariye arz ve iblağına mani olması üzerine hükümet-i merkeziye ile kat'ı muhabarat edildiğinin ve harekât-ı milliyenin menşe, erbâb ve makasidinin ve istikdâf eylediği gayelerin Dersaadet'teki Dürel-i Mü'telif'e mümessil-i siyasilikleriyle bitaraf sefaretlere bir muhtıra ile bildirilmesi takarrür eyledi.*" (İmzalar aynı). Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, T.T.K., Ankara, 1989, s. 2-3.

*davrandı; bugünlerde kendi memleketi için mümkün olan her şeyi yaptı... Halk harpten tamamen yorgundur, ama Mustafa Kemal, çetesiyle... kongreler yapmakta... birbiri ardı sıra şehirlerin idaresini eline almaktadır. Ferit son dakikaya kadar bir kuvvet göndermek için çok istekli idi, onun bu isteğini önledik, neticede gerçekten M. Kemal'e yardım etmiş olduk...*²⁸⁶

2.1.4. Halkla İlişkiler Esasları Kapsamında Erzurum ve Sivas Kongreleri²⁸⁷

Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin (ARMHC) benimsediği Müdafaa-i Hukuk ilkeleri, Erzurum Kongresi Beyannamesi; örgüt yapısı ise Erzurum Kongresi Nizamnamesi ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla, Erzurum Kongresi bölgesel olma niteliğine karşın, ulusallığa gidişin ilk kurumsal unsurlarını taşımaktadır.

Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ŞAMHC) Nizamnamesinde “*Milli vicdandan fıskıran bütün cemiyetlerin birleşmesinden*” doğduğu belirtilen, “*Vatanın tamamiyetini*” amaçlayan bütün İslam vatandaşlarını kendi doğal üyesi sayan Milli Cemiyet'ten söz edilmesi; Anadolu hareketini ulusallaştırıcı niteliği açıklamaktadır. Kurulan cemiyetin Umumi Kongresinin ve Heyeti Temsiliyesinin milletın mukadderatı ve bağımsızlığı ile vatanın bütünlüğü konusunda her türlü kararı ve önlemi almaya yetkili bulunmaları da bu ulusal hareketin, yönetimin merkezi olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca düşman tanımlamasında, yerel hareketlerde kabul edilen Rum ve Ermeni tehdidi; Erzurum Kongresi'nden itibaren her türlü işgale karşı tavır alınması şekline dönüşerek hareketin ulusallığı benimsenmiştir.

Sivas Kongresi, milli uyanıştan doğduğunu ve milli vicdanı temsil ettiğini beyanname ve nizamnamesinde belirtmekle; yönetimin ulusal amaçlı olduğunu ortaya

²⁸⁶ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, T.T.K, Ankara, 1991, s. 142.

²⁸⁷ Değerlendirme yapılırken; Erzurum ve Sivas Kongreleri, Kararları, Beyannameleri, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Nizamnamelerinden faydalanılmıştır. (EK-5, EK-6, EK-7, EK-8)

koymuştur. Aynı şekilde düşmanın tanımı “*Her türlü işgal ve müdahalenin ve bilhassa Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf harekâtın reddi*” olarak yapılmaktadır. Bu gerçek anlamda antiemperyalist ve ulusal anlamdaki anlayışı tanımlamaktadır.²⁸⁸

Sivas Kongresi ile ülke çapında merkezi yönetim ve bu yönetimin kurumları oluşturulmuştur. Kongre kendisini ulusal hareketin tek temsilcisi ve merkezi ilan etmiş, yerel hareketlerin örgütlerini de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin şubeleri haline getirmeyi kararlaştırmıştır.

Erzurum ve Sivas Kongreleri merkezi ve ulusal yönetimin aynı zamanda kurucu organıdır. Bu kongrelerde alınan kararlar göz önüne getirildiğinde; “*Camia-i Osmaniye’nin bölünmez bütünlüğü*”; “*İşgal ve müdahalelere karşı koymak*”, “*Vatan bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığın, saltanat ve hilafet makamlarının dokunulmazlığını sağlamak için milli kuvvetleri etken ve milli iradeyi egemen kılmak*” bunların en üst düzeyde kararlar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu kararları alabilme yetkisi olan veya bu yetkiyi kendisinde gören kongreler, aynı zamanda adeta devlet kurucu organı gibi hareket etmektedirler. Ancak, kongreleri yeni bir devletin kurucu organı olarak görmemek gerekir. Zira kongreler tam tersine sarsılan devletin ülkesel ve siyasal birliğine bağlı olduklarını da; “*Memalik-i Osmaniye’nin bölünmez bir kül olduğunu ilan etmek veya hâkimiyet-i Osmaniye’yi korumak*” gibi kararlar alarak göstermişlerdir.

Kongreler; kararlar alma ve uygulama organları olarak; “*Umumi Kongre*”; “*Heyet-i Temsiliye*” ve diğer yürütme kolları olan; köy şubeleri, nahiye, kaza-liva heyeti idareleri, müstakil liva ve vilayet heyeti merkezilerini belirlemişler ve bunların görevlerini; “*Teşkilat Nizamnamesi*” ile denetim altına almışlardır.

Sivas Kongresi, “*intibah-ı milli*”’den (milli uyanış) doğduğunu “*vicdan-ı milliyi*” temsil ettiğini ilan etmiştir. Delegeler milletin seçilmiş temsilcileri sayılmıştır. Dolayısıyla millet namına kongreye katılmakla, kararlar almakla; millet iradesinin kongrede temsili sağlanmak suretiyle, siyasal katılımın gerekleri yerine getirilmiştir. Heyet-i Temsiliye de, “*umumun malı*” sayılmakla, milletin hak ve hukukunun

²⁸⁸ Tanör, **a.g.e.**, s. 118.

koruyuculuğunu üzerine almıştır. Sivas Kongresi'nde ulusallığa doğru yükseliş ve yöneliş, bütün halk sınıflarını kucaklayan ve bunların onaylayacağı programların oluşturulmasıyla²⁸⁹ halk sınıfları siyasal yönetimde söz sahibi olma hakkına kavuşmuşlardır. Böylece; ulusal ve merkezi yönetim, örgütlü örgütsüz kesimlere de ulaşma; bu kesimlerin talep ve isteklerini öğrenebilme, çıkarlarını koruyabilme imkânına sahip olmuştur. Sivas Kongresi'nde siyasal katılım ve temsil gücü açısından bazı eksiklikler yaşanmıştır. İşgal altındaki Batı vilayetleri ile Rumeli'den katılım yetersiz olmuştur. Ayrıca gelenlerin hepsi de seçilmiş değildir. Bazıları ya kendiliklerinden gelmişler ya da, o yerin ileri gelenlerince uygun görülmüş kişilerdendir.²⁹⁰

Sivas Kongresi temsil gücü ve siyasal katılımındaki zayıflıklara karşın, ülke çapında benimsenmiştir. Kongreden sonra yurdun değişik yerlerinden gelen destek telgrafları; İrade-i Milliye gazetesinden yayımlanmış ve yaygın bir kamuoyu oluşturulması bakımından önemli bir etkinlik sağlamıştır.²⁹¹

ARMHC'nin nizamnamesinde belirtilen, “*Heyet-i Temsiliye'nin önemli konularda alt birimlere danışması, merkez heyetlerinin onayını alması; yerel şube ve birimlerin alınan kararların oluşmasına katkıda bulunmaları gibi esaslar*” ise; siyasal katılımın sağlanması konusundaki en önemli göstergelerdendir.

Sivas Kongresi'nde, delegelerin ettikleri yemin ulusal hareketin meşruluk sağlaması yönünde önemli bir katkı olmuştur. Ayrıca, yemin içinde yer alan ve aynı

²⁸⁹ Tanör, **a.g.e.**, s. 188.

²⁹⁰ Goloğlu, **a.g.e.**, s.75. (Ahmet Hilmi Kalaç'ın “Kendi Kitabım’dan alıntı)

²⁹¹ **İrade-i Milliye Gazetesi**, 17 Eylül 1919; “*Erzincan’dan 13 Eylül 1919; Sivas’ta milli kongre Riyaset-i Aliyesi’ne; “Sevgili Padişahu ile milletin arasına seddi hail olan hükümeti merkeziyenin memleketi felakete vereceğine kail olan bütün Erzincanlılar Haki Payi Şahaneleriyle milletin emnü itimadına layık bir hükümetin iş başına getirilmesini istirham ettiler. Kongrenin, vatan ve milletin selametle saadetinde masruf olma hivmetinde muvaffak olmasını Cenab-ı Hak’tan tazarru ve niyaz eyleriz. (Erzincan Ahalisi adına Belediye Reisi Halil)”*

İrade-i Milliye Gazetesi, 28 Eylül 1919: “*Nallıhan’dan; kongrenin bütün mukarrerat ve tebligatına bütün memurin ve eşrafi memleket ve ahali müttehid bir iman ile inkıyad ve iştirakle vatani mukaddesimizin ecanibin gayri meşru tecavüzatından muhafazaya ve siyasete kadim bir kabinenin teşkilini...*”

zamanda beyannamelerde belirtilen fırkacılık cereyanından uzak olunması esası; oluşturulan merkezi-ulusal yönetimin; çevresi ile sürekli ve uyumlu ilişki kurması, varlığını sürdürmesi açısından meşruluk çerçevesinde atılan ilk önemli adımdır.

Sivas'ta olgunlaşan merkezileşme, ulusal önderliğin de Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları adına onayı sayılmaktadır. Böylece, Mustafa Kemal Paşa kongreden yetki alarak ve Heyet-i Temsiliye'nin başına geçerek ulusal önderliğin de meşru olma durumunu sağlamıştır. Böylece merkezi otoritenin ağırlığı ve etkinliği artmıştır.

Ulusal örgütlenmenin gerekçesi ve amacı; “*ulusun haklarının savunulmasıdır*”. *Müdafaa-i Hukuk-u Milliye* gibi; ulusal dernek ve cemiyetlerin hepsinin adında bulunan “Müdafaa-ı Hukuk” ibaresi; ulusların kendi haklarını belirleyeceği esasları çerçevesinde; söz konusu dernek ve cemiyetlere hukuki bir meşruluk kazandırmaktadır. Ulusal hareket içe ve dışa karşı meşruluk tabanını demokratik esasa dayamıştır. “*Kuvay-ı Milliye'yi amel ve İrade-i Milliye'yi hâkim kılmak*” prensibi, Amasya-Erzurum-Sivas sürecinin değişmez ilkesidir.²⁹²

Demokratik meşruluk anlayışının kilit kavramı “*Hâkimiyet-i Milliye*”dir. Bu bir demokratik egemenlik ilkesidir. Egemenlik hakkının halife-sultanın elinden alınıp milletin sahipliğine verilmesi anlamına gelmektedir. Hâkimiyet-i Milliye prensibinden hareketle; ulusal hareket kendisine demokratik esaslara dayanan bir meşruluk kazanmıştır. Egemenlik yetkisinin halka verilmesi ile, otorite kendine gereken desteği de halk temeline dayandırarak sağlamış olacaktır. Demokratik meşruluk ilkesine dayanan ulusal hareket, bunun gereği olarak karar organlarını da seçim yoluyla oluşturmuştur. Böylece, Erzurum ve Sivas Kongreleri, ulusal yönetime seçime dayalı bir meşruluğu da kazandırmışlardır.

Sivas Kongresi, seçim usulü ve siyasal katılımdaki bütün aksaklıklara karşın yine de ulusun temsili esasına dayanmaktadır. Burada, ulus adına karar almaya yetkili olan kurullar; başta kongrenin kendisi, kongre sürecinde yapılan seçimler, kurulan cemiyetin

²⁹² Tanör, **a.g.e.**, s. 194.

Heyet-i Temsiliyesi ve diğer organlar hepsi seçimle oluşturulmuştur. Bu özellik ulusal harekete aynı zamanda hukuki güç de katmaktadır.

Kongre kendisini milli uyanış, kurduğu cemiyeti de milli vicdandan doğmuş cemiyetlerin güven ve onayıyla hasıl olmuş saymaktadır. Heyet-i Temsiliye'nin de asli olmayan, yani seçimle görevlendirilmiş bulunmayan üyeleri bile kendilerini milletin temsilcisi olarak görebilmişlerdir.

Anayasaya bağlılık suretiyle kongre, ulusal kimliğini iyice perçinlemektedir. Bunun örneğini Mustafa Kemal Paşa'nın açılış nutkunda "*Kanun-i Esasiye aykırı tavrılardan yakınırken*" görmek mümkündür. Anayasal meşruluk anlayışına bağlılığın en somut noktası; Meclis-i Mebusan'ın toplanması ve ona bağlı hükümetin kurulması talebidir. Kongreden sonra da Heyet-i Temsiliye anayasal ilke ve kuruluşlara bağlılık esasını kendine prensip edinerek, anayasal meşruluk ilkesinden ayrılmamıştır.

Erzurum ve Sivas Kongreleri Beyannameleri, İtilaf Devletleri temsilcilerine ve bunlar vasıtasıyla karar verici yetkililere bir şekilde ulaştırılmıştır. Bundan maksat; İtilaf Devletleri yetkilileri ve Batı kamuoyunda, Anadolu'da başlatılan ulusal hareketin haklı gerekçeleri çerçevesinde, düşünce, tutum ve tavır değişiklikleri yaratmaktır. Ana tema; "*Ulusal hareketin Türk halkının iradesiyle başlatıldığı ve en doğal hakkı olan yaşama hakkının elde edilmesine yönelik olduğudur.*" Halk iradesinin ülke yönetiminde gereken yansımayı göstermediği, mevcut hükümetin halk iradesine dayanmadığı, dolayısıyla meşru olmadığı yetkili temsilcilere anlatılmaya çalışılmıştır.

Aynı şekilde beyannameler; Padişaha ve hükümete de yollanmıştır. Bundan amaç; "*ulusal hareketin özgürlük ve bağımsızlık temeline dayandığını, Saltanat ve hilafet makamına karşı olmadığını gösterebilmektir.*" Ulusal hareketin yıkıcı ve bozucu propaganda ile yıpratıldığı ve İstanbul'a yansıtıldığı gibi bir hareket olmadığı, aksine Saltanat ve hilafetin korunması amacını taşıdığı anlatılmaya çalışılmıştır. Söz konusu faaliyetten beklentinin; mevcut hükümetin görevi bırakması; halk iradesinin temsil ettiği bir meclisin kurulması ve bu meclisin hükümeti kontrol edebilmesi yönünde; Padişah ve yönetimin düşünce, tutum ve davranışlarında değişiklik yaratılmasıdır.

Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlara dayalı hazırlanan Beyannameler Milli Mücadelenin stratejik halkla ilişkiler planlamalarını teşkil etmişlerdir. Nizamnameler ise halkla ilişkiler faaliyetlerinin uygulama esaslarını, prensiplerini ortaya koymuşlardır. Bunlara dayanarak; tüm mücadele sürecindeki ilişkiler düzenlenmiştir. Böylece; ulusal hareket Milli Mücadeleyi yönetirken; etkinlik, süreklilik ve faaliyetlerde koordineyi sağlama imkânı bulmuştur.

Milli Mücadele'nin esas kaynağını teşkil eden, Anadolu Türk Halkı'nın mücadeleye katılımı için yazılı basın etkin olarak kullanılmıştır. Anadolu'da yayın yapan diğer ulusal gazetelerden de istifade etmenin yanında; Erzurum Kongresi esnasında Albayrak ve daha sonra Öğüt Gazeteleri'nden istifade edilmiştir. Sivas Kongresinde alınan kararlara bağlı olarak; İrade-i Milliye Gazetesi yayın hayatına girmiştir. Böylece ulusal hareket iç ve dış kamuoyuna yönelik faaliyetlerini; kendi planlı ve sürekli ikna yöntemi olan halkla ilişkilerini uygulama imkânına kavuşmuştur. Halkın bilgilendirilmesi, ulusal hareketin amaçları ve hedefleri hakkında aydınlatılması, iç ve dış kamuoyunun belirlenen amaçlar doğrultusunda oluşturulmasına bu gazete vasıtasıyla gayret edilmiştir.

Kongreler sürecinde alınan kararlar, bölgelerde meydana gelen diğer gelişmeler hakkında diğer cemiyetlerin de bilgilendirilmesi amacıyla telgraf ve posta hatları etkili şekilde kullanılmıştır.

Halkın, İtilaf Devletleri ve Osmanlı Hükümeti propagandalarından etkilenmesini önlemek amacıyla; yüz yüze temaslar, kişisel ilişkiler ve basın yoluyla karşı propaganda tedbirleri uygulanmıştır. Sivas Kongresi'nin son gününde İstanbul ile irtibat kesilmiş ve bu uygulamanın haklı yönlerinin; İtilaf Devletleri temsilcilerine, padişah ve çevresine, iç ve dış kamuoyuna yansıtılmasına gayret edilmiştir. Ayrıca yıkıcı/bozucu propagandanın etkisiz hale getirilmesine, irtibatın kesilmesi önemli katkı sağlamıştır.

Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarına, cemiyetlerin nizamnamelerine ve beyannamede belirtilen temel esaslara; yazıyla, sözle muhalefet vatana hıyanet olarak belirlenmiştir. Böylece halkın huzuru ve refahı için yapılacak faaliyetlere karşı çıkanlar, isyanlar için yasal düzenlemeler getirilmiştir.

Sivas Kongresi'nde özellikle Amerikan mandası konusundaki tartışmalarda yaşanan kriz; iletişim tekniklerinin ulusal önderler tarafından çok hassas bir şekilde kullanılması suretiyle; “*Milli hâkimiyet ve bağımsızlık*” lehine çözümlenmiştir. Kongrenin son günü halka açık bir toplantı yapılmış, alınan kararlar halkın bilgilendirilmesi için açıklanmıştır. Kongre sürecindeki kararlar, beyanname ve diğer ulusal görüşler, İrade-i Milliye Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

Erzurum ve Sivas Kongreleri esnasında tüm gelişmeler bölgesel komutanlıklara da sürekli iletilmiştir. Böylece ulusal harekete olan desteklerinin devamlılığı sağlanmıştır.

Halkın aydınlatılması, ulusal yönetimi ve politikasını benimsemesine çalışılmıştır. Halkın güven ve onayının kazanılmasıyla ulusal otorite meşruluk kazanmıştır. Ulusal merkezi yönetim hakkında diğer cemiyet ve derneklerin de aynı amaç kapsamında olumlu bir tavır alması sağlanmıştır. Yasal ve yönetsel tedbirler geliştirilmiştir. Kamuoyu oluşturma amacıyla yazılı basın bilinçli ve planlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu ve Rumeli'den, hemen her bölgeden Heyet-i Temsiliye'ye müracaat edilmiş, ulusal harekete bağlılık telgrafları çekilmiştir.²⁹³ Bu durum, Sivas Kongresiyle oluşan Türk kamuoyunun göstergesi olmuştur. Halkla ilişkiler bağlamında kamuoyuna verilen mesajın olumlu bir şekilde geri dönüşü sağlanmıştır.

2.1.5. Ulusal-Merkezi Yönetim Sorumluluğu Bağlamında, Heyet-i Temsiliye

Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi'nin 11 Eylül 1919 tarihinde seçmiş olduğu on altı kişilik kuruldur. Daha önce Erzurum Kongresi'nde seçilmiş olan Heyet-i Temsiliye'nin; kadro, görev ve yetkiler bakımından güçlendirilmiş ve genişletilmiş

²⁹³ Emine Kısıklı, “*Sivas Kongresi'nin Milli Mücadelede Kamuoyu Oluşturulması Açısından Önemi*”, Ankara Üniversitesi, **T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 1, 1988, s. 29-35.

halidir. Kongre 11 Eylül gününde kabul ettiği nizamname ve beyanname gereğince; Anadolu Türk halkının kendiliğinden, buldukları bölgelerde oluşturmuş olduğu ulusal direniş örgütlerini; “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” (ARMHC) adı altında birleştirerek, merkezi–ulusal bir yönetim altında toplamıştır. Kongre kararlarını yürütmek üzere seçimle iş başına getirilen bu kurul, Heyet-i Temsiliye olarak adlandırılmaktadır. ARMHC’nin kurucuları olarak yetkili kurumlarca da tecil edilmiştir.²⁹⁴ Böylece devlet yönetim sorumluluğu bağlamında, ulusal-merkezi yönetim etkin kılınmıştır.

Sivas Kongresi’nin 11 Eylül günkü oturumunda alınan karar gereğince; Erzurum Kongresi’nde seçilen ve Sivas Kongresi’ndeki toplantılarda yeni bir şekil verilen Heyet-i Temsiliye üyeleri olduğu gibi bırakılarak; bunlara tüzüğün verdiği yetkiye dayanılarak kongrenin seçimi ile temsilcileri bulunmayan bölgelerden altı üye daha katılmış, böylece Heyet-i Temsiliye kurulunun sayısı 16’ya çıkarılmıştır. Bu durumda; eski kurulun yeni üyelerle gücü artırılmış ve yetkileri vatanın bütününü kapsayacak şekilde genişletilerek; ARMHC’nin Heyet-i Temsiliyesi’ne dönüştürülmüştür. Heyet-i Temsiliye şu şahıslardan oluşmaktadır: “*Mustafa Kemal Paşa (3üncü Ordu Müfettişliği ve askerlikten ayrılma), Hüseyin Rauf Bey (Eski Bahriye Nazırı, askerlikten ayrılma), Eyüpzade İzzet Bey (Trabzon eski mebusu; Sivas kongresine gelmemiştir), Hacı Raif Efendi (Eski Erzurum mebusu), Hacısalihzade Servet Bey (Trabzon eski mebusu; Sivas kongresine gelmemiştir), Sadullah Efendi (Bitlis eski mebusu; ne Erzurum ne de Sivas kongresine katılmıştır.), Hacı Fevzi Efendi(Erzincan Nakşibendi Şeyhi), Hacı Musa Bey (Mutki Aşiret reisi; ne Erzurum ne de Sivas kongresine katılmıştır.), Bekir Sami Bey (Beirut eski valisi), Refet Bey (Üçüncü kolordu komutanlığından ayrılma), Kara Vasıf Bey (Gaziantep delegesi; kurmay albaylıktan ayrılma), Mazhar Müfit Bey (Hakkari delegesi ; eski Mutasarrıf), Ömer Mümtaz Bey (Ankara eski mebusu), Hüsrev Sami Bey (Eskişehir delegesi; askerlikten ayrılma), Hakkı Behiç Bey (Denizli delegesi; eski mutasarrıf), Katıpzade Mustafa Bey (Niğde delegesi) (ilk dokuz üye Erzurum*

²⁹⁴ Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, s.VII.

*kongresince, onuncu Sivas'ta Heyet-i Temsiliye tarafından; son altı üye Sivas Kongresince seçilmişlerdir.)*²⁹⁵

Heyet-i Temsiliye'nin, Sivas Kongresi'nde belirlenen tüzüğüne göre halkla ilişkiler esasları çerçevesinde görev ve yetkileri şu şekilde tespit edilmiştir: Yönetim sorumluluğunun yerine getirilmesi; köy, nahiye, liva, müstakil liva ve vilayetlerde seçim suretiyle siyasal temsil ve katılımın sağlanması; zorunlu durumlar karşısında göç faaliyetinin düzenlenmesi; Türk halkının, İstanbul hükümetinin ve yabancı devletlerin gelişmeler hakkında bilgilendirilmesi; Türk halkının ulusal hareketin amaç ve ilkeleri hakkında aydınlatılması; ulusal örgütler arasında uyum ve koordinenin sağlanmasıdır.²⁹⁶ Heyet-i Temsiliye'nin faaliyetleri; 12 Eylül 1919 tarihinde başlayıp, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da T.B.M.M. Hükümeti'nin kurulmasına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Heyet-i Temsiliye, 12 Eylül-18 Aralık 1919 arasında 3 ay Sivas'ta; 27 Aralık-23 Nisan 1920 tarihleri arası 4 ay Ankara'da çalışmıştır.²⁹⁷

Bilindiği üzere; ulusal hareket önderlerinin, Amasya Tamimi ile ortaya koymuş olduğu “*Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” ilkesi; millet iradesinin yönetime hâkim olmasını amaçlamaktadır. Millet iradesinin yönetime hâkim olmasının yegâne yolu da “*milletin siyasal katılımının*” sağlanmasıdır. Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlar, oluşturulan beyannameler ve uygulamaya yönelik teşkilatlar için nizamnamelerin incelenmesinden çıkan sonuç; “*Milli iradenin milli hâkimiyete*” yansıtılmasıdır. Kongrelerin nihai hedefi, milli iradenin temsil edildiği bir ulusal meclisin oluşması ve bu meclisin kontrol edebileceği hükümetin kurulmasıdır. Kongrelerdeki tartışmaların sürekli ulaşmaya çalıştığı hedef; kamuoyunun, bir yerde tüm ulusun bu kararlara siyasal katılımının sağlanmasıdır.

Erzurum ve Sivas Kongreleri sonunda oluşan Heyet-i Temsiliye, hem “*milli iradenin siyasal katılımının*” göstergesi, hem de “*siyasal katılım*” yoluyla, ulusal

²⁹⁵ Baykal, **a.g.e.**, s.II-X.

²⁹⁶ Goloğlu, **Sivas Kongresi**, Ek-1.

²⁹⁷ Tanör, **a.g.e.**, s. 214.

hareketin meşruluğunun somutlaştığı organ durumundadır. Milli Mücadele'nin ulusal bilinçle başlatılıp sürdürülebilmesinin de hedefi, Anadolu Türk halkının kendi iradesiyle mücadeleye katılımının sağlanmasıdır. Heyet-i Temsiliye'nin de bu safhadan itibaren hedefi Anadolu-İstanbul ikiliğini ortadan kaldırmaktır. Bunu gerçekleştirmek suretiyle; öncelikle millet iradesinin temsil edildiği bir meclisin oluşmasına gayret edilmiştir.

12 Eylül 1919 tarihinden itibaren Heyet-i Temsiliye'nin faaliyete başlamasıyla Osmanlı Devleti bünyesinde adeta bir ikili iktidar olgusu gündeme gelmiştir. Oysa ARMHC'nin nizamnamesinin 1.- 6. maddelerine göre²⁹⁸; Heyeti Temsiliye'nin amacı; var olan devletin anayasal ve siyasal kurumlarının işlerliğini sağlamak suretiyle onurlu bir barışa ulaşmaktır. Buna ulaşıncaya, ulusal hareketin işlevi de son bulmuş olacaktır. Yani ulusal hareket kendisini, devlete rakip bir siyasal iktidar olarak değil, ulusal bir hareket ya da ulusal baskı gücü olarak algılamakta ve tanımlamaktadır. Daha açık olarak, Milli Meclis'in toplanmasına kadar ki rolü budur.²⁹⁹

Sivas Kongresi görüşmelerinden de anlaşılacağı gibi Heyet-i Temsiliye, Osmanlı anayasal sisteminin en üst düzeydeki ifadesi olan Kanun-i Esasi'ye bağlılığını her zaman dile getirmiştir. Anayasaya uygun olarak faaliyet gösterme gereği temel prensip edinilmiştir.³⁰⁰ Osmanlı anayasal kuruluşunun temsili organı olan Meclis-i Umumi'nin toplanmasını sağlamak, Heyet-i Temsiliye'nin öncelikli görevleri arasında olmuştur.³⁰¹

2.1.6. Ulusal-Merkezi Yönetimin ilk İletişim Vasıtası: İrade-i Milliye Gazetesi

İrade-i Milliye Gazetesi, 14 Eylül 1919'da Sivas'ta Mustafa Kemal tarafından Heyet-i Temsiliye adına kurulmuş ve çıkış izni Sivas gençlerinden Sebahattin adına alınmıştır. Sebahattin Bey, Sivas mebusu Rasim Bey'in liseden talebesidir. Sebahattin

²⁹⁸ Goloğlu, **Sivas Kongresi**, Tüzük, s. 245-248.

²⁹⁹ Tanör, **a.g.e.**, s. 256.

³⁰⁰ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, s.10, 23, 96-100.

³⁰¹ Goloğlu, **Sivas Kongresi**, (Kongre Beyannamesi Md.8), s. 253.

bey böylece Anadolu'da başlatılan ulusal hareketin ilk yayın organı olan İrade-i Milliye gazetesinin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü olmuştur. Gazetenin yazı işleri müdürlüğünü Mazhar Müfit Bey yapmıştır.³⁰²

Bilindiği üzere; Havza, Amasya, Erzurum, Sivas yolunu takip eden ulusal hareketin yaptığı faaliyetler, alınan kararlar, telgraflar, bildirimler ve muhtıralar yoluyla hedef kitlelere aktarılmıştır. Ancak, milli iradenin hâkim kılınması amacıyla esas ihtiyaç duyulan kitleye yani halka tam olarak ulaşılamamıştır. Oysa Anadolu'da başlayan hareketin esas hedef kitlesi halktır. Öncelikle Anadolu halkının, ulusal hareket hakkında bilgilendirilmesi, aydınlatılması ve nihayetinde mücadelenin haklılığı hakkında ikna edilerek harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, İrade-i Milliye Gazetesi ulusal hareketin halka ulaşmasında en önemli araçlardan birisi olmuştur.

Sivas Kongresi öncesinde şehre gelen delegeler, milli istek ve faaliyetlerin geniş bir tabana ve devamlı şekilde aktarılması için bir gazete ihtiyacını sürekli ortaya koymuşlardır. 14 Eylül'de yayın hayatına başlayan gazetenin büyük bölümü; halkı bilgilendirmek, Heyet-i Temsiliye ve ulusal hareketin faaliyetlerini aktarmak için; Anadolu'nun her tarafına, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne, belediyelere; diğer cemiyet ve Kuvay-i Milliye birliklerine kadar gönderilmiştir. İşgal altında bulunan bölgelere gazetenin ulaştırılmasında yaşanan zorluklar; Nafia, Ziraat ve (Baytar) Veteriner daireleri gibi resmi kuruluşların mühürlü zarfları içinde gönderilmek suretiyle aşılmıştır.³⁰³ Gazetenin adı Mustafa Kemal tarafından konulmuştur. İlk anda haftada iki gün 1000 adet olarak çıkarılmasına karar verilmiştir. İlk sayıda; Mustafa Kemal Paşa'nın kongrede yapmış olduğu açış konuşması, padişaha çekilen telgraf, yayınlanan beyanname ve İsmail Hami Danişmend'in "Milli Harekâtın Sebepleri" başlıklı yazısı yayımlanmıştır.³⁰⁴

³⁰² İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1989, s. XIX.

³⁰³ Ömer Sami Coşar, **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını No:5, Tarihsiz, s. 114-115.

³⁰⁴ Nurettin Güz, **Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 53-54.

14 Eylül 1919 tarihli başyazı; “*Harekât-ı Milliye'nin Esbabı*” başlıklı makalede; mütarekeden bugüne kadar olan ülkedeki gelişmeler ve hükümetin aciz durumu hakkında bilgiler verildikten sonra;

“İşte Harekât-ı Milliye bunlar ve daha bunlar gibi birçok sebeplerden tevellüt etmiştir. Millet'in bu harekâtını padişahımız da son beyanatı mülukaneleriyle tasvip etmiş oldukları gibi Veliâhtı Saltanat Hazretleri de Temmuz'un on altısı tarihiyle haki payı humayuna takdim etmiş oldukları ulusal layiha ile hükümeti her zaman bütün cinayet ve ihanetlerini birer birer tadat etmekte ve Zat-ı Şahane'ye Anadolu'daki teşkilatın metalibi muhikkasını nazarı itibare almaları tavsiyesiyle nihayet kılmaktadır...” denmektedir.

Aynı tarihli gazetede; “*Havza'dan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından Zat-ı Şahaneye keşide edilen arızayı telgrafiye*”; “*Sivas Kongresi'nde, kongre reisi Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından irat olunan nutku iftitahi*”; “*Kongre azalarının yemini*”; “*Zat-ı Şahaneye keşide olan arızayı telgrafiye sureti*”; “*Millete yazılan beyanname sureti*”; “*Sivas Umumi Kongresi'nin Zat-ı Şahaneye ahvali hazırayı izah maksadıyla yazdığı ve dâhiliye nezaretinin padişaha keşidesinde mümanaat eylediği arıza sureti*” bulunmaktadır.³⁰⁵

17 Eylül 1919 tarihli başyazı; “*Ferit Paşa kabinesi ile kat'i münasebet heyetin ilk adımı*” başlıklı makalede; “*Siz ne mahiyette olursanız evliyayı umurunuz da o mahiyette olur*” hadisi şerifinden örnekle başlayarak; Sadrazam'ın Paris konferansında başına gelenlere değinilmektedir. Daha sonra Ali Galip olayından bahsedilerek, yaşanan gelişmelerin hükümette ilgi ve alakayı kesmeye neden olduğu belirtilmiştir. Makalenin sonunda; “*Millet, böyle bir hükümete müstahak olmadığını bu büyük ve müttehi hareketiyle bütün cihana karşı ispat etmiş olduğu gibi Mösyö Clemenceau'nun tavsiyesini de yerine getirerek gelecek müzakeratı sulhiye esnasında bir de bugünkü hükümetin şeriki ve harimi addedilmekten kendini kurtarmıştır. Fazla olarak bu suretle her türlü tarize karşı milletiyle beraber olduğunu söyleyen Padişah ile millet de ittihat etmiş olduğundan artık hainler için adaleti milliyeye teslimi nefis etmekten başka bir iş kalmamış demektir.*”³⁰⁶ denilerek ulusal hareketin muhabereyi kesmesi hususuna da açıklık getirilmiştir.

³⁰⁵ **İrade-i Milliye Gazetesi**, 14 Eylül 1919.

³⁰⁶ **İrade-i Milliye Gazetesi**, 17 Eylül 1919.

14 ve 17 Eylül tarihli makale ve yazılar; iç kamuoyunun bilgilendirilmesi; Anadolu’da başlayan ulusal hareket hakkında halkın aydınlatılması; ayrıca Sadrazam’ın itibarsızlaştırılması amaçlanmıştır. 17 Eylül tarihli gazetede “Kongrenin Düveli İtilafiye Mümessili Siyasiyesi ile Bitaraf Devletler Sefarethanelerine Keşide Ettiği Telgraf Sureti” yayımlanmıştır. Bu telgraf suretinde meclisin sekiz ay evvel feshedilmiş olmasına, anayasaya göre dört ay içinde seçim yapılması gerekmesine rağmen henüz milli bir meclisin toplanmamış olduğu belirtilmektedir. Ferit Paşa kabinesinin meşruiyetinin kalmadığı, padişahın da meşru bir kabineden yana olduğu vurgulanmıştır. Sonuçta milli iradeye bağlı bir kabine teşkil edilinceye kadar irtibatın kesileceği belirtilmiştir:

“Bu suretle gerek milletimizin ve gerekse Avrupa ve Amerika menafı aliyesinin icabatı atiyesine tevafuk etmekte olan vaziyeti hazırayı milleyemizin muhilli asayışı hiçbir fikre müstenit olmadığını ve emniyeti umumiyeyi ihlal edecek hiçbir hadise zühur etmeyeceğini ve bütün manasıyla muslihane bir hattı hareket edileceğini, Sivas’ta mün’akid umum Anadolu ve Rumeli murahhaslarından müteşekkil Umumi Kongre sureti katiyede tekeffül ve termin ederek kesbi fahr ile cihana adalet vaat eden düveli muazzamının müzaheretini maneviyelerinden emin olduğunu da ayrıca arz eder.”

Bu suretle ulusal hareketin haklı davası konusunda da dış kamuoyu oluşturulmaya çalışıldığı değerlendirilmektedir.

2.2. Heyet-i Temsiliye Osmanlı Hükümeti İlişkileri

Anadolu’da yaşanan gelişmeler, ulusalcı yeni otorite merkezinin faaliyetlerinin iç ve dış kamuoyuna yansımaları, nihayetinde İstanbul ile temasın kesilmesi üzerine; 20 Eylül 1919’da Padişah yayınlamış olduğu genelgede şu hususları belirtmektedir:

“...Devlet ve millet haklarının korunmasına çalışmak hepimize düşen bir görev ise, bunun akla yakın yolu, davayı siyasi teşebbüslerle yoluna koymaktır. Milli birliğimizi bozacak hiç bir karar ve tedbir olmadığı halde ülkede asayışı bozacak, halk arasında ikilik yaratacak ve hükümetin yetkisini kırarak her türlü hareket ve ulusun fertleri arasında ayrılığı ve parçalanmayı gerektirecek her türlü girişimler devletimizin esas çıkarlarıyla bağdaşamaz. Bazı kimseler, ülkenin gerçek durumunu değiştirip güya halk ile hükümet arasında muhalefet olduğunu ilan etmektedirler. Bu hal Avrupa kamuoyunu yanıltır, seçimleri ve meclisin toplanmasını geciktirir ve dolayısıyla hükümetin güçlüklerini artırmış olur...”

“...Bugün tüm milletten beklentim; yasa ve hükümet emirlerine uymaları, huzur ve düzeni bozucu davranışlar göstermeden sabırla beklemeleridir. Yakında Osmanlı delegelerinin barış

konferansında ulusla uyum içinde olduklarını göstermelerine yardımcı olmalarıdır. Altıbuçuk asırdan beri Avrupa'da önemli bir etken olan devletimizin birlik ve beraberliğini, Osmanlı milletinin değerini sağlayacak bir barışa kavuşmamızı Tanrı'dan dileriz. Büyük devletlerin adaletli duyguları ve gerçeği gün geçtikçe anlamakta olan Avrupa ve Amerika kamuoyunun hoşgörüsü, bu umudumu pekiştirmektedir...³⁰⁷

Sadrazam Damat Ferit Paşa, bu genelgenin bütün merkezlere, halkın tüm kesimlerine iletilebilmesi için her türlü imkanı kullanmıştır. Heyet-i Temsiliye'nin karar ve bildirimlerine bazı bölgelerde uyulmadığından, genelge bir kısım halka ulaşmıştır.³⁰⁸

Kazım Karabekir Paşa'nın yorum ve önerilerine uyularak Heyet-i Temsiliye; her merkezden Padişah'a telgraf gönderilmesi ve Damat Ferit beyannamesinin reddinin istenmesi; Padişah'a Heyet-i Temsiliye adına bir cevap gönderilmesi ve bunun bütün Türkiye'ye yayınlanması; İstanbul halkına, yabancı temsilcilere beyanname ve muhtıralar gönderilmesi kararını almıştır.³⁰⁹ Böylece söz konusu beyannamenin kamuoyu nezdinde etkisiz kılınmasına çalışılmıştır.

Heyet-i Temsiliye 22 Eylül 1919'da, Padişaha yönelik hazırladığı bildiriye; milletin hakları için mücadele edildiği, yasalara karşı gelinmediği, milletin güvenine dayanmadığı büyük devletler tarafından da bilinen hükümetin haince davranışlar içinde olduğu, ihanetle halkı birbiri aleyhine düşürdüğü, milleti yabancıların ihtiraslarına feda eden bu hükümetin ulusun isteğine karşın iktidarda kalmasının büyük felaketlere yol açacağı, iç ve dış düşmanların emellerini tatmin etmek isteyen bu hükümetin iktidarda kalmasını sadece düşmanların istediği gibi hususlara yer verilmiştir.³¹⁰

Bu bildiri üzerine, İstanbul'da bazı çevrelerce Padişahı destekleme kampanyası başlamış, bir süre devam etmiştir. Hükümetle ilgili kriz devam ederken, Damat Ferit Paşa son bir çare olarak, 25 Eylül akşamı Mustafa Kemal Paşa ile onu Selanik'ten tanıyan Kerim Paşa'yı temasa geçirmiş, ancak bu görüşmelerden de bir sonuç alamamıştır. Ancak görüşmeye ilişkin telgraflar Kerim Paşa tarafından Padişaha

³⁰⁷ Kansu, **a.g.e.**, s. 287-289.

³⁰⁸ **Nutuk**, Cilt I, s. 211.

³⁰⁹ Kansu, **a.g.e.**, s. 290.

³¹⁰ Karabekir, **a.g.e.**, s. 296-297., **Nutuk**, Vesikalar, Vesika No: 99

gösterilmiştir. Padişah da bu tarihten itibaren Damat Ferit Paşa'nın iktidardan düşürülme çabalarına karşı koymaktan vazgeçmiştir.³¹¹

30 Eylül 1919 gecesi Damat Ferit Paşa, Padişah Vahdettin'e istifasını sunmuştur. Yeni hükümeti teşkil görevi, Damat Ferit'in son iki hükümetinde görev alan Ali Rıza Paşa'ya verilmiştir.³¹² Ali Rıza Paşa hükümetinin 2 Ekim 1919 tarihinde iktidara gelişiyle birlikte, Heyet-i Temsiliye ile İstanbul arasındaki bağlar yeniden kurulmaya başlanmıştır. Ali Rıza Paşa Hükümeti ve otoritesi meşru kabul edilmiştir. Yeni hükümet 4 Ekim tarihinde yayınladığı resmi beyannamesinde; kabinenin tarafsızlığını ileri sürmekte, Anadolu'daki durumu izaha çalışmakta ve artık arada bir anlaşmazlık kalmadığını, hissiyata katıldığını açıklamakta ve bütün siyasi partilerin manevi yardımını istemektedir. Beynamede Heyet-i Temsiliye'den hiç bahsedilmemiş, adalet ve eşitliğin hükümlerine olacağı, seçimlerin en kısa zamanda yapılacağı belirtilmiştir.³¹³

Mustafa Kemal Paşa ise Ali Rıza Paşa'nın iktidara geliş olayının nasıl görüldüğünü şu şekilde açıklamaktadır:

“Ali Rıza Paşa'nın iktidar mevkiine gelmesi ve istediği kişilerden bilmekte olduğumuz; kabineyi kurması hakkında Sivas kongresinin veyahut Sivas kongresinin vekil yaptığı Heyet-i Temsiliye'nin hiçbir yakınlığı ve ilgisi yoktu. Kongre temsil heyetinin kendiliğinden karşı karşıya gelmiş olduğu, ilk nazarda Ali Rıza Paşa kabinesinin erkânı, Ferit Paşa kabinesinden devredilmiş göründü. Bu cihetle inanmakta biraz tereddüt hasıl oldu. İşte bundan dolayı o zaman Ali Rıza Paşa'ya karşı bulunmak lüzumu duyulmuştu. İktidar mevkiine gelen Ali Rıza Paşa'ya 3 Ekim 1919'da şu telgrafla maruzatta bulundum.”³¹⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye namına İstanbul hükümeti ile ilk teması bu telgraf vasıtasıyla olmuştur. Bu telgrafla başlayan süreç yaklaşık 12 Ekim tarihine kadar; karşılıklı olarak birbirini tanıma, tanıtma şeklinde geçmiştir. Heyet-i Temsiliye; millet iradesinin temsilcisi olarak, halkın istek, düşünce ve geleceği

³¹¹ Salahi R. Sonyel, **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal Vahdeddin ve Kurtuluş Savaşı**, A.A.M. Yayını, Ankara, 2010, s. 74.; **Nutuk**, C.I, s. 233-251.; Kansu, **a.g.e.**, s.338.(Ferit Paşa'nın da gördüğünü belirtmektedir.)

³¹² Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 243-245.

³¹³ Gökbilgin, **a.g.e.**, C.II, s. 281.

³¹⁴ Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev ve Demeçler I**, s. 33-34.

hakkındaki beklentilerini; devlet otoritesine aktarmaya çalışmıştır. Bu arada İstanbul hükümetinin de beklentileri anlaşılılmaya çalışılmıştır.³¹⁵

2.2.1. Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul Basını ile İlişkileri

Mustafa Kemal Paşa; İstanbul Hükümeti ile görüşmelerini sürdürürken; bir yandan da özellikle İstanbul gazetelerinde ulusal hareketin tanıtımını yapmaya, hükümetle ilişkilerini ve milli kuvvetler, milli irade hakkında bilgilendirmeye çalışmaktadır. İç ve dış kamuoyunun; ulusal hareket hakkında bilgilendirmesini amaçlayan bu görüşmeleri ve beyanatları; Halkla ilişkiler bağlamında; “*Tanıtma Prensibi*” çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Tanıtma; kuruluşu ve çalışmalarını anlatma, bu yolla hedef kitleyi bilgilendirme ve onlarda istenen tutum ve davranışın gelişmesini sağlama çabasıdır. Kuruluşun bilgi

³¹⁵ “Millet, şimdiye kadar başından geçenleri Kanun-i Esasiye ve milletin emellerine aykırı bilinen hareketlerinden üzülerek meşru hukukunu tanımak ve geleceğini emin ellerde görmek için kesin kararlar vermiş azimli teşebbüslere başlamıştır. Muntazam teşkilata tabi Kuvay-ı Milliye milletin kesin iradesini Allah 'ın izniyle ispat etmek kudretini kendisinde toplamıştır. Millet kuvvet ve iradesini hiçbir vakit mukaddes saydığı Padişaha karşı ve millet ve mülk aleyhine kullanmak niyetinde değildir. Millet mukaddes hilafet makamının itimadını taşıyan zatınız ve arkadaşlarınızı müşkül bir durumda bırakmaktan kesin olarak sakınmakta, aksine tamamen bütün samimiyetiyle yardıma hazır bulunmaktadır. Ancak vekiller heyetinde bulunan Ferit Paşa ile işbirliği yapmış Nazırların mevcudiyeti yüksek heyetinizin görüşleriyle milli emellerin mutabakat derecesini büyük bir hüsnüniyetle anlamak mecburiyetini hâsıl etmiştir. Milletin tam güveni meydana gelmedikçe atılmış her kurutuluş adımının durdurulması ve yarım tedbirlerle yetinilmesi milletin yüksek heyet arasında da anlaşmazlıkların meydana geleceğini mümkün görmektedir. Binaenaleyh Temsil Heyeti kesin ve açık olarak yüksek sadaretinizden aşağıdaki hususların yeni hükümetçe uygun görülüp ve kabul edilip edilmeyeceğini bütün saygılarla anlamayı görevinden sayar. (1) Yeni Hükümetin Erzurum ve Sivas kongrelerinde tayin edilen ve belirtilen teşkilatı ve milletin meşru maksatlarına riayetkâr kalması. (2) Milli Meclisin toplanmasıyla fiili denetlemeye başlayınca kadar millet mukadderatı hakkında herhangi bir kesin ve resmi taahhüde girilmemesi. (3) Sulh konferansında millet ve memleketin mukadderatını tayine memur olacak murahhasların eskisi gibi ehil olmayanlardan tayin edilmeyip milletin gerçekten emellerini anlayan ve itimada mazhar bilgili ve iktidarlı kimselerden seçilmesi. Bu esaslarda tamamen anlaşma hâsıl olduğu takdirde milletin vicdanından doğmuş ve bütün İtilaf devletlerinde meşruluğu ve kudreti tanınmış olan Milli Teşkilatımızın hükümetin destekleyicisi olacağı ve bu suretle hükümetin millet ve memleket mukadderatını temin hususunda sulh konferansında vuku bulacak teşebbüslerin daha emin ve tesir etmiş bulunacağı tabiidir. Bir defa bu esaslı noktalarda uyuşma hasıl olduğu anlaşıldıktan sonra son günlerdeki olaylar sebebiyle ortaya çıkan tabii olmayan hallerin yok edilmesi maksadıyla bazı ikinci derecede maruzatta bulunmanıza Sadrazamlığınızın izni istirham olunacaktır. (3 Ekim 1919 ARMHC, HT'si namına Mustafa Kemal) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 34-35.

vererek, hedef kitlesini etkilemeye çabaladığı ikna edici bir iletişim türü olan tanıtma, bilgi aktarımını, belli konularda bilme tanıma eksikliğini gidermeye yönelmesi bakımından halkla ilişkilerin kullandığı bir bilgi verme türüdür. Kuruluş ile çeşitli hedef kitleler arasında olduğu kadar, kuruluşun hedef kitlelerinin farklı talepleri, çıkarları arasında da kamu yararı etrafında bir bütünleşme çabası hâkimdir. Aynı zamanda hedef kitlenin kuruluş hakkında olumlu ve olumsuz yönleri bilmesi de tanıtım vasıtasıyla sağlanabilmektedir. Ayrıca, kuruluşun hedef kitlesi üzerinde yaratmaya çalıştığı bir etki de ; kuruluşun amaçlanan kimliğinin benimsetilmesidir.³¹⁶

Halkla ilişkiler esasları çerçevesinde, Mustafa Kemal Paşa'nın tanıtım amaçlı; basın ilişkisine önemli örneklerden biri olarak, Sivas'ta bulunan Yenigün gazetesi muhabirinin sorularına verdiği yanıtlar gösterilebilir.³¹⁷

³¹⁶ Uysal, a.g.e., s. 159-160.

³¹⁷ **“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i hukuk Cemiyeti teşkilatının kuvvet ve derece-i şümülü nedir?”**“Mütarekeden sonra millet iki büyük felaket altında kalmıştı. Bunların birincisi vatan ve milletin duçar olduğu haksız muameleler, ikincisi de eski hükümetin Yunan taarruzları esnasında adeta birlikte hareket eder gibi davranmasıdır. Bu iki büyük sebep memleketin her tarafında bir galeyan-ı intibah vücuda getirdi. Memleketimizin her kısmında icra-i tesir etmiş olan aynı düşünce aynı maksat uğrunda her yerde milli teşkilatlar vücuda getirilmesine neden olmuş ve nihayet bütün bu dağılmış teşkilat ittihat ederek memlekete şamil olmuştur.” **“Teşkilat-ı Milliye'nin İttihatçı tahrikâtı olduğuna dair bir rivayet var. Bu husustaki mutalaa-i devletleri ne merkezdedir?”** “Teşkilatımızın ne gibi ulusal düşüncelerden doğduğunu açıkladım. Dolayısıyla esas maksadımız vatan ve milleti kurtarmak olduğuna göre karşımızda iki karşıt grup bulunması pek tabiidir. Bunların biri şahsi menfaatlerini bütün halkın menfaatlerine feda eden eski hükümet, ikincisi de inkirazımızı bekleyen bir takım dahili düşmanlarımızdır. Bunlar dünya kamuoyunda milli hareketi kirletmek ve kendilerini kurtarmak için zaman gereği kuvvetli bir silaha sahipti. Bu silah ise İttihatçılık iftirasıydı.” Fakat gerek ulusal gerçekliğimiz ve gerekse hükümetin değişikliğinde gösterdiğimiz tarafsızlık dünya kamuoyunda sefil ihtiraslardan ne kadar arınmış olduğumuzu kanıtladı. Bize İttihatçı diyenler unutupuyorlar ki ulusal hareket bütün millet tarafından yapılmaktadır. Eğer işin içinde İttihatçılık olsa, bütün millet İttihatçılıkla itham edilmiş olur. Fazla olarak gerek şimdiye kadar yayımladığımız beyannamelerle ve gerekse genel kongrede kabul edilen yemin suretiyle, hiçbir partiye mensup olmadığımızı ve İttihatçılıkla alakamız bulunmadığımızı dünyaya ilan ettik. Hatta Padişah bile son beyannameyi hümayunlarında ulusal teşkilatın münhasıran esbab-ı milliyeden mütevellit olduğunu, ilan buyurmuşlardı. Fakat Ferit Paşa hükümeti yalnız millete değil, Tan gazetesi muhabirine de Anadolu harekâtının İttihatçı tahriklerden oluştuğunu söyledi. Artık böyle bir iddiaya nasıl önem verilebilir? Hatta son zamanlarda Bolşevikliği de aleyhimize bir silah gibi kullanmak isteyen Ferit Paşa Trabzon ve Samsun'dan Anadolu'ya akın akın Bolşevikler geldiğini de vilayetlere resmi telgraflarla tebliğ ederek ilan etmek garabetinde bulunmuştu.” **“Teşkilat-ı milliye'nin gayri müslim unsurlar aleyhinde bir takım düşünceleri olduğuna dair de bir rivayet vardır. Bu husustaki fikr-i devletleri nedir ve milli teşkilat ile gayri müslim unsurların ilişkileri ne merkezdedir?”**“Her şeyden evvel şunu söylemek isterim ki milli teşkilatın gayri müslim unsurlar aleyhinde hiçbir gizli düşüncesi yoktur. Gerçi bir takım gayri müslim unsurların devlet ve milletimiz aleyhinde bazı tahrikât ve teşebbüslere girişecek kadar gizli emeller besledikleri vaka ile sabit olmuşsa da meşru haklara dayanan milletimizin sükut ve

Mustafa Kemal Paşa; İstanbul Hükümeti ile görüşmeleri devam ederken Matbuat Cemiyeti Başkanı Velit Bey aracılığı ile İstanbul'da Tasviri Efkar, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklal Gazeteleri'ne; Heyet-i Temsiliye adına bilgi vermiştir.³¹⁸ Tasvir-i Efkar adına Velit Bey'in sorduğu sorulara verilen yanıtlardan amaç ise; Kuvayı Milliyenin durumu hakkında detaylı bilgi vermektir. Heyet-i Temsiliye namına verilen bu yanıtlar uluslararası ajans aracılığı ile Avrupa basınına yansıtılmış, dış kamuoyunun etkilenmesine çalışılmıştır.³¹⁹

Mustafa Kemal'in üç ayrı gazete beyanatı incelendiğinde halkla ilişkiler esasları çerçevesinde; tanıtma prensibini çok etkin olarak kullandığı görülmektedir. Yenigün Gazetesi'ne vermiş olduğu cevap şeklindeki beyanatları ağırlıklı olarak iç kamuoyuna yöneliktir. Özellikle İstanbul basınında işlenen ulusal hareketin İttihatçılıkla ilişkilendirilmesi propagandasına, karşı propaganda niteliği de taşımaktadır. Ancak, açıklamasını dürüstçe herhangi bir karalamaya neden olmadan yapmıştır. Ulusal hareket

*ciddiyeti karşısında hiçbir netice elde edemeyeceklerini hissetmeye başladıkları anlaşılabilir. Bu takdirde arada hiçbir karşıt sebep kalmayacaktır. Biz onların her türlü doğal hakları tamamıyla temin ederek bütün unsurları bir denge ve ahenk oluşması esas maksadımızda kabul edeceğiz”**“Yabancılarla ilişkileriniz nasıldır?”** “Şimdiye kadar gerek tesadüfen ve gerekse Anadolu'nun durumunu gözlemlemek için bu bölgeye gelen çeşitli milletlere mensup yabancıardan birçoklarıyla temas edildi. Bunların bize söyledikleri ilk izlenimleri uzaktan müthiş bir heyula gibi tasavvur ettikleri Anadolu'yu aksine en dikkate değer bir sükûn ve asayiş içinde görmekten dolayı hayretlerine ilişkindi. Öncelikle milli teşkilatın vüs'at ve ehemmiyetiyle milletin vahdeti azimkâranesini gözleriyle görüp genel durumumuzu detaylı olarak incelediklerinden Milli emellerimizin meşruluğu ile teşkilatımızın nezaket-i maneviyesi hakkında mensup oldukları memleketler kamuoyuna mükerrer raporlar yazmaktan geri kalmadılar. Bu surette bugün Avrupa ve Amerika'da hakikatın ortaya çıkmaya başladığını görmekte memnun oluyoruz.” **“Bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ve Heyet-i Temsiliye'nin seçimler esnasındaki durumu ve faaliyet tarzı ne olacaktır?”**“Cemiyetimiz bir siyasi parti değildir. Bu sebeple seçimler esnasında ne bütün cemiyetlerin ne de Heyet-i Temsiliye'nin doğrudan doğruya hiçbir faaliyet ve müdahalesi olmayacaktır. Bu sebeple bu meselede bize düşen görev; medeni hukuka göre seçme ve seçilmeye hakkı olan vatandaşlardan her ferde düşen milli görevle tamamıyla aynıdır. Yalnız bizim bu hususta fazla olarak söyleyebileceğiniz yegâne bir söz varsa o da milletin genelini temsil edip en önemli milli geleceğimiz hakkında belirli bir takım esaslara sahip olduğumuzdan bu esasları savunacak ve bunlara taraftar olacak bir mebuslar çoğunluğunun seçilmesini temenni etmekten ibarettir. **“Zat'ı aliniz mebusluğa adaylığınızı koyacak mısınız?”**“Ben sırf vatan ve milletime böyle bir tarihi dakikada tamamıyla hasr-ı vücut edebilmek gayesiyle mukaddes mesleğimden ayrılarak milletin bağına geri döndüm. Bunu yaparken alelade bir millet ferdi olarak elimden gelen her fedakârlılıktan geri kalmamak azmindeydim. Dolayısıyla tamamıyla milletimin genel iradesine tabi ve münkaadım. Eğer millet beni mebus seçmek arzusunu gösterirse kabul ederim. Fakat kendiliğimden hiçbir teşebbüste bulunmayacağım.” **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, s. 2-5.*

³¹⁸ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No:143.

³¹⁹ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No:144.

hakkında detaylı bilgi vermek suretiyle hem İstanbul hedef kitesini bilgilendirme, hem de hükümetin tutum ve davranışlarına yön vermeye çalışmıştır. Velit Bey'e yapmış olduğu açıklamalar ise; hem ulusal hareketin tanıtımını, hem de ulusal hareketle hükümetin belli konularda anlaşmış olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu günler ve koşullar göz önüne alındığında, aynı zamanda İtilaf devletleri temsilcilerini de etkilemeye çalıştığı değerlendirilmektedir.

Son olarak yöneltilen yirmi soruya verilen cevaplar (*Dipnot 317'de belirtilen*), ulusal hareket hakkında öncelikle; iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi amacını taşıdığı görülmektedir. Bunun yanında Kuvayı Milliye'nin ve Heyet-i Temsiliye'nin tanıtımını yapmıştır. Böylece, bilgi aktarımı sayesinde ulusal hareketin şimdiki ve gelecekteki amacı hedef kitleye ikna edici bir yöntemle aktarılmıştır. Kuvayı Milliye ve Heyet-i Temsiliye hakkında bilinmeyen; şüpheyle bakılan faaliyetlere açıklık getirilmiş, bilme-tanım eksikliğinden kaynaklanan güvensizliğin giderilmesine çalışılmıştır.

2.2.2. Osmanlı Hükümeti'nin Yüzyüze İletişim Arayışları: Amasya Mülakatı

Ali Rıza Paşa Kabinesi ile Heyet-i Temsiliye arasında yapılan telgraf görüşmelerinden sonra, 13 Ekim 1919'da Meclis-i Vükela, Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Amasya'ya giderek, Heyet-i Temsiliye ile görüşmesi kararını almıştır.³²⁰ 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında, Amasya'da İstanbul Hükümetini temsilen Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini temsilen Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey görüşmelerde bulunmuşlardır.³²¹ Ulaşılan sonuçların birer protokole bağlanması, Mustafa Kemal Paşa'nın; “...Biz, ulusal örgütlerin ve Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul Hükümetince resmi olarak tanınmış bir siyasal varlık olduğunu ve sonuçlarına göre iş görmek gerektiğinin taraflarca kabul

³²⁰ Akşin, **a.g.e.**, Cilt II, s. 36.

³²¹ Baykal, **a.g.e.**, s. 23.

edilmiş bulunduğunu açıkça ortaya koydurmak istiyorduk. Bunun için görüşme sonuçlarıyla ilgili tutanakların protokol olduğunu kabul ettirmek ve İstanbul Hükümetinin delegesine imzalatmak önemli idi... ”³²² görüşünden kaynaklanmıştır.

21 Ekim 1919’da yapılan protokolün tamamı İstanbul Hükümeti’nin dokuz maddelik isteklerinin kabulünden oluşmaktadır. Askerin siyasetle uğraşmaması temennisiyle başlayan protokol; “İttihat ve Terakki’nin ret ve inkarı, hükümetin küçük düşürülmesinden kaçınılması, intikam politikası güdülmemesi, tehcir suçlularının cezalandırılması, savaşa katılmış olmanın haklı sebeplere dayandığı yolundaki düşüncelerin saklı tutulması, seçimlere kesinlikle müdahale edilmemesi, taşkın gösteri ve makalelerden kaçınılması, asayişin korunması, hükümetin leh ve aleyhinde bir şey yazılmaması” konularını kapsamıştır.³²³

22 Ekim 1919’da yapılan protokol, 11 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi sonucu yayınlanan beyanname hakkında yapılan tartışmalar ve beyannamenin onaylanmasını kapsamaktadır.³²⁴ Bu protokolün en önemli maddesi; “Md.5; Milli Meclisin yasama ve denetleme haklarına serbestçe ve güvenlik içinde sahip olduğunun anlaşılması üzerine ARMHC’nin geleceğini tayin için yapılması tüzük gereği olan kongre, ayrı bir kongre şeklinde değil, tüzükte adları gösterilen temsilciler tarafından yapılmalıdır. Barış kararına kadar, Milli Meclisin, geçici olarak hükümetçe tensip edilecek bir Anadolu ilinde toplanması da uygun görülmüştür”³²⁵ şeklindedir. Yani, Meclis-i Milli belirtilen koşullarda oluştuğu zaman Heyet-i Temsiliye’ye son verilmesi ön görülmüştür. Akşin’in değerlendirmesine göre; Heyet-i Temsiliye’nin faaliyetlerine son verme tavizi karşılığında, Meclise tamamen egemen olma, hatta hükümet olabilme beklentisi yer almaktadır. Ancak bu beklentinin gerçekleşmesi, Meclis-i Milli’nin İtilaf Devletlerinin işgal güçlerinin uzanamayacağı “Anadolu-i Şahane” de hükümetin uygun göreceği bir

³²² Nutuk, C.I, s. 325.

³²³ Baykal, a.g.e., s. 27-28.

³²⁴ Nutuk, C.I, s. 327-331.; Akşin, a.g.e., C.II, s. 40.

³²⁵ B.T.T.D., Sayı 3, 1967.; Baykal, a.g.e., s. 27.

yerde toplanabilmesidir.³²⁶ Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu görüşmeler arasında en önemli nokta, Meclis-i Milli'nin toplantı yeri ile ilgilidir. İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı Salih Paşa'ya kabul ettirilmiş ve onaylatılmıştır. Ancak Salih Paşa da aynı düşüncede olmasına rağmen, hükümet üyelerini ikna edememiştir.³²⁷

Söz konusu protokolde, ulusal güç merkezi tarafından Sivas Kongresi sonunda tasarlanmış milli hudutların, İstanbul Hükümet temsilcisi tarafından da, uygun bulunduğu görülmektedir. Ancak; son cümlesinde; bütün bu konularda son kararın Milli Meclis'e ait olduğu önemli bir esas olarak yer almaktadır.³²⁸ Zira milli iradenin, milli hâkimiyet esasları çerçevesinde, ulusal hudutlar hakkında son karar verici olmasına inanılması; milli iradeye olan güveni vurgulamaktadır.

Üçüncü Protokol; milletvekilleri arasında İttihat ve Terakki üyesi ve orduda kötülüğü görülmüş kimseler bulunursa, bunların milletvekili seçilmesine imkan vermemek için, Heyet-i Temsiliye tarafından uyarma şeklinde tavsiyelerde bulunulması, Heyet-i Temsiliye'nin aracılık yapması yöntemine aittir.³²⁹

Dördüncü Protokol, gizli sayılıp imzalanmamıştır. Bazı askerlerin görevden atılmaları, Malta'ya sürülmüş olanların Türk mahkemelerinde yargılanmaları, kötülüğü olan Ermenilerin de yargılanmaları, İzmir'in boşaltılması için protestolarda bulunulması, asayiş ve inzibatla ilgili bazı amirlerin değiştirilmesi, İngiliz Muhipler Cemiyetinin faaliyetlerine engel olunması, yabancılar tarafından satın alınmış gazetelerin yayınlarına son verilmesi, Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin güçlendirilmesi, milli mücadeleden yana olan memurların yerlerinde kalması, Batı Trakya göçmenleri için alınacak tedbirler, Acem-i Sadun Paşa ve mahiyetinin geçim gücünün artırılması gibi hususları kapsamaktadır.³³⁰

³²⁶ Akşin, **a.g.e.**, s. 40-41.

³²⁷ **Nutuk**, C.I, s. 335.

³²⁸ Baykal, **a.g.e.**, s. 25-26.

³²⁹ **Nutuk**, C.I, s.331; **Nutuk**, **Vesikalar**, Vesika No: 160.

³³⁰ **Nutuk**, C.I, s. 331-333.

Beşinci Protokol de gizli ve imzasızdır. Tevfik Paşa başkanlığında Barış Konferansına gidebilecek delegeler, uzmanlar ve diğer kişilerden oluşan heyeti kapsamaktadır. Protokole bağlanmasıyla birlikte hükümet bu konuda, ilkelere uymak koşuluyla serbest bulunacaktır.³³¹

Amasya Görüşmeleri'nin halkla ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi; devlet yönetim sorumluluğu kapsamında önem kazanmaktadır. Görüşme konuları; milli hudutlar; azınlıklara tanınacak haklar ve devletin ekonomik refahı hususlarını kapsamaktadır. Mülakat esnasında görüldüğü üzere; yasal devlet otoritesi olan İstanbul Hükümeti temsilcisi ile halkın iradesi çerçevesinde meşruluğunu kazanmış olan ulusal-merkezi otorite temsilcileri; her üç nokta da mutabık kalmışlardır. Ancak bu konuları millet iradesinin temsil edileceği Milli Meclis'in kabulüne sunmuşlardır. Dolayısıyla gelecekteki Türk Devleti'nin refahı, söz konusu temsilcilere göre millet iradesinin sağlanması temeline dayanmaktadır. Saptanan hedefler, gelecekteki devletin iç ve dış siyasi istikrarının sağlanmasına yöneliktir. Aynı zamanda halkın refahının nasıl düzenleneceği ile ilişkilidir. Mülakat esnasında neyin, nasıl yapılması veya yapılmaması gibi esaslar önerilmek suretiyle; aslında o an için adı konulmayan halkla ilişkilerin, bilgilendirme, yol gösterme, tutum ve davranışlara yön verme ve kısmi olarak da ideoloji gösterme gibi faaliyetleri uygulanmıştır. Bu hususların sağlanması neticesinde tasavvur edilen esas; milli iradenin tam olarak yansıdığı ve buna bağlı olarak meşru bir devlet yönetimidir.

Siyaset yönetim ilişkileri açısından Amasya Mülakatı değerlendirildiğinde; Osmanlı Devleti'nde, İstanbul Hükümet Merkezi ile Ulusal Merkezi Yönetim arasında otorite bakımından bir denge durumunun varlığı ortaya çıkmaktadır. Adeta devletin yönetimi ortaklaşa yapılmaktadır. Siyasal, diplomatik ve hukuki alanlarda taraflardan hiçbiri öbürünü yok saymamakta karşılıklı denge ve ödünlerle tercihlerini birleştirebildikleri durumlarda iradelerini kısmen de olsa geçerli kılabilmektedirler.

³³¹ Nutuk, C.I, s. 333.; Baykal, a.g.e., s.30.

İradelerini birleştiremedikleri durumda ise Ulusal Hareket iradesi ağır basmakta ve otoriteler arası denge ulusal hareketten yana kaymaktadır.³³²

Ulusal merkezi yönetimin en önemli avantajı 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren Anadolu'da kendiliğinden oluşan ulusal güç merkezlerini kendine doğru çekmesidir. Söz konusu yerel ve bölgesel ulusal güçler zaten buldukları bölgelerde meşruluklarını halk iradesi ile sağlamışlardır. Dolayısıyla bunların ARMHC bünyesinde toplanmaya başlaması ulusal merkezi yönetim için çok önemli bir destek sağlamaktadır. İstanbul Hükümetinin ise güvenceleri manda arayışlarında ve saltanatın devamından yana tutumlarından kaynaklanmaktadır. Ancak artık Anadolu da ulusal iradenin hâkimiyeti ve bunun sağladığı meşruluk başlamış aynı zamanda da batı kamuoyunda desteklenir hale gelmiştir. Ancak her iki otorite merkezinin hedefi Milli Meclis'in bir an önce oluşturulmasıdır.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi muhabiri Ruşen Eşref, 23-25 Ekim 1919 tarihlerinde Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'le mülakat yapmış ve bunu, 23, 25, 29 Ekim tarihlerinde gazetede yayınlamıştır. Özellikle girilen ulusal hareketin bir maceraperestlik olmadığı, İttihatçılık veya partilikle hiçbir ilişkisinin bulunmadığı konularında iç kamuoyunun aydınlatılması sağlanmıştır. Ulusal hareketin amacının; “*Bu güne kadar hakkından mahrum yaşatılan, varlığı dikkate alınmayan milletin, hayata, refaha layık bir güç olduğunu hükümete ve hükümetlere anlatmak olduğu...*” vurgulanmıştır. Dış kamuoyuna yönelik ise; “*Dünya milletimizin hayatına ya hürmet edip onun birlik ve bağımsızlığını tasdik edecek, ya da son topraklarımızı, son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra bütün bir milletin naaşı üstünde geri çevrilmiş istila hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır...*” şeklinde bir tehdit mesajı iletilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu mülakat sonunda, iç ve dış kamuoyuna yönelik olarak şu hususu dile getirmiştir:

“Biz mağlubiyetimizin bedelini çok ağır ödedik. Elimizden köyler, vilayetler değil, ülkeler alındı. Fakat lokmasını da ağızdan kapmak için bir milletin hayatına kıymak canice bir

³³² Tanör, **a.g.e.**, s. 259-260.

harekettir. Öldürölmek istenen bir adamın kendini son nefesine kadar cesaretle, mertlikle müdafaa etmesi ise tabii ve zaruridir."³³³

2.2.3. Sivas'ta Türk Kadınlarının Kamuoyu Oluşturma Etkinliği

Milli Mücadele Dönemi'nde Türk kadınları; milli iradenin sağlanmasında, Türk halkının bir bütün olarak mücadeleye inanması ve katılmasında önemli katkıda bulunmuşlardır.

Sivas'ta; Vali Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanımın başkanlığında toplanan ilk kadınlar kongresi, usulüne uygun olarak valilikten alınan izinle 28 Kasım 1919 günü yapılmıştır. Bir ilkokul binasında yapılan toplantıya Darüleytam müdürü Makbule Hanım ile kız öğretmen okulu öğrencilerinden Münire ve Asiye Hanımlar yaptıkları konuşmalarla toplantının önemini ve amacını anlatmış, vatanın kurtuluşu uğrunda kadınların da yapacağı yardımın maddi ve manevi önemi olduğunu belirtmişlerdir. Toplantı sonunda kadınlardan yardım toplanmıştır. Sivas'ın yurtsever kadınları hemen üzerlerindeki değerli eşyaları vermişlerdir. Bu yardımlar Kurtuluş Savaşı boyunca devam etmiştir. Bütün kadınlar evlerindeki dikiş makinelerini Darüleytam binasına getirmişler, cephelere yorgan, çamaşır ve diğer giyecek malzemeleri dikerek yetiştirmişlerdir.³³⁴ Ertesi gün hazırladıkları protesto telgraflarını İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilerine göndermişlerdir.

"Sivasın İslam kadınları bugün toplanarak bu telgrafname ile sizlere, milletlerin haklarını, cihanın barış ve kurtuluşunu sağlamak için savaştığını beyan etmiş olan İtilaf devletleri temsilcilerine hitap etmeye karar verdik. Resmi vazifenizden maada insanlığımızın, bu hitabımızı milletlerinize, devletlerinize ulaştırmayı garantiler ümidindeyiz. Bu güne kadar milletimizin durmayan feryatlarına rağmen medeni Avrupa, Amerika umumi efkârının vatanımızda vukua getirilmekte olan facialara önem vermedikleri anlaşılıyor. İnsanlık vicdanını sızlatan, binlerce yetim ve öksüzleri ağlatan şimdiki olaylardan bu medeniyet ve aydın milletler duygulanmak istemiyorlardı. Mütareke imzalandığı günden beri milletimiz hakkında reva görölen haksızlıklar, millet tarihinde pek az rastlanır dereceye geçmiştir. Çoğunluğu Türk ve İslam olan İzmir, Antalya, Adana, Maraş gibi vatanımızın en aziz kısımları işgal olunduktan başka ahd üzerine silahını bırakmış olan masum milletimizin boğazlanmaması, şeref ve

³³³ Özdemir, a.g.e., s. 268-287.

³³⁴ Goloğlu, **Sivas Kongresi**, Ek-17. (Asiye Ülker Hanım'dan aktarılan)

namusumuzun ayaklar altına alınmaması arzu ediliyor.! İzmir'e vahşi ve zalim Yunanlıların çıkarılmasıyla işgal sahasında kalmış olan kardeşlerimizin kurtarılması ve Yunan vahşetinden kaçmış ve bugün karlar ve çamurlar üzerinde aç ve sefil ölümler pençeleşmekte bulunan zavallı göçmenlerimizin yurtlarına dönmeleri bekleniyor. Hâlbuki çok yazık ki devletlerimizin, hepimizin gözünüzün önünde hala zalim Yunanlıların şiddetli taaruzlarını yaparak oradaki kardeşlerimizi imhaya çalıştıkları görülüyor. Fransızlar mütarekeden sonra Adana ve bölgesini adalet, hak ve insanlığa aykırı olarak işgal etmiş olmakla yetinmeyerek daha sonra da Maraş ve Urfa'da İngilizlerin tatbik ettikleri bir haksızlığı canlandırarak milletimize reva görülen tecavüzlerde fiilen medhalleri bulunduğunu gösterdiler. Günden güne artmakta olan haksızlıklar, zulümler karşısında biz İslam kadınları da son derece yeise uğradık. Erkeklerimizle bir safta mağlup vatanımızı, istiklalimizi, din ve namusumuzu korumak ve savunmak için her türlü fedakârlığı kabule ahd eylediğimizden, öyle umuyoruz ki Avrupa ve Amerika'nın medeni milletleri kendi tarihlerini de lekeleyerek bu büyük felakete sebep vermeden hak ve adaletin icaplarını süratle yerine getireceklerdir. Yine pek çok umuyoruz ki siz de şahsen bizim şu haklı feryatlarımızdan müteessir olarak bütün dünyaya hürriyet adalet vaad eden devletlerimize bu hakikatleri lazım olduğu gibi anlatacaksınız. İşte, bu ümitle saygılarımızı sunarak bir an evvel adil icraatınızı bekleriz”³³⁵

İtilaf Devletleri'nin işgalleri ve özellikle Yunanlıların sivillere uyguladıkları davranışlar karşısında, Sivaslı kadınlar duydukları nefreti bu telgrafta dile getirmişlerdir. Bu durum, kendi aralarında oluşturdukları sivil toplum örgütünün kamuoyu oluşturmak amaçlı bir faaliyeti şeklinde değerlendirmektedir. Halkla ilişkiler modelleri çerçevesinde telgraf değerlendirildiğinde; aktif savunma dönemi ve iki yönlü simetri olmayan model içinde kabul etmek mümkündür. Zira tutumları ve davranışları değiştirmeye, etkilemeye yönelik biçimde kaleme alınmıştır. Savaş dönemi propagandası tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte amaç; bir topluluğun düşüncelerini, duygularını, davranışlarını etki altına almak, onları istenen hedef doğrultusunda değiştirmektir. Burada da; İtilaf devletleri kamuoyları hedef kitle olarak seçilmiş ve karar verici organlar üzerinde etkili olmaları amaçlanmıştır. Tür olarak, beyaz propaganda çeşidine girmektedir. Çünkü açık bir şekilde, kendisini de tanıtmak isteyen kaynak tarafından (Sivaslı kadınlar) uygulanmaya çalışılmıştır. Üzerinde durulan ve iletilmek istenen olaylar da gerçektir.

Söz konusu propaganda faaliyetinin hedefine ulaştığı değerlendirilmektedir. En azından Yunanlılar hakkında daha önce bölgede tahkikat yapmış olan komisyonun raporlarında da telgrafta dile getirilen hususlar yer almaktadır. Ancak, henüz “İrade-i Milliye” gazetesinin yayın hayatına girerek ulusal hareketin kontrolündeki ikna faaliyetleri yeni başlamıştır. Bu tür faaliyetlerin etkin olabilmesi devamlılık gibi bir

³³⁵ B.T.T.D., Sayı 2, 1967.

özelliği de taşımasına bağlıdır. Sivaslı kadınların faaliyetini bireysel ama etkili bir başlangıcın eseri olarak kabul edip, değerlendirmek mümkündür.

2.2.4. Milli İradenin Yeniden Tesisi Gayretleri: Meclis-i Mebusan Seçimleri

Bilindiği üzere, 21 Aralık 1918 tarihinde Padişah Vahdeddin tarafından Meclis-i Mebusan, kapatılmıştır. Bu tarihten itibaren kurulan hükümetler ulusal bir meclis tarafından kontrol edilmediklerinden meşrulukları tartışmalı bir konudur. Meşruiyeti yeniden kazanabilmenin yolu ise millet iradesine dayalı bir Meclis-i Mebusan'ın kurulması, hükümetin bu meclis tarafından kontrol edilebilmesidir. Bu nedenle; Osmanlı Devletinin meşru olarak devamlılığını sağlayabilmek için, seçimlerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

Ali Rıza Paşa Hükümeti 9 Ekim 1919'da "Mebuslar Seçimine Mahsus Kararname"yi yayınlamış ve Osmanlı Devleti genel seçim ortamına girmiştir. İstanbul'da seçim hazırlıkları artmış, gazeteler bu konuda her gün değişik haberleri kendi görüşlerine göre yayınlanmaya başlamıştır.³³⁶

³³⁶ Tunaya, a.g.e., s. 32. (Türkiye'de Siyasal Gelişmeler); "Bizim düşünce ve kanaatimize göre Ferit Paşa kabinesinin çekilmesi iç siyasetinde uğradığı başarısızlıktan ileri gelmiştir. Yani, onu hükümetten düşüren sebepler, sadece bir takım dahili ahval ve hadiselerdir. Bunlar ise gerek Türk kamuoyunu, gerek Avrupa kamuoyunu bir müddettir ciddi surette işgal eden Anadolu'daki milli cereyanın, milletin fikir ve arzularına hiçbir şekilde uymayan zararlı ve hatta haince bir cereyan olarak telakki etmiş ve bu yüzden bu milli cereyanı tamamen ortadan kaldırmaya matuf bir siyaset izlemiştir. Halbuki, Padişah 20 Eylül tarihli beyannamesinde; bu milli cereyanın doğuşu sebebini İzmir'in işgali ile bunu takip eden feci vakalara ve Doğu Anadolu Vilayetleri hakkında çıkarılan şayia ve rivayetlerin halk efkârında husule getirdiği tesirler neticesine bağlayarak millete hükümetin ittifak ve itimat halinde bulunması lüzumunu belirtmişti. Şu halde Padişah; Anadolu'daki milli cereyanı mezur ve meşru görüyor, bunu temsil edenleri masum telakki ediyor ve hükümet ile millet arasında bir ahenk bulunmasını arzu ediyordu. Bugün Ali Rıza Paşa kabinesinden herkesin beklediği şey dahili siyasette her türlü ihtirasların önünü alarak ve ayrılığa asla meydan vermeyerek ahenkli olarak çalışmak siyasetidir. Ancak bu sayededir ki, kabine iç ve dış emniyet ve güvene layık olabilecektir." "Hükümet Anadolu ve milli hareketleri tamamen meşru ve vatanperverane bir hareket olduğunu bu suretle kabul ettikten ve hatta bu hareketlerin emel ve gayesinde kendisinin de hassaten müşterek olduğunu ilan eyledikten sonra hükümet ile milli hareket temsilcileri bir anlaşma sureti bulmakta ve bir ahenk sağlamakta herhangi bir güçlük kalmamış demektir." **İkdam Gazetesi**, aktaran Gökbilgin, a.g.e., C.II, s. 282-283.

Meclis-i Mebusan seçim ortamının yaşandığı dönemde İstanbul, çok çeşitli siyasal ihtirasların yaşandığı bir bölgedir. Otuz üç siyasi parti ve derneğin yanında, gizli veya açık faaliyette bulunan gayri siyasi teşekküller de mevcuttur. Çeşitli yayın organları kamuoyunu kısım kısım temsil etmektedir. Bunların hepsi 1919 seçimleriyle ilgilenmektedir. Hepsinin kafasında önemli bir soru vardır: “*Müdafaa-i Hukuk gerçekten samimi bir bağımsızlık mücadelesi midir? Yoksa İttihatçılığın yeniden doğuşu mudur?*”³³⁷ Özellikle Anadolu’daki seçim bölgelerinin çoğu ARMHC’nin denetiminde olduğu için, seçimlerle ilgili olarak cemiyetin tutumu önemlidir. Hükümet, İttihat ve Terakki mensuplarının meclise girmelerine karşı olduğu gibi, ulusalcıların da mecliste çoğunluğu teşkil etmesini istememektedir. Hürriyet ve İtilaf, seçim konusunda ilk harekete geçen partilerden biri olmuştur.³³⁸

Hürriyet ve İtilaf Partisi, Anadolu’da yapmış olduğu araştırmalara dayanarak, 9 ve 26 Ekim tarihlerinde Sadarete sunduğu dilekçelerde; “...*Altıyüz yıllık büyük bir devleti, bu günkü felaket çukuruna düşürmüş olan İttihat ve Terakki Komitesinin, İzmir facia ve taarruzlarına karşı vatani savunma hissi ile teşekkül eden Milli Kuvvetlerin şeklinden faydalanarak Anadolu’da Kuvayı Milliye adı altında ortaya çıkararak..*” yaptığı yolsuzlukları açıklamıştır. 10 Kasım 1919 tarihinde verdiği dilekçede ise; ağırlıklı olarak Anadolu’da meydana gelen yolsuzluklara, Milli Kongre’nin ARMHC yanlı çalışmalarına, Salih Paşa’nın Kuva-yı Milliye İstanbul sorumlusu Vasıf Bey’le birlikte Amasya’dan dönmesinin ARMHC ile mevcut hükümet arasında varılan anlaşmayı göstermesine, değindikten sonra seçimlere girmeme kararını şöyle açıklamıştır:

*“Bu durumda memlekette siyasi hayatın teminine imkan kalmadığına kanaat getiren ve Anadolu’da, Rumeli’nin her tarafında şubeleri olmak itibarıyla seçim işlerinde daha ziyade alakadar bulunan Hürriyet ve İtilaf Partisi, vaziyetin normal hale getirilmesini bekleyerek bu günkü seçimlere kesin olarak atılmayacağını esefle arz ve bu konuda mazur görülmesini istirham eyler...”*³³⁹

Şubelerini bu tarzda bir boykota ve hükümet üzerinde baskıya davet eden parti, birçok parti ve teşekkülü de kendisiyle birlikte harekete çağırmıştır. Buna karşın “*Teceddüt*

³³⁷ Tunaya, **a.g.e.**, s. 32-33.

³³⁸ Akşin, **a.g.e.**, C.II, s. 133-134.

³³⁹ Hamdi Atamer, “*Milli Mücadele Başlangıcında Hürriyet ve İtilaf Partisi*”, **B.T.T.D.**, 1972, Sayı 60.

*Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Milli Ahrar, Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası, Ahali İktisat Fırkası, Sulh ve Selamet Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Osmanlı Çiftçiler Cemiyeti, Mühendisler Cemiyeti ve Milli Kongre” gibi parti ve teşekküller seçime girme kararı almışlardır.*³⁴⁰

Heyet-i Temsiliye ise seçim çalışmalarıyla ilgili olarak, 29 Ekim 1919 tarihinde Amasya mülakatından dönen Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanmıştır. Aynı gün; Meclis-i Mebusan’ın toplanma yeri, toplantıdan sonra Heyet-i Temsiliye ve ulusal örgütlerin alacağı biçim ve çalışma yolu, Paris Barış Konferansı’nda olumlu ya da olumsuz karar verilmesi halinde bu duruma karşı nasıl davranılacağı gibi önemli kararlar almak üzere, 15., 20., 13., 12. Kolordu Kumandanları Sivas’a davet edilmiştir.³⁴¹

Mustafa Kemal Paşa Amasya Mülakatı’nda edindiği izlenimleri Heyet-i Temsiliye’ye özetle şu şekilde aktarmıştır:

*“Başta Sadrazam Rıza Paşa olmak üzere tamamının aciz, padişah nazarında bir mevki sahibi olmak isteyen zevattan oldukları, kısmen milli hareket hakkında lehte ve aleyhte kişilerden oluştuğu padişahın ilk fırsatta bu hükümeti değiştirerek yerine istibdatı sürdüreceği bir kabine getirmek istediğinin anlaşılması nedeniyle Milli Meclisin görevine başlamasına kadar Ali Rıza Paşa hükümetinin desteklenmesi gerekir.”*³⁴²

Genişletilmiş Heyeti Temsiliye toplantısı 16-29 Kasım 1919 tarihleri arasında, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile davet edilen komutanlar arasında yapılmış ve şu kararlar alınmıştır:

(1) Mebuslar Meclisinin toplanma yeri hakkında; Milli Meclisin İstanbul’da toplanması sakıncaları ve tehlikelerine rağmen; hükümet başka yerde toplanmasına razı olmamıştır. Bu yüzden İstanbul zorunlu olarak kabul edilmiş, ancak şu tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir:

“Bütün mebuslar durum hakkında aydınlatılarak her birinin görüşü alınmalıdır. Mebuslar İstanbul’a gitmeden, Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir ve Edirne gibi merkezlerde toplanarak, gerek İstanbul’da gerek dışarıda alınması gerekli tedbirleri ve kongrelerde

³⁴⁰ Tunaya, **a.g.e.**, s. 32-33.

³⁴¹ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No: 185.; Baykal, **a.g.e.**, s. 36.

³⁴² Baykal, **a.g.e.**, s. 36.

kararlaştırılan programın esaslarını savunacak bir grup oluşturulmasının sebeplerini görüşmelidirler.Cemiyetin kuruluşlarını hızla geliştirip genişletmeleri için bütün askeri üst makamlar hızla fiili aracılıkta bulunmalıdır. Bütün mülki amirlerden, milli kuruluşlara bağı kalacaklarına dair söz alınmalı ve kendilerinden milli kuruluşların gelişimine yardımcı olmaları istenmelidir.”³⁴³

(2) Milli Meclisin toplanmasından sonra Heyet-i Temsiliye'nin ve milli kuruluşların alacağı şekil ve çalışma tarzı hakkında alınan kararlar:

“-Milli Meclis toplandıktan sonra da, mebuslar tam bir güvenlik ve özgürlük içinde yasama görevlerini yapabildiklerini kesinlikle bildirinceye kadar, Heyet-i Temsiliye milli görevine devam edecektir.

- Bütün livalardan birer ve müstakil livalardan ikişer mebus deleğe seçilecek ve bunlar Heyet-i Temsiliye'nin istişarı üyeleri olarak Eskişehir yakınında Seyitgazi'de toplanacaklardır. Heyet-i Temsiliye de aynı yere gidecek ve hep birlikte Mebuslar Meclisindeki hareket tarzı görüşülüp kararlaştırılacaktır.

- Heyet-i Temsiliye, burada uygun şekilde kuvvetlendirilecek ve görevine devam edecek, öteki mebuslar İstanbul'a gideceklerdir.

- Mebuslar Meclisi kesin bir güvenlik içinde olduğunu bildirince Heyet-i Temsiliye, tüzükteki yetkilerine dayanarak, genel kongreyi toplantıya çağırarak, ARMHC'nin gelecekteki durumu için gereken kararı alacaklar.

- Genel kongrenin nerede yapılacağı ve toplanma şekli o günün şartlarına göre tespit edilecektir.”³⁴⁴

(3) Paris Barış Konferansı, Türk devleti aleyhine bir karar verirse ve bu karar gerek hükümet, gerekse Milli Meclis tarafından kabul ve tasdik edilirse, derhal uygun şekilde milletin düşüncesi alınarak tüzükte açıklanmış esaslara göre harekete geçilecektir.³⁴⁵ Çalışmalar esnasında mebuslara tebliğ edilmek üzere bir talimatname hazırlanmıştır.³⁴⁶ Bu talimatnamede; neden İstanbul'da toplanma zorunluluğu olduğu; dışarıda toplanmasının yaratacağı sakıncalar; hukuki koşullar; mebusların İstanbul'a gitmeden önce toplanıp, buluşarak belirtilen konuları müzakere etmeleri ve müzakere sonuçlarını Heyet-i Temsiliye'ye bildirmeleri talimatı verilmiştir. Hazırlanan talimatname halkla ilişkiler kapsamında değerlendirildiğinde; özellikle mebusların ulusal amaçlar kapsamında bilgilendirilmesi bakımından önemli bir belge olduğu değerlendirilmektedir.

³⁴³ Goloğlu, **Sivas Kongresi**, s. 218-219. İğdemir, **Heyet-i Temsiliye Tutanakları**, s. 38, 57, 74.

³⁴⁴ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 219.

³⁴⁵ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 220.; İğdemir, **a.g.e.**, s. 63, 81, 94, 127-135.

³⁴⁶ İğdemir, **a.g.e.**, EK III, s. 160-163.; Hayri Mutluçağ, “*Heyeti Temsiliye Üyeleri İle Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler*”, **B.T.T.D.**, 1973, Sayı 72.

Söz konusu dönemde Milli Meclis'in ve bu meclisi oluşturacak mebusların, ulusun kaderini belirlemeye yönelik bir özelliği vardır. Barış Konferansı sona ermek üzeredir ve Türk Devleti'nin geleceği hakkında karar verilecektir. Ayrıca millet iradesi devlet yönetimine yansıtılacaktır.

Talimatnamenin ilk maddesi incelendiğinde; Türk Devleti'ne yönelik tüm tehditleri; Milli İradenin önemi ve nihayetinde mebusların dolaylı olarak görevlerini kapsadığı görülmektedir. Öncelikle bu çerçevede mebuslar bilgilendirilmiştir. Tartışılacak hususlar bölümünde, Mebusan Meclisi'nde; “...Yurdun bütünlüğünü, devlet ve milletin bağımsızlığını kurtarmaktan ibaret olan amacımızı koruyup savunmak için, inançla kenetlenmiş azimli bir grup kurmak imkanlarının düşünülməsi...” bu görevi en iyi yapacak şekilde çözüm üretmeleri bu çözüm önerilerini bildirmeleri de belirtilmiştir.³⁴⁷

Mustafa Kemal Paşa, seçilen mebusların İstanbul'a gitmeden önce bazı konularda aydınlatılması için alınmış olan tedbirleri şu şekilde beyan etmektedir:

“...Hiç olmasa mebuslar İstanbul'un o zehirleyici muhitine, havasına girmeden evvel dışarısında birbiri ile görüşsünler, tanışsınlar ve birbiri ile fikir değiştirmesinde bulunarak aydınlanmış bulunsunlar. İşte bu maksatla Erzurum'da, Trabzon'da, Samsun'da hülasa muhtelif merkezlerde, Millet vekillerinin toplanması, muntaka muntaka İstanbul'a gidecek millet vekillerinden ve bundan fazla olarak da rica ettik. Ankara'ya mümkün olabilenler gelsinler fikir karşılaştırması yapalım. Bu tedbirlerden birincisi ve gerek ikincisi kısmen oldu. Buraya gelen milletvekilleri ile fikir karşılaştırması yapıldı. Bütün acı ihtimaller bahse konu oldu. Ve geleceğe ait bazı tedbirler de düşünüldü. Her şeyden evvel Millet Meclisi'nde bir grup vücuda getirmek şart olduğu anlaşılıyor. Çünkü milletvekillerinin umumi heyeti birbirine bağlı bir halde bulunmazsa hiçbir maksadın savunma ve korunmasının imkanı kalmazdı...”³⁴⁸

Meclis-i Mebusan seçimleri, 1908'de yayınlanarak kanunlaştırılan, 1876 tarihli “İntihab-ı Mebusan Kanunu Layihası” çerçevesinde yapılmıştır. Temel prensip, iki dereceli seçimdir. Bu prensibe göre seçim iki aşamada gerçekleştirilmektedir. Birinci aşamada seçme ve seçilme hakkına sahip tüm vatandaşlar bölgelerinde tespit edilen sayılara göre ikinci seçmenleri, onlar da milletvekillerini seçmektedirler. Seçim bölgeleri olarak liva ya da sancaklar kabul edilmiştir. Bu idari birim il ve ilçe arasında yer alan bir

³⁴⁷ İğdemir, **a.g.e.**, EK III, s. 160-163.; Mutluçağ, “Heyeti Temsiliye Üyeleri İle Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler” **a.g.m.**

³⁴⁸ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, s. 49.

yönetim birimidir. Yirmi beş yaşını geçen tüm erkek vatandaşlar seçme hakkına sahiptirler. Bu seçmenleri, kapsayan seçmen listeleri, her seçim yöresindeki bucak meclislerinin başkanlarının, dini liderlerin katıldığı bir komisyon tarafından hazırlanır; sonra da listeler, her ilçede oluşturulan “Heyet-i Teftişîye” adı verilen kurallar tarafından denetlenmektedir. Listeler belirli bir süre, herkesin izleyebileceği bir yerde askıya çıkarılmaktadır. Listelere yönelik itirazlar da gene belirli bir süre içinde ilçelerdeki “*Heyet-i Teftişîye*” kurullarına yapılmaktadır. Birinci seçmen hakkına sahip olanlar, ikinci seçmen de olabilmektedir. Seçimler bir günde tamalanmazsa, ertesi günde devam etmektedir. Genelde tüm ülke için geçerli bir seçim günü bulunmamaktadır. Bu nedenden dolayı da seçimlerin tamamlanması çoğu kere bir ya da iki ayı bulabilmektedir. Otuz yaşını bitiren tüm erkek vatandaşlar, eğer ikinci seçmen olabilme hakkına sahipse, milletvekili seçilme hakkına da sahip olabilmektedir. 1919 seçimleri de bu genel kurallar çerçevesinde, yaklaşık iki buçuk aylık bir sürede tamamlanmıştır.³⁴⁹

Seçimler esnasında Milli Kongre, partileri önce İstanbul aday listeleri üzerinde ortak bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Daha sonra da seçimlerin vilayetlerde tarafsızca yapılması hususunda Sivas'taki ARMHC Heyet-i Temsiliye'sine müracaata karar vermiştir. Bu müracaatında; resmen kurulu altmış kadar cemiyetin mümessilleri ile mebusan seçimi hakkında işbirliği yaptığı “*Milli Ahrar, Sulh ve Selameti Osmaniye, Ahali İktisat, Sosyalist Birliği*” gibi siyasi parti delegelerinden oluştuğunu bildirerek, meydana gelen şaiialar hakkında Heyet-i Temsiliye'nin dikkatini çekmeyi mukaddes bir vatan vazifesi sayarak 3 Kasım 1919 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır.³⁵⁰

Seçimlere; bağımsız adaylar, hiç bir örgüte bağlı olmayan ancak mazbata ile ilk seçmenleri seçebilme yetkisine sahip adaylar ile Teceddüt Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Milli Ahrar, Ahali İktisat Fırkası, Sulh ve Selamet Fırkası, Sosyalist Fırkası, Milli Kongre gibi fırka ve cemiyetler aday göstermişlerdir.³⁵¹ Seçimlerle ilgili olarak,

³⁴⁹ Goloğlu, **a.g.e.**, (Üçüncü Meşrutiyet), s. 47-49.

³⁵⁰ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 385-387.

³⁵¹ Tunaya, **a.g.e.**, s. 31-32.

Milli Kongre'nin Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği telgrafa, Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa 5 Kasım 1919'da cevap vermiştir.³⁵²

Seçim faaliyetleri Kasım ayının sonlarına doğru daha da etkinlik kazanmış, özellikle büyük partiler arasındaki ihtilaflar, milletin halen ihtiyacı olan huzur ve sükuna kavuşmasını zorlaştırmış, halkın aklını karıştırmıştır. Bu kapsamda 17 Kasım 1919 tarihli İrade-i Milliye gazetesinde; seçimlerin bir an evvel sıhhatli bir şekilde

³⁵² **İrade-i Milliye Gazetesi**,(10 Kasım 1919); **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, s. 126-128. "Adlarına imza koyduğumuz altmış dolayında cemiyetle Milli Ahrar, Sulh ve Selameti Osmaniye, Ahali İktisat ve Sosyalist Birliği Partilerine milletvekilleri seçiminde millet ve ülke geleceğini gerçekten kurtarmaya yönelik amaçlı çalışmalarından dolayı özellikle teşekkürlerimizi sunarız. Çeşitli söylentiler üzerine açıklamaya gerekli gördüğümüz görüşler, bizce çok fazla önemli görülmüştür. Bu gibi söylentilerin doğru olup olmadığını meydana çıkarmak güç oluyor. Çünkü sizinde sözde çiftçi derneği adı altında, İttihat ve Terakki'nin devamı olan Teceddüt Partisi'nin üyesini milletvekili yaptırmak için Eskişehir, İzmit, Kastamonu, Kütahya, Bursa, Trabzon, Erzurum, Sivas gibi yerlere birçok mektuplar ve daha da ötesi özel memurlar gönderdiğimiz ve bazı kişilere Teceddüt Partisi'nin aday listesini yolladığınız ve böylece milletin birliğini sağlamaya hizmet eden ARMHC'nin milli teşkilatını karıştırmaya ve bugün kendi dilimizle beğenmediğinizi belirttiğiniz bir kuruluş oluşmasına çalışmakta olduğunuz hakkında yakınmalar olmuştur. Milletin seçeceği milletvekillerinin ahlak ve gerekli özelliklere sahip olmalarını biz de pek çok istemekteyiz. Ancak bu konuda denenmiş kimseleri tamamen tanımadığımız içindir ki işi doğrudan doğruya milletin aklına ve vicdanının temizliğine bırakmayı gerekli bulduk. Böylece milletin seçeceği milletvekillerinden oluşan kurula ne içten ne de dışardan hiç kimsenin karşı çıkması hak ve yetkisi olamaz. Bazı milletvekili adaylarının, milli kuvvetlerden aldıkları etkilerle seçilmelerine sağlanmasına çalıştıkları görüşünün de doğrulanması gerekir. Temsil heyetinin de hiçbir yerde temsilci olmadığından, bu konudaki bilgileriniz doğru değildir. Bu haberi verenlerin amacı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olan herhangi bir kişinin, ya da kişilerin milletvekili seçimlerinde yasal olarak kendilerine verilmiş hakkı, ya da görevi, her milletin bir yurttaşı gibi kullanmakta olmaları ise çok doğaldır. Milletvekillerinin seçimi konusundaki bildirgenizin verdiği güvenin doğruluğu ve gerçekleşmesi için, bizden birtakım işlerin yapılması bekleniyorsa, bundan mazeretli olduğumuzu arza sizden müsaadenizi rica ederiz. Çünkü önerimizi uygulamak için seçimlere fiili olarak müdahale etmek lazımdır. Halbuki cemiyetimiz bir siyasi parti olmayıp, bütün partilerin düşüncelerine saygılı, ancak belli amaçlar için milletin birliğini sağlamaya yönelik olduğundan, seçimlere özellikle fiili müdahale durumunda bir tarafı tutmayı ve diğer tarafa karşı çıkmayı kabul etmek gerekecektir ki bu da cemiyetin amacına aykırıdır. Bugünkü hükümet bile cemiyetimizin milletvekili seçimine karışmasında doğruluk görerek, bu konuyu hepimizden istemiş ve o yolda üstlenilmiş olması da cemiyetimizi bir kere daha engellemiş bulunuyor. Bu sebeple milletvekillerinin şöyle ya da böyle seçilerek meydana gelecek Meclis-i Mebusan'ın, şunun ya da bunun hoşuna gidip gitmeyeceğinden dolayı cemiyetimiz hiçbir zaman sorumluluk kabul etmez. Milletvekili seçiminde milleti aydınlatmak için bütün politik partilere çalışma alanı açıktır. Böyle bir meşru çalışmayı önlemeye kalkışanlar olursa, bu bilgiler hakkında hükümeti yasal gerekleri uygulamaktan kimse alıkoymaz. Cemiyetimiz adına yasalara aykırı hareketler ve müdahalelerde bulunanlar var ise, bu gibilerin nerede ve ne türlü yasalara aykırı hareketlerde bulduklarının madde belirterek bildirilmesi durumunda, cemiyetimizce gerekli önlemlerin alınmasında gecikilmeyeceğine güven duyulmalıdır. Bununla birlikte telgrafınız ile birlikte sunulan cevabımızın içeriğinin herkesçe bilinmesi, düşüncelerin aydınlığa kavuşmasını sağlayacağından, her ikisinin İstanbul basınına verilmesini rica eder ve bizim de burada yayınlayacağımız arz olunur efendim. ARMHC Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal"

sonuçlanabilmesi amacıyla kamuoyunu etkilemeye yönelik “*Fırka Zihniyetleri*” başlığını taşıyan bir makale yer almıştır.³⁵³

Bu makaleden de anlaşılacağı üzere, Heyet-i Temsiliye, milli iradenin bir an önce oluşmasına gayret ederken; İstanbul'da bazı parti merkezleri başta Hürriyet ve İtilaf Partisi olmak üzere hala geçmişe dönük ihtirasları, Türk milletinin ruhuna uymayan yabancı ülke parti programları çerçevesinde oluşan görüşleri ve arka planda Saray ve Damat Ferit'in de etkisiyle; Milli Teşkilatı yıpratmaya çalışmıştır. Milli Kongre ise bir yandan Milli Teşkilat yönünde görülmeye gayret ederken, diğer yandan sözde aydınların etkisi altında İstanbul'da ki partilerin programlarını bir çatı altında birleştirmeye çalışmıştır. Bu durum her iki tarafa da yarar sağlamamış, Türk Devleti'nin içinde bulunduğu bağımsızlık ve hürriyet mücadelesiyle bağdaşmamıştır. Dolayısıyla Türk Devleti'ne hizmet etmeye çalışırken, ulusal hareketin fikir ve eylemlerine ters düşmüştür.

Kasım ayı sonlarına doğru, İstanbul'da daha birinci kademe seçimleri yapılmadan; Sivas'ta seçimler büyük bir özveri ve düzenle gerçekleşmiştir. Seçim sonuçları açıklanmıştır. Bazı vilayetlerde ise; seçilenler arasında İttihat ve Terakki'nin

³⁵³ **İrade-i Milliye** , (17 Kasım 1919) “*Seçim mücadelesi içindeki partilerin saçma muhtelif fikirleri farklı cereyanlar yaratmaktadır. Bizi yaralayan ise milleti milli teşkilattan ayırmak için atılan iftiraflar ve boş gayretlerdir. Geçmişteki sakin devirlere ulaşmaya yönelik ıslahat programlarını oluşturmaya dayanan fikirler; bir vatan endişesi olduğunu ve bunun Anadolu'da doğduğunu kabul etmek istemiyorlar. Bu memlekette bunların yeri yoktur. Anadolu'daki teşkilatlarımız hakkında biraz bilgi sahibi olan partilerin bazı istisnalar dışında tamamı Milli Teşkilata taraftardır. Bugün için sadece memleketin bağımsızlık ve bütünlüğünü sağlamayı çalışan Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti ile beraberdirler. Ancak İstanbul'da, Anadolu'nun birliğini kabul etmek istemeyerek hala bir çok vatanperver üyesinin parti ihtiraslarına alet olabileceğini sanan ve onların destekçisi olup yaygara çıkarma hakkını kendisinde gören yoz zevat, yanlış ve hakikata aykırı yayınlar yapmaya devam etmektedir. Milli teşkilatın hedefi olan millet ve vatanın kurtuluşu esasını, partilerinin ihtiraslarına ve kendi görüşlerine feda ederek; memlekete ve vicdanına karşı ağır mesuliyetler altına girmek istemeyenler; mensup oldukları partilerin milli emellere, Anadolu'nun kurtuluşu fikri ve emeline uygun fikir ve hareketlerine iştirak etmediklerini yayın ve ilana nihayet mecbur olacaklar zannediyorum. Bu takdirde Anadolu'daki parti teşkilatının, milli emel ve vatan endişesinden uzak, mukaddes kurtuluşu karşısında ne mahiyette olduğu bütün cihan nazarında tayin edilecek ve nefislerinde Anadolu'ya gelerek bir parti teşkilatında yetkili durumda olan ve sadece menfaatlerine uygun hareket ettiklerine şüphe olmayan beş on kişinin ne kadar zavallı bir maksatta kaldıkları anlaşılacaktır. Konya'dan çekilen ve İstanbul gazetelerinde ilan edilen telgraf bunun başladığını gösteren en güzel bir örnektir. Ne kadar yazık ki memleketimizde en basit ve en gerçek hakikatlerin bile İstanbul muhitine kabul ettirilmesi, Anadolu için gerekli bir hareketi doğruluyor. Seçim kararnamesinden beri yirmi gün geçtiği halde henüz çok az yerde seçimlerin yaşandığı ve sorumluların ağır hareket ettikleri görülmektedir. Seçimlerin bir an evvel yayılması için biraz daha gayret gösterilmesi gerekir.*”

temiz ve lekesiz kalmış insanları seçimleri kazanmışlardır. Buna haklı bir sebep de gösterilemeyeceğini savunan Mustafa Kemal Paşa, fikirlerindeki isabeti bir kere daha ispatlamıştır. Kamuoyu da artık bu durumu benimsemiş, Milli Meclis'in kısmen ittifakçılardan, kısmen de tarafsızlardan oluşacağı Kasım ayı sonlarına doğru elde edilen sonuçlardan anlaşılmıştır. Bunun yanında, bazı seçim bölgelerinden gelen haberler İstanbul'da endişeler yaratmıştır. Anadolu'dan Milli Meclis'e gönderilmeye hazırlanan bazı mebusların, Meclis-i Mebusan'da devleti temsil edemeyeceği, özellikle yabancılara karşı etkili olamayacakları düşüncesi hâkim bir durum almaya başlamıştır. İstanbul'da bile adaylar konusunda Milli Kongre partiler arası anlaşmaya ve bir karara varamamıştır. Bunun üzerine, 25 Kasım 1919'da Milli Kongre kamuoyunu aydınlatmak amacıyla bir tebliğ yayınlamıştır.³⁵⁴ İleri Gazetesi'nde bu tebliğ şu şekilde değerlendirilmiştir:

"Gazetelerde yayınlanan listelerde tereddütler hasil olup, tartışmaların büyüdüğü, seçimlerin çıkmaza girdiğini gören her fırkanın bağımsız hareket etme meyili gösterdiği belirtildikten sonra;

*"...Her fırkanın yalnız pek basit bir kayıt ile genel merkezinde kendi kendisine çalışması milli kongre mesaisinin artık sona ermiş bulunduğunu gösteriyor. Fırkaya mensup bir zattan almış olduğumuz malumatla bu fikir oluşmaktadır. Bu zat bundan sonra mebus namzeti tespitinin Milli Kongre'de müteheddiden değil fırkalarda ve ayrı olarak vuku bulacağı fikir ve kanaatini beslemektedir."*³⁵⁵

Kasım ayı sonu itibarıyla, Meclis-i Mebusan seçimleri için; İstanbul'daki partiler ile Anadolu'daki Milli Teşkilat'ın çalışmaları gözönüne alınarak değerlendirildiğinde karşımıza şu durum çıkmaktadır:

Anadolu'da; ARMHC Heyet-i Temsiliyesi ve Anadolu'da diğer ulusal kongreler ve dernekler; milli iradenin tesis edilerek bir an evvel Milli Meclis'in oluşturulması için gayret göstermiştir. İstanbul'da ise ulusal kurtuluş mücadelesi henüz tam olarak algılanamadığından, kısır tartışmalar devam etmiştir. Özellikle yeni ve küçük partiler olaya, bağnazca ve parti çıkarları açısından yaklaşmıştır. Anadolu'dan başlayan ve düzenli bir şekilde gelişen ulusal mücadele örgütleri ile ilişki kuramamışlardır. Aksine zaman zaman Anadolu ulusal hareketi ile de ters düşen davranışlara girişmişlerdir. Bu

³⁵⁴ Gökbilgin, **a.g.e.**, C.II, s. 393-396.

³⁵⁵ **İleri Gazetesi'**nden aktaran, Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 188.

durum ise milli birlik ve beraberliğin bir an evvel oluşmasını engellemiştir. Söz konusu gelişmeler; Osmanlı Devleti üzerindeki tasarılarını gerçekleştirmeye çalışan İtilaf devletlerinin ve hatta desteğini bir yerde bunlardan alan bazı hükümet mensuplarının işine gelmiştir.

19 Aralık 1919 tarihli gazetelerde İstanbul seçimlerinin sonuçları yayınlanmıştır. İstanbul seçiminin en büyük özelliği, çeşitli parti ve bağımsız adayların yanında; bir işçinin ilk defa olarak Meclis-i Mebusan'a girmiş olmasıdır. Bu kişi Zeytinburnu fişek fabrikalarında çalışan usta Numan Efendi'dir.³⁵⁶

Seçimleri, çoğunlukla Anadolu ve Rumeli Müdafaaa-i Hukuk Cemiyeti kazanmıştır. Bunlarla birlikte seçime yalnız İstanbul'dan girmiş olan Milli Türk, Osmanlı Mesai Fırkalarının birer adayı, Anadolu'dan katılmış olan Osmanlı Çiftçiler Derneği, Teceddüt ve Milli Türk Fırkalarının bazı adayları seçilmişlerdir. Her ne kadar Hürriyet ve İtilaf mensubu yirmi kişinin Anadolu'dan seçildikleri söylenmişse de haberin aslı çıkmamıştır. Bunun üzerine Hürriyet ve İtilaf taraftarı basın şiddetli bir muhalefete geçmiş ve seçim üzerindeki şiddetli baskıdan bahseden yayınlar yapmıştır. Diğer önemli neticelerden biri de, bu seçimi müteakip kurulmuş olan siyasi parti ve teşekküllerin birçoğu ortadan kaybolmuşlardır.³⁵⁷

Seçim çevreleri; İstanbul ve taşra vilayetleri olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. İstanbul, resmi sıfatı ile Müdafaa-i Hukuk'un en önemli rakibidir. Fakat Karakol teşkilatının gayret ve çalışmaları ile seçilmiş olanların önemli bir kısmı Anadolu hareketini destekleyen kişiler olmuştur. Bu sonuçlar, Padişah ve Hürriyet ve İtilaf taraftarlarıyla İtilaf devletlerinin temsilcilerini önemli ölçüde endişelendirmiştir. Anadolu'daki neticeler de merakla beklenmiştir. İşgal altındaki yerlerde seçimin yapılma koşulları önem arz etmiştir. Heyet-i Temsiliye, İstanbul hükümetine bu amaçla tedbir almasını istemişse de, hükümet çaresiz kalmıştır. Bununla beraber işgal altındaki

³⁵⁶ Akşin, **a.g.e.**, C.II, s. 183-186.

³⁵⁷ Tunaya, **a.g.e.**, s. 34-35.

çevreler Türk vatanından ayrılmayacaklarını ispat için Meclis-i Mebusan'a vekillerini gönderebilmek amacıyla her yola başvurmuşlardır.³⁵⁸

1919 yılında yapılan Meclis-i Mebusan seçimleri; Ulusal Kurtuluş Savaşı öncesinde; “*vatanın istiklalini milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” prensibiyle yola çıkan ulusal hareketin, tüm ülke halkını siyasal katılıma iştirak ettirmesidir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi yapmış olduğu kongrelerde alınan kararlara dayanarak, İstanbul hükümetini seçime razı etmiştir. Bu kararları ısrarla savunmuş, seçime ağırlığını koymuş ve nihayetinde millet iradesinin üstünlüğünü sağlamıştır. Böylece oluşan Milli Meclis, milli hâkimiyet prensibi bağlamında, Türk milletinin geleceğine yön verme yetkisine sahip olmuştur.

Yaklaşık olarak 2-3 aylık seçim sürecinde; Müdafaa-i Hukuk görüşü; Anadolu ve İstanbul'un bütün halk sınıfları arasında; çıkar ve baskı gruplarında; örgütlü ve örgütsüz halk kesimlerinde kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır. Bu bağlamda sürdürülen seçim kampanyası, söz konusu tartışma ortamının en önemli yaratıcısıdır. Seçim kampanyası sayesinde; ARMHC beyannamesi ve ilkeleri çerçevesinde, Türk halkının kurtuluşu için düşünülen çareler, İstanbul'daki aydın kesim tarafından da anlaşılmıştır.

Öncelik İstanbul basınında olmak üzere, tüm gazeteler seçim kampanyasını yakından takip etmiştir. Anadolu hareketi karşıtı basın ellerine geçen en küçük fırsatı kullanarak seçim kampanyasını baltalamaya çalışmıştır. Karşı propaganda kampanyasının ana teması “*ittihatçılığın yeniden dirileceği*” hususu olmuştur. Müdafaa-i Hukuk da ağırlıklı olarak kendi kontrolündeki İrade-i Milliye ve Anadolu basınına etkin olarak kullanmıştır. Heyet-i Temsiliye seçime yönelik herhangi bir baskı oluşmaması için her türlü gayreti göstermiştir. Bu amaçla basın imkanını kullanırken, kurtuluş için üretilen çareleri geniş halk kitlelerine aktarma, halkı aydınlatma, ulusal örgüte ve örgüt yöneticilerine güven sağlama, katılımı teşvik gibi hakla ilişkiler faaliyetlerini planlı olarak uygulamıştır. Neticede 1919 seçimleri, Milli Mücadele güçlerinin, milli iradeyi sağlama amaçlı girişimleri ile gerçekleşmiştir. Bu seçimler; Milli Mücadele'de alınan

³⁵⁸ Tunaya, **a.g.e.**, s. 34-35.

kararlara büyük halk kitlelerinin siyasal katılımını sağlama yolunda en önemli adım olmuştur.

2.3. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya Gelişi ve İstanbul'da Durum

İstanbul'da seçim sonuçlarının açıklanmaya başladığı günlerde, 18 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyeleri Sivas'tan ayrılmıştır. Heyet, Kayseri, Mucur, Hacıbektaş, Kırşehir, Kaman yolunu takiben 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya ulaşmış, Ziraat Mektebine yerleşmiştir.³⁵⁹ Heyetin Ankara'ya gelişi şu açık bildiriyle her yere duyurulmuştur:

“Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya gitmek üzere yola çıkan Heyet-i Temsiliye, bütün yol boyunca ve Ankara'da, büyük ulusumuzun sıcak ve içten yurtseverlik gösterileri içinde bugün buraya geldi. Ulusumuzun gösterdiği birlik ve azim, ülkemizin geleceğini güven altına alma konusundaki inancı sarsılmaz bir biçimde destekleyecek niteliktedir. Şimdilik Heyet-i Temsiliye merkezi Ankara'da dır. Saygılarımızı sunarız efendim. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal.”³⁶⁰

2.3.1. Ulusal Hareketin Yeni İletişim Vasıtası: Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

1919 seçim sürecinde yoğun bir şekilde faaliyet gösteren İstanbul gazetelerinden Alemdar ve Peyam-ı Sabah, yeni teşkil edilmekte olan Mebusan Meclisi aleyhinde faaliyetlerini artırmışlardır. Hürriyet ve İtilaf taraftarı olan diğer basın organlarıyla birlikte şiddetli bir şekilde muhalefet yapmaya başlamışlardır.³⁶¹ Mustafa Kemal Paşa, İrade-i Milliye Gazetesini Ankara'ya getirmek istemiştir. Ancak Sivaslılar, bunun Ulusal Bağımsızlık Savaşını anlatan canlı bir anıt olarak kalmasını isteyince, İrade-i Milliye'nin Sivas'ta yayın hayatına devam etmesi daha uygun görülmüştür.³⁶²

³⁵⁹ Sarıhan, **a.g.e.**, C.II, s. 282-295.

³⁶⁰ **Nutuk**, C.I, s. 445.

³⁶¹ Aydın Keleşoğlu, **İhanet Basını**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010, s. 296-304.

³⁶² Yücel Özkaya, **Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın**, A.A.M. Yayını, Ankara, 2007, s.66.

Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye, hem muhalif basın organlarının menfi propagandalarını önlemek, hem de ulusal direniş hareketinin kamuoyu desteğini arttırmak amacıyla, 10 Ocak 1920'de Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ni yayın hayatına başlatmıştır. Gazetenin çıkarılması amacıyla Recep Zühtü adında bir yedek subay görevlendirilmiştir. Ankara'nın tek baskı makinesi olan vilayetteki matbaa bu işe tahsis edilmiştir. Gazetenin hedefi; “*Milletin iradesini hakim kılmak*” olarak belirlenmiştir.³⁶³

Hakimiyet-i Milliye'nin çıkış sebebi ve adının neden bu şekilde konulduğu şöyle açıklanmıştır:

*“Bugünden itibaren mevki-i intişara çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfi olarak vermedik. Gazetemizin ismi aynı zamanda takip edeceği tarihi mücadelenin nev'idir. Şu halde diyebiliriz ki, Hakimiyet-i Millinin mesleği, milletin müdafaa-i hakimiyeti olacaktır. İşte Kuva-yı Milliye, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı bu ihtiyacın doğması ve bu ahval ve hadisatın netice-i tabiyesidir. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi de bu hadisattan doğuyor.”*³⁶⁴

Gazetenin ilk sayısında Mustafa Kemal Paşa tarafından dikte ettirilen şu sözler yer almıştır:

*“Hakimiyet-i Milliye üç büyük dayanak tanır; zeka, kültür ve hürriyet. Ulusun egemenliği ne sermayelerin, ne içi boş politikaların ne kinlerin, çıkarların ve ikballerin ne de geçici heveslerin oyuncağı olur. Ulus özgün ve bağımsız olmaya muhtaçtır. Egemenliği bunun için kullanacaktır. Gazetemizin gayesi ulusun bu ihtiyacını karşılamaktır.”*³⁶⁵

Mustafa Kemal Paşa, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin çıkarılışı hakkında ilk bilgiyi Kazım Karabekir Paşa'ya şu telgrafla bildirmiştir: “*İstanbul basınının vatansız kesimine karşı Müdafaa-i Hukuk Merkez heyetlerinden etkili beyanlarda bulunmaktadır. Burada Hakimiyet-i Milliye adında bir gazete çıkarıyoruz. Görünüş olarak özel bir gazete durumundadır. Yazıları Heyet-i Temsiliyemiz tarafından verilmektedir...*”³⁶⁶

Gazetenin ilk sayısında yayın kurulu imzalı yazıda; Türkiye'nin son durumuna değinilmiş, yapılan hainlikler anlatılmıştır. Kuva-yı Milliye ile ARMHC'nin doğmasının

³⁶³ Öztoprak, a.g.e., s. XIX.

³⁶⁴ **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 10 Ocak 1920, Sayı 1'den aktaran, Coşar, a.g.e., s. 125.

³⁶⁵ **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 10 Ocak 1920, Sayı 1'den aktaran, Coşar, a.g.e., s. 125.

³⁶⁶ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, No: 160, s. 178.

gelişen bu koşullardan kaynaklandığı açıklanmıştır. Milletin artık uyandığı, hür ve bağımsız yaşama azminde, ilerlemeye muhtaç olduğu, gazetenin de bu amaca hizmet edeceği belirtilmiştir. Yeni Türkiye'nin yolunu belirleyen gazetenin başyazılarının birçoğunda imza yoktur. Yazıların üslubundan ve konuyla ilgili hatıralardan bunların Mustafa Kemal Paşa'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle altında tek yıldız olan yazıların Mustafa Kemal Paşa tarafından yazıldığı ileri sürülmektedir.³⁶⁷

Mustafa Kemal Paşa, gazetenin yaşatılması için gerekli mali desteği sağlamak amacıyla, 11 Ocak 1920'de ARMHC merkez heyetlerine şu tamimi yollamıştır:

“ARMHC meslek ve programı dahilinde ve Heyet-i Temsiliye'nin nezareti altında, Ankara'da haftada iki defa neşredilmeye başlayan Hakimiyet-i Milliye gazetesinin ilk nüshasından miktarı kafi posta ile gönderilmiştir. Seneliği üçyüz, altı aylığı yüzaltmış kuruştan abone kaydedileceklerin abone bedellerinin Ziraat Bankası vasıtasıyla irsali ve bu bapta delalet ve teşvikat icrası bilhassa rica olunur. Mustafa Kemal”³⁶⁸

Halkla İlişkiler çalışmalarında hedef kitleye iletilen mesajların yer aldığı ve etkili olarak kullanıldığında çok önemli bir vasıta olan basın özellikle ulusal direniş hareketi tarafından kullanılmıştır. Anadolu Ajansı'nın da kuruluşuyla birlikte bu durum daha fazla önem kazanmıştır. (EK-9 Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ve Çalışanları)

2.3.2. Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Faaliyetleri; Misak-ı Milli'nin Kabulü

Heyet-i Temsiliye'nin genişletilmiş toplantısında, alınan karar ve bu çerçevede hazırlanan “Mebuslara Tebliğ Edilmek Üzere Hazırlanan Talimatname”de belirtilen; *“...Hiç olmazsa mebuslar İstanbul'un o zehirleyici muhitine havasına girmeden evvel dışarısında birbiri ile görüşsünler, tanışsınlar ve birbiri ile fikir değiştirmesinde bulunarak aydınlanmış olsunlar...”*³⁶⁹ tasarısına uygun olarak; İstanbul'da Mebusan

³⁶⁷ Özkaya, a.g.e., s. 68.

³⁶⁸ Coşar, a.g.e., s. 125-126.

³⁶⁹ **Talimatname; Madde 1:** “İstanbul, İtilaf devletleri işgali altındadır. Şehrin güvenlik teşkilatı yabancıların elindedir. Rumların gizli polis ve ihtilal teşkilatı faaliyet göstermektedir. Hükümetin İstanbul'da eli kolu bağlıdır. İtilaf devletlerinin Mebusan Meclisi'ni basmaları, üyelerini tutuklamalarını ve sürgüne göndermeleri ihtimali göz önünde bulundurulmaktadır. Seçimlere katılmamış olan Hristiyan

Meclisi'ne katılmak üzere bölgelerinden hareket eden mebuslar birer ikişer Ankara'ya gelmeye başlamıştır. Tek tek veya küçük gruplar halinde gelip giden bu kişilere, Mustafa Kemal Paşa tarafından bilgilendirme ve aydınlatma toplantıları düzenlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu toplantıların amacını, 24 Nisan 1920 tarihli, meclisteki söylevinde şu şekilde belirtmiştir:

*"...Buraya gelen milletvekilleri ile fikir karşılaştırılması yapıldı. Ve geleceğe ait bazı tedbirler de düşünüldü. Herşeyden evvel millet meclisinde bir grup vücuda getirmek şart olduğu anlaşılıyor. Çünkü millet vekillerinin umumi heyeti birbirine bağlı bir halde bulunmazsa hiçbir maksadın savunma ve korunmasının imkânı kalmazdı."*³⁷⁰

Ankara'daki görüşmeler esnasında öncelikle moral kuvvetinin yükseltilmesi üzerinde durulmuştur. Bunun için de devletin içinde bulunduğu iç ve dış durum detaylarıyla açıklanmıştır. Meclisin İstanbul'da toplanmasına karar verilirken üzerinde durulan faydalı ve sakıncalı oluşumlar mebuslara aktarılmıştır. Mebusan Meclisi'nde, yurdun bütünlüğünü, devlet ve milletin bağımsızlığını kurtarmaktan ibaret olan amaçları koruyup savunmak için, inançla kenetlenmiş bir grubun kurulması üzerinde durulmuştur. Yeni seçilen mebuslar Meclis-i Mebusan'daki hareket tarzları hakkında yeterli bilgi sahibi olmuşlardır. Ayrıca; Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlar ve beyannameler; ARMHC'nin Nizamnamesi gibi; Müdafaa-i Hukuk'un temel prensipleri hakkında bilgilendirilmişlerdir.³⁷¹

Bu faaliyeti; halkla ilişkiler amaç ve esasları açısından değerlendirdiğimizde planlı, bilinçli bir "Halkla İlişkiler Kampanyası"nın profesyonelce düzenlendiğini görmek mümkündür. Öncelikle yapılan faaliyet planlıdır. Bu planlama, mebuslar için hazırlanan talimatta, yer, zaman, uygulama gibi esaslar belirlenerek açıklanmıştır. Faaliyetin amacı; yönetimin (Heyeti Temsiliye, ARMHC, Müdafaa-i Hukuk) izlemekte olduğu politikanın mebuslara benimsetilmesidir. Aynı zamanda benimseyecekleri esasları Meclisi Mebusan'da uygulamak durumundadırlar. Faaliyet esnasında uygulanan

unsurların ve onlara ayak uyduran İngiliz Dostlarının ve Nigehban Cemiyetlerinin düşmanların emellerini destekleyerek, her türlü fenalığa girişebilecekleri akla getirilmelidir. Bu nedenlerle Milli Meclis'in İstanbul'da toplanması, meclisten beklenen ciddi ve tarihi görevini yerine getirmesini engelleyecek tehditlerin ihtiva eder. Üstelik Milli Meclis, devlet ve millet bağımsızlığının sembolü olduğundan ona vurulacak herhangi bir darbe bağımsızlığımızı derinden yaralayacaktır. (HT Tutanaklar; EK-3)

³⁷⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, s. 49.

³⁷¹ Nutuk, C.I, s. 451-459.

yöntemde; mebuslarla dürüst ve sağlam bağlar kurulmaya çalışılmış; Müdafaa-i Hukuk temel prensibine uygun inançla eyleme sevk edilmişlerdir. Mebuslarla bire bir veya küçük gruplar halinde iletişim kurulmuş, onların da görüşleri samimi olarak dinlenmiştir. Hatta samimi tartışmalar için hazırlanan talimatla yol gösterilmiştir. Yönetimin amacı; *“millet iradesinin devlet yönetiminde hakim kılınmasıdır.”* Bunun karşılıklı olarak aktarılması sağlanmıştır. Heyet-i Temsiliye'nin, hedef kitlesi olan mebuslarla kurduğu iletişim; karşılıklı uzlaşma ve bu uzlaşmanın devamlılığını sağlamaya yöneliktir. Meclis-i Mebusan'ın çalışmaları esnasında, Heyeti Temsiliye'nin sağladığı iletişimin devamlılığı karşılıklı telgraf mesajlarıyla sürdürülmüştür. Heyeti Temsiliye ile mebusların ilişkisi tamamen karşılıklı iyi niyet esaslarında geçmiş; hem aydınlatılmaları hem de gelecekteki faaliyetleri yönlendirilmiştir. Yani, Meclis-i Mebusan'a yeni seçilen milletvekilleri *hedef kitle*; Heyeti Temsiliye *kurum/kaynak*; Heyet-i Temsiliye'nin Tüzüğü, *kurum temel politikası*; mebuslar için hazırlanan talimat *“Halkla İlişkiler Faaliyet Planı”* olarak ele alındığında; bu dönemde yaşanan faaliyet planlı bir *“Halkla İlişkiler Kampanyası”* şeklinde değerlendirilmektedir.

1919 seçimleriyle belirlenen yeni mebuslara, Heyeti Temsiliye tarafından yöneltelen öncelikli hususlar; *“Yurdun bütünlüğünü devlet ve milletin bağımsızlığını kurtarmak”* temel amacının savunulmasıdır. Ulusal direniş hareketi; Amasya, Erzurum, Sivas kararlarında bunu açık olarak; *“Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.”* şeklinde ortaya koymuştur. Bu hedeften hareketle millet iradesinin tam olarak temsil edileceği Milli Meclis'in biran evvel toplanması ve devlet yönetiminde etkili ve yetkili olması amaçlanmıştır. Bunun için mevcut hükümet üzerinde baskı da kurularak seçimler yaptırılmıştır. Şimdi bu mebuslara düşen görev devlet sorumluluk kavramını yerine getirecek şekilde teşkilatlanmak ve öncelikle yönetim/hükümet üzerinde etkili olmaktır. Bu sayede Milli Hakimiyet esasına dayalı olarak; halkın haklarını, bağımsızlığını sağlama bağlamında siyaset yapımına katılacaklardır. Bunu yaparken dönemin koşullarına uygun halkla ilişkiler faaliyetlerini de uygulamak suretiyle; mevcut hükümetin siyasetine yön vereceklerdir. Hükümet üzerinde; İstanbul siyasi ortamının yarattığı baskıyı, İtilaf devletlerinin çıkarları doğrultusunda yarattığı iktidarsızlık/otoritesizlik durumunu ortadan kaldırmaya çalışacaklardır. Kendilerine

bunu gerçekleştirebilmek amacıyla bir grup oluşturmaları ve böylece milli kuvvetlere dayanmış olduklarını gösterme hususu telkin edilmiştir. Dolayısıyla bu mebuslar, milletin kuvvetine dayandıklarını gösterebilme yeteneğine kavuşmuş olacaklardır. Belirtilen bu hususları gerçekleştirebilmek ise dönemin İstanbul siyaset ortamında çok güçtür. Ancak Müdafaa-i Hukuk düşünce yapısına sahip olmaları, onlar için bir avantaj yaratmaktadır. En büyük destekçileri ise millet iradesine dayanan, Heyet-i Temsiliye ve Anadolu-Rumeli Türk halkının gerçek iradesidir.

Meclis-i Mebusan, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da, Dahiliye Nazırı Damat Şerif Paşa'nın, Padişah nutkunu okumasıyla açılmıştır. Padişah rahatsızlığını beyan ederek açılışa gelmemiştir.³⁷²

Siyasi baskı grupları olan başta Hürriyet ve İtilaf partisi olmak üzere bazı parti ve cemiyetler; çıkar grupları olan İtilaf devletleri içinde özellikle İngilizler, Milli Meclis'in açılmasını gizli veya açık şekilde engellemeye çalışmışlardır. 20 Ocak 1920'de hükümete bir nota vermişler ve Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın, çeşitli sebepler ileri sürerek görevden alınmalarını istemişlerdir.³⁷³

Meclisin ilk toplantısına sadece yetmiş iki milletvekili katılabiliştir. Bunların önemli bir bölümü Anadolu'dan gelen Müdafaa-i Hukuk'a bağlı kişilerdir. Hepsi aynı düşünce yapısına sahip olmamakla beraber, çoğunluğu eski İttihatçılardan oluşmaktadır. Yeni millet vekillerinden bazıları da Rıza Nur Bey gibi eski dönemin muhaliflerindedir. Netice olarak yeni meclisi, Ayan Meclisi ile birlikte Osmanlı Devleti parlamentosu olarak incelediğimizde; Ayan hükümet taraftarı ve özellikle Hürriyet ve İtilaf Partisinin etkisi altındadır. Mebusan ise Anadolu çöğunluğa sahip Müdafaa-i

³⁷² "...Genel savaşa katılmakla henüz yorgunluğunu atamamış olan devletin ve yasını unutamayan milletin uğradığı üzüntü ve felaketler herkesin gözü önündedir. Yunanlıların vatanımızın ayrılmaz bir parçası olan İzmir'e saldırması da zorlukları ve coşkunluğu bir kat daha arttırmış ve o bölge halkına yayılan kötülükler yüreğimizdeki üzüntüyü şiddetlendirmiştir. Bundan ötürü her türlü ayrılmadan, bölünmeden kaçınarak bütün ulusal istek ve çabaların felahı vatan (vatanın kurtuluşu) noktasında birleştirilmesi gereklidir. Memleketin yüksek menfaatlerini her şeyin önünde tutarak, çalışmalarını vatan ve milletin selametini sağlamaya yönelmiş olan sorumlu hükümete karşı gerçek yardımcı ve denetici olmanızı tavsiye eder, hiç karamsarlığa kapılmadan üzerinizdeki zor görevi başarmanızı tanrıdan dileyerek ulusal meclisi açarım." Goloğlu, **a.g.e.**, s. 53-54.

³⁷³ Gökbilgin, **a.g.e.**, C.II, s. 537-538.

Hukuk zihniyetindedir. Ayanın muhafazakarlığı, Mebusan'ın devrimciliği, Osmanlı Parlamentosu'nun genel yapısını teşkil etmektedir. Yeni devlet yönetimine katkı olarak bakıldığında tam bir uyuşmanın sağlanamayacağı, siyasal katılımın ulusun geleceği hakkında çok da faydalı olamayacağı görülmektedir.³⁷⁴

22 Ocak 1920'de meclisin ikinci oturumu yapılmıştır. Bu ortamda, meclis ilk kararını Tunalı Hilmi Beyin önerisi üzerine; bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan'a kutlama telgrafının çekilmesi, teşkil etmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın yollamış olduğu kutlama telgrafi okunmuştur.³⁷⁵

Meclis-i Mebusan'ın açılışından sonra iki gün içinde yaşanan olaylar; baskı ve çıkar gruplarının etkili çalışmalarının, devlet yönetimi ve otoritesi üzerinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. İtilaf Devletleri'nin çıkarları bakımından, İstanbul siyasi ortamının da menfaatleri kapsamında hükümet üzerinde oluşan baskı neticesinde; Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı görevden çekilmişlerdir. Bu durum milli hakimiyet esaslarına tamamen aykırı bir özellik arz etmektedir. Milli iradenin oluşmasına da engel teşkil eden bu olay üzerine Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da yaşanan gelişmelerin meclis iradesiyle başlangıçta önlenbilmesi amacıyla Rauf Bey'e çektiği telgrafta özet olarak şu hususlara yer vermiştir. İtilaf devletleri temsilcileri, kendi devletlerinin tasarlarına uygun olarak tek tek veya toplu halde Türk devletinin aleyhinde gizli çalışmalar yapabilirler. Müdafaa-i Hukuk temsilcileri olarak bu tutumlara karşı bilinçli ve planlı olarak faaliyet göstermek gerekmektedir. Özellikle uluslar arası kamuoyunda öyle bir etki yaratılmalıdır ki, bunlar milli irade karşıtı tutumlarından vazgeçsinler. Bu amaçla tüm faaliyetler bu temsilcilerin ikna edilmesine yönelik olmalıdır. Mevcut hükümet ve Osmanlı Parlamentosu'nun önemli bir bölümü eski hükümetler gibi İtilaf Devletleri temsilcilerinin hareketlerini sükunetle karşılamışlar ve isteklerine boyun eğmiştir. Milli Meclis bunlara asla güvenmemeli, yeni bir hükümetin göreve getirilebilmesi için çalışmalarını Müdafaa-i

³⁷⁴ Tunaya, **a.g.e.**, s. 36.

³⁷⁵ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 22 Kanunisani 1336, C.I, s. 13, 19.; **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, No: 179.

Hukuk prensipleri bağlamında sürdürülmelidir.³⁷⁶ Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'in bu uyarısına karşı; Rauf, Bekir Sami ve Vasıf Beyler imzalı gönderilen yanıt ise oldukça iyimser niteliktedir.³⁷⁷

31 Ocak 1920 tarihli Meclisi Mebusan'ın beşinci oturumunda sarayın istekleri doğrultusunda, Meclis Başkanlığına Reşat Hikmet Bey, Başkan vekillerine de Hüseyin Kazım Bey ile Abdülaziz Mecdi Efendi seçilmişlerdir.³⁷⁸ Oysa, aynı zamanda Erzurum Mebusu olan Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gitmek üzere Ankara'ya uğrayan mebuslara; meclise katılmak üzere İstanbul'a gitmeyeceğini, buna rağmen meclise başkan olmak istediğini, bu durumda meclisi başkanvekilleri ile yöneteceğini söylemiş, gerek bu hususta ve gerekse diğer çalışmalarda başarıya ulaşabilmeleri için milli mücadele yanlısı mebusların mecliste bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu kurmalarını istemiştir.³⁷⁹ Rauf Bey de İstanbul'a geldiği günden beri büyük bir çaba içerisinde bu grubun kurulmasına çalışmış, sonunda kendisiyle birlikte hareket eden seksensekiz kişiden ibaret Felah-ı Vatan İttifakı'nı oluşturmuştur. (EK-10) 7 Şubat 1920 tarihinde kurulan bu ittifak hakkında Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya bilgi vermiştir.³⁸⁰ Mecliste yaşanan bu gelişmeler üzerine, Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa; 7 Şubat 1920'de Rauf Bey'e hükümet ve meclis adına çok acı ifadelerle dolu olan bir mesaj göndermiş, sonuçta da şu önerilerde bulunmuştur;

³⁷⁶ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No: 225.

³⁷⁷ "Mecliste grup; karara göre olacaktır. Resmen görüşmelere ancak on beş güne değin başlanacaktır. O zaman günün sorunu nedeniyle hükümet çekilecektir. O süre içinde durumun güvenliği için hükümetin yerinde kalması gereklidir. Henüz öğrendiğimiz yazışmalarımız uygun olmakla birlikte buradan son durum bildirilmedikçe ilişki kesilmesiyle eyleme başlanamaması gereği sizce de anlaşılacağı kanısındayız. Bugün sizden karışılmamasına ilişkin bir yanıt alırsak; siyasetin yarar vereceğini söyleyen Sadrazam ile görüşeceğiz. Kesin bir dil ile kendisine sorumluluğun derecesini ve tehlikeyi açıklayacağız. Böylece sizin bildirdiğinizi onaylamakla birlikte birkaç gün için kendisini oyalamaya çalışacağız. Ancak Meclis resmen açılmış ve Heyet-i Temsiliye adına tehyazı ile işlerin kendilerine bırakılmış olduğu millevekillerine bildirilmiş olduğuna göre, ileride buyruklarınızın bize bildirilmesini ve görüşlerinizin her makamda hakkıyla savunulacağına inanılmasını rica eder, saygılarımızı sunarım." Nutuk, **Vesikalar**, Belge No: 227.

³⁷⁸ Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 555.

³⁷⁹ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 61.

³⁸⁰ Tülay Duran, "Son Osmanlı Meclisi Mebusanında Felahı Vatan İttifakı", **B.T.T.D.**, 1972, Sayı 61.

“...Önlem olarak; elden geldiğince çok üye toplamak hevesini tümünden bırakmak, ilkelerimize tümüyle bağlı arkadaşlardan oluşmuş bir kurul ile yetinmek gerekir. Bu kurul eğer azınlık durumunda kalırsa, bunu da göze aldirmalıyız. Çünkü sakıncası uysallıktan azdır. Böyle bir azınlığa dayanarak hiçbir tasfiyeye razı olmayarak hükümeti kayıtsız şartsız düşürmek gerekir. Kesin mücadele durumu şimdi alınır karşı tarafın baş egeceği kesindir. Uysallık sürdürülürse, sonra karşı gelinirse de hiçbir etkisi olmayacağı kuşkusuzdur...”Mustafa Kemal³⁸¹

Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafı sonrası; yeniden teşkil edilen Ali Rıza Paşa Kabinesi, 9 Şubat 1920'de yapılan müzakereler sonucu oylamada güven oyu almıştır. Ali Rıza Paşa; *“Bundan böyle ulusal iradenin yüce Meclisimizde belirmesiyle artık meşrutiyet kurallarına tümünden uyularak iş görmeye hiçbir engel düşünülemez”* şeklinde başlayan hükümet beyannamesiyle, Heyeti Temsiliye'nin milli irade namına hareketine artık yer olmadığını anlatmak istemiştir. Daha sonra konuşmasına; devlet yönetiminde bazı düzenlemelere gidilmesi gerektiği illerin yönetiminde yetki genişletilmesinin sağlayacağı hukuksal ve yönetsel gereklerin saptanarak, azınlık haklarının güven altına alınması, sivil yönetim de ve diğer bayındırlık işlerinde yabancı uzmanlardan yararlanılacağı, ateşkes hükümlerine saygı gösterilmesi gerektiği gibi Müdafaa-i Hukuk ilkelerine tam olarak uymayan hususlardan bahsetmiştir.³⁸² 14 Şubat'ta ise vilayet ve müstakil sancaklara; Heyeti Temsiliye'nin adeta küçük düşürülmesini sağlamak amacıyla bir tamim yayınlamıştır: *“...Genel meclisin toplanarak her türlü milli emellerin gerçekleştirileceği bir yer olarak faaliyete başladığına göre memleket dahilinde bu meclisten başka yerde milli irade adına söz söylemeye ve taleplerde bulunmaya artık yer olmadığından hükümet işlerine müdahale şeklinde her nevi fiil ve hareketler cezayı muciptir...”*³⁸³

Meclisi Mebusan'ın 17 Şubat 1920 günü yapılan ikinci oturumunda; Heyeti Temsiliye tarafından hazırlanan, Meclis'teki Müdafaa-i Hukuk anlayışını temsil eden “Felahı Vatan Grubu” tarafından son hali verilen; “Misak-ı Milli” hakkındaki önerge gündeme gelmiştir. Edirne milletvekili Şeref Bey tarafından gündeme getirilen önerge hakkında görüşmeler yapılmış ve 28 Ocak 1920 tarihinde meclisin gizli oturumunda

³⁸¹ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No: 234.

³⁸² **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 9 Şubat 1336, C.I, s. 71-87, 89-90.

³⁸³ Gökbilgin, **a.g.e.**, C.II, s. 585.

oluşan³⁸⁴ önerge kabul edilmiştir.³⁸⁵ Misak-ı Milli Beyannamesi, şu maddeleri içermektedir:

“Md. 1: Osmanlı Devleti'nin, 30 Ekim 1918 günlü mütarekenin yapıldığı sırada düşman ordularının işgali altında kalan Arap çoğunluğunun oturduğu kısımların kaderi halkların özgürce verecekleri oylara göre belirlenmesi gerekeceğinden sözü edilen mütareke hattı içinde ve dışında, dini, soyu, istekleri bir olan ve birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakarlık duyguları taşıyan, sosyal ve etnik haklarıyla çevre kurallarına uymuş bulunan Osmanlı İslam çoğunluğunun oturduğu bölgelerin tümü fiilen ve hükmen ve de hiçbir nedenle ayrılmaz bir bütündür.

Md. 2: Halkın ilk serbest kaldıkları zamanda oylarıyla anavatana katılma kararı vermiş olan Elviye-i Selase (yani üç liva Kars, Ardahan, Batum) için gerekirse tekrar serbest oylamaya başvurulmasını kabul eyeriz.

Md. 3: Türkiye barışına ertelenen Batı Trakya'nın hukuki durumu da orada oturanların özgürce kullanacakları oylara göre belirtilmelidir.

Md. 4: İslam Halifeliği'nin, Osmanlı Padişahlığı'nın ve Hükümetinin merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizi'nin güvenliği korunmalıdır. Bu temel koşul ile Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaretine ve ulaştırmasına açık tutulması hakkında bizimle öteki ilgili devletlerin oy birliğiyle verecekleri karar geçerlidir.

Md. 5: İtilaf devletleri ile hasımları ve bazı ortakları arasında karalaştırılan antlaşma esaslarına göre azınlıklar hukuku, Müslümanların da aynı haklardan yararlanacakları güveniyle, tarafımızdan pekiştirilecek ve sağlanacaktır.

Md. 6: Ulusal ve ekonomik gelişmemizi sağlamak ve devlet işlerini günün kurallarına uygun düzenli yönetimle çevirmeyi başarabilmek için her devlet gibi bizim de bu gelişmemizi sağlarken tam bağımsızlığa ve özgürlüğe sahip olmamız yaşamımızın ve varlığımızın hareket noktasıdır. Bu nedenle siyaset, adalet, maliye alanlarıyla diğer alanlardaki gelişmemize engel sınırlamalara karşıyız. Tahakkuk edecek borçlarımızın tespit edilerek ödeme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.^{28 Ocak 1920}”³⁸⁶

Söz konusu beyanname dünya parlamentolarına ve basınına bildirilmiştir. Misak-ı Milli Beyannamesi hakkında Edirne milletvekili Şeref Bey yapmış olduğu konuşmayı şu sözlerle bitirmiştir: “...Biz hiçbir şey istemiyoruz. En tabii ve açık hakkımız olan yaşama isteğimizin elimizden alınmasını Cenab-ı Hak takdir etmemiştir. Onun için Meclis-i Mebusan ı oluşturan bütün arkadaşların birlikte meydana getirdikleri Ahd-i Milli'yi okuyacağım. Dünya'daki bütün acılı insanlara huzurlu bir gün yaşatabilmek için

³⁸⁴ Akşin, **a.g.e.**, s. 276. (Yazarın notu; Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, s. 115. Oturum o derece gizlidir ki, tutanaklarda gizli oturum yapıldığına dair bir kayıt yoktur. O bakımdan oturuma yarı resmi hatta gayri resmi gizli oturum demek daha doğru olur.)

³⁸⁵ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 17 Şubat 1336, Devre 4, C.1, s.143-146.

³⁸⁶ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 17 Şubat 1336, Devre 4, C.1, s.143-146.

barışçı insanları çiğnemek ve esir yaşatmak istemediklerini ilan etmiş olan Avrupa'nın bütün uygar devletlerine duyurulmasını öneriyorum."³⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Milli taslak çalışmalarının, mebusların İstanbul'a giderken Ankara'ya uğradıkları dönemde, aydınlatma ve bilgilendirme faaliyetleri esnasında, onlara bir fikir vermek amacıyla kaleme alındığını belirtmiştir. Ancak, belirlenen bu ilkelerin gerçekten de İstanbul Meclis-i Mebusan'ında toplu olarak saptanıp, yazıldığını vurgulamıştır.³⁸⁸

Misak-ı Milli; devletin bağımsızlığa ve milletin güvenli bir geleceğe kavuşabilmesi, diğer ülkelerle ilişkilerde sürekli bir barışın sağlanabilmesi amacını taşımaktadır. Bunun için devletin sahip olduğu topraklarda olabilecek özverinin en çoğu yapılmış ve bunlara uyulması gerektiği kararlaştırılmıştır. Belirlenen bu esaslara uyulmaması halinde, Osmanlı Devleti'nin devam ve varlığının imkansız olduğu kabul edilmiştir.

Beyannamenin ana hatlarını incelediğimiz zaman genelde halkların bağımsız ve hür yaşamasının hedeflendiği görülmektedir. Misak-ı Milli aynı zamanda milli hakimiyet ilkesi çerçevesinde, yeni bir devlet kurma projesi kapsamında da önemli bir adım olarak görülmektedir.

Bağımsızlık ve Milli Egemenlik kapsamında kurulması tasarlanan ülke üzerinde yaşayacak olan halk unsuru, yani Türk halkının isteği; milli ve iktisadi kalkınma ve modern bir idari teşkilatlanma olarak görülmektedir. Bunun için de gelişimin yegane koşulu tam bağımsızlıktır. Tam bağımsızlık devletin hayat ve varlığının devamlılığında temel ilkedir. Beynamede, bağımsız bir devlet için gerekli bütün unsurların hesaba katıldığı görülmektedir. Halkların geleceği hakkında oylarına başvurulması esasının kabulü, millet ve bireysel haklara dayandırılan siyasal katılımın sağlanması, demokrasi yönetiminin esaslarının ortaya konulmasını da yansıtmaktadır. Yani, tasarlanan yeni devlet yapısı kesinlikle saltanat ve mutlakiyetten uzak demokratik esaslara yakındır.

³⁸⁷ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 17 Şubat 1336, Devre 4, C.1, s.143-146.

³⁸⁸ **Nutuk**, C.I, s. 483.

Hudutları belirlenen yeni ülkedeki halklar dikkate alındığında; beyanname, Müslüman fakat Arap unsurları dışarıda bırakılmaktadır. Tespit edilen sınırlardaki ülkede hâkim olan unsur tamamen Türkler tarafından iskân edilmiştir. Beyannameye göre hudutları tespit edilen bu topraklardaki insanları din, dil, ırk ve ideal bağları birbirine bağlamaktadır. Bu halkın birlikte yaşama isteği, karşılıklı sevgi ve fedakârlık hisleri, örf ve adetlerdeki bağlılıkları çerçevesinde düşünülmüştür. Adeta Türk halkı net olarak tarif edilmiştir.

Şeref Bey'in konuşmasında vurgulandığı; *“Biz Türkler ve Müslümanlar esasen demokrat bir milletiz. Hiçbir zaman aşağıda kalmış bir toplum kesimini ezmek bir Türk'ün aklından geçmemiştir. Eşitliğe ve adalete böylesine bağlı, herkesle yan yana yürümeye karar vermiş olan bir milletin haklarının yok edilmesini ne Tanrı ne de insanlık onaylamaz.”* Türkler ve demokrasi olgusu; halkların eşitliği, ulusların kaderinin tayin hakkı ve tam bağımsızlık ilkeleri; beyannamenin altıncı maddesinde aynen yer almak suretiyle; tam bağımsızlığa doğru giden, demokrasi anlayışıyla yönetilecek bir ülkenin tanımı yapılmaktadır.

Meclis-i Mebusan tarafından tespit ve kabul edilen esaslara uygun olarak yayınlanan Misak-i Milli, bilindiği üzere Heyet-i Temsiliye tarafından hazırlanmıştır. Kuvay-i Milliye'nin gerçekleştirmeye çalıştığı esasları içermektedir. İtilaf devletlerinin tasarılarına pek uygun olmayan ve milli iradenin yansıtılmasıyla Türk Milletinin adeta bağımsızlık bildirgesi niteliğinde olan Misak-i Milli iç ve dış kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. İtilaf devletlerine göre büyük bir cüretle yayınlandığı düşünülmektedir. Çünkü Ahmet İzzet Paşa hükümetinden beri iş başına gelen Osmanlı hükümetleri sessizliği seçmişler ve İtilaf devletlerinin siyasal alandaki görüşlerini kabul eder bir politika izlemişlerdir. Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla başlayan dönemde Türk halkının iradesinin devlet yönetimine yansımaya başlaması her ne kadar Mustafa Kemal Paşa tarafından yeterli görülmemekteyse de özellikle İngiltere'nin işine gelmemektedir. Bu durum karşısında ellerindeki önemli bir seçenek olan ve Heyet-i Temsiliye tarafından yapılan siyasi durum değerlendirmesinde de yer alan Kuvayı Milliye'yi içten parçalamaya yönelik projelerini uygulamaya koymuşlardır. Aslında onlar için bu projeyi uygulamak çok da zor değildir. Zira Kuvayı Milliye'ye karşı çıkar ve baskı gruplarını

oluşturan Türk siyasileri, din temsilcileri, cemiyet ve dernekler, basın gibi hazır bir potansiyel zaten mevcuttur. Ortada sadece maddi ve silah desteği sağlamak suretiyle bu potansiyeli harekete geçirmek kalmaktadır.

Kuvayı Milliye'nin parçalanması için hazır potansiyel; Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Askeri Nigeşban Cemiyeti ve Kızılhançerler Derneği'ni bir arada buluşturularak aşırı dinci bir yapının oluşturulması kararlaştırılmıştır. Neticede Cemiyet-i Ahmediye adlı aşırı dinci yapılanma oluşturulmuş, halkın da taassup yapısından faydalanılmıştır. Yunanlılara karşı kurulmuş olan Balıkesir'deki Türk Milli cephesini arkadan vurarak dağıtmak için de Kuvayı Muhammediye adlı bir askeri kuvvet oluşturulmuştur. Bu siyasi ve askeri oluşumun hedefi, İngilizlerle birlikte hareket ederek mevcut hükümeti düşürmek, Damat Ferit veya Kiraz Hamdi Paşa başkanlığında bir hükümet kurulmasını sağlamaktır. Bu teşkilat için gerekli olan silah ve para yardımı da İngilizler tarafından yapılmıştır. İngilizler ayrıca İstanbul'da bazı ileri gelenlerin ve ulemadan Mustafa Sabri Efendi'nin de desteğini almışlardır. Mustafa Sabri Efendi ile anlaşarak İslam dininin Bolşeviklik aleyhinde olduğuna dair bir fetva almışlardır. Tefik Paşa'nın bile bu fetvayı desteklediği bilinmektedir. Ancak İngilizler bu kadarını da yeterli görmemiş; Şeyhülislam'dan da böyle bir fetva alınmasını ve Padişahın başkanlığında İslam âleminde gelecek delegelerden kurulmuş bir Hilafet meclisinin de toplanmasını istemişlerdir.³⁸⁹

Söz konusu uygulamanın halkla ilişkiler kapsamında değerlendirilmesi yapıldığında, karşımıza günümüzde Kamu Diplomasisi diye anılan, devlet çapında yapılan Psikolojik Harp kampanyası çıkmaktadır.³⁹⁰ İngilizler, Türk millet iradesinin

³⁸⁹ Tansel, **a.g.e.**, C.III, s. 200-201.

³⁹⁰ "Psikolojik Harp faaliyetleri; devlet çapında ve düzeyinde bir kamu hizmetidir. Devletin ve toplumun varlık nedenlerine, meşruluk esaslarına göre icra edilir. Genelde devletin varlığına, toprak bütünlüğüne, rejimine, milli birlik ve bütünlüğüne yönelmiş ve milli güç unsurlarını hedef almış her türlü tehdit ve tehlikeyle destekleyici veya doğrudan etkileyici görevleri üstlenir." (15-16 Eylül 1987'de ABD Başkanı Reagan "...Bu enformasyon çağında ...tek başına geleneksel diplomasi yeterli değildir. Birleşik Devletler, toplayabildiğimiz tüm beceri ve kaynaklarla Kamu Diplomasisine eğilerek, sadece yabancı hükümetlere değil, onların halklarına da hitap edebilmelidir...Ülkemizin Kamu Diplomasisi büyük bir güç, dünya tarihine şekil verebilecek olan, elimizdeki en büyük güçtür..."demektedir.) E. Zekai Ökte, *Uluslar arası İlişkiler-Kamu Diplomasisi*, **B.T.T.D.**, 1997, Sayı 2.

hem siyasi alandaki hem de Milli kuvvetler tarafından sürdürülen askeri alandaki yansımalarını kırmayı hedeflemişlerdir. Bu amaçla istismar edebilecekleri iki önemli hassasiyet mevcuttur. Birincisi devlet otoritesine hâkim olmaya çalışan siyasal çıkar ve baskı unsurlarının durumudur. Diğeri ise Türk halkının en önemli hassasiyeti olan dini duygularıdır. Bu iki hassasiyeti istismar etmek suretiyle planlarını uygulama alanına koymuşlar ve kısmen de olsa başarılı olmuşlardır. Hükümet düşmüş, milli kuvvetler önemli zayıat vermiş, kardeş kardeşi kırmıştır. Ancak İngilizler sadece para vermiş ve silah desteğinde bulunmuşlardır. Yani tek bir kurşun dahi atmadan; sadece hassasiyetlerin istismarı ile hedef kitlelerinin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkileyerek amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır. Bu büyük silahın etkilerini söz konusu uygulamada çok net olarak görmek mümkündür. Yapılan faaliyeti devletlerinin diğeri İslam ülkelerindeki hâkimiyetini desteklemek amacıyla da kullanmışlar, halifelik makamının durumundan yararlanarak Şeyhülislam'a verdirdikleri fetva ile Bolşeviklik hakkındaki kıpırdanışların önüne dahi geçmeyi amaçlamışlardır.

İngilizler tarafından yapılan bu faaliyet, Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından yayınlanan genelgede şu şekilde bildirilmektedir:

“İstanbul’da kurulan bir bozguncu dernek İngilizlerle birlik olarak;

(1) Hükümetin düşürülmesi ile Ferit Paşa ya da benzeri bir hükümet kurulması,

(2) Meclisin dağıtılması,

(3) Kuvayı Milliye’nin kaldırılması,

(4) İstanbul’da bir Halifelik danışma kurulunun oluşturulması,

(5) Bolşevikliğe karşı fetva çıkarılması

Konularının kararlaştırıldığı gerçekleşmiş, Anzavur eylemi ile birlikte İngilizlerin hükümete baskı yapmalarının sözü geçen kararlardan olduğu İstanbul’dan bildirilmiştir. Bilginize sunarız.

Bu bilgilerin Merkez kurullarına da ulaştırılması rica olunur.4 Mart 1920; Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal”³⁹¹

4 Mart 1920 tarihli Meclisi Mebusan toplantısında; Erzurum mebusu Celalettin Arif Bey, ölen Reşat Hikmet Bey’in yerine Başkanlığa seçilmiştir. İstanbul’daki olayların sürekli olumsuz yönde gelişmesi, İtilaf devletlerinin Osmanlı Devleti iç işlerine

³⁹¹ Nutuk, **Vesikalar**, Belge No: 243.

giderek daha fazla karışmaya başlaması üzerine Mustafa Kemal'in Padişah'a yolladığı mektup önem taşımaktadır: “... İç ve dış bin türlü kötü niyetlilerin taşkınlığı ile huzuru tehlike içinde bulunan memleketin milli vicdana cevap veremeyecek bir hükümet başkanına bir dakika bile tahammül edemeyeceğini, aksi halde devletin tarihinde görülmemiş derecede üzücü olayların çıkabileceğini” belirtmiştir. Burada kastedilen Damat Ferit Paşa'dır. Bu mektubun yanında ulusal merkezlerden protesto telgrafları da İstanbul'a ulaşmış; yapılan yoğun protesto sonucu Padişah tarafından Salih Paşa Sadrazam olarak atanmıştır.³⁹²

8 Mart 1920 tarihinde yayınlanan Hattı-ı Hümayun'la Salih Paşa'nın Sadaret makamına getirilmesi ulusal hareketin rahatlamasının sağlamıştır. Hattı-ı Hümayun'da Padişah; “*Tek isteğinin dedelerinden miras kalan bu devletin birlik ve selameti olduğunu, milletin de bu duygularla dolu olarak vatanın yüksek çıkarlarını korumak için Hilafet ve Saltanat tahtı etrafında toplanacağına inancı bulunduğunu belirtiyor ve yeni hükümetten bunun mutlaka sağlanmasını, Osmanlıların meşru haklarını müdafaaya kesin olarak karar vermiş birleşik ve medeni bir millet olduğunun herkese karşı ispatlanmasını istiyordu.*”³⁹³

Bilindiği üzere Salih Paşa; hükümet ile Kuvayı Milliye arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde yapılan Amasya görüşmelerinde büyük çaba harcamıştır. Heyet-i Temsiliye ile işbirliği yapması da beklenmektedir. İtilaf devletleri işgal kuvvetleri kumandanı, Salih Paşa Hükümeti'ne müracaatla Anadolu'daki Kuvayı Milliye'yi red ve tekbih etmek ve bunu ilan eylemek teklifinde bulunmuşsa da Salih Paşa hükümeti buna yanaşmamıştır.³⁹⁴ Bu tutumdaki bir iktidarın fazla bir süre yaşamayacağını değerlendirmek mümkündür.

³⁹² Tansel, **a.g.e.**, C.III, s. 35-39.

³⁹³ Tansel, **a.g.e.**, C.III, s. 38. (Dipnot 125)

³⁹⁴ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1959, s. 57.

2.3.3. İstanbul'un İşgali ve Meclisi Mebusan'ın Kapatılması

İstanbul'un işgali ile ilgili karar, 14 Şubat 1920 tarihinde toplanan Londra Konferansı'nda alınmıştır. Ancak, Fransa ve İngiltere arasında uzun zamandan beri süren İstanbul başkomutanlığının paylaşılabilmesi nedeniyle uygulama gecikmiştir. Fransızlar 16 Mart hareketinde İngilizleri önce yalnız bırakmışlar, ancak işgal tamamlandıktan sonra onlara katılmışlardır. İtalyanlar ise her zaman olduğu gibi aktif bir rol oynamamaya özen göstermişlerdir.³⁹⁵ 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından İstanbul işgal edilmiştir. Halkla ilişkilerin temel prensiplerinden olan; halkın bilgilendirilmesi amacıyla; İstanbul halkına müttefiklerarası kuvvet komutanının imzasıyla bir beyanname yayınlamıştır.³⁹⁶

Milli Mücadele Dönemi'nin en etkin iletişim vasıtalarından olan telgraf haberleşmesinin önemi, İstanbul'un işgali esnasında yaşanan gelişmelerde bir kez daha görülmüştür. 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf devletleri tarafından İstanbul'un işgali haberi, Anadolu'ya telgrafçı Manastırlı Hamdi Efendi tarafından safhalarına uygun olarak anında ulaştırılmıştır. Belki olağan bir haber verme olayı gibi gözükse de bu durumun, aslında hayati bir öneme sahip olduğu Mustafa Kemal Paşa'nın şu sözlerinden anlaşılmaktadır;

³⁹⁵ Yuluğ Tekin Kurat, "Türkiye topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları", **B.T.T.D.**, Sayı 59, 1972.

³⁹⁶ "İstanbul Halkına; İstanbul'da bulunan İtilaf kuvvetlerinin korunması için aşağıdaki beyannamenin yayınlanması lüzumu dolayısıyla alttaki imzayı koyan İstanbul Müttefik kuvvetleri kumandanı (olarak) şöyle beyan ederim. Ahalinin tam sükunetle hareket ve mümkün olduğu kadar kendi her zamanki işleriyle uğraşmaya devam etmesi icab eder. Ahali bu suretle davranış ve kuvvetlerine karşı düşmanca hareketten çekinirse müttefik askerleri tarafından müdahaleye uğramayacakları gibi, hayatları bir tehlike karşısında bulunmayacak ve şahsi hürriyetleriyle mallarına riayet edilecektir. Fakat ahali, bu husustaki vazifesini yerine getirmediği takdirde harp icapları, ibret örneği teşkil edecek bir cezayı lüzumlu kılacaktır. Bunun için, her kim olursa olsun emirlerime aykırı ve müttefik birliklerine veyahut bu birliklere mensup bir şahsa düşmanca veya zarar verici veya genel asayişin bozulması sonucunu verici veya düşmanlarına yardımcı bir harekete veya bir hareket teşebbüsünde veyahut bu beyannamenin hükümlerine aykırı bir hareketle bulunursa Divan-ı Harp tarafından muhakeme ve idam veya hakkında suçunun lüzum göstereceği daha hafif bir ceza ile hükmedilecektir. Yukarıda anılan zararlı hareketler her kim olursa olsun, demir yollarını, cadde , köprü, telgraf ve telefon tellerini su veya ışıklı depo ve askeri levazımı kapsamı içine alır. 16.03.1920 H.F.M.Vinyon" Mithat Sertoğlu, *İstanbul'un İşgali* , **B.T.T.D.**, Sayı 9, 1968.

“Bu yurtsever ve yiğit Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul’da geçen bu acı olayları öğrenmek için kim bilir ne zamana dek bekleyip duracaktık? İstanbul’da bulunan nazır, milletvekili, komutan ve örgütümüz adamları içinden bir kişi çıkıp da zamanında bize haber vermeyi düşünmemiş olduğu anlaşılıyor. Demek, hepsini heyecan ve çarpıntı kaplamıştı. Bir ucu Ankara’da bulunan telin İstanbul’da bulunan ucuna yanaşamayacak denli şaşkın duruma gelmiş oldukları yargısına varmak, bilmem ki doğru olur mu?... Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada açıkça söylemeyi ulus ve yurt ödevlerimden sayarım.”³⁹⁷

Aynı gün Mustafa Kemal Paşa da Heyeti Temsiliye Başkanı olarak; işgalin haksızlığı çerçevesinde, iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla; birkaç beyanname yayınlamıştır.³⁹⁸ Bu beyannamelerde; İstanbul ve Meclis-i Mebusan’ın zorla işgal edildiği belirtildikten sonra; Meclisin zorla işgali konusunun milletin silahtan arındırıldıktan sonra meydana getirildiği hakkında; İtilaf devletleri temsilcilerine, tarafsız devletlerin dışişleri bakanlıklarına protesto telgrafları çekilmesi ve mitingler düzenlenmesi istenmektedir. Protesto telgraflarında üzerinde durulacak hususlar, medeniyet, insanîyet, hürriyet, milliyet ve vatanperverlik olarak belirlenmiştir. Telgrafların yollanma şekli açıklanmıştır.³⁹⁹

Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal’in değerlendirmesini içeren diğer bir beyanname de; Askeri ve sivil makamlara gönderilmiştir. Bu beyannamede, İtilaf devletlerinin Türkiye’yi bölüşmek üzere giriştiği teşebbüsler dört ana madde de toparlanmıştır.⁴⁰⁰ Bu beyannamenin son maddesi bir gerçeği net olarak ortaya koymakta

³⁹⁷ **Nutuk**, C.I, s. 551-553.

³⁹⁸ **Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, No: 252, s. 272.

³⁹⁹ **Nutuk**, C.I, s. 553-559.

⁴⁰⁰“(1)İtilaf devletleri, Damat Ferit Paşa ile uzlaşarak Türk milletini müdafasız bir halde yabancı idaresine esir etmeyi ve Türk vatanının bazı önemli parçalarını sömürge haline getirmeyi düşündüler. Fakat bu düşünce, bütün milletten yardım gören Kuvayı Milliye’nin bağımsızlığı koruma konusundaki tutumu karşısındaki yok oldu.(2) Bunun üzerine Kuvayı Milliye’yi işgal ve onun müsadeseyle Şarkta bir üstünlük siyaseti takip etmek için Heyeti Temsiliye’ye başvurular. Fakat Heyeti Temsiliye, Millet’in istiklalini ve mülkün temamiyetini temin etmedikçe ve özellikle işgal olunmuş bulunan Türk topraklarının boşaltılmasına teşebbüs olunmadıkça hiç bir müzakereye yanaşmadı (3) Yine İtilaf devletleri, Kuvayı Milliye ile işbirliği işine giren kabinelerin icraatına müdahale etmek suretiyle milli birliği sarsmak istediler. Fakat Milli birliğin teşkil ettiği metanet ve tesanüd karşısında başarı kazanamadılar. (4) Bu defa da, Türk vatanının geleceği hakkında endişe verici kararlar alındığından söz ederek kamuoyunu baskı altına alma yoluna gittiler. Ancak bu tehditler de, namusunu ve memleketini koruma uğrunda her fedakarlığı göze almış olan milletin tutumu ve iradesi önünde bir fayda sağlamadı.Sonunda bu devletler, bugün İstanbul’u işgal ederek, Osmanlı Devletinin 700 senelik hayat ve hakimiyetine son verdiler, yani bu suretle Türk milletini, istiklalinin ve bütün istikbalinin müdafasına davet ettiler. Esasen başlanmış olan vatan ve istiklal mücadelesinde Allah Türk milletine yardım edecektir.” **Nutuk**, C.I, s. 561.

ve gelecekte Türk milletinin hedefini göstermektedir. Yani İstanbul'un işgaliyle Osmanlı Devleti'nin sona ermiş olduğu kabul edilmektedir. Türk milletinin istiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

16 Mart 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan'dan bir heyet padişah tarafından saraya çağrılmıştır. Abdülaziz Mecdi Bey, Rauf Bey, Vehbi Bey huzura çıkmışlardır. Heyet Padişaha, kurtuluş umudunun Anadolu'da olduğunu söylemişse de padişahı ikna edememiştir. Padişah ise müttefiklerin herşeyi yapabilecek güçte olduklarını söyleyerek meclisteki hareket tarzları hakkında heyeti uyarmıştır. Meclis aynı gün İngilizler tarafından basılmış; sonuçta Rauf Bey, Vasıf Bey, Edirne vekilleri Faik ve Şeref Beyler, Cemal ve Cevat Paşa, Tahsin Bey, Ayan üyesi Çürüksulu Mahmut Paşa ve göz doktoru Esat Paşa tutuklanmışlardır.⁴⁰¹

18 Mart 1920 tarihli meclis toplantısında; Rıza Nur Bey yaptığı konuşmada, şunları söylemiştir:

“Efendiler, tarihin önemli bir gününü yaşıyoruz. Bu devlet ve millet bugüne kadar, böyle bir uğursuzluğa uğramamıştır. Devletin ve halifeliğin başkenti yabancı devletlerin silahlı işgali altına girmiş bulunuyor. Bunu gerektirecek herhangi bir durum bulunmamaktadır. Meclisi Mebusan saldırıya uğradı; Rauf, Vasıf, Faik ve Şeref Beylerle Numan Efendi zorla alınıp tutuklandı.

Bu durum anayasa ve uluslararası hukuka tamamen aykırıdır. Kayıtsız ve Şartsız vicdan ve düşünce bağımsızlığına sahip olmayan bir Meclis-i Mebusanın özgürlük içinde karar vermesi mümkün olmayacağından milletvekillerinin masuniyetine karşı yapılan saldırıyı protesto ediyoruz.

Bu protestomuzun dünyadaki bütün yasama organlarına ve özellikle bütün parlamentoların anası olan Britanya Parlementosuna ve bu gibi tarihi olayları çok görmüş olan Fransız ve İtalyan parlamentolarına ulaşmasını dileriz. Üzerimize aldığımız ulusal görevi bugün ancak bu kadar yapabiliyoruz. Bundan ötürü, verdiğimiz bir önerge ile bir teklifte bulunuyoruz. Bu önergemizi ulusal bir bölge olarak tarihe bırakıyoruz.”⁴⁰²

Heyet tarafından önerilip meclis tarafından kabul edilen önerge şu şekildedir:

Anayasanın (Osmanlı Kanuni Esasi) yedinci maddesi gereğince barışa ticarete, alıp-satışa ait ya da yurttaşların temel ve kişisel haklarıyla ilgili ve de devlete harcamayı gerektirici antlaşmaların yapılmasında meclisin onayı gereklidir.

Genel savaşın ülkemiz için çok kötü şartlarda sona ermiş olmasından ötürü üzücü bir tarihi göreve çağrılmış olan Meclis-i Mebusan başkentte olağanüstü bir durumun meydana gelmesinden ve meşrutiyetle yönetilen ülkelerin hepsinde milletvekillerine sağlanan dokunulmazlığın olayların zorlamayla işlememesinden ötürü, milletvekilliği görevinin gereğini ülkenin bugünkü durumuyla bağdaştıramamıştır. Herşeyden önce düşünce özgürlüğüne ve

⁴⁰¹ Akşin, a.g.e., C.II, s. 358-359.

⁴⁰² **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 18 Mart 1336, Devre 4, C.1, s.496.

*vicdan bağımsızlığına dayanması gereken bu kutsal görevin güven içinde yapılmasını sağlayacak bir durumun yaratılmasına kadar Meclis Genel kurul toplantılarının ertelenmesini teklif ederiz.*⁴⁰³

20 Mart 1920 tarihinde; Meclis-i Mebusan'ın kararı Ayan Meclisi'nde de tartışılmıştır. Karar hukuki bulunmamıştır. Bu arada bazı Ayan azaları da tevkif edilmeye başlanmıştır. Ayan Meclisi de 5 Nisan 1920 tarihinde faaliyetlerine son vermiştir. Böylece 1876 dan beri devam eden bu organın da kapanmasıyla Osmanlı Devleti Parlamento hayatı sona ermiştir. 5 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan Hatt-ı Hümayunla Damat Ferit Paşa kabinesi dördüncü defa kurulmuştur. Ayrıca 11 Nisan 1920 tarihli İrade-i Seniyye ile Meclis-i Mebusan feshedilmiştir.⁴⁰⁴

Müdafaa-i Hukuk'un icra organı ve Anadolu'nun fiili hükümeti durumunda olan Heyet-i Temsiliye; Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının 18 Mart 1920 tarihli kararını takiben 19 Mart 1920 tarihinde Milli Meclisi açma kararını gerçekleştirmek için, seçim talimatını vali, bağımsız mutasarrıflıklar ile kolordu kumandanlıklarına yayımlanmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰³ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 18 Mart 1336, Devre 4, C.1, s.496.

⁴⁰⁴ Tunaya, **a.g.e.**, s. 48-55.

⁴⁰⁵ “Başkentin bile itilaf devletlerince resmen işgali, yasama, yürütme ve yargı erkinden meydana gelen devlet otoritesini yok etmiş, bu durum karşısında görev yapamadığını hükümete resmen bildiren Meclisi Mebusan dağılmıştır. Şu halde, başkentin korunmasını, ulusun bağımsızlığını ve devletin kurtuluşunu sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara’da toplantıya çağırılması ve Meclisi mebusan üyelerinden isteyenlerin de bu meclise katılmaları zorunlu görülmüştür. Bu nedenle aşağıdaki talimat gereğince seçimlerin yaptırılması yurtseverliğinizden belirlenir. (1) Millet işlerini yürütmek ve denetlemek üzere Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktır. (2) Bu meclise üye seçilecekler, mebuslar hakkındaki kanun hükümlerine tabii olacaklardır. (3) Seçimlerde livalar seçim çevresi esas tutulacaktır. (4) Her livadan beş üye seçilecektir. (5) İlçelerdeki dolu ikinci seçmenler, vilayet ve liva merkezlerinde toplanacak ‘Genel Meclis üyeleri’ ile ‘Belediye Meclis Üyeleri ve Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin Heyet-i Merkeziye ya da Heyet-i İdare üyeleri’ de ikinci seçmenlere katılacaklardır. Böylece meydana gelecek seçim meclisleri, aynı gün ve aynı toplantıda seçimi yapacaklardır. (6) Her parti, her dernek, her topluluk aday gösterebilir. Herkes her istediği yerden bağımsız aday olabilir. (7) Her yerin en büyük mülkiye memuru seçime başkanlık edecek ve seçimlerin doğru yapılmasından sorumlu olacaktır. (8) Seçim gizli oyla, çoğunluk usulüne göre, oyların sayımı ise seçim meclisi önünde açık yapılacaktır. (9) Seçim sonunda bütün seçmenlerin imza ya da mühürlerini taşıyan üç örnekli bir tutanak düzenlenecektir. Örneklerden biri yerinde alikonularak, biri seçilene verilecek, biri de Ankara Meclisine gönderilecektir. (10) Seçilenlerin alacakları ödenek sonradan mecliste kararlaştırılacaktır. Ayrıca yol paraları, seçim meclislerinin zorunlu harcama karşılığı olarak bildireceği miktara göre o yerin hükümetince sağlanacaktır. (11) Seçimler en geç onbeş gün içinde yapılacak ve seçilenler hemen Ankara’ya gönderilecek, adları da derhal bildirilecektir.” **Nutuk**, C.1, s. 563-565.

Heyet-i Temsiliye 19 Mart 1920’de yayınladığı genel seçimlere ilişkin genelgeyle; kaybolan devlet otoritesine siyasal-yönetimsel destek sağlama bağlamında görevini yerine getirmiştir. Doğrudan siyasal bir işlev yüklenmemiş ama ulusal iradenin devamlılığı hususunda oluşacak politikaya destek sağlamıştır. Heyet-i Temsiliye bu faaliyeti ile Milli Hakimiyet prensibi çerçevesinde oluşan milli iradenin devamlılığı için; halkın mevcut güven duygusunu sürdürmesini ve ülkede doğabilecek daha büyük sorunların önlenmesini sağlamıştır.

2.3.4. Ankara’da Ulusal Haber Ajansının Kurulması: Anadolu Ajansı

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul’un işgali, 18 Mart 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan’ın faaliyetlerine son vermesine sebep olmuştur. 19 Mart 1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye adına yayınlanan genelge ile meclisin Ankara’da toplanacağı bu amaçla seçim hazırlıklarına başlanması, Meclis-i Mebusan’dan gelebilecek mebusların da Ankara’daki meclise katılmaları bildirilmiştir. Bu genelge üzerine İstanbul’da kalmanın artık anlamsız olduğuna inanan mebuslar, aydınlar, askerler; Müdafa-i Hukuk prensiplerini gerçekleştirmek amacıyla olan Milli Meclis’e katılmak; millet iradesinin bir bütün halinde oluşmasına katkı sağlamak amacıyla Ankara’ya doğru yola çıkmaya başlamışlardır.

Bu aydınlardan Yunus Nadi Bey ile Halide Edip Hanım Geyve istasyonunda bir araya gelmişlerdir. Yunus Nadi Bey 2 Eylül 1918 yılından beri Yeni Gün/İstanbul gazetesinin kurucusu ve baş yazarıdır. Halide Edip Hanım ise başta Milli Kongre olmak üzere İstanbul siyasi hayatında faal bir kişi, aynı zamanda İstanbul’da düzenlenen protesto mitinglerinin en güçlü konuşmacısıdır. Yani her iki aydın da iç ve dış kamuoyunun oluturulması amacıyla faaliyet gösteren, siyasi temasları olan, yabancı temsilcilerle ilişki kurup geliştirebilen kişilerdir. Her ikisi de Milli Mücadele’nin iç ve dış kamuoyu desteğiyle daha etkin olabileceğinin bilinci içindedirler. Eğitim ve kültür durumları basın yoluyla başlatılacak bir mücadeleyi sürdürebilme kapasitesine sahiptir.

Geyve istasyonundaki görüşmelerinde geçenleri Yunus Nadi şu şekilde aktarmaktadır:

“Halide Edip Hanım ile ancak Akhisar istasyonunda bir mola sırasında ayak üstü biraz görüşebildim; Halide Hanım, Anadolu'nun haklı davasını bütün dünyaya anlatabilmek amacıyla bir ajans teşkilatı kurma önerisinde bulundu. Ben de; Birinci şart hanımefendi; sonra tabii bunun teferuatı gelir. Mesele ilk merhalede neşriyat ki başlı başına teşkilata ihtiyaç gösterir. Sonra propagandanın envai... dedim. Ancak ilk anda ajans kurulması fikri üzerinde anlaşıldı. Hatta adı da 'Anadolu Ajansı' olarak kararlaştırıldı.”⁴⁰⁶

Yunus Nadi Bey ve Halide Edip Hanım bulunduğu kabile 1 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaşmıştır. Yunus Nadi'nin ifadesine göre 4 veya 5 Nisan Akşamı; Heyet-i Temsiliye karargahı olan Ziraat Mektebi'nde konu Mustafa Kemal Paşa'ya açıklanmıştır. Mustafa Kemal Paşa öneriyi kabul etmiştir. Ancak memleket muhitine telgrafla verilmek üzere yazılacak olan haber ve yazıların ilk günlerdeki kapsamını bir kere görmek istemiştir. Çünkü takip edilen siyaset ve düşünce tarzına aykırı bir durum yaşanmasını istememiştir. Bu konuda Mustafa Kemal şunları söylemektedir; *“İlk günleri, bu yazılarda gerek fikir, gerek yorum tarzı itibariyle bazı düzeltmeler yapılması gerekebilir. Fakat üç beş gün geçtikten sonra zaten siz takip edilen siyaseti kavramış olacağınızdan artık belki buna gerek kalmadan iş kendi kendine yürür gider.”*⁴⁰⁷ Halide Edip Hanım da Mustafa Kemal Paşa ile bu konudaki görüşmelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben gerek yoldaki gerek o sabah kadınlarla konuşmamızı hatırlayarak hemen Yunus Nadi Beyle yolda konuştuğumuz ajans meselesini açtım. Ne harici dünya , ne memleketin içi milli hareketin manasını anlamamışlardı. Çünkü bu hususta haber alamıyorlardı. Bunu Yunus Nadi Bey'le Anadolu Ajansı olarak başlamayı konuştuğumuzu anlattım. Teklifimiz bu ajans haberlerini telgrafhanesi olan her yere göndermek ve olmayan yerlerde camilere ilanlar halinde yapıştırmaktı. Bundan başka da dünya kamuoyunu anlamak için İngiltere ve Fransızca gazetelerin en kısa zamanında getirtmekti. Bu gazetelerin başında Manchester Guardian, Times ve Lloyd Georg'un fikrini yayınlayan Daily Cronicle vardı.

*Bu noktalar üzerinde anlaştıktan sonra, Yunus Nadi Bey'in orada çıkarılan Hakimiyet-i Milliye gazetesine yardım edeceğini de söyledi. Ben bir yazı makinası lazım geldiğini söylediğim zaman, bunu Osmanlı Bankasından temin edeceğini vaat etti.”*⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ Yunus Nadi, **Ankara'nın İlk Günleri**, Sel Yayınları, 1955, İstanbul, s. 77.

⁴⁰⁷ Yunus Nadi, **a.g.e.**, s. 93-94.

⁴⁰⁸ Halide Edip Adivar, **“Türk'ün Ateşle İmtihanı II”**, İstanbul, 1998, s. 13.

Bu konuşmaların ardından, 6 Nisan 1920 tarihinde, Anadolu Ajansı'nın kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına ajansla ilgili çalışmalara bizzat iştirak etmiş, Anadolu Ajansı'nın üstleneceği göreve verdiği önemi göstermiş, hem de başlangıçtan itibaren ajansa etkinlik kazandırmaya çalışmıştır. Anadolu Ajansı'nın kuruluşuna ilişkin olarak; Kolordulara, Vilayetlere, Müstakil Livalara, Müdafa-i Hukuk Merkez Heyetlerine, Milli Müdafa-i Yönetim Merkezlerine; 8 Nisan 1920 tarihinde; Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal imzasıyla bir telgraf gönderilmiştir.⁴⁰⁹

“İslamın Canevi olan Osmanlı Saltanatı merkezinin düşman işgaline geçmesi, bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlikeye maruz kalması neticesi olarak, bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği milli ve mukaddes mücadele esnasında bütün Müslümanların / milletin dahili ve harici en değerli havadis ile aydınlanmalarının zorunlu bir gereksinme olduğu önemle göz önüne alınmış bunun sonucu;burada en yetkili kişilerden oluşan bir özel kurul yönetiminde, Anadolu Ajansı adı altında bir kurum kurulmuştur. Anadolu Ajansının en hızlı araçlarla vereceği havadis ve bilgi aslında Heyeti Temsiliyemizin belgeli ve asıl kaynaklarının sonucu olacağı için, bu ajans bildirimlerinin oraca ve özellikle Müdafa-i Hukuk örgütümüzce seçilecek caddelere ve toplanılacak yerlere asılması, dağıtımı, dahası bucak ve köylere kadar ulaştırılması yolunda, olabildiğince çok yayılabilmesi için ivedi düzenlemeler yapılması, sonucundan da bilgi verilmesi rica olunur.”8/4/36.

Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesinde görüldüğü üzere sadece haberi bildirmek önemli bir husus değildir. Anadolu Ajansı tarafından verilecek haberler belgeli ve asıl kaynaklardan elde edileceği için doğru haberler olup, güvenilirliği sağlanmıştır. Böylece haber ajanslarının uyması gereken evrensel ilkeler olan; doğru, tam, hızlı, objektif haber iletme zorunluluğu, Anadolu Ajansı'nın kuruluş aşamasında dikkate alınmıştır. Aynı zamanda 10 Nisan tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde de Anadolu Ajansı'nın kurulduğu haberi yer almıştır.⁴¹⁰ (EK-11) Anadolu Ajansı'nın iç ve dış dünyaya ilişkin haberleri ilk olarak 12 Nisan 1920 tarihinde “*Anadolu Ajansı Tebligatı*” başlığı altında kamuoyuna duyurulmuştur. İlk tebligat özet olarak şu hususları kapsamaktadır.

“Devlet merkezimizin düşman işgali altına geçmesi üzerine Anadolu ve Rumeli'nin Müdafa-i Hukuk azim ve kararlılığı içinde yiğitçe harekete geçtiği şu sıralarda din ve vatan kardeşlerimizin en doğru haber ve bilgileri alabilmelerini sağlamak için kurulan Anadolu Ajansı bugünden itibaren göreve başlıyor.

⁴⁰⁹ H.T.V.D., Sayı 19, 1957, Vesika No: 470.

⁴¹⁰ Sefa Tekeli, **Atatürk ve Anadolu Ajansı**, A.A Yayınları, Kozan Ofset , Ankara, 2005, s. 23-26.

Bugün alınan haber ve bilgilerin oralarda da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunup bilinmesi gerektiğini arz ve açıklamaya yer yoktur. Bu amaçla oralarda dahi özel örgütler meydana getirerek her gün vereceğimiz bilgilerin telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine yazılması ve yeterli araç olan yerlerde basılması, yayınlanması ve dağıtılması, nahiyelere ve hatta köylere kadar gönderilmesi hususlarının yerine getirilmesini hepimizin vatan ve millet sevgisinden ve yardımlarından rica ederiz. Bu başlangıçtan sonra, bugünkü son bilgiler aşağıdadır... ”: ⁴¹¹

Anadolu Ajansı'nın bildirisinde, kuruluş amacına ilişkin hususlar vurgulanmış, özellikle mümkün olduğu kadar büyük bir hedef kitleye ulaşılması için alınması gereken tedbirler belirtilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu Ajansı'nın etkinliğinin artırılması ve haber kaynağı ihtiyacının karşılanması ile ilgili gayretleri; 12 Nisan'da Bursa'da 56. Fırka Kumandanlığına, 14 Nisan'da Afyonkarahisar'da ve 16-18 Nisan'da Nazilli'de Refet Bey'e, 16 Nisan'da Edirne'de Birinci Kolordu Kumandanlığına, 18 Nisan'da Anadolu ve Konya Telgraf Merkezlerine, 20 Nisan'da Samsun Mutasarrıflığına ve İnebolu'da Gençler Toplantı Yerine, 21 Nisan'da Mudanya Kaymakamlığına, Diyarbakir Posta ve Telgraf Başmüdürlüğüne, Balıkesir Altmışbirinci Fırka Kumandanlığına bizzat kendi imzasıyla göndermiş olduğu telgraflarda görülmüştür. ⁴¹²

2.3.5. Halkla İlişkiler Bağlamında İletişim Vasıtalarının Değerlendirilmesi

Milli Mücadele; çok yönlü iletişim stratejilerinin ustalıkla kullanıldığı bir süreçtir. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere ulusal kurtuluş savaşının yöneticileri, dönemin mevcut olanak ve kaynaklarından olabildiğince istifade etmiş, süreç içerisinde

⁴¹¹ “(1) Almanya'da Cumhuriyet taraftarları Hindenburg partisine bağlanmaktadır. (2) ABD'de Wilson ilkelerinin uygulanması için büyük bir arzu ve çeşitli çevrelerde lehimize şiddetli cereyanlar olduğu gibi Amerika gazeteleri de Türklerin bağımsız kalabilmeleri için uzun makaleler yayınlamaktadırlar. (3) Bolşevik orduları Denikin ordusunun tamamen dağıtmış, Dağıstanlılarla birlikte Kafkasya'da duruma hakim olmuşlardır. (4) İzmir'de Yunan zulümlerinden hükümete ve İtilaf devletleri temsilcilerine şikayet etmek için gelen bir heyetin muhtıraları Türkçe olarak İtalyan, Amerikan ve Fransız temsilcilerince kabul edildiği halde, İngiliz temsilcileri yalnız İngilizce veya Fransızca olarak kabul edeceğini söyleyerek şikayetleri dinlememiştir. (5) Bulgarların; ARMHC milli teşkilatlarıyla birlikte hareket etmeyi kendi çıkarlarına uygun bulduklarını Bulgar gazeteleri yazıyor.” (*Anadolu Ajansı 12 Nisan 1920*) Karabekir, **a.g.e.**, s. 619-620; Tekeli, **a.g.e.**, s. 27-28.

⁴¹² **H.T.V.D.**, E.U. Basımevi, Ankara, 1957, Vesikalar No: 472-493.

bu kaynaklar zorlanmış, çözüm çareleri üretmişlerdir. Yöneticilerin ve mücadeleye katılanların birbirleriyle olan ilişkileri; yüz yüze temaslar, toplantı ve kongrelerle sürerken, aralarında uzak mesafe olanlarla ilişkiler mektup, kurye, telefon ve telgraf gibi iletişim vasıtalarıyla devam etmiştir.

Telgraf hatlarının etkili olarak kullanılabilmesi için, Birinci Dünya Harbi öncesi tamamlanmış bulunan; Sahra Telgraf Merkezleri ve Menzil Telgraf Müdürlükleri takviye edilmiş, askeri posta ve telgraf imkanlarıyla iletişim sürdürülmüştür.⁴¹³ Anadolu telgraf sistemi, Sivas Kongresi'ni müteakip tamamen ulusal direniş hareketi tarafından kontrol altında tutulmuştur. Hatta gerektiğinde İstanbul ve Anadolu'nun iletişimi kesilmek suretiyle, Heyet-i Temsiliye otoritesinin gücü ortaya konulmuş, böylece Osmanlı Devleti İstanbul hükümetlerinin Anadolu üzerinde etkinliği azalmış ve giderek kaybolmuştur. Elde edilen bu sonuç söz konusu dönemde telgraf hizmetinin ve bunun iletişime sağladığı önemini göstermiştir. Zira devlet otoritesinin varlığı, devletin otoritesini iletebildiği ve ileti alabildiği alanı kapsamaktadır.

Halkla ilişkiler bağlamında, dönemin en etkin iletişim aracı olan yazılı basından istifade edilmiş, yeni gazetelerle bu imkânın artırılmasına çalışılmıştır. Bu dönemde basın öncelikle, Anadolu ve İstanbul olarak ikiye ayrılmaktadır. Her iki bölge de kendi içinde milli mücadeleye destek veren ve destek vermeyen şeklinde iki cepheye bölünmüştür. Halkla ilişkilerin temel esasları olan halkın bilgilendirilmesi, gelişmeler hakkında aydınlatılabilmesi, aynı zamanda doğru ve dürüst ilişkiyi kapsaması; bu dönemde gazeteleri öne çıkarmaktadır. Ülke de mevcut otorite merkezleri, İstanbul, Anadolu ve İstanbul ile dolaylı ilişkili İtilaf devletleridir. Başlıca otorite merkezi İstanbul başkent olması nedeniyle basın açısından öne çıkmakta eskiden mevcut olan imkânlarını da rahatlıkla kullanabilmektedir.⁴¹⁴

⁴¹³ **İstiklal Harbimizde PTT**, P.T.T. Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

⁴¹⁴ Zeki Arıkan; **Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları; Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (1918-1922)**; Ömer Sami Coşar; **Milli Mücadele Basını**; Turgut Er; **Türkiye'de Basın-Yayın ve Tanıtma**; Nurettin Güz; **Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927)**; M.Nuri İnuğur; **Basın ve Yayın Tarihi**; Orhan Koloğlu; **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006; İzzet Öztoprak; **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**; Yücel Özkaya; **Milli Mücadele'de**

Anadolu basını ise İstanbul basınına nazaran daha serbest hareket etme yeteneğine sahiptir. Milli Mücadele'nin halkla ilişkileri planlanırken, Anadolu basınının bu üstünlüğünden olumlu yönde istifade edilmesi kaçınılmazdır. Şüphe yok ki, mücadelenin maddi ve manevi asıl kaynağı da Anadolu halkıdır. Halkın bağımsızlık amacıyla verilen mücadeleye inandırılması ve desteğinin sağlanması bağlamında bu iletişim aracı en verimli şekilde kullanılmıştır.

İstanbul basınına gelince; hükümetin ve işgal kuvvetlerinin sansür denetimi altında çok güç şartlarda yayın yapabildikleri görülmektedir. Buna rağmen, önemli bir bölümü Milli Mücadele'nin yanında yer almıştır. Anadolu'ya yolladıkları muhabirleri vasıtasıyla halkın, cephelerde ve Ankara'da meydana gelen gelişmeler hakkında bilgilendirilmelerini sağlamışlardır. Bunun yanında yetişmiş uzman muhabirleri vasıtasıyla Anadolu hareketine destek olmaya çalışmışlardır.

Milli Mücadele sürecinde İstanbul basınından, özellikle uluslararası ortamda "*Türk bağımsızlık mücadelesinin haklılığı*" bağlamında kamuoyu oluşturmak amacıyla istifade edilmiştir. Bunun yanında; İstanbul hükümeti ile sarayın yönlendirilmesi ve etki altına alınması; başta İngilizler olmak üzere işgal kuvvetlerine yönelik mesajların iletilmesi amaçlarıyla da İstanbul basınından yararlanılmıştır.

Yazılı basının tespit edilebilen imkânları göz önünde bulundurulduğunda; Anadolu basınının ağırlıklı olarak iç kamuoyuna, İstanbul basınının da dış kamuoyuna ve İstanbul hükümetine yönelik halkla ilişkilerde, etkili iletişim vasıtaları olarak kullanıldığını değerlendirmek mümkündür.

Milli Mücadeleye girişmiş olan Anadolu ulusal hareketi ise öncelikle mevcut gazetelerden faydalanma yolunu seçmiştir. Bu bağlamda; Konya'da Babalık, Erzurum'da Albayrak, Kastamonu'da Açıksöz, Konya'da Öğüt, Balıkesir'de İzmir'e Doğru ve Doğru Söz, Trabzon'da İstikbal ve buna benzer gazetelerden istifade edilmek

Atatürk ve Basın (1919-1921); Enver Behnan Şapolyo; **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın;** Sefa Tekeli; **Atatürk ve Anadolu Ajansı;** Hıfzı Topuz; **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi** (Değerlendirmede yararlanılan eserler).

suretiyle; Müdafaa-i Hukuk ilkelerinin kamuoyuna yansıtılmasına çalışılmıştır. Erzurum Kongresi esnasında Albayrak gazetesi etkin olarak kullanılmıştır.

Sivas Kongresi'ni takip eden günlerde ise ilk olarak İrade-i Milliye Gazetesi, bilinçli ve planlı halkla ilişkiler faaliyetinin iletişim organı olarak faaliyet göstermiştir. Böylece geniş kitlelere ulaşılma imkânı sağlanmıştır. Aynı zamanda İstanbul'da yayınlanan Milli Mücadele karşıtı gazetelerin propagandası engellenmeye çalışılmıştır. Aynı dönemde; Heyet-i Temsiliye İstanbul'da yayınlanmakta olan Milli Mücadeleye destek veren gazetelerle temas kurma imkânına kavuşmuştur. Bu süreçte Matbuat Müdürü Velit Bey ve Ruşen Eşref Bey'le kurulan temaslar sonucunda, İstanbul'da yayınlanan Tasvir-i Efkâr, Yenigün, Vakit gibi gazetelerde Milli Mücadelenin haklı amaçları yer almaya başlamıştır. Bu gazetelerde yer alan haberlerin diğer önemli bir katkısı da dış kamuoyuna ulaşabilme şeklinde olmuştur.

Heyet-i Temsiliye, Ankara geldikten sonra yayın hayatına başlayan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, adından da anlaşılacağı gibi ulusal hareketin tam bir iletişim vasıtası olarak faaliyete geçmiştir. Heyet-i Temsiliye, İstanbul Hükümeti ilişkilerinde çok önemli katkısı olan gazete; hem iç hem de dış kamuoyunun belirlenen amaçlar doğrultusunda etkilenmesi amacıyla yayınlarına devam etmiştir. Saltanat yanlısı Alemdar, Sabah, İstanbul gibi gazetelerle adeta propaganda savaşına girmiştir.

Anadolu Ajansı ise tüm gazetelere haber kaynağı olma özelliğini ve görevini yerine getirirken; aynı zamanda müstakil olarak yayınladığı bültenlerle Anadolu'nun hemen her tarafına ulaşmıştır. Bunun yanında yabancı yayın organlarında Milli Mücadele aleyhinde veya lehinde yer alan haberleri derlemesi; analiz etmesi ve karşı tedbir geliştirmesi bakımından büyük öneme haiz bir iletişim vasıtası olma özelliğini taşımıştır. Doğrudan Heyet-i Temsiliye'nin kontrolünde faaliyet göstermesi, tüm telgrafhanelerle iletişim halinde bulunması Anadolu Ajansı'na ayrı bir değer kazandırmıştır. Ajans, Türk kamuoyunun yanlış yorumlara sürüklenmesini önleyerek, doğru ve zamanında bilgilendirmeyle ulusal birliğin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Daha önceleri olduğu gibi yanlı tutum ve davranışlarıyla kamuoyunu yönlendiren yabancı kaynaklı ajansların etkinliğini kırmıştır. Milli Mücadele süresince

Heyet-i Temsiliye ve daha sonra T.B.M.M.'nin aldığı kararları zamanında ve doğru olarak halk kitlelerine ulaştırmış, yöneten ile yönetilenler arasında bağlantı sağlayıcı önemli bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak; başta Anadolu Ajansı olmak üzere Milli Mücadele yanlısı basın organları vasıtasıyla; halk ile ilişki arasındaki aracı organlar etkili olarak kullanılmıştır. Mevcut imkânlar zorlanmış, bazen kese kâğıdına basılı gazete ve broşürlerden bile yararlanılmıştır. İstanbul'a veya işgal altındaki bölgelere gazeteleri gönderebilmek için resmi kurumların zarfları, kayıkçılar, hamallardan istifade edilmiştir. Ama neticede hedef kitleye bir şekilde ulaşılma imkânı yaratılmıştır. Milli Mücadele'nin amacı, hedefi; bu hedefe ulaşmak için oluşturulan örgütler, bunların yöneticileri, faaliyetleri hakkında iç kamuoyu bilgilendirilmiştir. İstanbul Hükümeti ve saray yanlısı basının milli mücadele aleyhindeki propagandası, milli mücadele liderlerini karalama, itibarsızlaştırma faaliyetleriyle etkili olarak mücadele edilmiştir.

Dış kamuoyuna, Türk milletinin haklı mücadelesi yansıtılmaya çalışılmıştır. İtilaf devletleri ve tarafsız devletlerin kamuoyları, karar verici organları ikna edilerek tutum ve davranışlarında değişiklik yaratmaya gayret edilmiştir.

2.3.6. Fetvalar ile Propaganda ve Karşı Propaganda

Damat Ferit Paşa'nın 5 Nisan 1920'de dördüncü defa iktidara gelişi ile birlikte, Türkiye'de kanlı iç savaşlar, karışıklıklar, düşman işgali ve aşırı dincilik gibi felaketler başlamıştır.⁴¹⁵ Damat Ferit Paşa ilk iş olarak, ulusal hareket aleyhine 11 Nisan 1920 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır.⁴¹⁶ Bu beyannameden sonra, halkın din

⁴¹⁵ Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 57.(Atatürk Anadolu'da)

⁴¹⁶ "Milletin bilmeyerek, istemeyerek sürüklendiği dehşetli muharebede büyük fedakârlığa katlandığı halde yenilmekten kurtulamadığı, yapılan Mütareke ile galip devletlere teslim olmuştur. Bu durumdan ibret alınması gerekirken bazı kişiler sadece hürs ve menfaat sağlamak amacıyla Milli Teşkilat adıyla başlattıkları fitne ve fesat yüzünden siyasi durumu çok tehlikeli bir hale gelmiştir. Sonunda İstanbul'un işgal edilmesine sebep olmuşlardır. Meydana gelen çirkin hadiseler Avrupa kamuoyunda aleyhimize

bakımından da hassasiyetini istismar ederek, Milli Mücadele'ye katılmalarını önlemek amacıyla; Şeyh-ül İslam Dürri Zade Abdullah'a bir fetva hazırlatmış ve ilan etmiştir. 11 Nisan tarihinde devletin resmi basın organı Takvim-i Vekayi ve İstanbul'daki Peyam-ı Sabah Gazetesi'nde yayınlanan fetva şu şekildedir:

“Milli Mücadele hareketini idare edenler, hak tanımayan bir takım insanlardır. Bu kötü kişilerdir ki, İslam Halifesinin idaresi altındaki topraklarda yaşayan ve Padişaha sadık olan halkı hile, yalan ve dolanla kandırarak azdırmışlardır. Yine bunlardır ki, Padişahın emri olmaksızın asker toplamakta, vergi koymakta ve zorla halkın elinden mal ve mülkünü almaktadırlar. Topladıkları paraları askerlerin yiyeceğine ve donatımına harcayacaklarını söylüyorlarsa da bu gerçek değildir. Çünkü onların tek maksatları keselerini doldurmaktır. Bazı bölgelerde köyleri ve kasabaları yakıp yıkıp bir çok insanı öldürdükleri, Padişahın gönderdiği memurları değiştirdikleri, kendi adamlarını iş başına getirdikleri, hükümet merkezi ile bağlantıları kestikleri ve devlet tarafından verilen emirleri dinlemedikleri görülmüş, bu surette halifeye ihanet ettikleri ve memleketin asayişini bozmak için yalan haberler yayarak karışıklıklara sebep oldukları da meydana çıkmıştır. İşte yukarıdan beri sayılan hallerden ötürü bu kişiler ve onlarla beraber olanlar bagidirler. Çıkarılmış olan emirden sonra da hareketlerine devam ederlerse; bu kişilerin kötülüklerinden memleketi temizlemek ve halkı kurtarmak vaciptir. Bu gibileri öldürmek de meşru ve farzdır. Bunları öldürmek için, muktedir olan her müslümanın, Halifenin etrafında toplanması ve harekete geçmesi de vaciptir. Halife tarafından görevlendirilen ve bunlara karşı gönderilen askerler, görevlerini yapmaz veya kaçarlarsa büyük günah işlemiş olurlar. Bu gibiler dünyada “Tazir'i Şedide” ve ahirette de Arab-ı eline müstehak” olurlar. Hâlbuki görevlerini yapanlar ve onlardan birisini öldürenler gazi onlar tarafından öldürülenler de şehit olurlar. Bunlara karşı harekete geçmek üzere Padişahın verdiği emre uymayan Müslümanlar da günahkardır.”⁴¹⁷

Böylece İstanbul Hükümeti Kuvayı Milliye'ye karşı din motifli propagandayı etkili olarak sürdürmeye devam etmiştir. Zira bu fetvalar dizisiyle devam eden; Kuvayı Milliye aleyhindeki propaganda faaliyetlerinin başlangıcı; İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin planlı uygulamalarına dayanmaktadır. Bilindiği üzere Cemiyette Müslüman din adamları da bulunmaktadır. Hükümet üyeleri tarafından fetvaların getireceği sakıncalar, Damat Ferit Paşa'ya iletildiğinde; bu mesele üzerinde İngilizlerin ısrar ettiklerini, bu ısrar karşısında kendisinin de fazla direnemeyerek fetvaların ilan edilmesine söz verdiğini, bu yoldan dönüldüğü takdirde kabinenin İtilaf Devletleri katındaki itibarını kaybedeceğini itiraf etmiştir.⁴¹⁸

şiddetli bir fikir ve cereyan oluşturmuş, sulh şartları hükümlerinin ağırlaştırılmasına neden olmuştur Milli teşkilat denilen bu bagiler Anadolu'nun korkunç bir şekilde istila edilmesine neden olacaklardır ...”
Tansel, **a.g.e.**, Cilt III, s. 87-88. (Dipnot 296)

⁴¹⁷ **Takvim-i Vekayi Gazetesi**, aktaran, Tansel, **a.g.e.**, C.III, s. 87-89.

⁴¹⁸ Tansel, **a.g.e.**, C.III, s. 88.

Şeyhülislam tarafından hazırlanıp yollanan fetva tam anlamıyla bir propaganda bildirgesi niteliğindedir. Halkla ilişkiler kapsamında propaganda yoluyla iknaya yöneliktir. Kuvayı Milliye'ye katılanların veya destekleyenlerin duygu, düşünce ve tutumlarında, İngiliz tasarıları doğrultusunda değişiklik oluşmasını amaçlamaktadır. Kuvayı Milliye'ye katılmış olanlar ve destekleyenler Müslümandır ve en hassas oldukları inançları istismar edilmektedir. Bu tür bir propagandanın etkili olma şansı çok yüksektir -ki Türk yurdunun bazı bölgelerinde küçümsenmeyecek yankılara ve ayaklanmalara sebep olmuştur. Heyet-i Temsiliye, maruz kaldığı bu propagandanın etkisiz hale getirilmesi amacıyla; tepkisiz kalma, yalanlama veya gerçekçi ve dürüst açıklamalar ile söz konusu propagandayı boşa çıkarmak durumundadır. Neticede gerçekçi ve dürüst açıklamalarla söz konusu propaganda etkisiz hale getirilmeye çalışılmış, bu amaçla din motifli karşı temalar kullanılmıştır.

12 Nisan 1920 tarihinde, Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa imzasını taşıyan bir genelge yayınlanmış,⁴¹⁹ 14 Nisan 1920 tarihinde; aynı genelge Anadolu Ajansı'nda bir bildirge halinde yer almıştır.⁴²⁰

⁴¹⁹ 12 Nisan 1920 tarihli Genelge: “Halifelik makamı ve Saltanatın, her türlü adalet kurallarına ve hukuka aykırı olarak İtilaf hükümetleri tarafından işgal ve milletimiz hakkında hiçbir tarihin yazmadığı küçük görmelere ve saldırılara cesaret edilmesi üzerine bütün Anadolu ve Rumeli’de bir güçlü inanç ve vicdan birliği ile kükreyen, Halifelik haklarını ve milletin bağımsızlığını kurtarmayı amaçlayan milli kararlılığı bozarak, düşmanlarımızın, en önce başvurmak istedikleri çare, içeride anlaşmazlık çıkarmaktı. İşte sadece bu haince amacın uygulanmasıyla ilgili olmak üzere gerek İstanbul’da düşmanlarımızın isteklerinin tatmini için oluşturdukları Ferit Paşa hükümetini ve gerekse kendileri Anzavur’u kışkırtmışlar ve bunun sonucu olarak Gönen, Biga bölgesinde bozgunculuğa girişmişlerdir... Bu öldürücü girişim, düşmanlarımızın hedefledikleri amacı sağlamaktan pek uzak olup, hiçbir kuvvetle sarsılamayacak derecede sağlam olan milli kararlılık karşısında pek yakında yok edilecek ve hak ettikleri cezaya çarptırılacaklardır...” **Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, No. 292, s. 310-311.

⁴²⁰ 14 Nisan 1920 tarihli A.A. Bildirisi: “İngilizlerin İstanbul’da temsilcileri ve emirleri altında bulunan hükümet yoluyla Milli Teşkilata karşı bazı fetvalar çıkarmak üzere zor kullandıkları haber alınmıştır. İşgal olmadan ve Millet Meclisinde yapılan tutuklamalar ile meclis çalışamaz hale getirilmeden ve Padişah hazretlerinin ve Millet Meclisinin güvenine sahip bir Vekiller Heyeti iş başında iken böyle fetvalar elde etmeyi başaramayan İngilizlerin, işgal ile Padişah hazretlerini esir ve Salih Paşa kabinesini zorla düşürdükten ve Millet Meclisini tamamen yok olmuş duruma koyup ve Ferit Paşa gibi sırf kendilerinin emirlerine tabi bir adamın başbakanlığa çıkardıktan sonra kamuoyunu yanıltmak amacıyla bu gibi girişimlerde bulunmaları ve sırasıyla bir takım fetvalar elde etmeleri imkansız görülemez. Ancak bu gibi haince girişimler, Milli Teşkilatın kurucusu ve destekçisi ve dostu olan milletin kamuoyu nazarında en ufak bir değeri olmayacağı şüphesizdir...” **B.T.T.D.**, Sayı 20, Ekim 1986.

Söz konusu genelge, İstanbul hükümetinin İtilaf Devletleri'yle yaptığı işbirliğini açığa vurmuştur. İtilaf Devletleri'nin Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleyi etkisiz hale getirmek için, halkın dini duygularını nasıl istismar ettikleri ve bu amaçla yaptıkları faaliyetler açıklanmıştır. Anadolu halkının birbirine düşürülmesini, böylece başlatılan mücadelenin etkisinin azaltılmasını ve Türk toprakları üzerindeki tasarılarının gerçekleştirilmesini hedefledikleri örneklerle ortaya konulmuştur. Ancak çok sağlam bağlarla temelleri atılmış ulusal kararlılık karşısında bu emellerine ulaşmalarının imkansız olduğu en kısa zamanda hak ettikleri cezaya çarptırılacakları da tehdit yoluyla ifade edilmiştir.

İstanbul fetvasının etkisiz hale getirilmesi amacıyla, Ankara Müftüsü olan Mehmet Rifat Efendi başkanlığında, Ankara'da bulunan beş müftü, dokuz müderris ve medrese müdürü ile altı kişilik ilmiye sınıfından müteşekkil toplam yirmi kişilik bir grup da Anadolu fetvasını hazırlamışlardır. 16 Nisan 1920 tarihinde; Ankara müftü ve ulemasının hazırladığı fetva bütün müftülüklere tebliğ edilmiş, her müftünün onaylaması istenmiştir. Bu bağlamda Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa imzalı bir telgraf çekilmiştir:

“Ankara Müftüsü ve din bilgilerinin verdiği kutsal fetva, imzalayanlar tarafından bugün müftülere bildirildi. Vilayet ve bağımsız sancaklarla ilçe müftülerinin de imza koyarak katımlarının sağlanması uygun olur. Bölgeniz içindeki müftü efendilerin fetvalarının asılları posta ile gönderilmekle birlikte, şimdiden telgrafla isimlerinin bildirilmesi rica bulunur.”⁴²¹

Ankara'dan yayınlanan fetva özet olarak şu şekildedir :

“Dünya düzeninin koruyucusu olan Müslüman halifesinin halifelik ve saltanatının merkezi İstanbul, İslam hükümdarının rızası dışında, İslamın düşmanı olan devletler tarafından işgal edilerek, İslam askerlerinin silahları ellerinden alınmış ve bazıları haksız olarak şehit edilmiş, halifelik merkezini koruyan bütün istihkamlar, kaleler, savaş araçları zapt edilmiş ve resmi devlet işlerini yürüten ve İslamın ordusunu donatmakla görevli bulunan Babiali'ye ve Hrabiye Bakanlığına el konulmuştur.

Böylece halife, ulusun gerçek yararları uğrunda gereken önlemleri almaktan alıkonulmuştur... “Meşru haklarına tecavüz edilen bir memleketi düşmandan temizlemek için kavgaya girişen Müslümanlar bağı olamazlar, tersine olarak düşmanla yaptıkları savaşlarda ölenler şehit, kalanlar gazi olurlar. Esasen düşmanların zoru ile ve ayartması ile gerçeklere aykırı olarak, İstanbul hükümetince çıkartılmış olan fetvalara uymak da şer'an caiz değildir.”⁴²² (Fetva; İrade-i Milliye ; Hakimiyet-i Milliye gazeteleri ile A.A. 'da da yayınlanmıştır.)

⁴²¹ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, No: 295, s. 315.

⁴²² Tansel, a.g.e., C.III, s. 90-91.

Karşı propaganda bildirisi kapsamındaki fetvada öncelikle mevcut durum ortaya konulurken, halkın dini hassasiyetleri de göz önüne alınarak; İslam halifesinin esaret altında olduğundan bahsedilmiştir. Halifenin zor durumda kalması dolayısıyla İstanbul fetvasının hazırlandığı ortaya konulmuştur. Halka İslam düşmanlarının yaptığı mezalimden bahsedilerek, buna karşı verilecek mücadelenin haklılığı örneklerle açıklanmıştır. Son bölümde ise İstanbul fetvasının düşman zoruyla hazırlandığı da vurgulanmak suretiyle, bildirinin hedef kitle üzerindeki etkisinin artırılmasına çalışılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ DÖNEMİ
(23 NİSAN 1920 – 11 EKİM 1922)

3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Ankara'daki ilk Hükümet

Yeni meclisin oluşturulabilmesi için seçimler henüz tamamlanmamış, seçilenlerden çoğu da Ankara'ya gelememiştir. Anadolu toprakları üzerinde işgal kuvvetlerine karşı mücadele devam ederken, bir yandan da iç isyanlarla uğraşılmaktadır. İstanbul Hükümeti otoritesini tamamen kaybetmiştir. Bu ortamda devlet yönetiminin bir an önce sağlanması amacıyla, 21 Nisan 1920'de Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından; kolordulara, bütün illere, bağımsız sancaklara, Müdafaa-i Hukuk merkez kurullarına, belediye başkanlıklarına bir bildirimde bulunulmuş, Ankara'ya gelebilen milletvekilleriyle yetinilerek, 23 Nisan Cuma günü Büyük Millet Meclisi'nin açılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu bildirimde meclisin yerine getirmekle yükümlü olduğu hayati ve önemli görev; *“Yurdun bağımsızlığı, yüce hilafet ve saltanatın kurtarılması...”* olarak belirtilmiştir. Bildirinin diğer bölümleri yapılacak açılış töreniyle ilgili dini ve manevi duygulara hitap eden hususları içermektedir.⁴²³

Meclisin bir an önce toplanarak devlet yönetiminin yeniden tesisiyle; Anadolu'nun işgali ve ilhakına, ayaklanma ve isyanların bastırılmasına tedbir getirilmesi tasarlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği gibi; *“...O günün duygu ve anlayışına ne denli uymak zorunluluğu...”*⁴²⁴ bildiride hemen göze çarpmaktadır. Burada, hedef kitlenin duygu, düşünce ve davranışlarının belirlenen amaca yönelik etkilenebilmesi için ağırlıklı olarak İslam dininin birleştirici, birlik ve beraberlik sağlayıcı; *“... Hacı Bayram camiinde toplu Cuma namazı ve Kuran'ın okunması, dualar*

⁴²³ Nutuk, C.1, s. 577.

⁴²⁴ Nutuk, C.1, s. 575.

edilmesi, hatimler indirilmesi, dini söylevler yapılması gibi..” esaslarına ağırlık verilmiştir.

23 Nisan 1920’de, bildiride belirlenen programa aynen uyulmak suretiyle, saat 13.45’te, Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Açılış esnasında meclisin en yaşlı üyesi Sinop Mebusu Şeref Bey; Büyük Millet Meclisi’nin, ulusal iradeden aldığı güçle tam bağımsızlığı sağlayacak şekilde, milletin kaderini ele aldığını tüm dünyaya ilan ederek Meclisi açtığını beyan etmiştir.⁴²⁵

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Birinci İctima’da yaptığımız incelemede, 23 Nisan günü yoklama yapılmadığı görülmüştür. 24 Nisan 1920’de de yoklama yapılmamış, ancak başkanlık divanı seçimleri sonucu açıklanırken geçici başkan Muhiddin Baha Bey (Bursa); “*Oy kullananlar 120, kesin çoğunluk için gereken oy 61’dir*” demiş, kimse de buna itiraz etmemiştir. O gün için mecliste bulunup oy kullanan kişi sayısına göre 24 Nisan günü mecliste en az 120 kişi vardır.⁴²⁶ Kansu’ya göre mecliste 338 mebus olması gerekmektedir, ancak bu mebuslardan 115’i gelebilmiştir.⁴²⁷

Tunaya’ya göre; Meclis 1920 seçim bildirisinde belirtildiği üzere; yeniden seçilmiş ve İstanbul Meclisi Mebusanı’ndan gelen mebuslardan oluşmaktadır. Meclisi teşkil eden mebuslar üç grupta toplamaktadır; İstanbul Meclis-i Mebusan’dan gelen 92 mebus; birisi Yunanistan’dan olmak üzere, diğerleri Malata’dan gelen 14 mebus, 19 Mart bildirgesine göre seçilmiş 232 mebus. Bu suretle Büyük Millet Meclisi’nin birinci dönemi 338 mebusan oluşmaktadır. Yeni mebuslar 66 seçim çevresinden (Liva esas alınmıştır) seçilmişlerdir.⁴²⁸

⁴²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 23.4.1336, Devre 1, C.1, s. 2.

⁴²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 38.

⁴²⁷ Kansu, a.g.e., C.II, s. 570. Enver Behnan Şapolyo, **Mustafa Kemal ve I. Büyük Millet Meclisi Tarihçesi**, Ülkemiz Matbaası, Ankara, 1969, s. 25.

⁴²⁸ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Gelişmeler**, s. 61.

Ancak, I. T.B.M.M.'deki üye tam sayısı hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde çok farklı rakamların tespit edildiği görülmüştür. Bu farklılık çeşitli sebeplerden kaynaklanmaktadır.⁴²⁹

Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi ikinci toplantısında yapmış olduğu konuşmada, Mondros Mütarekesi'nden Meclisin açılışına kadar olan sürecin değerlendirmesini yapmış, Milli Mücadele'nin başlama sebeplerini ve izlediği yolu açıklamıştır. Konuşmanın son bölümünde ise; 18 Mart 1920'de Meclis-i Mebusan'ın faaliyetine son vermesi ile meydana gelen gelişmelerden bahsetmiştir. İstanbul'un işgali, Meclis-i Mebusan'ın dağılması dolayısıyla devlet yönetiminin içine düştüğü durumu; Mustafa Kemal Paşa şu sözlerle açıklamıştır;

"...şöyle ki evvela Mebusan Meclisi zora düşürülmüştür. şu halde kanun yapıcı kuvvet yoktur..."

"...İkinci olarak yürütme kuvvetleri siyasi esaret altına alınmıştır..."

"...üçüncü olarak, ... Milletlerin yargı hakkı istiklalinin birinci şartıdır. Adli kuvveti bağımsız olmayan bir milletin devlet halinde varlığı kabul olunamaz... İstanbul'da... İtilaf devletlerinin... Ortaçağ harp teamülleri şeklinde tecavüzlerde bulunması adli kuvvetin hükmen düşürülmüş olduğunu göstermiştir."⁴³⁰

Böylece; devletin oluşması ve devamlılığı için gerekli olan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ortadan kalktığını; bu durumun çok daha büyük felaketlerle sonuçlanmaması için Heyeti Temsilîyenin üzerine düşen görevi yaptığını belirttikten sonra;

"...Her şeyden evvel, haklarını müdafaa ve var olmağa kabiliyetli bir millet halinde, milletlerarası hukuk ve vazifelerine hürmet olunmasını isteyebilecek medeni ve esaslı teşkilat ile

⁴²⁹ Bu sebepler: (a) Olağanüstü şartlar sebebiyle TBMM seçimleri aynı anda yapılmamış hatta seçimler uzun süre tamamlanamamıştır. 23 Nisan 1920'den önce seçilenler olduğu gibi meclis açıldıktan aylar sonra da seçilip meclise gelenler olmuştur. Ulaşım ve yolluk sebepleri de bu çerçevede dikkate alınmalıdır. (b) 19 Mart 1919 tarihli tamime göre nüfus yoğunluğuna bakılmaksızın her livadan beş mebus seçilmesi öngörülmüştür. Ancak bazı livalarda hiç seçim yapılmamış, bazılarında da beş'ten az mebus seçilip gönderilmiştir. (c) Seçimden sonra bir çok mebus görevi kabul etmeyip Ankara'ya gelmeden istifa etmiş, bazıları uzun süre meclise izinsiz katılmadıklarından düşürülmüştür. Boşalan livaların bazılarında seçim yapılırken bazılarında yapılmamıştır. (d) Mebusların bazıları meclise katıldıktan hemen sonra bazıları da katılmadan vefat etmişlerdir. Bunlardan boşalan yerlerde de bazılarında seçim yapılmamış, bazılarında yapılmıştır. (e) İstanbul Meclis-i Mebusan'ını üyelerinden bir kısmı katılma çağrısına uymuş bir kısmı ise uymamıştır. Ahmet Demirel, **Birinci Meclis'te Muhalefet, İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 87.

⁴³⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 30.

*henüz yaşamakta olduğumuzu bütün cihana bir defa daha büyük bir kuvvet ve metanetle ilan ihtiyacındayız. Bunun için de yıkılan esas teşkilatımızın bıraktığı boşluğu derhal doldurmak zaruretindeyiz...”*⁴³¹

demek suretiyle; kaybolan devlet otoritesinin yeniden sağlanması görevinin Büyük Millet Meclisi'ne düştüğünü açıklamıştır. Konuşmasının teklifler bölümünde yeni meclisle ilgili izlenmesi gereken yol ve hükümet şekli hakkında teklifini yapmıştır.⁴³²

Mustafa Kemal Paşa'ya göre; memleketin parçalanma ve yıkılmaktan kurtarılabilmesi için ulusal kuvvetler tek çatı altında birleştirilmelidir. Düzenlenecek devlet yönetim şekli bu temel esası gerçekleştirilmelidir. Bunun yanında; tarihte yaşanan tecrübeler, esas hukuk ilkeleri, benzer koşullarda yıkılmış olan milletlerin gösterdikleri tepkiler de dikkate alınmalıdır. Meşruiyetin sağlanması kapsamında ulusal iradenin meclise yüklediği sorumluluğu hatırlatarak, hükümet kurma zorunluluğunu vurgulamıştır.

*“Esasen Yüksek meclisinizin varlığı da her şeyden önce meşruluk ve mesuliyet esaslarına milletçe itaat lazım görüldüğüne en büyük delildir. O halde yüksek meclisinizde toplanan milli iradeye dayanmak suretiyle meşruluk ve kanuniliğini yine muhterem heyetinizce tecelli eden millet vicdanının muhakemesine bağlı bulunmak yolu ile de mesuliyetini takdir edebilecek bir kuvvetin işleri idare etmesi zorunludur. Bu kuvvetin tabii şekli ise hükümdür.”*⁴³³

Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün millet iradesi ile seçilmiş, milletin temsilcileri ülkenin kaderine el atmak üzere bir araya gelebilmişlerdir. Böylece söz konusu üç güçten, yasama gücü oluşturulmuştur. Ancak, yürütme ve yargı gücünün de etkin hale getirilmesi, devlet otoritesinin yeniden tesisi için bir zorunluluktur. Mustafa Kemal Paşa'nın, hükümet yapılanması ile ilgili önerisi özetle şu şekildedir:

“Meclis sadece yasama ile ilgili görevleri yerine getirmek suretiyle milletin geleceğine ilgisiz kalmayacaktır. Milletin bütün işleriyle ilgilenecek şekilde yürütme işlevini de, yani hükümet görevini de yüklenecektir. Bu amaçla bir yürütme kurulu oluşturulacak, bu kurul meclisin kontrolü altında faaliyet gösterecektir. Yürütme kuruluna ve meclise aynı kişi başkanlık edecektir. Yürütme kurulu üyeleri aynen bakanlar gibi ilgili bölümlerle görevini yapacak, kendilerine vekil denecek, başkanı olacak kimse büyük bir sorumluluk altında bulunacaktır. Kısacası hükümet, bir meclis hükümeti niteliğine sahip olacaktır. Büyük Millet Meclisi böylece;

⁴³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 30.

⁴³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 30-32.

⁴³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 31.

yasama, yürütme ve yargı yetkilerini millet adına kendi bünyesinde toplayacak, meclisin üstünde başka bir güç olmayacaktır."⁴³⁴

Mustafa Kemal Paşa, bu açıklamadan sonra hükümet şekli hakkındaki önergeyi oylamaya koymak istemiştir. Bunun üzerine söz alan mebuslardan bir kısmı Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'ye milli mücadeleye katkılarından dolayı teşekkürlerini iletmişlerdir. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey, okunan nutkun bir suretinin basılıp mebuslara dağıtılmasını önermiştir. Bazı mebuslar önerenin tartışılmasını, bazıları ise bir an evvel uygulamaya geçirilmesini, Konya Mebusu Refik Bey de konunun öneminden ötürü teklifin basılıp dağıtılmasını, ondan sonra herkesin düşüncelerini açıklamasını teklif etmiştir.⁴³⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu devlet yönetim tarzına ilişkin önerinin; oturuma katılan mebuslar tarafından farklı algılamalara yol açmasının normal olduğu değerlendirilebilir. Çünkü oturuma katılan mebusların eğitim durumları farklı özellikler arz etmektedir. Ancak, dikkate alınması gereken husus bu mebuslardan %39,6'sı yüksek okul, %22'si medrese mezunu kişilerdir.⁴³⁶ Yani meclisin yaklaşık %60'ı, devlet yönetim şekilleri, siyaset ve siyaset bilimleri hakkında kabaca da olsa bilgi sahibidir. Ayrıca, bunların içinde İstanbul Meclis-i Mebusanı'ndan gelmiş 92 kişi de vardır ki Meclis çalışma yöntemlerini gayet iyi bilmektedirler. Teklif edilen devlet yönetim tarzı ise çoğunun şimdiye kadar karşılaşmadığı bir yöntemdir.

Mevcut koşullarda Türk Halkı'nın haklarının korunması, ulusun geleceğinin huzur ve güvenlik içinde sağlanabilmesi amacıyla bu öneri getirilmiştir. Nihai hedef; 1918 yılı Kasım ayından itibaren başlamış olan önce yerel, sonra bölgesel ve nihayetinde tüm ülke genelinde ulusal hareketin, yeni bir devlet kurulmasıyla amacına ulaşmasıdır. Başlangıçta belirlenen; "*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Bu amaçla Milli kuvvetleri etken ve Milli iradeyi egemen kılmak esastır*" ilkesi; hür ve

⁴³⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 24.4.1336, s. 31-32; Samet Ağaoğlu, **Kuvayı Milliye Ruhu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 45-50; Tunaya, **a.g.e.**, s. 63-67; İhsan Güneş, **1. TBMM'nin Düşünce Yapısı**, İş Bankası Yayınları, 2009, s. 249-260., Demirel, **a.g.e.** (Değerlendirmeler için bakınız)

⁴³⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 31-37.

⁴³⁶ Güneş, **a.g.e.**, s. 251.

bağımsız bir devlete ulaşmanın o an için örtülü gayesidir. Bu hedef bütününe ulaşmak amacıyla tasarlanan yönetim şekli önerilmiştir.

Yeni örgütlenme şeklinin benimsenmesinin uzun zaman alacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa, diğer teklifleri müteakip; Heyet-i Temsiliye'nin 16 Mart 1920'den bu güne kadar tüm maddi ve manevi sorumluluğu üzerine alarak görevini yerine getirdiğini, ancak şu andan itibaren meclisin bu sorumluluğu teslim alarak milletin kaderine yön vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bu ağır sorumluluğun üç beş kişiye yüklenemeyeceğini vurgulamıştır. Millet iradesiyle buraya geldiklerini millet adına yönetime el koymaları gerektiğini açıklamıştır.⁴³⁷ Bu açıklama üzerine önerge kabul edilmiştir.⁴³⁸ Böylece yeni hükümet şekli, kuvvetler birliği ilkesine dayanan, ulusal egemenliği esas kabul eden, halk hükümeti olarak Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmıştır.

Heyet-i Temsiliye, 1920 seçimleriyle ilgili genelgeyi yayınlamakla; siyasal katılımın oy verme yoluyla gerçekleşmesini sağlamıştır. Böylece, Türk halkının yönetimde söz sahibi olması, millet iradesini yansıtması, seçtiği temsilcilerle yönetimi denetleyebilmesi imkânı yaratılmıştır. Bilindiği üzere bu faaliyet, halkla ilişkilerin milli mücadelede esas amacı olan *“bütün halkın ikna edilerek inanması ve mücadeleye ortak edilmesi”* nin bir göstergesidir. Siyasal katılımın sağlanması olarak siyaset biliminde yer alan bu durum; *“toplumdaki bireylerin siyasal karar süreçleri içinde yer alabilmesi ve bu kararları etkileyebilmesi”* olarak açıklanmaktadır. Türk halkı ve Meclis-i Mebusan'daki mebusların önemli bir bölümü; Heyet-i Temsiliyenin genelgesi ile ikna olmuş, tasarılarına güvenmiştir. Türk halkı oyunu kullanarak, eski mebuslar ise meclise katılarak ulusal mücadeleye ortak olmuşlardır. Meclis toplanana kadar Heyet-i

⁴³⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 36-37.

⁴³⁸ *“(1) Hükümet kurmak zorunludur. (2) Geçici olduğu bildirilerek bir hükümet başkanı tanımak ya da bir padişah vekili ortaya çıkarmak uygundur. (3) Mecliste yoğunlaşan ulusal iradenin, yurt alın yazısına doğrudan doğruya el koymasını kabul etmek temel ilkedir. T.B.M.M.'nin üstünde bir güç yoktur. (4) T.B.M.M yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurul hükümet işlerine bakar. Meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır. Not: Padişah ve halife, baskı ve zordan kurtulduğu zaman, Meclis'in düzenleyeceği yasal ilkeler içinde durumunu alır.”* **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 24.4.1336, Devre 1, C.1, s. 32.

Temsiliye; halk arasında birlik ve beraberlik bağıını muhafaza ederek, Kuvayı Milliyeyi etkin bir şekilde kullanarak, Anadolu'da kaybolan devlet otoritesi boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Ancak bu görev bundan böyle Büyük Millet Meclisine düşmektedir.

25 Nisan 1920 tarihli Büyük Millet Meclisi toplantısında, Mustafa Kemal Paşa'nın kabul edilen teklifine göre, yürütme yetkisini de bizzat kullanacak olan meclisin bunu nasıl yapabileceği konusu ele alınmıştır. Görüşmeler sonunda, meclisin işlemlerini düzenlemek, meclise vekalet edecek Yürütme Kurulunu kurmak, Yürütme Kurulu ile meclisin işlerini kanunlaştırmak üzere on beş kişilik bir Layiha Encümeni kurulması, hazırlanacak kanun layihasının meclis tarafından kabulüne kadar da altı kişilik bir Geçici Yürütme Komisyonu seçilmesi kararlaştırılmıştır. Geçici Yürütme Komisyonu şu kişilerden oluşmuştur; “*Erzurum Milletvekili Celalettin Arif Bey; Aydın Milletvekili Cami Bey; Tokat Milletvekili Bekir Sam Bey; Edirne Milletvekili İsmet Bey; Kozan Milletvekili Fevzi Paşa; Antalya Milletvekili Hamdullah Suphi Bey; Denizli Milletvekili Hakkı Behiç Bey ve Başkan Mustafa Kemal Paşa.*” Daha sonra yine seçimle 15 kişilik Layiha Encümeni oluşturulmuştur.⁴³⁹

Layihaya Encümeni, 1 Mayıs 1920 tarihine kadar çalışarak, icra heyetinin oluşturulması hakkında bir yasa önerisi hazırlamış, öneri 2 Mayıs 1920'de “*Büyük Millet Meclisi Bakanlarına Dair Kanun*” olarak kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.

“Md.1- Şeriye (dışişleri) ve Vakıflar, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye (Sağlık Sosyal Yardım), İktisat (Ticaret, Orman ve Madenler), Maarif (Eğitim), Adliye ve Mezhepler, Maliye ve Rüşumat (Gümrük), Nafta (Bayındırlık), Dahiliye (İçişleri), Müdafai Milliye (Milli Savunma), Hariciye (Dışişleri), Erkanı Harbiye Umumiye (Genelkurmay), işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisinin on bir kişiden mürekkep İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) vardır.

Md.2- İcra Vekilleri Heyeti, Büyük Millet Meclisinin mutlak ekseriyetiyle intihap olunur.

Md.3- Her vekil üzerine aldığı işlerin yapılmasında mensup olduğu komisyon istişari reyini alabilir.

*Md.4- İcra Vekilleri arasında çıkacak anlaşmazlığı Büyük Millet Meclisi halleder.”*⁴⁴⁰

⁴³⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 25.4.1336, C.1, s. 59-63.

⁴⁴⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 2.5.1336, C.1, s. 185.

3 Mayıs 1920’de, bakanların seçimi yapılmıştır. Böylece Büyük Millet Meclisinin on bir kişiden oluşan ilk hükümetini şu vekiller oluşturmuştur: *Şeriye Vekili Mustafa Fehmi Efendi (Karacabey Müftüsü); Dahiliye Vekili Cami Bey (Aydın); Adliye Vekili Celalettin Arif Bey (Erzurum); Nafia Vekili İsmail Fazıl Paşa (Yozgat); Hariciye Vekili Bekir Sami Bey (Tokat); Sıhhiye ve İçtimai Muavenat Vekili Dr. Adnan Bey (İstanbul); İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey (Kastamonu); Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa (Kozan); Erkanı Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey (Edirne); Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey (Sinop); Maliye Vekili Hakkı Behiç Bey (Denizli).*⁴⁴¹ Yeni sistemde meclis başkanının hükümetin de başkanı olması ilkesi çerçevesinde; Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa teşkil edilen hükümetin de başkanı olmuştur. Dolayısıyla başkanlık için ayrıca seçim yapılmamıştır.

Böylece ulusal iradenin, Milli Hâkimiyet esasları çerçevesinde yönetime siyasal katılımı sağlanmıştır. Milli Meclis, yürütme organını da teşkil etmiştir. Bundan böyle Türk halkının haklarının korunması; sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamının niteliğinin artırılması, ulusun geleceği hakkında direktif, talimat ve emirler verilerek siyaset yapılması mümkündür. Halkla ilişkiler bu kapsamda; neyin niye yapıldı, niye yapılmadığının açıklanmasında önem kazanmaktadır.

Hükümet etme sorumluluğu aynı zamanda yönetim duyarlılığının da sağlanmasını, yönetimin halka kendini anlatmasını zorunlu hale getirmektedir. Birinci Büyük Millet Meclisi hükümetinin bundan böyle üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirebilmesi için; bir yandan Türkiye’nin içinde bulunduğu problemleri çözmesi gerekirken; diğer yandan amaç, politika ve faaliyetlerini halka açık ve dürüstçe anlatması, halkın taleplerine çözüm getirmesi gerekmektedir. Bu nedenle halkla mevcut ilişkisini geliştirmek hükümetin yerine getirmesi beklenen en önemli zorunluluktur. Zira halkla ilişkiler sadece bir bilgi verme işlevinin ötesinde, bu işleyle birlikte siyasal-yönetimsel otoriteye meşruluk ve destek sağlamaktadır. Halkla ilişkilerin önemi;

⁴⁴¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 3.5.1336, C.1, s. 196-198.; 4.5.1336, C.1, s. 202-203.

demokratik yönetimin halka karşı sorumlu ve duyarlı olması zorunluluğu ile toplumun liderlikle bütünleşme ihtiyaçları arasındaki hassas denge ile kendisini göstermektedir.

Halkla ilişkilerin siyasetle olan bağı, meşruluk sağlama aracı olarak kabul edilmesi dolayısıyla büyük önem taşımaktadır. Her ülkede siyasal ve yasal çerçeve devlet yönetiminin oturduğu temel ilkeleri veren, yapılanış ve işleyişin belirlendiği çerçevedir. Bu genel çerçeve doğrudan olduğu kadar dolaylı biçimde de, kimi işlevlerin yapılanış bölümünü içermektedir. Hükümetin tutumu olarak kavramlaştırılan bu olgu, özellikle halkla ilişkiler açısından her ülkenin somut koşullarıyla doğrudan bağlantılıdır. Hiçbir hükümet, yönetim-halk ilişkisinde bir demokratiklik göstergesi olarak alınabilecek halkla ilişkiler tedbirlerini yok sayamaz. Bununla birlikte, özellikle devlet yönetiminin nasıl bir halkla ilişkiler politikası izleyeceği de hükümetlerin konuyla ilgili yasal-yönetimsel düzenlemeleri çerçevesinde belirlenmektedir.⁴⁴²

İcra Heyeti'nin programı 9 Mayıs 1920 tarihinde Maarif Vekili Dr. Rıza Nur Bey tarafından açıklanmıştır. Millet'in karşı karşıya bulunduğu fevkalade durumdan dolayı, karmaşık ve uzun vadeli işleri kapsayacak bir program yerine, millet'in ilk anda huzur ve refahının sağlanmasına, mevcudiyetinin devamına yönelik bir program hazırlanmıştır. Bu programda; dış siyaset konusunda Misak-ı Milli'nin esas olduğu, işgal kuvvetlerinin bu esaslara saygı göstermesine yönelik çabalara devam edileceği belirtilmiştir. İç siyasetin esası ise, müşterek hedefe ulaşmak amacıyla millet'in birlik ve beraberliğinin devamlılığını sağlayacak tedbirler ve ülke asayişinin teminine verilecek öncelik olarak açıklanmıştır. İktisadi konularda, halkın huzur ve saadetini sağlayacak şekilde düzenlemelere gidildiği, dostluğunu fiilen ispatlamış devletlerin yardımlarının kabul edilebileceği belirtilmiştir. Genel bayındırlık hakkında büyük yatırımlara ve inşaatlara girişmeden, öncelikle halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde mevcut olan yolların, köprülerin ve diğer yerlerin onarımı yoluna gidileceği açıklanmıştır. Maarif işlerine verilen önem ise programda önemli bir yer teşkil etmiş, adeta maarifin yeniden düzenlenmesine ilişkin tedbirleri içermiştir. Çocuklara verilecek terbiyenin her

⁴⁴² Uysal, **a.g.e.**, s. 36-37.

manasıyla dini ve milli bir hale getirilmesi, hayat şartlarında mücadele edebilecekleri donanım ve güvene sahip olabilmelerini sağlayacak şekilde; özellikle ders kitaplarının ve sözlüklerin milli bir ruha hitap edecek şekilde yeniden hazırlanması öngörülmüştür.⁴⁴³

B.M.M. Hükümeti, programını ülkenin içinde bulunduğu koşullara uygun hazırlarken, kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesi esaslarına bağlı kalmıştır. Yani izleyeceği politikayı, yapacağı yasal düzenlemeleri; tamamen halkın ihtiyaç ve isteklerine dayandıracağını belirtmiştir. Bundan sonraki çalışmaları da yönetimde halkla ilişkilere işlerlik kazandıracak düzenlemeler çerçevesinde olmuştur. Bu kapsamda; hükümet politikaları, planlamaları, reform programları ve yasalar belirlenmiştir. Tüm bu uygulamalar halkla ilişkilerin amacı ve hedeflerini biçimleyen temel düzenlemelerdir.

3.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Halkla İlişkiler

Bilindiği üzere halkla ilişkilerin kamu yönetimindeki amaçları şunlardır; *“Halkı aydınlatma, örgütü ve onun izlediği politikayı halka benimsetme; halkta yönetime karşı daha olumlu tavırlar yaratma; yönetimle olan temaslarında halkın işini kolaylaştırma; alınacak kararların daha isabetli olmasını sağlayacak bilgileri halktan elde etme; yasaklar hakkında aydınlatıcı bilgiler vererek yurttaşların yasalara uymasını sağlama; hizmetlerin görülmesinde halkın işbirliğini sağlama; yasalarda ve yönetsel usullerdeki aksaklıkların saptanmasında ve giderilmesinde halkın telkin, tavsiye ve şikâyetlerinden yararlanma.”*⁴⁴⁴

⁴⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 9.5.1336, C.1, s. 241-245.

⁴⁴⁴ Cemal Mihçioğlu, *“Halkla ilişkiler Nedir?”*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 22, Sayı 1, 1989.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti de; yukarıda belirlenen amaçları gerçekleştirmeye yönelik, yayınlarda bulunmuş, teşkilatlar oluşturmuş ve yasal düzenlemeler geliştirmiştir.

3.2.1. İç ve Dış Kamuoyunun Bilgilendirilmesi Amaçlı Beyanname

Meclisin açılmasını müteakip iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi, halkın meclisin amaç, hedef ve çalışmaları hakkında aydınlatılması, halk iradesinin güçlendirilmesi gibi ikna yollarının yanında; halkın maruz kaldığı propagandanın etkisini azaltmak için; Hamdullah Suphi Bey tarafından kaleme alınan ve meclis tarafından onaylanan bir beyanname 25 Nisan 1920 tarihinde yayınlanmıştır.

“Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin oluşturduğu Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete gerçeği söylemeyi gerek gördü.

İngilizlerce satın alınan ve milleti birbirine düşürmek amacı güden kimi hainler, sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilayetinin, Antalya'nın, Ayıntap, Maraş ve Urfa bölgesinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silaha sarılan yurttaş ve dindaşlarımızı yine size yok ettirmek için Padişah ve Halifeye başkaldırmak sözünü ortaya atıyorlar.

Millet Meclisi, Halife ve Padişahımızı düşman baskısından kurtarmak, Anadolu'nun parça parça şunun bunun elinde kalmasına engel olmak, Başkentimizi yine ana vatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenab – ı Hak ve Peygamberi adına ant içeriz ki, Padişah'a, Halifeye ayaklanma sözü bir yalandır. Ve bunun amacı; yurdunu savunan kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle yok etmek ve ülkeyi sahipsiz ve savunmasız bırakarak ele geçirmektir.

Hint'in, Mısır'ın başına gelen durumdan mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın. İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraşını, sözün kisası vatanın düşman yayılmasına uğramış yerlerini savunanları, din ve milletlerinin onuru için kan döken kardeşlerinizi, arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin.

Ta ki, son yurdunu kaybetmesin, ta ki milletimiz köle olmasın. Bizler birlik oldukça düşmanın üzerimize gelmeyeceğini resmi olarak duyuruyoruz. Onun candan özlediği, aramızdaki bozgunculuk ve anlaşmazlıktır. Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üstüne olsun Bağışlama ve koruyuculuğu, Halife ve Padişahımızı, millet ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik etmesin.

Büyük Millet Meclisi Buyruğu ile Başkan Mustafa Kemal”⁴⁴⁵

⁴⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 25.4.1336, C.1, s. 60.; **Hakimiyeti Milliye Gazetesi**, 28 Nisan 1920.

Hazırlanan beyannamenin Milli Mücadele'nin başlangıcından beri yapılmakta olan halkla ilişkiler esaslarına uygun olduğu değerlendirilmektedir. Zira daha birinci paragrafta görüleceği üzere; *“sadece gerçeklerin açıklanacağı”* belirtilmiş, halkla ilişkilerin dürüstlük ilkesine beyannamenin sonuna kadar riayet edilmiş ve özen gösterilmiştir. Müteakip paragrafta; halkın aydınlatılması, meclis çalışmaları hakkında bilgilendirilmesine gayret edilmiştir. Burada ayrıca, *“Halife ve padişahın düşman baskısından kurtarılması, başkentini yine anavatana bağlanması için...”* çalışmalara devam edildiği belirtilerek halkın bu konudaki hassasiyeti dikkate alınmış, duygu ve düşüncelerindeki şüphelerin giderilmesine çalışılmıştır. Bilindiği üzere halkla ilişkileri propagandadan ayıran en önemli özellik dürüstlük ilkesidir. Halkla ilişkiler, kuruluşu ve amaçlarını kamuoyuna gerçekleri saklamadan, doğru söyleyerek dürüst yollardan tanıtır. Oysa propagandanın amacına ulaşmak için gerçekleri saptırdığı, bir ahlaki ilkeye bağlı olmadığı görülür.

Beyannamenin üçüncü paragrafında ise; halkın maruz kaldığı propagandanın etkisiz hale getirilmesi için, *“...Biz vekilleriniz Cenab-ı Hak ve Peygamberi adına ant içeriz ki, Padişah'a, Halifeye ayaklanma sözü bir yalandır”* denilerek, karşı propaganda tekniği uygulanmış ve yapılan faaliyet doğrudan yalanlanmıştır. Devamında ise yapılan propagandanın esas amacı açıklanmış, *“...yurdunu savunan kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle yok etmek ve ülkeyi sahipsiz ve savunmasız bırakarak ele geçirmektir...”* denilerek, propagandanın etkisinin azaltılmasına çalışılmış, *“...aldatılan Müslümanlar”* tabiriyle de halkın dini duygularının istismar edildiği belirtilmiştir.

Dördüncü paragraf ve beyannamenin son bölümü incelendiğinde; halkla ilişkilerin taşıdığı sorumluluk nedeniyle hedef kitleye yöneltilen görüşlerin, gönüllü olarak kabul edilmesi esasına dayandırıldığı, karşılıklı anlayışın sağlanmasına yönelik olduğu görülmektedir. Tüm bunların yanında; meclisin ve ulusal mücadelenin amacı, halk için neler yapmakta oldukları üzerinde önemle durulmakta, birlik ve beraberliğin sağlanması için yapılması gerekenler açıklanmaktadır. Meclis Beynamesi'nin; öncelikle meclisin izlemekte olduğu politikanın halka benimsetilmesi; halkta meclise karşı güven duygusunun yaratılması; halkla dürüst ve sağlam bağlar kurarak, onların

olumlu inanç ve eylemlere yöneltilmesi; düşman propagandasının halk üzerindeki etkisinin azaltılması amacıyla hazırlanmış olduğunu değerlendirmek mümkündür.

3.2.2. Halkla İlişkiler Teşkilatlanmasının Temeli: İrşad Encümenliği

Büyük Millet Meclisi; Anadolu topraklarından düşmanın çıkarılması öncelikli hedefinin yanında, mücadele etmek durumunda olduğu propaganda tehdidi ile de karşı karşıyadır. Bunların başında; I. Dünya Harbi'nin başlangıcından itibaren İtilaf Devletleri tarafından uygulanan propaganda gelmektedir. Özellikle İngilizler bunu profesyonelce, kurdukları teşkilatları tarafından uygulamaktadır. İngilizlerin yanında Yunanlıların, Fransız ve İtalyanların da uyguladıkları propaganda yöntemleri, Osmanlı Devlet yöneticileri başta olmak üzere Anadolu halkı üzerinde etkili olmuştur. Meclis, bu tehdidin yanında İstanbul Hükümeti'nin halk üzerinde uyguladığı Hilafet-Saltanat yanlısı Milli Mücadele karşıtı ikna yöntemleriyle de uğraşmak durumundadır. Tüm bu faaliyetler halk üzerinde etkili olmuş, özellikle milli kuvvetlere karşı halkın belli bir bölümünde şüpheler yaşanmaya başlamıştır. Bu şüpheler ve güvensizlikler milli mücadeleye karşı ayaklanmalar; bölgesel karşı koymalar, inanç kaybı şeklinde kendini göstermiştir. Zira halkı aydınlatacak, bilgilendirecek, maruz kaldığı propagandanın etkisini azaltacak, tek elden milli irade doğrultusunda yönetilen bir unsur, teşkilat bulunmamaktadır. Bu duruma çareler üretmek üzere ilk tartışmalar Meclis çatısı altında 24 Nisan'dan itibaren başlamıştır. Halkın aydınlatılması, bilgilendirilmesi ve milli mücadeleye olan inancının kuvvetlenmesi, aynı zamanda düşman propagandasının etkisiz hale getirilmesi amacıyla mebuslar görüşlerini dile getirmişlerdir. Öncelikli amaç; halkın, düşman propagandalarının etkisinden; İstanbul Hükümetinin baskısından; İstanbul Hükümeti tarafından kışkırtılan, yönlendirilen İslam-Halife silahlı unsurlarının milli kuvvetlere etkisinden, asker kaçaklarının ve eşkıyaların verdiği zarardan kurtulmasıdır.

24 Nisan 1920 tarihli Meclis gizli görüşmeleri esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın bu durum hakkındaki tespitleri özetle şu şekildedir.

"... Bağımsızlık mücadelesi esnasında düşmanların emellerini ve bu emelleri gerçekleştirmek için uygulayacakları güçleri biliyoruz. Ancak düşmanlar sahip oldukları gücü harcamıyor, buna karşın gayelerine ulaşmak için bizi birbirimize çarptırıyorlar..."

"...Özellikle İstanbul'da düşmanlarımıza, düşmanlarımızdan daha çok hizmet edenler, onların amacına çalışanlar var..."

Bu tespitlerinden sonra, başta Anzavur olayı olmak üzere, Düzce, Hendek, Bolu, Adapazarı, İzmit havalisinde meydana gelen isyanların tamamen düşman propagandası ve parasıyla kandırılmış insanlar tarafından tertiplendiğini belirtmiş, şöyle devam etmiştir:

"...Bir aralık Adapazarı'nda bir isyan yapıldı. Bazı zevatı gönderdik, nasihat ettirdik. Sonuçta kandırılmış olanlar tenvir ve irşad edilmek suretiyle sükunet temin edildi. Fakat İzmit'i doğrudan doğruya işgal etmiş olan İngilizler yakındı. Para ile daima aynı ateşi körüklemekte devam ediyorlar..."

"...Bazı propagandalar, manasız, zararlı propagandalar neticesinde halk gerçekten kandırılabilir. Mesela, üç gün evvel Beypazarı'nda halk toplanmış, içerisinden iki üç bozguncunun fitnesiyle telgrafhaneyi basmışlardır...Benzer bir hadise de Nallıhan'da meydana geldi...Tüm bu faaliyetler düşmanların bizim vasıtamızla gerçekleştirdiği şeytankarane tedbirlerin neticesidir...."⁴⁴⁶

Meclisin 27 Nisan'daki oturumunda, meclis gündemine Bursa mebusu Şeyh Servet Efendi tarafından; "*İrşad Encümeni*" kurulması hakkındaki öneri gelmiştir:

"...İrşadın (yol gösterme-aydınlatma) insanlık hayatının önemli mutluluk etmenlerinden biri olduğu tarihin sayısız olayları ile kanıtlanmış ve gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Düşmanlarımız bu yararlı ve kutsal gerçeği tersine çevirerek, görünüşte hakları savunucu görünüp, gerçekte ise yalanları uydurup, yayarak çıkarlarını sağlamak amacıyla propaganda adı altında örgütler kurmakta, bu örgütleri, maddi ve manevi çok büyük özverilerde bulunarak, yaşatıp desteklemekte ve bu yolla bütün insanlık dünyasını kandırıp, şaşırtmakta devam etmektedirler.

*Bugün karşı karşıya kaldığımız üzüntü verici durumda, düşmanlarımız tarafından kullanılan propaganda aracı ile gerçekleştirilmektedir. Bu sebeplerle, aleyhimize kullanılan silaha karşı, aynı silahla karşılık vermek gereğinin açık olmasına ilaveten her uygun ve hukuki şekilde gerçekleri yaymanın ve insanlarımıza yol göstermenin ve kamuoyunu aydınlatmanın önemi ve büyüklüğünü de anlatmak gerekmeyecek kadar açık bulunduğundan Büyük Millet Meclisimizin kuracağı, çalışma şubeleri arasında bir de "*İrşadiye İşleri Şubesi*" nin kurulması ve Osmanlı ülkesine yayılmasını öneririm..."⁴⁴⁷*

⁴⁴⁶ Sadi Borak, **Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977, s. 23-33.

⁴⁴⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 27.4.1336, C.1, s. 94-96.

Bu öneriye karşı bir öneri olarak; “*Darülhikmet-i İslamiye*” örgütünün çalışmalarının yeterli olacağı gündeme getirilmiştir. Ancak Şeyh Servet Efendi, teklifini daha açık ve anlaşılır hale getirmek amacıyla şunları söylemiştir:

“Bu sorun ilk bakışta o kadar önemli görünmüyorsa da, gerçek anlamda psikolojik durumlara etkiyi açıklayan bir nitelik taşır. İnsanların davranış ve hareketlerini oluşturan psikolojik dayanıklılığı sağlar. Sanıyorum ki hayatın sorunlarının en önemlisidir. Bu durumu hayatın deneyimleriyle değerlendiren Batılılar, önergemde sunduğum gibi, soruna çok büyük önem vermişler ve psikolojik etkileme hizmetlerini örgütlemişlerdir. Özellikle İngilizler bir bakanlık kurmuşlar ve yalnız bu bakanlığa örtülü olarak yüz doksan beş milyon vermişlerdir. Batılı devletlerin bu davranışları bilindiği gibi, kandırma ve doğrudan saptırma yöntemlerinin şeytanca bir şekilde kullanılarak insanlığı bozguna uğratmak, değerlerini bozmak biçiminde ortaya çıkıyor, görünüyor....”

“...Sorunu iyi inceleyerek, iyi anlayarak bu amaçla gereken örgütlenmeyi yapalım, diğer varlıklarımızla ilgili, şubelere verdiğimiz önemi vererek bir şube kuralım...”

Önerisini bu şekilde daha ayrıntılı bir şekilde açıklayan Servet Efendi, düşman propagandası etkisi altında kalan yerlerde yapılacak iyi niyetli aydınlatma çalışmalarlarıyla başarılı olunabileceğini belirtmiştir. Bu amaçla teşkil edilmesi gereken heyetler, bu heyetlerin çalışmaları, uygulama yöntemleri, hakkında çok teferruatlı açıklamalarda bulunmuştur. Sözlerine şu şekilde son vermiştir;

“...Dünyanın hayatı o dereceye gelmiş, o derece genişlemiştir ki doğudan çıkan en ufak bir fısıltı batıda derhal etkisini göstermektedir. Hayat bir anda hepimizin olmuştur. Bir yerin özel olması imkanı ve beklentisi kalmamıştır. Bunun için irşad dediğin zaman, yalnız hoca efendilerin camilerdeki vaazı anlamında almıyorum...”

“Önergemde her türlü akılcı şekil ve nitelikte ve hukuki kurallar içerisinde halkın aydınlatılmasını, doğru yolun gösterilmesini, kamuoyunun aydınlığı ulaştırılmasını anlatmaya çalıştım. Bu şekiller ve yollar yaşanan hayatın gereklerine göre her türlü şekiller alır, her türlü araçlar kullanmak suretiyle ortaya çıkar ve uygulanır”⁴⁴⁸

Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa ise önergeyi oylamaya sunarken şöyle demiştir; “*Müsaade buyurursanız iki önerge karşısında kalmış bulunuyoruz. Birincisi Şeyh Servet Efendi Hazretlerinin önergesidir ki, İrşad Encümeni adı altında – sanıyorum ki, batı dilinde propaganda heyetidir – bir heyetin kurulmasıdır. Buna doğal olarak sayın ilim adamları, hocalar ve diğer kişiler de katılabilir...”* Önerge kabul edilmiştir. 27 Nisan’da kabul edilen İrşad Encümenliği; Halil Bey, Şeyh Servet Efendi, Mazlum Baba, Rıfat Bey, Abdülhalim Çelebi’den oluşmuştur.⁴⁴⁹ 10-17 Mayıs 1920

⁴⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 27.4.1336, C.1, s. 94-96.

⁴⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 27.4.1336, C.1, s. 99.

tarikhlerinde İçişleri (İsparta Mebusu Hafız İbrahim, Karahisarı Şarki Mebusu Mesud Beyler); Maliye (Çorum Mebusu Sıddık Bey, Erzincan Mebusu Emin Bey), İktisat (İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey, Saruhan Mebusu Mahmud Celal Bey), Adliye (Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey, Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey), Dışışleri (Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey), Sağlık (Aydın Mebusu Dr.Mazhar Bey, İzmir Mebusu Dr.Mustafa Bey), Milli Savunma (Saruhan Mebusu Reşid Bey, Diyarbakır Mebusu Hacı Şükrü Bey), Nafia (Kastamonu Mebusu Sabri Bey) Encümenlerinden üyelerin de katılmasıyla İkinci İrşad Encümeni Heyeti teşkil edilmiştir.⁴⁵⁰ Bu heyet başkanlığına İzmir mebusu Yunus Nadi Bey, raportörlüğüne Ali Şükrü Bey, katipliğine Muhittin Baha Bey getirilmiştir.⁴⁵¹

İrşad Encümeni Heyeti planlama ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. İrşad Encümeni mensupları, gerektiğinde Türkiye'nin çeşitli bölgelerine gönderilmiş, halka Milli Mücadele'nin amacı, gerekleri ve meclis çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Ancak, uygulama için yeterli personele ve teçhizata sahip olunmaması nedeniyle; halkla ilişkiler, propaganda ve karşı propaganda faaliyetleri gerektiği şekilde yerine getirilmemiştir. Özellikle, İstanbul basını başta olmak üzere, basın ve yayın organlarının bilerek veya bilmeyerek yapmış olduğu zararlı yayınların kontrol altına alınabilmesi amacıyla yeni bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulmuştur.⁴⁵²

3.2.3. Halkla İlişkiler Teşkilatı: Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü

Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey, 19 Mayıs 1920 tarihindeki Meclis oturumunda; ülkede meydana gelen olumsuz propagandanın neden olduğu olaylar, bölgesel olarak halkın Milli Mücadeleye karşı kışkırtılması ve işgal kuvvetlerinin

⁴⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 11.5.1336, C.1, s. 157.; 13.5.1336, s. 280-281.; 15.5.1336, s. 314.

⁴⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 17.5.1336, C.1, s. 322.

⁴⁵² Fethi Kardeş, *Altmış Yılın Hikayesi*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1980, s. 15.

propaganda faaliyetleri hakkında detaylı bir açıklama yaptıktan sonra şunları belirtmiştir:

“İstihbarat ve irşadat Kuvayı Milliyemizin esası, temelidir. Genel teşkilatımızın devamlılığı, halkın Kuvayı Milliyeyle olan bağlılığı ile mümkündür. Fedakarlığın en ulvisini, en takdire şayanını şimdiye kadar yapmış ve yapmakta bulunmuş olan İzmir cepheleri kazaları, sancakları ahalisi Yunan işgali esnasında yapılan irşadat sayesinde bu büyük ve millî işe girişmiş, eşrafından, müftüsünden en küçük ferdine hattâ kadınlarına kadar çalışmışlardır. Onun için irşadata atfi ehemmiyet duyurulması elzemdir. İrşadat için her ne kadar bir encümen teşkil edilmiş ise de şimdiye kadar olan mütaaddit tecrübeme istinaden arz edeyim ki, bu gibi mesaili mühime yalnız para ve şahıs işidir. Encümenler mesainin programını tanzim edebilirler, bunun sureti tatbikini idare edemezler. Yunan Hükümetinin bugünkü irşadat ve istihbarat teşkilâtı da bizim için bir taziyane teşvik olmalıdır. Onun için :

- 1. İrşadat ve istihbarat nezareti yahut müdüriyeti umumiyesi ihdası ile teşkilât ve lâzımgelen eğitilmiş kültürlü bir zatın idaresinde çalışması,*
- 2. Her vilâyet ahalisinin vaziyetine, ahvali ruhiyesine göre propaganda programlarının tanzimi ile temini tatbiki ve tatbikinin hüsnü suretle cereyanını idare,*
- 3. Bilûmum Kuvayı Milliye gazetelerinin bir program dâhilinde neşir ve tamimi ve mntukalara taksimi, gazetelerin en ücra köylere kadar tevzii,*
- 4. Bu Müdüriyeti Umumiyeyle oldukça mühim bir para tahsisi,*
- 5. İrşat Encümeninin bu Müdüriyeti Umumiyeyle daimî kontrol altında bulundurması ve meselenin Meclisi Millimizde derhal müzakeresiyle lâzımgelen teşkilâtın icrasını talep ve temenni eylerim, efendim. 16. V. 1336 Saruhan Mebusu Mustafa Necati”*

Bu öneri hakkında, İrşad Encümeni'nin görüşünü açıklayan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey; önergeye katıldıklarını bu çerçevede kendilerinin de hazırlığının olduğunu ve Meclis gündemine getireceklerini belirtmiştir. İrşad Encümenliği olarak kurulması tasarlanan genel müdürlüğün “*İstihbarat ve Matbuat Umum Müdürlüğü*” adını almasını tasarladıklarını açıklamıştır.⁴⁵³

7 Haziran 1920 tarihinde meclisin 25. toplantı gününde, altıncı oturumunda ilk olarak, Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey tarafından verilen; “Matbuat ve İstihbarat, Neşriyat Müdüriyeti Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun” teklifinin görüşülmesine başlanmıştır. Başkanlık Divan katibi, Kütahya Milletvekili Haydar Beyin okuduğu ve Mustafa Kemal Paşa tarafından daha önce dikte edildiği belirtilen⁴⁵⁴ İrşad

⁴⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 19.5.1336, C.1, 18. İçtima, s. 341, s. 353-355.

⁴⁵⁴ Kardeş, a.g.e., s.9.

Encümeni gerekçesi, söz konusu genel müdürlüğün yanı sıra Anadolu Ajansı'nın üstleneceği işlevi de belirtmesi bakımından önemlidir.⁴⁵⁵

Kanun teklifi görüşmelerinde; Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey; “İstanbul’da bir matbuat müdürlüğünün bulunduğunu; yeni masrafa gerek olmadığını; kanun tanzimine lüzum olmadığını” , İrşad Encümeni Başkanı İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey ise; “... Basının uzun zamandır dördüncü kuvvet olduğunu; günümüzde kamuoyunun iç ve dış propaganda ile oluşmasının; orduların gücüyle eşdeğer olduğunu” belirtmiştir.

⁴⁵⁵ “... Genel olarak kabul edilen bir gerçeğe göre, ülkemizin uğradığı felaketlerin en önemli nedenlerinden biri de iç ve dış kamuoyuna ulusun yüksek çıkarlarına uygun biçimde yönetilmesinde gösterilen ihmaldir. Ulusal çıkarlarımızın savunulmasında silah kadar etkili siyaset ve düşünce örgütlenmesi öteden beri ihmal edilmiş olması pek çok kötülükler yol açmış, halen de açmaktadır. Avrupa'nın en küçük devletlerinin bile bu amaçla kurulmuş birçok örgütleri vardır. Bulgaristan ve Yunanistan bu alanda en ileri gitmiş ülkelerdendir. Siyasi başarılarının önemli bir kısmı bu örgüte verdikleri önemde aranmalıdır. Büyük Millet Meclisi tarafından büyük şiddetle hissedilen bu ihtiyacın karşılanması için ikinci kez büyük önem verilerek kurulan komisyon uzun incelemelerden sonra güçlü bir örgüt kurmak ve bunu zamanla iyileştirmek ve genişletmek yoluyla, düşünce gücünün bütün güçlere üstün geldiği şu günlerde ulusal politikamızı dışarıya karşı savunma ve içeride de her yere yayma gibi iki büyük amacı yerine getirmek için Bakanlar Kurulu ile işbirliği yaparak bu teklifi hazırlamıştır. Yasa teklifi ile kurulması öngörülen Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü iki büyük amacı gerçekleştirmeye çalışmalıdır. **Birincisi; dışarıya karşı ulusun gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeye çalıştığı işleri tanıtmak ve davamızın haklılığını kanıtlamaya çalışmaktır. İkincisi; içeride ulusu aynı noktada birleştirmek için her araçtan yararlanarak sürekli aydınlatmak ve uyarıdır.** Bunun için basının sadece idari örgütü ile ilgilenecek bir matbuat müdürlüğü yerine, olumlu çalışmalara yönelecek canlı bir örgüt kurulması ve çok önemli başarı aracının doğrudan Bakanlar Kurulu Başkanlığına bağlı bir genel müdürlük olarak kurulması daha uygun bulunmuştur. Genel Müdürlüğün programı Avrupa basını arasında ulusal ve haklı çıkarlarımızı savunmak için yayında bulunacak ve dünya basınına sürekli izleyerek, dünyadaki gelişmeleri anlamaya çalışacak, öte yandan içeride günün gerektirdiği düşünsel ve ruhi birliği sağlamak için her türlü olanaktan yararlanarak yayın ve uyarıda bulunmak olacaktır. Anadolu'nun çeşitli noktalarında gazeteler yayınlamak ve bunların biçimsel olarak mükemmel ve manen de sürekli uyanık olmalarını sağlamak, Türk ve İslam dünyasını ilgilendiren konulara dair herkes tarafından kolayca anlaşılabilir biçimde yazılar yazdırarak yayımlamak, her tarafta muhabirler temin etmek, özel muhabirler dolaştırmak, aydınlatma heyetleri kurmak, okullarda, öğretmenlerden bu iş için yararlanmak yollarını aramak gibi konular görev alanına girdiği gibi müdürlük, bütün basın için resmi merci oluşturulmalıdır. Söz konusu olan ve ne yazık ki şimdiye kadar ihmal edilmiş olan bu iş gerekli olduğu kadar önemli ve uzmanlık gerektiren bir iştir. Bu konuda elde edilebilecek başarı örgütün genişliği ve araçların mükemmel olması ile orantılıdır. Ancak bunun iyi bir biçimde yönetimi özellikle uzmanlığa muhtaç olduğu için bu büyük işin temelini oluşturmak üzere şimdilik küçük bir örgütle yetinilmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından da uygun görülen bu görüşe göre bu kadro ile oluşacak müdürlük bir yandan uzmanları toplama işini sürdürecektir öte yandan örgütünü geliştirmeye çalışacaktır. Örgütü şimdiden geniş tutmak canlı bir faaliyet makinesi yerine yarıyararsız memurlardan oluşacak bir iskelet olmasına yol açabileceği için şimdilik sadece uzmanlardan oluşan bir temel atılması ile yetinilecektir. Müdürlüğün çalışmaları ile fayda sağlandıkça örgüt yavaş yavaş sağlanacak uzmanlar ve maddi olanaklarla sürekli geliştirilecek ve o zaman gerek kadro ve gerek tahsisat ihtiyaç ve deney ile orantılı bir şekil ve büyüklüğe ulaşmak üzere Bakanlar Kurulu Meclise bilgi verecektir.” **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 7.6.1336, s. 125-139.

Mustafa Necati Bey ise; “Avrupa’nın dilini anlamının ve onlara karşı gerekli kamuoyu oluşturmanın önemini” ortaya koymuştur. “Matbuat ve İstihbarat, Neşriyat Müdüriyeti Umumiyesi Teşkiline Dair Kanun” 7 Haziran 1920 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun maddeleri şu şekildedir:

“Md.1-Bütün iç ve dış yayın ve irşadat ve istihbarat işleriyle meşgul olmak, basının tüm idari işlerinin başvuru yerini teşkil etmek üzere “Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü” unvanı ile İcra Riyasetine bağlı bir genel müdürlük kurulmuştur.

Md.2-Genel Müdürlük Vekiller Heyetinin bütün araç ve örgütlerinden yararlanabilecektir.

Md.3-Genel Müdürlüğün aşağıdaki kadro ve ödenek cetvelinde irşad ve istihbarat giderleri unvanı ile yazılı olan 1.250.000 kuruluşluk ödenek İcra Reisinin onayı alınmak şartıyla Genel Müdür tarafından sarf edilecektir.

*Md.4-Bu kanun yayını tarihinden itibaren yürürlüğe girer*⁴⁵⁶

Anadolu Ajansı da kanunun yayınlanmasıyla birlikte Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü kadrosuna dahil edilmiştir. Genel Müdürlüğe Hamdullah Suphi Bey tayin edilmiştir.⁴⁵⁷ Böylece uzun yıllardır Batılı devletlerde bulunan propaganda örgütlenmesine; Türk devleti de sahip olmuştur. Ancak alt yapı noksanlıkları, yetişmiş uzman personelin azlığı ve en önemlisi bütün mebusların konuyu aynı seviyede anlamayışı nedeniyle; icra edilen faaliyetler mecliste sık sık tartışmalara neden olmuştur.

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü’nün dört ay içinde yaptığı faaliyetler hakkında en geniş özet; 28 Eylül 1920 tarihli meclis oturumunda Genel Müdür Galip Bahtiyar Bey’in açıklamalarında bulunmaktadır:

“...Bendeniz henüz 12-13 günlük memur olmam sebebiyle kendi memuriyet devreme ait olanı doğal olarak açıklar,benden önceki geçmiş zaman icraatını da dosyada bulunan kayıtlardan, haberleşmelerden ve memurlardan aldığım bilgilerden söyleyebilirim....Matbuat İdaresi önce 19 Haziran 1920’de faaliyete başlamış ve bu işe ilk önce Vali Nuri Bey görevlendirilmiş, dört, beş gün görevde kalmışlardır. Bu günler içerisinde Bursa’da bulunan bir şahısla İstanbul’dan bazı haberler getirilmesine ilişkin yazışmalar yapılmış o vasıta ile bazı bilgiler elde edilmiştir.....18 Haziran’da Tuğgeneral Kazım Paşa göreve başlamış ve bir ay bu görevde kalmıştır. Avrupa’dan, İtalya’dan ve diğer taraflardan istihbarat almak üzere bir istihbarat örgütü kurmak için,örnek olarak İtalya’dan gelecek haberler için Antalya’da, İstanbul için Zonguldak’ta Doğu ve Irak durumları için Trabzon, Erzurum, Elcezire cephelerinde birer istihbarat merkezi düşünülmüş ufak bir kadrosu yapılmış, fakat bu kadro uygulanmadan ve memurların atanması gerçekleştirilmeden Paşa görevden ayrılmıştır. Ayrıca bu şahsın zamanında Ajans (Anadolu) çıkmağa başladığı gibi bir iki defa da genel siyasi durum

⁴⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Cerdesi, 7.7.1336, C.2, 25.İçtima, s. 125-139.

⁴⁵⁷ Kardeş, a.g.e., s.15.

değerlendirilmesi yapılmıştır. Bunlardan başka Nuri Paşa döneminde, Samsun, Zonguldak, Antalya, İnebolu, Bartın, Beypazarı, Kalecik, Haymana gibi Ankara'nın da çevresinde yerleşim alanlarında istihbarat odaları için İçişleri Bakanlığınca oradaki yetkililere emirler verilmiştir.

19 Temmuzdan 20 Ağustos tarihine kadar Genel Müdürlük makamında Hamdullah Suphi Bey bulunmuştur. Bu süre içerisinde Antalya, Samsun, Trabzon ve Zonguldak'a istihbarat memurları atanmıştır. Marmaris ve İnebolu Kaymakamlıklarına da istihbarat hususlarında yardımcı olmaları rica edilmiştir. Bunlardan Marmaris Kaymakamı görevini çok güzel yapmış ancak başka yere atanmasıyla işler durmuştur. Bu süre içerisinde istihbarat odalarına, ordulara, gruplara ajans ve gazeteler gönderilmiş ve bunların yayılması için çeşitli yerlere yayınlanması için çeşitli yerlerde yayınlanan gazetelerden İkaz, Açıksöz, Öğüt... gibi gazetelerle ajanslarla ilgili sözleşmeler yapılmıştır. Kağıt sıkıntısının ve buhranın baş göstermesi üzerine kağıt tüccarlarından birisi aracılığı ile İstanbul'da kağıt siparişi yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde bazı broşürler basılmıştır...

20 Ağustos tarihinde Hamdullah Suphi Bey'in ayrılmasıyla Necati Bey göreve gelmiştir....Ajansların ve bazı haberlerin çeşitli yerlere yayılması ve gönderilmesi için bildirimler yazılmıştır. ...Barış Andlaşmasının Türkçe metni basılıp yayınlanmak üzere Konya'daki Öğüt matbaasıyla bir anlaşmaya varılmıştır.Necati Bey 11 Eylül 1920 günü görevden ayrılmıştır. Ve bu tarihte bendenize bu hizmet önerilmiş ve teslim edilmiştir. Öncelikle Barış Antlaşmasının adanıklı hem halkımız hem de aydınlarımız tarafında çok iyi anlaşılabilmesi için çalışmalar başlamış, Dışişlerinin destek ve yardımlarıyla Barış antlaşmasının açıklamalarını da kapsayan iki eser meydana getirilmiştir. Bunlardan halkımıza hitap edecek olan hafta sonu yayınlanacaktır. Diğeri ise hukuki ve daha ciddi bir şekilde tamamlanmak üzere dir...

..İstanbul ve Avrupa gazetelerinin zamanında elimize geçmesi için çalışmalarımız devam ediyor....istihbarat odalarının geliştirilmesine devam ediliyor...Merkezde de burada da bir istihbarat salonu açtık, Avrupa'dan, İstanbul'dan gelen gazeteleri herkesin yararına ve hizmetine sunuyoruz...görülüyor ki, üç ay içerisinde bendeniz dahil beşinci Genel Müdürdür....şu da düşünülmalıdır ki, matbuat (basın) işi biraz uzmanlık işi, irşad ise hem uzmanlık hem de bir fikir, yaratıcılık,meselesidir... Matbuat ve İrşad meselesinin arzu edilen derecede olduğunu iddia etmek de doğru olmaz. Ancak doğal olarak çalışılacaktır...

...Düşünülmalıdır ki; Merkezi basın bürosunda bu işte çalışmış yalnız bir kişi vardır. Diğerleri başka işlerde bulunmuşlardır. İçlerinde elektrik öğrenimi görmüş, tabiat bilimleri öğrenimi görmüş şahıslar bulunmaktadır. Bunları yeni bir hizmete alıştırmak için çok dikkate ihtiyaç vardır. Sonra basın demek, yayın demektir, irşad demektir. Hepinizce de bilinmektedir ki, Ankara'da bu hiç yoktur. Bugün basın işleri Vilayet Matbaası ile Meclis Matbaasının yardımlarına kalmıştır. Meclis Matbaası, zabıtları basmak ve meclise ait diğer evrakı basmakla haddinden fazla meşguldür. Bu meşguliyet içerisinde zorla ve pek büyük güçlüklerle ajansları basıp, okunacak hale getirebiliyoruz. Vilayet matbaası ise çok eski bir matbaadır. Bu matbaa, vilayete ait olduğu için kendisinden beklenen hizmeti tam olarak yerine getirememektedir. Şu halde asıl basının en büyük kolu olan matbaa meselesi çözümlenmeden hiçbir şey tam olarak yerine getirilememektedir. Matbaa ilkel bir durumda olduğu için yayın ve basınların çok az olduğunu görmekle bundan hepimiz üzüntülüyüz, endişeliyiz. Fakat başka çare yoktur. Yine bazı girişimlerde bulduk. Yeni bir takım makine getirip, onları kurdurup işletinceye kadar, bu işler zor ve noksan devam edecektir...

...Düşman propagandasının milyonda birini yapmadığımız hakkında tenkit edildik, doğrudur. Bu propaganda ve yayın işi doğrudan doğruya Matbuat Yönetiminin görevlerinden ise de halkın irşadı hepimize ait bir meseledir. Bilindiği gibi bugün savaşlar silahla olduğu kadar, kalem kuvvetiyle, fikir kuvvetiyle yapılmaktadır. Bu hususta bir Matbuat yönetimi kurmak ve bilimsel encümenlerle çalışmalarını güçlendirmek gerekli olduğu gibi diğer taraftan bütünü ile yönetimin, şahısların, yetkililerin diğer vasıtalarla da yapılabilir. Herhalde bunu yalnız Matbuat Müdürlüğünden beklemek doğru olmaz...

...En aydınından en cahiline kadar cephede niçin mücadele ettiğimiz bilinmiyor....bu konu ele alınmış, bizi esarete mahkum eden, bize hiç hayat ve istiklal hakkı tanımayan Barış Antlaşması hükümleri açıklamalarla hazırlanıp halka yayılması düşünülmüştür. Şimdiye kadar bu yapılmamışsa araçların ve imkânların eksikliğinden olacaktır. Fakat şimdi tamamlamaya çalıştık... sözlü propaganda da yapılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır... Posta ve telgraf hatlarının yoğunluğu da faaliyetlerimizi etkilemektedir...

...Kıyı propagandası konusunda söylenmek istenen, kahraman bir milletin üstlendiği görevin duyulmamasıdır. Hemen belirtelim ki, milletimizin girişmiş olduğu mücadelenin tam olarak duyurulduğunu söylemek doğru olmaz. Ancak, bugün Şark meselesinin asıl anahtarını ve bütün bu haince düzenlemeleri alt üst ederek harekete geçen Anadolu'nun mücadelesi değil Avrupa'da Amerika'da bile duyulmuştur. Buna şüphe yoktur. Aksi bizim burada varsaydığımızdan fazladır. Şimdiye kadar Türk Milletinin göstermiş olduğu yiğitlik ve kahramanlığa ek olarak şu son mücadelesi, sizleri temin ederim ki, yalnız İslam dünyasında değil, Avrupa'da herkesin takdir ve beğenisini üzerine çekmiştir...

...İrşad ve aydınlatma büyük bir silahtır. Denebilir ki tanklar kadar önemli bir silahtır. Ve bu silah düzenli, disiplinli, sürekli, bilgili, şuurlu kullanılırsa büyük başarılar elde edilir....halkımızı irşad etmek, aydınlatmak, onlara daima ikaz suretiyle uyarmak suretiyle hizmet etmek ve milletin psikolojik durumunu daima güçlü tutmak, uyanık bulundurmak için de kuvvetini maddi ve manevi gücünü buraya sarf etmek zorunluluğu vardır... ”⁴⁵⁸

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin, silahlı mücadele bölümü Kuvayı Milliye ve daha sonra düzenli ordu tarafından sürdürülürken karşılaşılan silahlı tehdidin boyutu yüksektir. Anadolu'yu işgal eden İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan silahlı kuvvetleri; isyancılar, eşkıyalar gibi unsurlar bir yerde görünebilen ve tedbir alınması nispeten belirli esaslar içeren tehdittir. Bunlara karşı askeri yöntemlerle; kimi zaman düzenli birlikler, kimi zaman milis kuvvetleri kullanılmak suretiyle tedbir getirilebilmektedir. Ancak, görünmeyen sinsi bir güç olan; halkın, askerinin ve nihayetinde Türk kamuoyunun tutum, düşünce ve davranışlarında değişikliklere, endişelere, şüphelere neden olan çok yönlü propagandayla mücadele; Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü'nün açıklamalarında görüldüğü gibi oldukça zordur. Uzman personel, koordineli basın-yayın imkânı, haber alma, teçhizat, malzeme ve en önemlisi de para gerektirmektedir. Yıllarca böyle bir teşkilata olan ihtiyaç, Osmanlı Devleti yönetiminin uyuşturucu politikalarıyla ertelenmiştir. Devlet sadece İstanbul ve saltanatın korunması amacıyla bu alanda faaliyet göstermiştir.

Aynı gün Mustafa Kemal Paşa, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü hakkındaki eleştirilere karşı; müdüriyetin Bakanlar Kurulu Başkanlığına bağlı olması

⁴⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Cerdesi, 28.9.1336, C.2, s. 387-399.

nedeniyle, sorumlu Bakanlar Kurulu Başkanı olarak konuşacağını belirterek, şunları dile getirmiştir.

“...Bir de memlekette matbuat var mıdır denilmiş. Yani memlekette matbuatın olmadığından bahs olunmuş. Filhakika Efendiler, Anadolu’da bir sene evvel, altı ay evvel, sekiz ay evvel matbuat denecek şeyler yoktu. Bunu cümlemiz biliriz. Fakat bugün hakikaten Anadolu’da matbuat vardır. Bu matbuat yine Anadolu’da vuku bulan mesainin neticesidir. Hemen hemen mühim bir merkezimiz yoktur ki orada bir gazete çıkmamış olsun. Demek ki Anadolu’da matbuat vardır. Binaenaleyh matbuat ihmal edilmemiştir. Efendiler; bu matbuatın vücut bulması için ilk teşebbüsler yapılmış ve vücut bulmuştur...

“Arkadaşlarımız sahil propagandamızın hiç yapılmamakta olduğundan ve sahilden küçük bir sada gelmediğinden bahsettiler. Bunda da hata vardır. Efendiler sahil propagandamız vardır, bu pek kuvvetlidir. Hiçbir sada gelmiyor değil, ben yirmi dört saat zarfında yirmi dört tane rapor alıyorum. Arzu buyurursanız bütün raporları size havale edeyim. Heyeti Celileniz okuyabilirler. Binaenaleyh Karadeniz sahilimiz gayet müteyakkızdır. Uçan kuştan dahi haber vermektendirler...

“Afyonkarahisar’ına bir telgraf dört günde gider, sonra Bilecik’e, buradan kalkarsınız, siz oraya giderseniz, ajans henüz gelmemiş olur. Bunların hepsi doğrudur. Fakat bu mesele; doğrudan doğruya telgraf ve posta muamelatına ait bir meseledir. Şimdi telgraf ve posta muntazam işlemiyorsa bundan dolayı da Matbuat ve İstihbarat Müdüriyetini tenkit etmeye lüzum var mıdır?”⁴⁵⁹

Günümüze, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü olarak gelen, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü, Milli Mücadele’nin halkla ilişkiler desteğinin ilk düzenli ve resmi kuruluşu olma özelliğini taşımaktadır. Müdürlük 11 Nisan 1921 tarihinde Dışişleri Bakanlığı’na bağlanarak etkinliği artmıştır. Yurt içindeki temsilciliklerine ilaveten, Paris, İsviçre, New York, Berlin, Londra ve Viyana’da temsilcilikler açılmıştır. Bu merkezler bir yandan haber alma görevlerini yerine getirirken, aynı zamanda muhabirlik görevlerini de üstlenip, Milli Mücadele’nin haklı davasını dış kamuoyuna da aktarmaya çalışmışlardır.⁴⁶⁰ İrşad Encümeni, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü ilk çalışanları EK-12’de, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanmış propaganda amaçlı kartpostallar EK-13’de sunulmuştur.

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü’nün Milli Mücadele süresince hazırladığı yayınlar ise şunlardır: *“Doğru Yol 1920; İstanbul’un Temiz Evlatlarına: Siz*

⁴⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Cerdesi, 28.9.1336, C.2, s.395-398.

⁴⁶⁰ Kardeş, a.g.e., s. 23.

*de mi satıldınız? 1921; Türk Muahede-i Sulhiyesi ve Mahiyeti Hakikiyesi 1921; Hakimiyeti Milliye ve Hilafeti İslamiye 1922; Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin Bir Hitabesi 1922; Başkumandanımızın Nutku Mühimmi 1922; Büyük İnkılabımız 1922; Pontus Meselesi 1922; Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti 1922; Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yolunda 1923; Nutku İftitahi 1923; Hilafet ve Milli Hakimiyet 1923; Halk Hükümeti ve Halkçılık 1923; Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdesi ve Asri Terbiye ve Maarif 1923; Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz 1923.”*⁴⁶¹

3.2.4. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri

Bilindiği üzere Büyük Millet Meclisi halktan aldığı iradeyle yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Halkın huzur ve güvenliğinin sağlanması, yayınlanan beyannamede de belirtildiği üzere meclisin öncelikli görevidir. Bunun yanında, yönetim sorumluluğu kapsamında halka yasaklar hakkında aydınlatıcı bilgiler vererek yasalara uymalarını sağlamak; gerektiğinde bu olağanüstü koşullarda mevcut yasalarda değişiklikler yapmak veya yeni yasalar koyma gibi sorumlulukları da bulunmaktadır. Damat Ferit Paşa'nın İstanbul'da yeniden iş başına gelmesiyle, ulusal direniş hareketi aleyhine yayınladığı beyanname ve Şeyhülislam'ın fetvası Anadolu'da iç ayaklanmaların artmasına neden olmuştur. Bir yandan işgal kuvvetlerine karşı mücadele veren Büyük Millet Meclisi Hükümeti diğer yandan da İstanbul Hükümeti'nin desteklediği ayaklanmalar ve yıkıcı propagandaya maruz kalmıştır. Böylece olağanüstü dönem koşulları gittikçe ağırlaşmaya başlamıştır.

25 Nisan 1920 tarihinde Karahisarı Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey; Büyük Millet Meclisi otoritesine bütün Osmanlı tebasının uyması için iki maddelik bir önergeyi Meclis Başkanlığına vermiştir:

“Büyük Millet Meclisinin maksadı teşekkülü malûm olduğundan hedeflediği yüce amacı tekrara lüzum yoktur, ancak bu hedefe ulaşmak için Büyük Millet Meclisinin kabul edeceği esaslara

⁴⁶¹ İskit, **a.g.e.**, s. 381-382.

bütün Osmanlı halkının itaat etmesi lazımdır. Bu nedenle Meclisi Millînin kararları aleyhinde bulunanlar veya itaat etmeyenler ancak vatan haini olabilirler ve bu gibilerin de vatana ihanet ile suçlanmaları gerekir.

BİRİNCİ MADDE — Halifemiz ve Padişahımız Efendimiz Hazretleriyle memaliki Osmaniyyeyi yedi ecanibden tahlis maksadına matuf bulunan Millet Meclisi kararlarına itaat eylemeyenler vatana ihanet ile itham olunurlar.

İKİNCİ MADDE — Hiyaneti vataniye hakkındaki kanunu mahsus bu gibiler hakkında tatbik olunur.

*Karahisari Sahib
Melmed Şükrü*⁴⁶²

Mehmet Şükrü Bey önergesini şu hususlara dayandırmaktadır. Her yerde meydana gelmekte olan fesat ve kargaşalıklara bilerek veya bilmeyerek uyanlar vardır. Ancak bu bozgunculuklara bilerek uyanlar vatan hainidirler, bunların cezası bütün medeni devletlerde olduğu gibi idamdır. Dolayısıyla bilerek vatana ihanet edenler Milli Meclis tarafından da bu şekilde adlandırılmalıdır. Seferberlik esnasında bu kanun Divanı Harpler tarafından uygulanmıştır. Bu yolda hareket edenler hiç bir müsamaha göstermeksizin derhal bu özel kanuna tabi kılınarak cezalandırılmalıdır. Aksi takdirde normal mahkemelerin vereceği cezalar beklenemez olursa, seneler sürececek yargılamanın hiç bir etkinliği kalmayacaktır. Aynı yolda olanlar için ibret teşkil etmeyecektir.⁴⁶³

26-28 Nisan tarihleri arasında; Refik Şevket Bey tarafından adı “*Hiyanet-i Vataniye Kanunu*” olarak konulan kanun tartışmaları ile geçmiştir. 29 Nisan 1920 tarihinde; oluşturulan kanun tasarısı, madde madde okunup, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra T.B.M.M. tarafından kabul edilmiştir.⁴⁶⁴

Kanunun birinci maddesinde; BMM’nin kuruluşunun esas sebebi, hilafet ve saltanatı ve Osmanlı topraklarını düşman elinden kurtarmak olarak gösterilmiştir. Aynı maddenin devamı vatan hainliğini, TBMM’nin meşruluğuna karşı her çeşit ayaklanma ve kışkırtıcılık olarak saptamıştır. Osmanlı Hükümeti’nin kışkırtıcılığı bu maddede vurgulanmıştır. İkinci maddeye göre, isyana katılanlara idam ve kışkırtıcılara da ceza kanununun 45 ve 46. Maddeleri gereğince ceza verilecektir. Üçüncü madde; bozguncu-propagandacılar ve onlara yardımcı olanların suçlarını kapsamaktadır. Dördüncü madde, kanunu uygulama yetkisini başlangıç mahkemelerine veya önemli durumlarda en yakın

⁴⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 25.4.1336, C.1, s. 63-66.

⁴⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 25.4.1336, C.1, s. 63-66.

⁴⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 29.4.1336, C.1, s. 137-145.

mahkemeye vermektedir. Beşinci madde, suçluların başlangıç mahkemesinin vereceği tutuklama kararıyla her durumda tutuklu olarak yargılanacağını, altıncı madde davaların önemli bir sebep olmadan en çok yirmi günde karara bağlanmasını öngörmüştür. Sekizinci madde kararların Meclis tarafından onaylanarak yerinde uygulanmasını, onaylanmadığında Meclis'in vereceği kararın uygulanacağını belirtmektedir. Dokuzuncu madde celp ve davete gerek görülmeden huzura gelme kararı yazılacağını saptayıp, usul yönünden zaman kaybını önlemiştir. Onuncu madde iftira edenlerin, ileri sürdükleri suçun cezasıyla cezalandırılacaklarını, onbirinci madde gıyaben mahkum edilmiş olanların; yakalandıklarında yeniden yargılanmalarını sağlayıp kendini koruma hakkı tanımaktadır. Onikinci madde, kanunun halkla duyurulması ve yayınlanmasını öngörmekle, T.B.M.M.'nin otoritesinin tanınmasına aracı olmakta ve kanundan halkın habersiz olmasından doğabilecek sakıncaları ortadan kaldırmaktadır. Onüçüncü maddeyle kanun hükümlerinin yürütülmesi T.B.M.M.'nin yetkisine verilmiştir. Ondördüncü maddeyle dönemin ulaşım, yayın ve haberleşme koşulları göz önüne alınıp, kanunun her bölgede yayınından kırksekiz saat sonra yürürlüğe gireceği kabul edilmiştir.⁴⁶⁵

Hıyanet-i Vataniye Kanunu, Türkiye'de yaşanan olağanüstü dönemde yıkıcı faaliyetlerin önlenmesine ve birliğin sağlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. T.B.M.M. bu kanunla birlikte meşruluğunu güvence altına almıştır. Kanunu halkla ilişkiler kapsamında değerlendirdiğimizde; halkla ilişkilerin amaçlarına uygun olan *“halkın yasaklara uymasını sağlama, yasaklar hakkında halka aydınlatıcı bilgi verme”* hususlarının da sağlandığı görülmektedir.

Hıyanet- i Vataniye Kanunu'nun uygulanmaya başlamasından dört ay geçmesine rağmen beklenen sonuç alınamamıştır. Zararlı propaganda, casusluk, bozgunculuk, eşkıyalık, asker kaçaklığı, saltanatçıların çalışmaları ile İstanbul Hükümetinin ihaneti devam etmektedir. Söz konusu kanunu uygulayacak mahkemeler yetersiz kalmıştır. Asker kaçaklarına uygulanan cezalar yeterli yaptırım gücüne sahip olamamıştır. Görevli

⁴⁶⁵ Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 49-50.

başlangıç mahkemeleri ve harp divanlarının çalışmaları yetersiz kalmıştır. Mahkeme hakimleri Milli Mücadele’yi tam olarak anlayamamış, anlayanlar da içinde buldukları koşulların yetersizliği ve bağlı buldukları yöntemler bakımından verimsiz olmuştur.⁴⁶⁶

Bu gelişmeler üzerine kanunun uygulanması hakkında etkinliğin artırılması amacıyla, 18 Ağustos 1920 tarihinde Dr. Tevfik Rüştü ve Mustafa Necati Beyler “*Telkin ve Tedhiş Kanunu*” adıyla bir kanun teklifinde bulunmuşlardır. Bu kanuna göre; üye sayısı yediyi geçmeyen ve TBMM üyeleri arasından seçilecek bir kurul, asker-sivil memurları yargılama ve idam yetkisine sahip olacaklardır. Ayrıca Reşit Bey ve arkadaşları asker kaçaklarının cezalandırılması hakkında sert tedbirler içeren bir kanun teklifinde bulunmuşlardır. Bu kanun tasarısı, İstiklal mahkemelerinin kuruluşuna başlangıç teşkil etmiştir.⁴⁶⁷

Dr. Tevfik Rüştü Bey, çetelerin yarattığı tehlike ve kaçaklar konusuna bir çare olmak üzere; Meclis Başkanı Mustafa Kemal’e “İstiklal Mahkemelerinin” kurulmasını teklif etmiş, bu yolda çalışma yapmak üzere Meclis Başkanının talimatını almıştır. İlk kanun teklifi, İstiklal Mahkemeleri adıyla yapılmıştır. 2 Eylül 1920 tarihinde ise, Milli Savunma Bakanlığı’nca hazırlanan “*Firar Ceraimini İrtikap Edenler Hakkında Kanun Tasarısı*” Mecliste encüme havale edilmiş, ancak bir sonuç alınamamıştır. Zira, Meclisin bir kısmı, kurulması istenilen İstiklal Mahkemelerinin ihtilalci karakterinden, sahip olacağı büyük yetkilerin kötüye kullanılmasından endişe etmişlerdir. 9 Eylül tarihine kadar kanun tasarısı hakkına görüşmeler devam etmiştir. Nihayet, İstiklal Mahkemeleri’nin kurulmasına ilişkin kanun; “*Firariler Hakkında Kanun*” adıyla, TBMM’nin 21 numaralı kanunu olarak 11 Eylül 1920 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Şu maddeleri içermektedir:

“Md.1- Muvazzaf veya gönüllü asker hizmetine dahil olup firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler ve firari derdest ve sevkinde tekâül gösterenler ve firarileri ihfa ve ilbas edenler hakkında mülki ve askeri kavaninde mevcut ahkâm ve ind-el icap diğer gûna mukarrerat-ı cezaiyeyi müstakillen hüküm ve tenfiz etmek üzere BMM azalarından mürekkep “İstiklal Mahkemeleri” teşkil olunmuştur.

⁴⁶⁶ Aybars, **a.g.e.**, s. 54-58.

⁴⁶⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 18.8.1336, C.3, 50.İçtima, s. 305-307

Md.2- Bu mahkemeler azasının adedi üç olup BMM'nin ekseriyet-i ârasile intihap ve içlerinden birisi kendileri tarafından Başkan olunur.
*Md.3-Mahkeme adet ve bölgelerinin tespiti;(Dördüncü madde; kararlarının kati olduğu, beşinci madde, infazda aksaklıkların cezalandırılacağı, 6-9ncu maddeler ise diğer idari hususları ihtiva etmektedir.)*⁴⁶⁸

Halkla ilişkiler kapsamında söz konusu mahkemelerin sonuçlarını şu şekilde değerlendirmek mümkündür. TBMM hükümetinin otoritesinin etkinliği sağlanmıştır. Ayaklanma olayları bastırılmış, ülke genelinde kanun hakim olmuştur. Böylece halkın TBMM otoritesine güveni artmıştır. Devlet yönetimi işlerlik kazanmış, vergi toplanması, askere alma işleri düzene girmiştir. Halkın orduya inancı artmıştır.

3.2.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümet Programı: Halkçılık Programı

Temmuz–Ağustos 1920 aylarında meclisteki tartışmaların önemli bir bölümü yeni idare şekli üzerinedir. Saltanat ve hilafet yanlısı vekiller yenilikçi görüşleri özellikle halkçılığa doğru gidişi Bolşeviklik ile eş değer tutmaktadırlar. Ancak bilindiği üzere Kasım 1918'den beri Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde başlayan ulusal direniş ve nihayetinde Sivas Kongresi'nde bir bütünlük arz eden başkaldırı, tamamen yılların ezikliğini çeken halkın iradesine dayanmaktadır. Yani söz konusu halkçılık ilkesi, felsefi bir sistemin veya siyasal bir teorinin etkisiyle değil; Türk halkının tarihi gerçeklerinden yaşanarak gelen ve ortaya çıkan ulusal direniş eylemlerinin bir sonucudur. Meclis ve Hükümet Başkanı Mustafa Kemal Paşa, hükümet programının oluşturulması esnasında bu konuyla ilgili görüşlerini anılan tarihlerde şu sözlerle dile getirmiştir:

“Zannederim bugünkü mevcudiyetimizin mahiyeti asliyesi, milletin temayülât-ı umumiyesini ispat etmiştir, o da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir... İdareyi halka teslim etmek için çalışalım. O zaman bütün müşkülâtın bertaraf olacağına bendeniz kaniyim. Ben bununla şahsen iştigal etmekteyim. Yakın zamanda bu nokta-i nazarımı ifade eden mütalaatımı heyeti aliyenize arz edeceğim.” (12 Temmuz 1920)⁴⁶⁹

“Bizim nokta-i nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki, Bolşevik prensipleri değildir. Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdide kadar hiç düşünmedik

⁴⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 11.9.1336, C.4, s. 84-89.

⁴⁶⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, s. 91.

ve teşebbüste bulunmadık. Bizim itikadımıza göre, milletimizin temin-i hayat ve tealisi kendi kabiliyet-i hazmiyesiyle mütenasip olan nokta-i nazarlardır. Fakat esas itibarıyla tetkik olunursa bizim nokta-i nazarlarımız – ki halkçılıktır – kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir. Halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir. Elbette böyle bir prensip, Bolşevik prensipleriyle tearuz etmez.” (14 Ağustos 1920)⁴⁷⁰

Bu görüşler çerçevesinde hazırlanan Hükümet Programı, Teşkilatı Esasiye Kanun Tasarısı adıyla; 18 Eylül 1920 tarihli meclis toplantısında sunulmuştur. Program; Maksat ve Meslek; Esas Maddeler; İdare; Ana başlıkları altında 31 maddeden meydana gelmektedir. Bu program esaslarına dayanarak hazırlanacak kanun tasarılarının da yakında meclise takdim edileceği Meclis Başkanı tarafından belirtilmiştir. Hükümet Programının halkla ilişkiler kapsamındaki önemli maddeleri şunlardır:

- (1) T.B.M.M. milli hudut içinde hayat ve istiklalini temin ve Hilafet ve Saltanat makamını kurtarmak yemini ile teşekkül etmiştir.*
- (2) T.B.M.M. Hükümeti hayat ve istiklalini kurtarmayı tek gaye bildiği halkı, emperyalizm ve kapitalizmin tahakküm ve zulmünden kurtararak, idare hakimiyetinin sahibi kılmakla gayesine ulaşacağına inanmaktadır.*
- (3) T.B.M.M. Hükümeti, milletin hayat ve istiklaline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve dış düşmanlarla işbirliği ederek milleti aldatmaya ve karıştırmağa çalışan iç hainleri cezalandırmak için orduyu kuvvetlendirmeye ve onu millet istiklalinin dayanağı bilmeği vazife sayar.*
- (4) T.B.M.M. Hükümeti, halkının maruz kaldığı sefalet sebepleri ile mücadele, saadet ve refah sebep ve vasıtalarını sağlamayı esas prensibi sayar ve bundan dolayı toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve umumiyetle içtimai meselelerde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre yenilikleri ve tesisleri vücuda getirmeyi başlıca vazife bilir. Ancak T.B.M.M. hükümeti, gaye ve maksatlarını temin için bütün çalışmalarında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüzler ve fesatlıklara karşı milletin birlik ve beraberliğini bozmaktan ve müdafaa ve harp kuvvet ve kudretini eksiltmekten ehemmiyetle kaçınır. Siyasi ve içtimai prensiplerini milletin ruhundan almaya ehemmiyet veren B.M.M. Hükümeti bu prensiplerin tatbikinde milletin hakiki temayül ve ihtiyacını göz önünde bulundurur...⁴⁷¹*

Hükümet programının maksat ve görevini ihtiva eden bu dört madde incelendiğinde; siyaset-halkla ilişkiler bağının temel özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Tasarlanan hedeflerin tamamen halkın huzur, refah ve güvenliğine dayandırılmasıyla da halkla ilişkilerin temel prensipleri yerine getirilmiştir. T.B.M.M.; devletin ve ülkenin her yönden saldırılar, çeşitli bozgunculuk olaylarının yaşandığı 1920’li yıllarda; Türk halkının ulusal iradesi, milli hâkimiyet prensibi çerçevesinde oluşan birlik ve beraberliğinin sağlanmasıyla kurulmuştur. Dolayısıyla meclisin ve kendi bünyesinden

⁴⁷⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.1, s. 102.

⁴⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 18.9.1336, C.4, s. 201-209.

oluşturduğu hükümetin de tüm faaliyetlerini halkın refahına yöneltmesi doğaldır. Bu nedenle T.B.M.M. sadece düşmanın yurt dışına atılması, vatanın kurtuluşu, bozgunculuğun yok edilmesiyle görevlendirilmemiştir. Asırlarca yoksulluk içinde kıvranan halkın refaha ve mutluluğa ulaştırılacağı, bu hükümet programı ile müjdelenmektedir. Hükümet; sosyal adaleti ve eşitliği her alanda hakim kılmak, halkın ihtiyaçlarına en uygun yenilik ve kuruluşları oluşturacağını taahhüt etmektedir. Halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında bir partinin kampanya programı gibi görmek de mümkündür. Meclis, siyasi ve sosyal ilkelerini milletin ruhundan almış, uygulamada milletin istek ve geleneklerine bağlı kalınacağı düşüncesini açıklamıştır. Ancak; koşullar normal şartları içermediğinden, öncelikli olarak devlete ve millete yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bunun yanında millete, birlik ve beraberlik içinde bulunulmasıyla en önemli milli gücün oluşacağı da hatırlatılmaktadır. Bu gücün zayıflatılmasından dikkatle çekinilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Sonuçta program; halk iradesiyle bir araya gelmiş meclis hükümetinin, bu iradenin karşılığı olarak programın altıncı maddesinde belirtildiği üzere; *“Md.6. – Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını doğrudan doğruya ve fiili olarak kendi idare etmesi esasına dayanmaktadır”* yönetimin halkın eline bırakılması şeklinde kendini göstermiştir.

Eylül ayında Meclise takdim edilen Hükümet Programı'nın önce bir bütün halinde yayınlanması düşünülmüştür. Ancak daha sonra, sanki bir parti programının tüm meclis tarafından aynı görüşü içerdiği kanaatinin oluşmaması için bundan vazgeçilmiştir. Aynı zamanda halkın duruma bakış açısı da değerlendirilmiştir. Zira halk bugüne kadar hep gerçekleşmeyen vaatlerle kandırılmış durumdadır. Özel komisyon, halkı ve memleketi sefalet ve zulümden kurtaracak madde ve hükümlerin ihmal edilmesinden ise yavaş yavaş tatbik edilmesini daha uygun bulmuştur. Ancak, iç ve dış kamuoyunun Büyük Millet Meclisinin amaç, hedef ve faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesi de gerekmektedir. Bu nedenle; iç ve dış kamuoyunun bilgilendirilmesi; Türk halkının Büyük Millet Meclisini tanıması, hedef ve amaçları hakkında aydınlanması; halkta yönetime karşı daha olumlu tavır takınması amaçlarını

gerçekleştirmek için, “*Hükümet Programı*” (*Halkçılık Programı*) 21 Kasım 1920’de beyanname şeklinde yayınlanmıştır.⁴⁷²

Gerçekten de beyanname Milli Mücadele’nin düşünce ve fikir yapısını açıklayan en önemli belge olarak görülmektedir. Yok olmaktan kurtuluş; halkın huzuru, refahı, sosyal adaleti ve eşitliği üzerine kurgulanmıştır. Herhangi bir sınıfın diğer bir sınıfa karşı mücadelesi, sınıflar arası çatışma suretiyle bir devlet kurulması hedeflenmemiştir. Sınıflar arası çıkar çatışması, yabancı felsefe ve teori, başka bir sınıf veya kitle üzerinde hakimiyet kurma, içi boş bir hürriyetçilik mücadelenin felsefesine uymamaktadır. Sadece doğal hukukun insanlar arası çatışmaya yer vermeden iktidarı sağlama düşüncesi vardır. Esas önemli husus ise; siyasi ve sosyal ilkelerin milletin tümünün iradesinden çıkmış olmasıdır. Milletin gerçek istek ve ihtiyaçlarının göz önünde tutularak çok kısa sürede refaha ve huzura erişmek en önemli hedeftir. Türk halkında bu güç ve irade vardır. Dünya tarihinde meydana gelmiş bir çok ihtilalde; sosyal adalet ve eşitlik, sınıf çatışmalarına yer vermemek, halkın tamamının refah ve huzurunu ilke edinecek kabule, beyana ve uygulamaya rastlanmamıştır. Oysa Türk halkının ulusal direnişi daha ilk günlerde çatışmayı reddetmiştir. Ulusal birlik ve beraberlik, tam eşitlik, sosyal adalet, halkın huzur ve refahı beyannamenin temel prensibidir. Sonuç olarak, halkçılık programı kapsamındaki beyanname; Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’nin temel taşlarından biri olarak, yeni Türk Devleti’nin kurucu unsur niteliğini taşımaktadır.

⁴⁷² Büyük Millet Meclisi Beyanname: “*Emperyalist devletlerin devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri neticesinde meşru müdafaa için Türkiye Büyük Millet Meclisi, şimdiye kadar muhtelif vesilelerle açık ve zımni olarak ilan ettiği maksat ve mesleğini bir kere daha bütün cihana arz için şu beyannameyi neşrelemeyi lüzumlu görmüştür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli hudutları içinde hayat ve istiklalini temin ve Hilafet ve Saltanat makamını kurtarmak yemini ile teşekkül etmiştir. Bundan dolayı hayat ve istiklalini tek ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizmin zor ve zulümünden kurtararak irade ve hakimiyetinin sahibi kılmakla gayesine ulaşacağı kanaatindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklaline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve bu maksada karşı hareket edenleri tehdit azmi ile kurulmuş bir iradeye sahiptir. Emir ve kumanda selahiyeti Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın öteden beri maruz bulunduğu sefalet sebeplerini, yeni vasıtalar ve teşkilat ile kaldırarak yerine refah ve saadeti koymayı başlıca hedef addeder. Bundan dolayı ziraat, maarif, adliye maliye iktisat ve Vakıflar işlerinde ve diğer meselelerde içtimai kardeşlik ve yardımı hakim kılarak, halkın ihtiyaçlarına göre tesisler vücuda getirmeye çalışacaktır. Bunun için de siyasi ve içtimai prensiplerini gözetmek fikrindedir. Bu itibarla Türkiye Büyük Millet Meclisi memleketin idari, içtimai ihtiyaçlarına ait hükümleri yavaş yavaş tetkik ve kanun şeklinde tatbik eylemeye başlamıştır. Allah yardımcı olsun. 21 Teşrinisani 1336” Ağaoğlu, a.g.e., s.77.*

3.2.6. Kuvayı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş

Mondros Mütarekesi'ni izleyen günlerde yaşanan işgaller karşısında, hiçbir yerden emir almaksızın halkın kendi oluşturduğu güçler, bilindiği üzere Kuvayı Milliye olarak adlandırılmaktadır. Bu milli kuvvetler Anadolu'nun her tarafında gene kendiliğinden oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nce desteklenmişlerdir. İstanbul'daki yönetim merkezine doğal olarak bağlı bulunan ancak işgaller karşısında ülke savunmasına katılabilmek için gerçek bir otoriteye sahip olmayan silahlı güçler de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin emri altına girmeye yönelmişlerdir. Böylece Anadolu'yu savunma görevi doğrudan doğruya halkın kendi eline geçmiştir. İsmet Paşa Kuvayı Milliye'nin durumunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Kuvayı Milliye genelle mahalli teşkilatlar idare ediyor. Her yerde Kuvayı Milliye heyetleri var. Bu heyetler ordu teşkilatı dışında kalan yerlerde müfrezelerin her türlü ikmal hizmetlerini ifa ediyorlar. Ordularla, kolordularla temas ederek Kuvayı Milliye'nin silah ihtiyaçlarını ve diğer harp ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyorlar. Kuvayı Milliye liderleri cephenin çeşitli yerlerine vazife almış mahalli liderler. Buldukları yerlerde kumandayı deruhte etmişler. Çalışıyorlar, içlerinde askerler de var. İstifa etmiş subaylar var. Orduya mensup oldukları halde kendilerine izin verilmiş muvazzaf subaylar var. Kolordu kumandanları, tümen kumandanları kumandanlık vazifelerinden ve askerlik vazifelerinden çok cephelerde düşmanla, işgal kuvvetleriyle temasta bulunan Kuvayı Milliye ile meşgul oluyorlar. Bunları beslemek, idare etmek için kendilerini mesuliyet altına koymuşlardır. Böyle bir teşkilat kurulmuş. Tabi bu hal elde gerekli ve yeterli vasıta olmaksızın fiilen devam etmekte bulunan bir muharebenin idare şeklini göstermektedir. Bütün bu kuvvetler emir verme, vasıta bulma ve yardım etme vazifelerini görmek durumunda olan yüksek merciin elinde hiçbir imkan yoktur. Yüksek merciin veremediklerini Kuvayı Milliye tesir ve baskı ile vilayetlerden yani halktan, kumandanlardan yani ordudan temin etmeye çalışıyor.”⁴⁷³

Batı ve Güney Anadolu'da yaşanan işgaller, Rum ve Ermeni azınlığın Yunanlılar ve İtilaf Devletleri işgal kuvvetlerine desteğinin giderek artması ve yayılması karşısında; Kuvayı Milliye'nin de sayısı ve çeşitliliği artmak durumunda kalmıştır. Kuvayı Milliye ile işgal güçlerine karşı bölgesel direnişler, Anadolu'da baş gösteren isyanların bastırılması genellikle başarılı sonuçlar vermiştir. Ancak, bu kuvvetler bir yandan ikmallerindeki aksaklıklarının giderilmesi, diğer yandan emir komuta ilişkilerinde yaşanan sorunlar nedeniyle bazen amaçlarının dışına çıkmışlardır. Bazı bölgelerde,

⁴⁷³ İsmet İnönü, **Hatıralar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s. 201.

özellikle Batı Anadolu'da halk için büyük bir yük teşkil etmişlerdir. Sivas Kongresi çalışmalarında, Heyet-i Temsiliye; Batı Anadolu'daki Kuvayı Milliye üzerinde önemle durmaya başlamış; 9 Eylül 1919'da, Garbi Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığına Ali Fuat Paşa'yı atamak suretiyle emir komuta birliğinin oluşmasını sağlamıştır.⁴⁷⁴ Sivas Kongresi'nden sonra 30 Ekim 1919'da Heyet-i Temsiliye toplanarak, Binbaşı Kemal Bey'i (Kozanoğlu Doğan Bey) Kilikya Kuvayı Milliye Komutanlığı'na, Yüzbaşı Salim (Yörük Salim Bey) ve Üsteğmen Asaf (Kılıç Ali Bey) Beyleri Maraş Bölgesi Kuvayı Milliye Teşkilatı'na, Yüzbaşı Ratıp Bey'i (Tekelioğlu Sinan Bey) de Adana Bölgesi Kuvayı Milliye Komutanlığı'na atamıştır.⁴⁷⁵

Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların Ankara'da buluşmasında Kuvayı Milliye konusu ele alınmıştır. İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile ortak kanaate vardıkları hususu şu şekilde aktarmaktadır:

“Bütün bu mücadele nihayet silahlı bir çatışmaya varacak. Bu gerçeği, bütün idare edenler bilmelidirler ve mücadele bu gerçek bilinerek idare edilmelidir. Beklenen çatışma geldiği vakit buna hazır bulunmak lazımdır. Fakat hazırlık iddiasıyla ileriki ihtiyaçların karşılanması maksadıyla bu fikirleri şimdiden millete söylemeye ve mesela bir seferberlik ilanına şimdiden girişmeye imkan yoktur. Şimdilik şartlar buna müsait değildir.”⁴⁷⁶

Bilindiği üzere Büyük Millet Meclisi hükümeti teşkil edilirken *Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliği* de hükümetin içinde yer almıştır. Milli Mücadele'nin topyekün bir harbe dönüşeceği ve bu harbin de nizami kuvvetlerle yapılabileceği kanaatinde olan İsmet Paşa da *Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliğine* getirilmiştir.⁴⁷⁷

İsmet Paşa; bu göreve getirildikten sonra orduyla ilgili çalışmalarını; iç güvenliği sağlamak amacıyla isyanları bastırmak, cepheleri bir düzene sokarak, emir komuta birliğini temin etmek konularına yönelmiştir. Ancak, bunun sağlanması o kadar kolay değildir. Çünkü ordu dağılmış, geriye, tam bir iskelet kalmıştır. Orduya ilişkin düzenli kurallar terk edilmiştir. Kolordular Kuvayı Milliye'ye verdikleri destek nedeniyle iyice

⁴⁷⁴ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Batı Cephesi, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s. 23.

⁴⁷⁵ **Türk İstiklal Harbi**, C.IV, Güney Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, s. 68.

⁴⁷⁶ İnönü, **a.g.e.**, s. 184-186.

⁴⁷⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 3.5.1336, C.1, s. 196-198.; 4.5.1336, C.1, s. 202-203.

zayıflamışlardır. Subaylar dağılmış çeşitli bölgelerde görevlendirilmiştir. Düzenli orduya geçiş için İsmet Paşa'nın tasarladığı plan şu şekildedir:

“Kuvayı Milliye'nin halk üzerinde bıraktığı olumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir. Yeniden askere alımların sağlanabilmesi, eğitilmesi, silah ve cephanenin temini, subay kadrosunun yetiştirilmesi, Kuvayı Milliye'nin muntazam idareye kavuşturulması sağlanmalıdır. Başta Kuvayı Milliye olmak üzere tüm ulusal direniş örgütlerinin harcamaları hazineden karşılanmalı, yardım usulü kaldırılmalıdır.”⁴⁷⁸

1 Mayıs 1920 tarihindeki Meclis gizli oturumunda Mustafa Kemal Paşa Kuvayı Milliye hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir;

“Gayr-i muntazam ve gayri resmi usul ve şekillerin terk edilmesini, güçlerin iyi kullanılmasını...”

“Kuvayı Milliye, ordu, her şey ve her vasıtanın artık doğrudan doğruya milletin taht-ı emrine girmesini...”

“İş memleketin müdafaası olduğuna ve bu işinde vazife-i asliyesi ve hakikiyesi bulunduğu göre bütün vasıtaların aynı emir ve kumandaya tabi olması gerektiği...”

“Bu kumandanın da şunun veya bunun elinde değil, kuvvetlerin heyet-i umumiyesinin Büyük Millet Meclisi iradesinde olması” gerektiğini vurgulayarak güçlerin tek merkezden yönetilmesi gereğini...”⁴⁷⁹

9 Mayıs 1920'de açıklanan İcra Vekilleri Heyeti programında; *“İç ve dış politikanın geliştireceği önlemler için Kuvayı Milliye Teşkilatı düzenli bir hale getirilerek, resmi bir biçime dönüştürülmek üzere gerekli çalışmalar yapılacaktır”* denilerek Mustafa Kemal Paşa'nın düşünceleri daha da belirgin hale getirilmiştir.⁴⁸⁰

16 Mayıs 1920 tarihinde hükümet, Kuvayı Milliye teşkilatını Müdafaa-i Milliye'ye bağlamış, yedirilip içirilmeleriyle öteki ihtiyaçlarının hükümetçe karşılanacağını şu şekilde karara bağlamıştır:

“Kuvayı Milliye'nin umumiyetle Müdafaa-i Milliye teşkilatına raptı suretiyle tevhidî ve buna göre tanzim edilecek bütçenin tertibi der-dest olduğundan bunun neticesinde iâşe ve infak'ın kâmilî emval-i umumiyyeden tem'in edilmesine karar verilmiştir. Bu kararın icrasına Müdafaa-i Milliye Vekili me'murdur.”⁴⁸¹

⁴⁷⁸ İnönü, **a.g.e.**, s. 184-186.

⁴⁷⁹ Borak, **a.g.e.**, s. 48.

⁴⁸⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 9.5.1336, 13. İctima, C.1, s. 241-246.

⁴⁸¹ **H.T.V.D.**, Genelkurmay Basımevi, 1965, Sayı 54, Vesika No: 1235.

7 Haziran 1920'de; iç güvenliği sağlamak üzere Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı Seyyar Jandarma Müfrezeleri kurulmuştur. Aynı gün İsmet Paşa yaptığı konuşmada Kuvayı Milliye'nin tedricen düzenli orduya dönüştürülmesi için incelemeler yapıldığını belirtmiştir.⁴⁸² 1 Temmuz 1920'de; T.B.M.M. Hükümeti, Kuvayı Milliye ile ilgili daha gerçekçi bir karar alarak; İç güvenliği sağlamakla görevli jandarma komutanlıklarına, bölgelerine uygun olarak Kuvayı Milliye unsurlarını bağlamıştır.⁴⁸³

Düzenli orduya geçişi hızlandıran önemli gelişmelerden biri de Kurtuluş Savaşı tarihinde yer alan Gediz taarruzudur. Bu hareket 24 Ekim 1920 tarihinde Çerkez Ethem'in teşvikiyle yapılmıştır. Ancak taarruz kararı Cephe Kumandanı Ali Fuat Paşa tarafından verilmiştir. Bilindiği üzere askeri hareket başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴⁸⁴ Bu harekate Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti karşı çıkmıştır.⁴⁸⁵ Batı cephesinde yoğunlaşan Yunan taarruzları Kuvayı Milliye unsurları tarafından karşılanamayınca; artık düzenli orduya geçiş daha zorunlu bir hal almıştır. Bu bölgede fazla yıpranmış olan Ali Fuat Paşa görevden alınarak; Batı Cephesi ikiye bölünmüş. Kuzey-Batı kısmının komutanlığına İsmet Paşa, Güney kısmın komutanlığına da Refet Paşa getirilmiştir. Her iki cephede Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanmıştır. Ancak bu bölgede uzun süredir faaliyet gösteren Kuvayı Milliyeci Ethem ve Tevfik Beyler düzenli orduya geçiş sürecinde önemli problemler yaratmışlardır. Emir komutayı devralan İsmet Paşa 10 Kasım'da Eskişehir'de tümen komutanlarına bir konuşma yapmıştır.⁴⁸⁶

⁴⁸² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 7.7.1920, C.2, s. 99-111, s.125.

⁴⁸³ Güneş, **a.g.e.**, s. 308-314.

⁴⁸⁴ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Batı Cephesi, 2. Kısım, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1965, s. 296-330

⁴⁸⁵ **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıt Ceridesi**, C.I, s. 276.

⁴⁸⁶ “Şimdiye kadar Kuvayı Milliye ile ordu vazifelerini bir arada mezc edilmiş olarak ifa ediyorduk. Büyük Millet Meclisi teşekkül etmeden evvel gerek Kuvayı Milliye'ye yardım meseleleri gerek ordunun idaresi, ordunun cephe vazifeleri özellikle mali bakımdan sivil vazifeyle karışık bir haldeydi. Anadolu Milli Hükümeti teşekkül ettikten sonra vaziyette, sevk ve idarede esaslı bir değişiklik olmuştur. Şimdiye kadar her kumandan kendine ayrılmış olan bölgelerden efratlarını alır, kıtasının iaşesini, teçhizatını kendisi temin eder. Ordunun idaresi hükümetle bir ilgisi olmaksızın kumandan tarafından halkla temas edilerek doğrudan doğruya yapılırdı. Artık bu usulü terk edeceğiz. Bundan sonra ne istediğiniz olursa Garp Cephesi Kumandanlığından isteyeceksiniz. İhtiyaçlarınız cephe kumandanlığınca temin olunacaktır. İaşenin, teçhizatın ve ordu maaşının temininde bu usule riayet edilecektir. Artık ordunun halkla teması olmayacaktır. Halktan asker almak gerekirse bildireceksiniz. Bunların hepsini ben temin edeceğim.

Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere; halkla ilişkiler kapsamında; “*halkla yönetimin temasları*” bir düzene sokulmuştur. Halkın tamamen yararına olan bu durum, halkta yönetime karşı daha olumlu tavırlar yaratma prensibinin yerine getirilmesini sağlamıştır. İsmet Paşa; hedef kitlesi olarak kabul ettiği tümen komutanlarına yasaklar hakkında prensiplerini belirtmek suretiyle, onların yasalara uymasını sağlamış, böylece yapılacak harekatı da güvence altına almıştır. Yani askeri disiplinin gereğini yerine getirerek, düzen ve karşılıklı güven yaratılmasına çalışmıştır. Bu konuşma; o güne kadar tamamen kendi kurallarına göre hareket eden Çerkes Ethem’in doğal olarak işine gelmemiştir. Kontrolü altındaki Yenigün Gazetesi ile düzenli ordu aleyhine kamuoyu oluşturmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. İsmet Paşa ile Çerkes Ethem arasında yaşanan krizin engellenmesi amacıyla, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, meclis üyeleri de çok gayret göstermişlerdir.⁴⁸⁷ Ancak başarı sağlanamamış, Çerkes Ethem bazı kuvvetleriyle birlikte Yunan tarafına geçmiştir. Bu gelişmeler üzerine 27 Aralık 1920’de aşağıda belirtilen hükümet kararıyla, düzenli orduya geçilmiştir.

“Yurdun gerçek esenliği ve kurtuluşu için ordularda görüş birliğinin ve buyruklara yüzde yüz uyulmasının gerekliliğini her şeyden üstün sayan Bakanlar Kurulu, Büyük Millet Meclisi üyelerinden Celal, Reşit, Eyüp Sabri, Vehbi ve Kılıç Ali Beylerin Kütahta’dan gönderdikleri 26/27 Aralık 1920 günlü tel yazısını ve bu konu ile ilgili olarak geçen olayları inceleyip görüştükten sonra aşağıdaki kararları almıştır:

(1) Birinci Kuvve Seyyare, bütün öteki ordu birlikleri gibi, kayıtsız koşulsuz Büyük Millet Meclis’inin yasaları ile hükümetin koyduğu kurallara ve verdiği buyruklara uymak ve boyun eğmek zorundadır ve askerlik sıkı düzeni ile bağlıdır.

(2) Birinci Kuvveyi Seyyare Komutanlığının askerlik görevleri ve konularıyla ilgili bütün öneri ve düşünceleri ancak buyruğu altında bulunduğu komutanlığa ve bu komutanlık aracılığı ile gereken makamlara bildirecektir.

(3) Yukarıdaki kararları Genelkurmay Başkanlığı uygulayacaktır.”⁴⁸⁸

Böylece Ulusal Kurtuluş Mücadelesi tamamen düzenli ordu tarafından sürdürülmeye başlanmış; Kuvayı Milliye de Türk tarihinde; halkın kendiliğinden hiçbir yerden talimat almadan, Anadolu topraklarını savunduğu birlikler olarak yerini almıştır.

Kimseden on para alamazsınız ve kimseyi hiçbir sebepten dolayı tazvif edemezsiniz. Vatandaşın şikâyetiniz varsa bunları usulüne uygun bana bildireceksiniz. Şikâyetler devletin resmi, adli mercilerinde, ordunun adli mercilerinde yani Divan-ı Harplerde tetkik olunacak ve gereği yapılacaktır. Hiç kimseden para almak yok, hiçbir vatandaşı kendiliğinden askere almak yok, hiçbir vatandaşa eza etmek yok. Bugüne kadar yapılmış muamelelerin hiç birini aramayacağım. Bundan sonra yapacaklarınızın hesabını sorarım.” İnönü, a.g.e., s. 206-207.

⁴⁸⁷ Nutuk, C.II, s. 705-707.

⁴⁸⁸ Nutuk, C.II, s. 725.

3.2.7. T.B.M.M. Hükümeti ile Tefvik Paşa Hükümeti Arasındaki İlişkiler

21 Ekim 1920 tarihinde İstanbul'da Tefvik Paşa hükümeti göreve başlamıştır. Hükümette yer alan Dahiliye Nazırı İzzet Paşa ve Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın varlığı, İstanbul Hükümeti ile Ankara Hükümeti'nin yakınlaşacağına dair bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Nitekim İzzet Paşa tarafından, Mustafa Kemal Paşa'nın I. Dünya Harbi esnasında karargâhında bulunmuş olan Neşet Bey ilk temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gönderilmiştir. Ankara'da yetkililerle görüşükten sonra İstanbul'a döndüğünde yanında T.B.M.M. hükümetinin kuvvet ve kudretini tanıtan bir muhtıra vardır. Muhtırada Meclis başkanının bir de davetnamesi bulunmaktadır. İzzet Paşa'nın amacı Ankara Hükümeti ile birlikte çalışabilmektir. Ancak, İstanbul Hükümeti'nin gerçek meşruiyete sahip olduğunu kesinlikle göz ardı etmemektedir. Ankara Hükümeti ise, İstanbul Hükümeti'nin teklifini kamuoyunu tatmine yarayacak şartlar oluşmadan reddetmeyi uygun bulmamış, Bilecik'te bir görüşme yapmayı kabul etmiştir. Bunun üzerine Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki İstanbul Heyeti, 5 Aralık 1920'de Bilecik'te Ankara Hükümet Başkanı Mustafa Kemal Paşa ve Heyeti ile görüşmüştür.⁴⁸⁹ İstanbul Hükümeti Heyeti'nin Anadolu'ya gönderilmesi durumunu, İsmet Paşa şu şekilde yorumlamaktadır:

"...Öyle anlaşılıyor ki, bu heyetin Anadolu'ya gönderilmesinde asıl maksat, Ankara Hükümetini bir münasip tarzda İstanbul'a bağlamak. Geçen seneden beri memlekette iki hükümet var, biri İstanbul Hükümeti, diğeri evvela Heyet-i Temsiliye olarak, sonra Büyük Millet Meclisi olarak Anadolu Hükümeti. İtilaf Devletleri İstanbul Hükümetini tanıyor ve onunla muhabere yapıyorlar. Bu iş yine böyle devam edecek ve Anadolu'ya gelen heyet muvaffak olsaydı İtilaf devletleriyle temasa İstanbul Hükümeti tevassut etsin diye bir kombinezon kurularak, Ankara hükümetini de bu vesile ile İstanbul'dan idare eder bir vaziyete gelecekler. İşin esası budur. Tabi B.M.M. Hükümeti böyle bir anlaşmaya yanaşmadı. Mustafa Kemal Paşa, haklı olarak, memleketin mukadderatına B.M.M. el koymuştur; dolayısıyla her şeye muhatap o'dur; yabancılar da B.M.M. ile temas etmelidir diyordu. Nihayet, İstanbul'a dönünce hükümetten vazife kabul etmeyeceklerine dair ellerinden kağıt alındı ve İstanbul'a gitmelerine mücade edildi."⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Tansel, **a.g.e.**, C.3, s. 187-188.

⁴⁹⁰ İnönü, **a.g.e.**, s. 220-223.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu görüşmeler esnasındaki tutumu ve davranışları; arkasında hissettiği milli iradenin varlığına bağlı olarak İstanbul Hükümet temsilcilerine karşı çok yüksek bir seviyededir. Çünkü İstanbul'da meydana getirilmeye çalışılan otorite sağlama girişimlerinin boşa harcanan bir çabadan öteye gitmeyeceğini bilmektedir. Padişahın sekiz dokuz ay önce millet iradesinin temsil yeteneğini ortadan kaldırdığı bir otoritenin, Türk halkı üzerinde ve geleceğini yönlendirmede nasıl bir etki sağlayabileceği ortadadır. Oysa Ankara Hükümeti; 1918 yılından beri süre gelen halkın kendi kaderini, kendiliğinden, ulusal iradeye bağlı şekilde ortaya koymasıyla oluşmuş; Türk halkının genel temsilcilerini ihtiva eden bir otorite niteliğindedir. Bu özelliği nedeniyle siyaset bilimi açısından da gerçek meşruluk Ankara Hükümeti'ndedir. Dolayısıyla, T.B.M.M'nin ve hükümetinin nitelik ve yetkilerinden haberdar olmayan bir grup şimdi; İstanbul'da oluşturduğu sözde hükümet yapma yetkisiyle; halkın geleceği ve devletin meselelerini halletme yolunda girişimlerde bulunmaktadır. Bu durumu İzzet Paşa şu şekilde aktarmaktadır: *“Ben aramızda eskiye dayalı dostluk ve hukuk silahıyla samimi bir suretle dertleşip, vatanımın, devletin selameti tedbirini geliştireceğimizi düşünüyorken; hiç tanımadığım zevat arasında parlamenter bir müzakereye maruz kalınca doğrusu şaşkınlaştım ve itiraf ederim ki, müzakereyi fena idare ettim; fakat iyi de etsem netice değişmeyecekti”*⁴⁹¹ demek suretiyle, karşısında millet iradesinin gücünü arkasına almış; gerçek anlamda parlamenter düzeni kendisine sindirmiş ve benimsemiş bir heyetle karşılaştığını itiraf etmektedir. Heyetin davaya olan inancını da son sözleriyle vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Bilecik görüşmesine gelen heyetin İstanbul'a dönmelerine izin vermemiş, heyetle birlikte 6 Aralık'ta Ankara'ya dönmüşlerdir. İstanbul'dan bir heyetin Ankara'ya gelmelerini, kamuoyu oluşturmak maksadıyla olumlu bir şekilde kullanmıştır. Bu amaçla basına verdiği resmi bildiride, söz konusu kişilerin, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle görüşmek gibi bir nedenle İstanbul'dan geldiklerini, ülkenin iyiliği ve esenliği uğrunda daha verimli ve etkili olarak çalışmak amacıyla Ankara'ya katıldıklarını açıklamıştır.⁴⁹²

⁴⁹¹ Tansel, **a.g.e.**, s. 188. (Dipnot: 311)

⁴⁹² **Nutuk**, C.II, s. 705.

3.2.8. Türk Düzenli Ordusunun ilk Çatışması: I. İnönü Muharebesi

Batı Anadolu'da eski Kuvayı Milliye komutanı Çerkes Ethem'in ayaklanması ve düzenli kuvvetler tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra; Kuvayı Milliye dönemi kapanmış ve düzenli ordu dönemi başlamıştır. Yunanlılar, Türk ordusunun Çerkes Ethem kuvvetleriyle uğraşmasından faydalanmak, bölünmüş Türk kuvvetleri üzerine yoğunlaşarak kolay bir başarı elde etmek için; Bozüyük-Eskişehir istikametinde saldırıya başlamışlardır. Böylece Eskişehir-Ankara istikameti kendilerine kolayca açılarak, İtilaf Devletleri tarafından kendilerine verileceği önerilen Batı Anadolu'ya yerleşeceklerdir. Ancak Yunanlılar bekledikleri bu kolay başarıya ulaşamamışlar, Türk ordusunun güçlü savunması karşısında çıkış bölgelerine geri dönmek zorunda kalmışlardır. 6-12 Ocak 1921 tarihleri arasında süregelen muharebelerde, düzenli birliklerin başarısı; hem T.B.M.M. Hükümeti'nin, hem de Türk milletinin kendine olan güvenini arttırmıştır. Çerkes Ethem ayaklanması ve Yunan ileri hareketi ile çok bunalmış olan Ankara T.B.M.M. Hükümeti rahat bir nefes almıştır. Asayiş sağlanmış, ülkede kanun hakim kılınmıştır. Millet yeni kurulan orduya güveni artmıştır.⁴⁹³

I. İnönü Muharebeleri'yle ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi görüşmelerinden izlenimler; millet iradesini temsil eden mebusların halkla ilişkiler kapsamındaki tutum ve düşüncelerini yansıtmaktadır.13 Ocak 1921 tarihli oturumda Mustafa Kemal Paşa I. İnönü Muharebeleri hakkında bilgi verirken; millet temsilcilerinin bu mücadeleye katkılarını, düzenli orduya güvenmekle yanılmadıklarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda gelecekte verilecek olan mücadele için tutum, düşünce ve davranışlarıyla ilgili olumlu yansımaların devamlılığını sağlamaya çalışmaktadır.⁴⁹⁴

⁴⁹³ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, 3.Ks. s. 161-247.

⁴⁹⁴ “...Büyük Meclisiniz toplantı halinde bulunmadığı için bu muvaffakiyetin hakikaten pek mühim ve kıymetli olan siyasi ve askeri vaziyetimiz, iç halimiz üzerindeki tesirinin ehemmiyet derecesini takdir buyuracağınıza emin olarak; İnönü Meydan muhaberesini kazanmış olduğundan dolayı Garp ordusu kumandanını ve bütün zabıtlar ve kumandan ve erlerini Yüksek heyetiniz namına tebrik etmişim...”
“Efendiler, ...Yüksek heyetinize hususi surette teşekkürlerimi arz etmek istiyorum...Aleyhimize cereyan eden hareketlerin hakikaten birçok kalpleri endişeye düşürecek mahiyette olduğunu itiraf etmek lazımdır.

Konuşma iki büyük amaca yönelik iknanın bir göstergesidir. Birincisi “Milli Hakimiyet” prensibinin sağlanması, Anadolu’nun düşmanlardan temizlenmesi için yapılacak daha çok şey vardır. Bu nedenle orduların karşılıklı hareketleri esnasında, mecliste soğukkanlılık muhafaza edilmelidir. Başarı için bu önemlidir. Çünkü mecliste oluşacak huzursuzluk ve panik, millete, orduya yansıdığı anda başarısızlık mümkündür. İkinci önemli husus ise; düzenli orduya başlayan güvenin devamlılığını sağlamaktır. Zira ordunun daha çok işi vardır. Bu güven sayesinde başarı kendiliğinden gelecektir.

Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasından sonra; Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada mevcut teknik imkansızlıkların nasıl üstesinden gelindiği, üstün düşman kuvvetlerine karşı başarının nasıl sağlandığı tüm teferruatı ile açıklanmıştır.⁴⁹⁵

Anadolu Ajansının 48 ve 49 Numaralı bültenleri (EK-14) I. İnönü Muhaberesi’nin yankılarına yer vermektedir. Bunun yanında Yunan basın organlarında yer alan yanlış haberlerin de çürütülmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu bildirinin Amerikan gizli belgeleri arasında bulunması da, Amerikan kamuoyunun Anadolu’daki gelişmeleri yakından izlediğinin bir göstergesidir.⁴⁹⁶

Anadolu Ajansı bildirisinin özellikle dış kamuoyuna önemli etkisinin olduğu değerlendirilmektedir. I. İnönü Muhaberesi’nden sonra Amerikan “United Telgrapy” gazetesi muhabiri, Mustafa Kemal Paşa ile bir mülakat yapmıştır. Mevcut gelişmelerin ve gelecekteki tasarıların neler olacağı yolundaki soruları cevaplandıran, Milli

Böyle bir manzara karşısında Yüksek Meclisiniz fevkalade bir sükunet, soğukkanlılık ve azim göstermiştir. Hükümete, kumandanlara, orduya karşı emniyet ve itimadını muhafaza etmiş ve neticeyi tam bir sükûnetle beklemiştir. Yüksek meclisinizde tezahür eden bu yüksek hal, emin olunuz, hepimize ve bütün millete aynı surette müspet tesirini yapmıştır. Buradaki sükunet oraya sükunet vermiştir. Halbuki düşman Eskişehir’e iki üç saat mesafeye kadar gelmişti. Eğer mecliste ufak bir telaş olsaydı bu bütün memlekete yayılabilirdi, hatta orduya yayılabilirdi ve Allah göstermesin arzu edilmeyen neticeler karşısında kalınabilirdi. İşte yüksek heyetinizin sükunet ve metanetinin tesir ve neticesi olmak üzere İnönü Meydan Muharebesi kazanılmıştır.” T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 13.1.1337, C.7, s. 278-280, 285.

⁴⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 13.1.1337, C.7, s. 280-282.

⁴⁹⁶ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgesiyle Türkiye’nin Kuruluş Yılları**, İş bankası Yayınları, İstanbul, 2007, s. 105.

Mücadele'nin önderi; Avrupa ve Amerika kamuoyuna iletilmesini istediği hususları belirtmiştir.⁴⁹⁷

Uluslararası kamuoyuna Türk milletinin bağımsızlık ve hürriyetten başka bir arzusunun bulunmadığını, dönemin en etkili bir basın organı vasıtasıyla iletmeye çalışmıştır. Bu sözlerinde; gene dürüstlük ve gerçekçilik ana temayı; davranış biçimini teşkil etmektedir. Sözleri açık, net anlaşılır bir biçimde; örneklerle yansıtılmıştır. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin, halkla ilişkiler desteği kapsamında Mustafa Kemal Paşa'nın bu temasları başlangıçtan beri aynı özellikleri taşımıştır. Hiçbir zaman da mütevazılığı elden bırakmamış ancak hedef kitleyi ikna ve etkileyebilmek için kitlenin hassasiyetini mutlaka en etkin şekilde istismar etmeyi bilmiştir. Bu mülakatta üzerinde durduğu hassasiyet ise “*Uluslararası hukuk kuralları*”; “*Bağımsızlık ve Özgürlük*”; “*İnsan hakları İhlalleri*” gibi hususlardır.

3.2.9. T.B.M.M.'nin ilk Anayasası: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

T.B.M.M. kurucu meclis olma niteliğini yeni bir anayasa yapmak suretiyle açıkça göstermiştir. Meclis tarafından girişilen hareketin hedefi, Hilafet ve Saltanat makamının kurtulmasını sağladıktan sonra Osmanlı Devleti'nin devamlılığını temin etmektir. (Hükümet Prog. Md.5) Dolayısıyla 1876 tarihli “Kanun- i Esasi” yürürlüktedir. Bu durumda yeni bir anayasanın hazırlanması meclis içindeki bazı gruplar tarafından lüzumsuz görülmektedir. Muhafazakarlar da, devrimciler de bir organik kanun çıkarılmasından yana olmuşlardır. Tutucu üyelere göre bu kanun bir iç tüzük şeklinde olmalıdır. Devrimci gruba göre ise Osmanlı Devletinden ayrılışın ve yeni bir siyasi organizasyonun temeli ancak bu yolla sağlanabilecektir.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.3, s. 23-25.

⁴⁹⁸ Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, s. 103.

T.B.M.M.'nin ilk anayasası, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu birinci dönemin 20 Ocak 1921 tarihli oturumunda kabul edilerek, 85 sayılı kanun olarak çıkmıştır. 23 madde ve bir de ayrı maddeden oluşan kısa bir çerçeve anayasa niteliğindedir. Zira, Kanun-i Esasi'nin, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile çelişmeyen hükümleri yürürlükte sayılmış, çeşitli eğilimlerin yaşandığı mecliste bir geçiş döneminin asgari ortak noktalarının saptanmasıyla yetinmeye çalışılmıştır.⁴⁹⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın yeni anayasa hazırlaması konusunda mecliste etkinliği çok olmuştur. Goloğlu'nun değerlendirmesine göre; aşırı sağ ve aşırı sağcıları temizleyip, tek elden millet idaresi alışkanlığına karşı halkın kendi kendini idaresi prensibini yerleştirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada; toplumun kalkınması ve gelişmesini öncelikli olarak gözettiğinden sola doğru bir yöneliş gibi görüntü vermiştir. Ancak halkçılık ilkesiyle ulusal sınır, anlayış, sınırlar içinde bağımsızlık prensipleri bu yöneliş değerlendirmesinin geçici olduğunu göstermektedir. Daha çok; Cumhuriyete doğru bir yöneliş kendini belli etmiştir.⁵⁰⁰ Anayasanın en tartışmalı maddesi "*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir*" kavramı olarak görülmektedir. Bu kavramın, Sultan'ın hükümdarlık haklarına tecavüz ettiği ileri sürülmektedir. Bazı milletvekillerine göre ise bu kavram diktatörlüğe doğru gidişin bir göstergesidir.⁵⁰¹ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Siyaset-Yönetim ve Halkla İlişkiler kapsamında önemli maddeleri şu şekildedir:

Md.1 – Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil yönetmesi esasına dayanır.

Md.2 – Yürütme gücü ve yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde toplanır.

Md.3 – Türkiye Devleti, B.M.M. ce yönetilir ve hükümeti; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır.

Md.4 – Büyük Millet Meclisi iller halkınca seçilmiş üyelerden meydana gelir.

Md.7 – Şariat hükümlerinin yerine getirilmesi; kanunların konulması değiştirilmesi, kaldırılması, anlaşma ve barış yapılması, vatan savunması yani savaş ilanı gibi esas haklar B.M.M nindir. Kanunların ve nizamların düzenlenmesinde kişilerarası ilişkilere ve günün

⁴⁹⁹ Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 253.

⁵⁰⁰ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 72.

⁵⁰¹ Çavdar, **a.g.e.**, s. 215.

ihtiyaçlarına en uygun fıkıh ve hukuk hükümleriyle kişiler arası uygarca tutum ve davranış esas tutulur. Bakanlar kurulunun görev ve yetkisi özel kanunla belirtilir.

Md-9 – *BMM Genel Kurulu tarafından seçilen başkan bir seçim döneminde Büyük Millet Meclisi Başkanıdır. Bu sıfatla meclis adına imza atmaya ve Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkilidir. Yürütme kurulu üyeleri; işlerinden birini kendilerine başkan seçerler. Ancak BMM Başkanı bakanlar kurulunun da tabii başkanıdır.*⁵⁰²

Teşkilat-1 Esasiye Kanunu ile Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcut olduğu bir tarihte (Md.3) “*Türkiye Devleti B.M.M. tarafından yönetilir...*” denilerek, yeni bir devletten, Türkiye Devleti'nden söz edilmektedir. Aynı topraklarda bir başka devletin kurulduğunu ilan etmek kanunun en devrimci yanlarından biridir. (Md.1) “*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil yönetmesi esasına dayanır*” denilerek, egemenlik hakkı sultandan (monarktan) alınıp, kayıtsız şartsız millete verilmiştir. Bu tarihten itibaren ulusal egemenlik ilkesi Türk anayasalarının değişmez maddelerinden olmuştur. (Md.2) “*Yürütme gücü ve yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde toplanır*” denilerek kuvvetler birliği ve meclis hükümeti esasları vurgulanmış, Md. 3 ile de bu esas pekiştirilmiştir.⁵⁰³

Bundan sonraki maddeler, il idaresi, ilçe, bucak idari yapılarının BMM ile ilişkili hususları içermekte, son 22 ve 23 maddeler Genel Müfettişlik bölgeleri ve görevleriyle ilgilidir. Teşkilat-1 Esasiye Kanunu; Anadolu Ajansı, Ankara 29 Ocak 1921 51 Numaralı ajans bülteniyle tüm dünyaya duyurulmuştur.⁵⁰⁴ (EK-15'de sunulmuştur.)

⁵⁰² Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, Ek-5, s. 459-462.

⁵⁰³ Tanör, **a.g.e.**, s.253-262.

⁵⁰⁴ **Atatürk ve Anadolu Ajansı**, s. 74-75.

3.2.10. Türk Ordusunun Tarihi Savunması: II. İnönü Muharebesi

Türk ordusunun, Ulusal Kurtuluş Savaşı döneminde ikinci önemli muhaberesi, Yunanlılarla yapılan II. İnönü Muharebesi'dir. I. İnönü Muhaberesi'nde Türk ordusunun elde ettiği başarı, İngilizlerin Sevr koşullarını dayatma amacını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle Yunanlıları ikinci defa bir taarruza teşvik ederek, Türk ordusunun toparlanmadan ortadan kaldırılmasını düşünmüşlerdir. Yunanlılar I. İnönü'de kaybettikleri prestijlerini kurtarmak, Türk ordusunun Bursa yönünde muhtemel bir saldırısını önlemek amacıyla taarruzla Eskişehir-Kütahya-Afyon stratejik bölgesini ele geçirmeyi hedeflemişlerdir. Böylece Türk kuvvetlerinin yeniden düzenlenip tertiplenmesini ve yeni bir tehdit unsuru oluşmasını engelleyeceklerdir. Harbin siyasi sebepleri olarak; büyük Yunan hayranı olan Lloyd George'un teşvikleriyle Batı Anadolu'da Bizans'ı diriltmek, Sevr'in Türk milletini bağlayıcı hükümlerini yerine getirmek, Londra Konferans'ında Kürdistan, Ermenistan ve kapitülasyonlar hakkında İngilizlerin elini kolaylaştırarak, Türk Hükümetini zora düşürmek şeklinde değerlendirilebilir. Yunan taarruzu 23 Mart 1921 sabahı başlamıştır. 31 Mart'a kadar süren muharebelerde Türk birlikleri savunma tekniklerinin önemli örneklerini vermişlerdir.⁵⁰⁵ T.B.M.M. ve Hükümeti cephelerden gelecek haberleri merakla beklemektedir. Mustafa Kemal Paşa ile 31 Mart'ı 1 Nisan'a bağlayan gece cepheden gelecek haberleri bekleyen Hamdullah Suphi Bey, o geceyi anılarında büyük bir heyecanla etraflıca anlatmaktadır. Bu anlatımın sonunda da kendi kaleme aldığı tarihi mesajı sunmaktadır:

“Bütün tarihi alemde sizin İnönü Meydan Muharebelerinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklal ve hayatı sizin idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silah arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine emniyetle istinat ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz. İstila altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan bugün müntehalarına kadar zaferimizi tespit ediyor. Düşmanın hırsı istilası azim ve hamiyetimizin yalçın kayalarına başını çarparak hurda haş oldu. Namımızı tarihin kitabe-i mefahirine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda edebi minnet ve şükranı sevk eden büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir meydanı şeref seyrettiği kadar

⁵⁰⁵ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Batı Cephesi, 3.Ks., s. 249-469.

milletimiz ve kendiniz için şaşaayı itila ile dolu bir ufku istikbale de nazır ve hakim olduğunu söylemek isterim. T.B.M.M. Reisi Mustafa Kemal”⁵⁰⁶

Çok güç koşullar altında olunmasına rağmen kalkışılan mücadele millet iradesinin oluşturduğu güç ve yönetim sayesinde başarıya ulaşmıştır. Tebrik mesajında da görüldüğü gibi Anadolu Türk halkı bağımsızlığının ve hürriyetinin teminatını; Ankara’ya yollamış olduğu temsilcilere emanet etmiştir. Bu temsilcilerde her türlü olumsuzluğa rağmen teşkil ettikleri milletin ordusuyla Türk milletinin arzu, istek ve taleplerine cevap verebilmenin mutluluğu içindedirler. 2 Nisan 1921 tarihinde meclis toplantılarında yaşananlar; Milli Mücadele’yi veren insanların; duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Böylece milli iradenin yaratmış olduğu ruh yapısını görmek mümkündür. Fevzi Paşa II. İnönü muharebelerinin askeri özelliklerini açıkladıktan sonra;

“... Yalnız şunu arz etmek isterim ki, bu muharebede bütün milletin göstermiş olduğu harp hevesi ve bilhassa yaralılarıma ve askerimize bütün milletin el birliği ile gösterdiği hizmet ve yardım takdire layıktır. Hatta silah ve cephane taşıyan bazı deveçiler dahi para almak hususuna tenezzül etmeyerek, biz para almak için değil vatan için çalışıyoruz diye para almıyorlar, millet bu dereceye kadar harbe hevesli bulunuyordu”⁵⁰⁷

demek suretiyle, topyekûn muharebelerin tanımını yapmaktadır.

Zira muhaberelede başarılı olmanın temel esaslarından biri, halk desteğinin de silahlı kuvvetlere yansıtılabilmesidir. İşte Milli Mücadele döneminde halk bu muharebenin gerekliliğine ve destek olmanın önemine inandırabilmiştir. Yani halkla ilişkilerinin temel amaçları, dolayısıyla başarı da sağlanabilmiştir. Buna bağlı olarak Celalettin Arif Bey, mücadele başlangıcında belirlenmiş Misak-ı Milli ve buna olan inancın başarıyı getirdiğini şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Efendiler, bizimde güneş ışığından faydalanabilmek hakkımızdır. Biz bunu gayet mütevazı bir surette ve Misak-i Milli ile bütün cihana ilan eyledik Fakat düşmanlarımız alay ettiler ve güldüler. Biz gülmedik. Biz demir kafes içine alınmış aslan gibi kükredik ve o demir kafesin parmaklıklarını birer birer kırdık. Bugün yine İslamiyet alemine ve bütün dünyaya ilan ediyor ve diyoruz ki Türk’ü teskin edecek ancak; Misak-ı Milli’dir”

⁵⁰⁶ İhsan Ilgar, “Türk İstiklal Harbi”, B.T.T.D., Sayı 18, 1969.

⁵⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 2.4.1921, C.9, s. 321-328.

Saruhan mebusu Refik Şevket Bey; milli iradenin yarattığı Müdafaa-i Milliye ve Müdafaa-i Hukuk anlayışının bu başarıyı getirdiğini belirtmektedir. Hakkari Mebusu Mazhar Müfit Bey ise; yokluklar içinde elde edilen bu başarının, medeniyetin merkezi olan Avrupa'yı utandırması gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁵⁰⁸

3.2.11. Sakarya Doğusuna Çekilme: Kütahya-Eskişehir Muharebeleri

Haziran 1921 sonlarına doğru Yunanlılar Türkleri kesin bir yenilgiye uğratmak amacıyla tümen sayılarını arttırmışlardır. 25 Haziran 1921 tarihli bir notada Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzis; “Yunanistan Helenizmin birçok asırlık emellerini ve... Sevr sözleşmesini savunurken... Aynı zamanda medeni dünyanın menfaatlerini de savunmaktadır. Yunanistan Müttefiklerin müşterek kararlarını Türklere cebren kabul ettirmek üzeredir”...demektedir.⁵⁰⁹ Yunanlılar böylesine büyük bir taarruza hazırlanırken T.B.M.M. hükümeti, yeni bir savaşa yeterli hazırlık yapamamış, genel bir seferberlik dahi ilan edememiştir. Sadece Güney Cephesi Komutanlığı'nı kaldırarak, bu komutanlığa bağlı birlikleri Batı cephesi emrine verebilmiştir. Böyle hazırlıksız bir durumdayken 10 Temmuz 1921'de Yunan taarruzu başlamıştır. Meydana gelen şiddetli çarpışmalar sonucu; 17 Temmuz'da Kütahya, 19 Temmuz'da da Eskişehir düşmüştür.⁵¹⁰ Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı'na şu emri vermiştir:

“Orduyu, Eskişehir şimal ve cenubunda toplandıktan sonra düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak lazımdır ki ordunun tanzim, tensik ve takviyesi mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya şarkına kadar çekilmek caizdir. Düşman bilâ tevekküf takip ederse, üslerinden uzaklaşacak ve yeniden menzil hatları tesisine mecbur olacak; herhalde memul etmediği birçok müşkülata karşılaşılacak, buna mukabil bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha müsait şeraite malik olacaktır.”⁵¹¹

⁵⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 2.4.1921, C.9, s. 322-323.

⁵⁰⁹ Gotthard Jaschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, s. 91.

⁵¹⁰ Türk İstiklal Harbi, C.II, Batı Cephesi, Ks. 4.

⁵¹¹ A.g.e., s. 553.

Bu çekilme harekâtı orduda ve halkta önemli bir maneviyatsızlık yaratmıştır. Ancak, Yunanlıların da bu harekât hakkında yazdıkları rapor incelendiğinde, hareketin Yunanlılar için büyük bir başarı sağlamadığı görülmektedir.

“... Kütahya ve Eskişehir harekâtı askeriyelerinde ordumuz düşmana, mağlubiyetini itiraf ettirecek katı bir darbe indirmeyi başaramamıştır. Hiçbir zayıt vermeden çekilmiş olan düşman... Kütahya ve Eskişehir harekâtı bu suretle bitmiş ve maateessüf bundan beklenen netice yani Türk ordusunun imha ve takibi temin edilmemiştir.”⁵¹²

23 Temmuz 1921 tarihli Meclis oturumunda, Fevzi Paşa düşmanın ilerlediğini ve Eskişehir’in düştüğünü haber vermektedir. Konuşmasının sonunda şu hususlara değinmektedir:

“... Ordumuz bütünlüğünü muhafaza etmekle beraber düşman henüz taarruz ve hücumlarından vazgeçmiş değildir. Bununla beraber düşmanın, muharebenin ilk günlerinde gösterdiği şiddet ve azmi kırılmıştır... Düşmanın ilerlemesine karşı meydana gelen açıklamalara ehemmiyet verilmemelidir. Ordu elde kaldıkça her halde gelecekteki başarı bizimdir.”⁵¹³

Eskişehir’in düşüşü ile görüşmeler esnasında ise Meclisin maneviyatını artırıcı bir konuşmayı Edirne Mebusu Şeref Bey yapmaktadır:

“...Biz şu anda bir sarsıntı geçiyoruz. Bizim geçirdiğimiz bu sarsıntı karşısında milletin ve bizi savunan Mehmetçiğin bir saniye tereddüt etmesini ve imanından bir zerre vermesini ben katiyen millet adına kabul edemem...”

“Yalnız şu kadarına dikkat edelim ki, her vakit ve her zaman şehir kavgası yapmanın imkânı yoktur. Şehirler yanar yıkılır. Fakat iş bir milletin ta göbeğinden doğan müdafaa kuvvetini ezebilmektir. Yunanlılar bizim kuvvetimizi ezebildiler mi? Türk süngüsü hala dayanıyor. Demin Paşa hazretlerinin buyurdıkları üzere, hakkımızı müdafaa, istiklalimizi kurtarmak ve koparmak için bir gün kavga meydanında hücum kudretini gösterecektir. Bu mübarek kürsüden büyük ırkıma bağıryorum ki, hiçbir vakit Türk ordusunu ve Türk milletini mağlup edecek bir kulu Allah yaratmamıştır.”⁵¹⁴

25 Temmuz 1921 tarihinde ordunun Sakarya doğusuna çekilmesi tamamlanmıştır. 26 Temmuz tarihinde cephedeki durumu yerinde gören Mustafa Kemal Paşa tarafından meclise şu telgraf gelmiştir:

“Ankara B.M.M. İkinci Reisliğine; Garp cephesi karargâhına vararak İsmet Paşa Hazretleriyle buluştum. Düşman Eskişehir yakınında durmuş haldedir. Askeri vaziyetimiz her surette emniyet vericidir. Meclise bilgi verilmesini rica ederim. B.B.M Reisi Mustafa Kemal”⁵¹⁵

⁵¹² B.T.T.D., Sayı 20, 1969.

⁵¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 23.7.1921, C.11, s.349.

⁵¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 23.7.1921, C.11, s.349-350.

⁵¹⁵ Goloğlu, Cumhuriyete Doğru, s. 188.

Bu mesajın amacı; mecliste yaşanan huzursuzluk ortamının bir an önce giderilebilmesi; sükûnetin sağlanmasıdır. Aynı zamanda meclis adına cepheye giden mebuslardan oluşan heyet de aynı kapsamda meclise şu mesajı yollamıştır:

“Bu sabah cephe karargâhına geldik. Yaralı ve hasta gazilerimizi ziyaret ettik. Buradaki kanaatimiz, fedakâr ordumuz kumandanından neferine kadar düşmana kati darbeyi indirmek hususunda sarsılmaz imanın devam etmekte olduğu yolundadır. Sükûnet ve emniyet içinde çalışılmaktadır. Geri mıntukalarda vatanın her tarafında aynı itimat ve sükûnetin, aynı maksada matuf çalışmaların daha hareketli bir surette yapılmasının teminini bilhassa yüksek heyetten istirham eyeriz...”⁵¹⁶

Fevzi Paşa’da cepheleri gezdikten sonra mecliste, son durumu 30 Temmuz 1921 tarihinde şu şekilde izah etmektedir:

“Ordumuzun Eskişehir-Seyitgazi şarkında aldığı yeni mevzileri dolaştık. Ordumuzu harpten evvelki harp hevesinde sebatlı gördük. Düşmanlarımız bize istedikleri muharebeyi kabul ettirmek istiyorlardı. Ordumuz mahirane askeri hareketleri ile tamamıyla düşmanın bu hareketlerini boşa çıkarmıştır. Ordumuz düşmanın arzu ettiği yerde değil bizim arzu ettiğimiz yerde düşmanı kat’i muharebeye çekecek ve orada darbeyi vuracaktır.”⁵¹⁷

3.2.12. Başkumandanlık Yasası ve Tekalif-i Milliye Emirleri

I. ve II. İnönü zaferleri, büyük isyanların bastırılmış olması, Meclis’te büyük bir onur vesilesi olmuştur. Ancak 10 Temmuz’dan itibaren cephede zor günler başlamıştır. Kütahya ve Eskişehir’in düşmesi meclisin maneviyatını kırmaya başlamıştır. 23 Temmuz 1921 tarihli toplantının dördüncü oturumunda Fevzi Paşa düşmanın ilerlediğini ve Eskişehir’in düştüğünü haber vermektedir. Konuşmasının son bölümü şu şekildedir:

“...Bununla beraber düşmanın, muharebenin ilk günlerinde gösterdiği şiddet ve azmi kırılmıştır. Fakat biz ümit ediyoruz ki, düşman ilerledikçe bu azim en nihayet büsbütün gevşeyecek ve ordumuz geriden almakta olduğu kuvvetlerle düşmana üstün bir suretle hakiki bir darbe indirebilecektir. Bu sebepten düşmanın ilerlemesine karşı meydana gelen açıklamalara ehemmiyet verilmemelidir. Ordu elde kaldıkça her halde istikbalde muvaffakiyet bizindir.”⁵¹⁸

⁵¹⁶ Ağaoğlu, a.g.e., s. 133.

⁵¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 30.7.1921, C.11, s. 367-368.

⁵¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 23.7.1921, C.11, s. 349.

Cephede meydana gelen olumsuz gelişmelerin mecliste yayılması, Ankara hükümet dairelerinin Kayseri'ye aktarılması hakkında alınan kararlar; mecliste sert tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur. Bazı mebuslar şimdi de, orduyu ve memleketi bu kötü duruma sokan komutanın cezalandırılmasını istemektedir. Daha sonra askeri hareketin yönetilmesindeki yetersizliği gündeme getiren mebuslar, işin başına Mustafa Kemal Paşa'nın geçmesini, komutayı kendi eline almasını istemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa göreve hazır olduğunu, fakat görev süresinin üç ay ile sınırlandırılmasını, üç ay gibi kısa bir süre için de meclisin bütün yetkilerinin geçici olarak kendisine verilmesini önermiştir.⁵¹⁹ 5 Ağustos günü Rıza Nur Bey ile sekiz arkadaşı; “Başkumandanlık Kanun Tasarısı”nı teklif etmişlerdir.⁵²⁰ Meclisten başkumandanlık yetkisini ve meclis iradesini alan Mustafa Kemal Paşa; bu görevi kendisi için bir mükafat olarak kabul etmiş ve buna layık olacağını belirtmiştir. Milleti esir etmek isteyen düşmanın mutlaka yenileceğini ifade ettikten sonra, sözlerini şu şekilde bitirmiştir:

“...Bu kanaatimin fiile geçmesi için muhtaç olduğum bir şey varsa o da yüksek heyetinizin beni koruması ve milletimizin buna devamlı yardım etmesidir. Gerek yüksek heyetinizden ve gerek büyük ve şevkatli milletimizden devamlı olarak büyük bir şevkat ve korunmaya nail olacağıma dair olan emniyetim büyüktür. Şu halde yüksek heyetinizden aldığım feyz ile bu dakikadan itibaren başkumandanlık vazifesine başlıyorum.”⁵²¹

Meclisten istediği yetkileri almış olan Mustafa Kemal Paşa; ordunun silahtan, yiyeceğe, giyeceğe kadar olan ihtiyacını karşılamak, ikmal ve ulaştırma sorunu çözümlenmek amacıyla on emirden oluşan “*Tekalifi Milliye*” (ulusal yükümlülük) emirlerini 7–8 Ağustos 1921 günlerinde yayınlamıştır. Bunlardan beş numaralı emir

⁵¹⁹ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 187-189.

⁵²⁰ “TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık tevcihi hakkında kanun;Md.1 – Millet ve memleketin mukadderatına fiili olarak el koymuş yegane büyük kuvvet olan ve azasından her birinin Esas Teşkilat kanunu ile hukuk ve dokunulmazlığı haiz bulunan TBMM aşağıdaki kayıtlarla başkumandanlık fiili vazifesine kendi reisi Mustafa Kemal Paşa'yı memur eylemiştir. Md.2 – Başkumandan ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami surette arttırma ve sevk ve idaresini bir kat daha sağlamlaştırmak hususunda TBMM'nin buna ait selahiyetini Meclis namına fiili olarak kullanmağa mezundur. Md.3 – Yukarıdaki maddelerle verilen sıfat ve selahiyet üç ay müddetler muteberdir. Meclis lüzum gördüğü takdirde bu müddetin bitmesinden evvel de bu sıfat ve selahiyeti kaldırabilir. Md.4 – Bu kanun neşri tarihinden itibaren icra olunur. Md.5 – Bu kanunun icrasına TBMM memurdur.” **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, 5.8.1921, C.12, s.18-19.

⁵²¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.1, s. 187-188.

taşıma; altı numaralı emir bırakılmış mallar; yedi numaralı emir silah ve cephaneye; gibi hususları içermektedir.⁵²²

Milli Mücadele'nin bu safhasında, yıllardır çeşitli zorluklara, felaketslere göğüs germiş olan Türk halkından önemli bir fedakarlık daha istenmektedir. Ulusal Kurtuluş Mücadelesine tüm benliği ile inanmış olan Anadolu halkı da bu fedakarlığı seve seve göze almıştır. Bu emirlerden de anlaşılacağı üzere halkın elindeki yiyecekten silaha, araçtan, her türlü malzemeye kadar olan varlığa el konulmaktadır. Anadolu Türk halkı,

⁵²² “(1) Her ilçede kaymakamın başkanlığı altında, mal müdürü ve ilçenin en büyük askeri amiri ile idare meclisi, belediye ve ticaret odalarının seçtikleri ikişer kişiden oluşan “Tekalifi Milliye” komisyonları kurulacaktır. Bu komisyonlara yerel Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri merkez kurulundan iki üye ile köylerde imamlar ve muhtarlar tabii üye sıfatıyla katılacaklardır. Tekalifi Milliye komisyonları derhal toplantılara başlayacak ve hiçbir komisyon üyelesine hizmetleri karşılığında ücret ödenmeyecektir. Ayrıca her komisyon iki ay süreyle askeri hizmetleri geri bırakılmak üzere altı memur çalıştıracaktır. Tekalifi Milliye komisyonları savaş ekonomisine giren ve Tekalifi Milliye emirlerinde belirtilen malları toplayarak kendisine bildirilen cepheye gönderecek, ayrıca emirlerin hizmet yükümlülüğü taşıyan hükümlerini uygulayacaktır. Komisyon üyelerinden görevlerinde ihmal gösterenler, vatana ihanet suçu işlemiş sayılarak ona göre cezalandırılacaktır. (2) Şehirler, kasabalar ve köylerdeki her ev birer kat çamaşır, birer çift çorap, ve birer çift çarık hazırlayarak belirli süre içinde komisyona teslim edecektir. Ordu ihtiyaçlarında kullanılacak bu giyeceklerin, mahalli özellikler göz önünde tutularak hazırlanmasına dikkat edilecektir. (3) Tüccar ve halk elinde bulunan çamaşırılık bez, amerikan, patiska, pamuk yıkanmış ve yıkanmamış yün ve tiftik erkek elbisesi yapımına yarayan her türlü kışlık ve yazlık kumaş, kösele, taban astarlığı, son ve siyah meşin, sahtiyan, mamül ve yan mamül çarık, potin, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nal, nal yapımında kullanılan demir, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşığı, gebre, semer ve urganların %40'ı Tekalifi Milliye komisyonlarına teslim edilecektir. Teslim edilen malların bedelleri daha sonra devlet tarafından ödenecektir. (4) Tüccar ve halkın elinde bulunan mevcut buğday, un, saman, arpa, kuru fasulye, bulgur, nohut, mercimek, koyun, keçi, kasaplık sığır, şeker, gazyağı, pirinç, sabun, tereyağı, zeytinyağı, tuz, çay, mum stoklarının %40'ına ordu adına el konulacaktır. El konulanların paraları daha sonra devlet tarafından ödenecektir. (5) Ordu ihtiyacı için evvelce alınan taşıt araçları dışında, halkın elinde kalan her türlü taşıt aracıyla, halk ayda bir defa olmak üzere ve yüz kilometreyi geçmemek şartıyla, orduya ait malzemeyi istenen yere kadar taşıyacaktır. Taşıma ücreti ödenmeyecektir. (6) Ülkeyi terk etmiş olanların hazineye geçmiş mallarından ordu ihtiyacına yarayacak olanlara el konulacaktır. (7) Halkın elinde bulunan savaşta kullanılabilir her türlü silah ve cephaneye en çok üç gün içinde Tekalifi Milliye komisyonlarına teslim edilecektir. El konulan silah ve cephaneye için ücret ödenmeyecektir. (8) Halkın, tüccarın ve nakliyecilerin elinde mevcut benzin, vakum, gresyağı, makine yağı, don yağı, saatçi ve taban yağları, vazelin, otomobil lastiği, kamyon lastiği, lastik yapıştırıcı, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, çıplak tel, pil tecrit edici madde ve bunlara benzer malzeme ile sülfürik asit stoklarının %40'ını ordu adına el konacaktır. **Alınan mal ve malzemenin bedelleri daha sonra sahiplerine ödenecektir.** (9) Demirci, marangoz, Dökümcü, tesviyeci, saraç ve araba yapan esnaf ile imalathaneler tespit edilecek, bunların üretim, onarım ve yapım güçleri hesaplanacaktır. Ayrıca kasatura, kılıç, mızrak ve eğer yapabilecek zanaatkarlar aranıp tespit edilecektir. Yukarıda belirtilen esnaf, imalathane ve zanaatkarlar, savaş araç ve gereçleri üretim, yapım ve onarımıyla görevlendirilecektir. Devamlı görevlendirilecekler geçimlerine yetecek ücret ödenecektir. (10) Evvelce halkla bırakılmış bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabalarının bütün teçhizat ve koşum hayvanları dahil olmak üzere yüzde yirmisi; binek at, top çekebilecek hayvanlar, yük taşıma atı, katır, eşek ve develerin yüzde yirmisi ordu adına alınacaktır.” **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, s. 419-429.

milletçe yok olmaktan kurtulmak amacıyla başlattığı mücadelede artık son gayretlerini göstermektedir. Halkın emirlere isteyerek ve büyük bir arzuyla uyması; başlangıçtan itibaren verilen haklı mücadeleye; mücadelenin örgütlerine; örgütlerin liderlerine tam olarak inanıp güvendiğinin bir göstergesidir. Tüm bunların yanında halktan toplanacak malzemenin bedelinin sonradan ödeneceği belirtilmiştir. Böylece halkla ilişkilerin temel prensiplerinden olan karşılıklı güven ortamı da sağlanmıştır.

Şunu söylemek mümkündür ki; zamanımızın profesyonel halkla ilişkiler kuruluşlarını kısıktırarak bir başarı; halkın inandırılarak iknası yöntemiyle, Milli Mücadele döneminde fazlasıyla mümkün olmuştur. Bazı değerlendirmelere göre; halkın inandırılması, halkın içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sağlanmıştır. Oysa, Milli Mücadele döneminin başlangıcına 1918 yılının Ekim–Kasım–Aralık aylarına bakıldığında görülecektir ki halkın kurtuluşu tamamen yabancı devletlerin himayesinde aranmaktadır. Dolayısıyla; bu inanarak başarının elde edilmesi güç olmakla birlikte mümkün olmuştur. Anadolu halkının iknası ise tamamen ulusal iradenin, Milli Hakimiyet prensibine dayandırılması çerçevesinde sağlanmıştır.

3.2.13. Sakarya Meydan Muharebesi

Bilindiği üzere Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin, silahlı mücadele safhasında; Sakarya Meydan Muharebesi, Türk milletinin varlığının devamlılığına vesile olmuş bir harptir. Türk milletinin kurtuluş mücadelesinde tüm yetkileri elinde toplayan Mustafa Kemal Paşa; adeta bu yetkiler adına millete vereceği teminat karşılığında; “*Ordu ve millete Beyanname*” adı altında bir bildiri yayınlamıştır. Söz konusu bildiri askeri makamlara, il ve ilçelere, köylere kadar ulaşmıştır.⁵²³

⁵²³ “*Büyük savaştan çıktığımız en güçsüz zamanımızda bütün ülkeyi çiğnemek ve bütün halkı yok etmek için üzerimize saldıran düşmanlara karşı milletçe birleştik. Ve pek değerli ordular kurduk. Çeşitli ve birçok cephelerde örneği olamayan fedakârlıklarla milletin haklarını savunan ve İnönü’de Yunanistan’ın yayılması ordularını iki kez tepeleyen bu milli ordularımız o kadar yüksek bir kararlılık ve inançla savaştılar ki, düşmanlar yalnız Batı Cephemizdeki ordumuza karşı kralları başta olduğu halde; bütün*

Beyanname, hedef kitlenin öncelikle durum, sonra yapılacak işlemler hakkında bilgilendirilmesini amaçlamaktadır. Yapılacak işlemlerle ilgili, “*halktan alınan yetki ile halk tarafından sağlanan maddi ve manevi imkânların harcanacağı yerler belirtilmekte, görülecek hizmet hakkında halkla sağlanan işbirliği vurgulanmaktadır.*” Neticede, beyanname halkla ilişkilerin amaçlarını sağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bunun yanında; mesajın en küçük ordu birimine ve en alttaki halk kitlelerine kadar ulaştırılması konusu üzerinde önemle durulması; Sakarya gerisine çekilme safhasında yaşanan maneviyat bozucu propagandaların da etkisiz hale getirilmesi amacındadır. Böylelikle beyanname, hem bilgilendirme hem de karşı propagandanın önemli bir özelliğini de taşımaktadır. Son olarak; milletçe kalkışılacak ölüm kalım mücadelesinin gerçekçi ve dürüstçe tanımı yapılarak halkla ilişkilerin temel felsefesi sağlanmıştır.

Yunan ileri harekâtı 13 Ağustos 1921’de başlamış ve Yunanlılar 14 Ağustos’ta Sivrihisar’ı işgal etmişlerdir.⁵²⁴

Yunanlıların 17 Ağustos’ta Sakarya batısındaki Türk öncü birlikleri ile temasa geçmesi ve bunların yavaş yavaş geri çekilmesi Yunanlıların moralini arttırmış, ancak

Yunan ordusunu Anadolu’ya getirmek zorunda kaldılar. Batı Cephesinde meydana gelen son savaşta bu düşman ordusunun pek korkunç kayıplara uğradıktan sonra, ordumuzun özünden hiçbir kayba uğramadan bugünkü durumu aldık. Bugün düşman ordusu temel kaynaklarından ve hareket merkezinden uzaklaşmış bir durumda karşımızdadır. Bütün kahramanca üstünlüğünü ve yüksek niteliklerini en önemli savaş alanlarında tanıdığın ordumuzun yönetici ve yüksek kumanda kuruluşuyla fedakâr subaylarına ve kahraman erlerine ve atalarımızdan geçmiş olan, yaradılıştan gelen seçkin özellikler ile kendini gösteren bütün milletin bireylerine sesleniyorum: Milletın geleceğine el koyan Büyük Millet Meclisi bugün beni ordunun başarısını sağlayan bütün önlemlerde en üstün yetki ile donatmış olarak Meclis Reisliğinden başka bütün ordular Başkumandanlığına görevlendirdi. Sizlere bu beyannameyi yazdığım dakikadan başlayarak; Allah’ın yardımına dayanarak ve övünerek bu büyük ve onurlu görevi yapmaya başlamış bulunuyorum. Bana bu görevi vermiş olan Meclisin ve o Mecliste temsil edilen milletin kesin iradesi, hareket biçiminin odağını oluşturacaktır. Hiçbir sebep ve yolla değiştirilmesine imkanı olmayan bu kesin irade, ne olursa olsun düşman ordusunu yok etmek ve bütün Yunanistan’ın silahlı güçlerinden oluşan bu orduyu Anayurdumuzun kutsal ocağında boğarak kurtuluşa ve bağımsızlığa kavuşmaktadır. Ülke ve milletin maddi ve manevi bütün güçlerini bu sonucun elde edilmesi yoluna gönderme ve yönlendirme için hiçbir önlem ve girişimde göz yumulmayacak ve ne yer ne zaman ile sınırlı olmayarak, düşman ordusunun yok edilmesi olan bu tek amacın sağlanması için gereken her şey yapılacaktır. Yardım Allah’tandır. Bu bildirgenin ta erlere kadar bütün ordu görevlileriyle bütün memurlar ve halk katmanlarına bildirilmesini rica ederim. Bütün bakanlıklara, bütün ordulara ve bağımsız birliklere, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Merkez kurullarına, Belediye Başkanlıklarına bildirilmiştir. T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal”
Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 417-418.

⁵²⁴ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Batı Cephesi, Kısım 5, 1. Kitap, Kroki 26.

bölgedeki Türk halkının üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Özellikle ordu üzerinde maneviyatın arttırılmasını sağlayan mesaj, Doğu Cephesi Komutanı Kazım Paşa'dan 21 Ağustos 1921 tarihinde gelmiştir.

“Uygulanan savaş planını bilmiyorum. Duyulmasından korkarak da soramıyorum. Yalnız genel olarak aşağıdaki düşüncelerimi, sunmamı başışlayınız. Yaptığınız savaş, bağımsızlık savaşıdır. Vatanımızda bir dağ ve bir fedakâr insan kalıncaya kadar sürecektir. Bundan ötürü, düşman kuvvetleri çok üstün iseler, şu ya da bu hattın ya da yerin savunulması düşünülmemeyerek düşmanı yıpratıp zayıflatmak, sonrada zamanında vurmak esas alınmalıdır.”⁵²⁵

Yunanlılar ise bir an evvel Türk ordusunu imhayı tasarlıyorlardı. Bunu gerçekleştirebilmek üzere 23 Ağustos 1921'de bütün gücü ile Türk ileri mevzilerine saldırıp, bazı hayati bölgeleri ele geçirdiler. Türk askeri tarihinde sık sık adı geçen Mangal Dağı; Türbe Tepe gibi yerler bunlara dâhildir. 29 Ağustos'a kadar devam eden şiddetli muharebeler sonucunda; Türk savunma hattı yer yer parçalanmış, Türk cephesi güneye doğru dönmüş ve Türk kuvvetleri Ankara'nın 50 km kadar güneyine itilmiştir. Bu durum karşısında 2 Eylül tarihinde Mustafa Kemal Paşa bile bir an umudunu yitirmiş, geri çekilme emri verip vermemekte tereddüde kapılmıştır. 3 Eylül tarihinde Fevzi Paşa'nın moral verici tavırları, bu düşünceden sıyrılmasını sağlamıştır. 4-5 Eylül'deki Yunan taarruzları, büyük kayıp vermelerine neden olmuş; bu tarihten sonra Yunanlılar; taarruza devam edebilme kabiliyet ve kudretinden mahrum bir hal almışlardır. Taarruzdan vazgeçerek savunma tertibi alan Yunan ordusuna, 6-8 Eylül tarihlerinde Türk ordusunun taarruzu ve elde edilen başarı Türk komuta heyetinde; düşman ordusuna karşı nihai bir saldırı zamanının geldiği düşüncesini hâsıl etmiştir.⁵²⁶ 10 Eylül 1921'de Türk birlikleri genel karşı taarruza geçmiştir. 12 Eylül'de Yunan birlikleri moralleri büsbütün bozulmuş olarak, dağınık bir şekilde geri çekilmeye başlamışlardır. 13 Eylül'de ise tamamen Sakarya'nın batısına çekilmişlerdir.⁵²⁷

Sakarya'da Başkomutan'ın: *“Hatt-ı Müdafaa yoktur; sath-ı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toğrağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk*

⁵²⁵ Goloğlu, a.g.e., s. 192.

⁵²⁶ **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi C.II, 5.Kısım 2. Kitap, s. 182-207.

⁵²⁷ **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi C.II, 5.Kısım 2. Kitap, s. 210-270.

olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüz-i tam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder...” şeklinde verdiği stratejik emir yerine getirilmiştir. Bu stratejiye en büyük desteği Fevzi Paşa; “düşmanla istenildiği yerde savaşmak evvela onu çarpmaya mecbur etmek ve çarptıkça kırmak” diyerek ve muharebe meydanının her tarafına koşturarak vermiştir. İsmet Paşa ise ordu sevk ve idaresinin mükemmel örneklerini göstermiştir. Ama hepsinden önemlisi, Türk subay ve erleri ölümü hiçe sayarak savaşmışlardır.

13 Eylül 1921 tarihli Meclis oturumunda Sakarya Muharebesi'nin kazanıldığı haberini veren Milli Müdafaa Vekili Refet Paşa; halkın mücadeleye katkısını da şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Arkadaşlar, bundan birkaç gün evvel hususi tarzda huzurunuzda çıktığım zaman en büyük vazifemin bu harp dolayısıyla, bu gaza dolayısıyla köylülere düştüğünü, onların sayesinde bu harbin kazanıldığını ve bunun için köylülere teşekkür borçlu olduğumuzu burada söylemiştim. Bu kati zaferi milletin alicenaplığına borçluyuz. Milli Müdafaa Vekili ordunun şükranını milletin ayaklarına sererken, göz önünde kağı arabaları ile çalışan köylülere ve köylü kadınlara bu şükranı burada bir defa daha yerine getirmek en mukaddes bir vazifedir. Bunda hiç şüphesiz yoktur. Bu ferdin zaferi değil, milletin zaferidir. Asıl, kağı arabası ile koşan, yavrusunu kucağında taşıyan köylü kadınının zaferidir. Şükranı bir defa daha resmi olarak ve açıkça ilan ediyorum. Vatandaşlar, bugün zaferimizi resmi olarak ilan ediyoruz. Konstantin'in taci tehlikeye düşmüş, Yunan ordusunun turnakları sökülüştür.”⁵²⁸

Aynı gün, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın millete hitap eden beyannamesi okunmuştur. Beyannamede, halkla ilişkiler kapsamında; düşman tecavüzlerinin Anadolu Türk halkı üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Ancak milletin düşman hazırlıklarına cevap vermek için hiçbir fedakârlıktan çekinmediğinden bahsedildikten sonra; ordunun kuvvetlendirilmesi için milletin para, insan, hayvan, araba varı yoğu her şeyini verdiğini vurgulamıştır. Elde edilen başarının Anadolu halkına ait olduğu, halkın fedakârlığından kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“...Milli maksat uğrunda millet fertlerinin hususi menfaatlerini hiçe saymak hususunda gösterdikleri harikalar torunlarımızın ve nesillerimizin ebediyen iftihar sermayesi olacaktır... Bizler esasen meşru olan davamızda Allah'ın yardımından hiçbir zaman ümidimizi kesmedik. Hiç kimsenin hakkına tecavüz etmek istemediğimiz gibi diğerleri tarafından da hayat ve istiklal hakkımıza riayet olunmasından başka bir davamız yoktur. Milli hudutlarımız içinde ecnebi müdahalesinden kurtulmuş olarak, her medeni millet gibi hür yaşamaktan başka bir gayesi olmayan Türk milletinin meşru hakkı, nihayet insanlık ve medeniyet alemi tarafından teslim

⁵²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 13.9.1921, C.12, s.194-195.

olunacaktır. Ancak silahlarımızı, maksadımız tam olarak elde edildikten sonra bırakacağımızdan pek yakın olan bu mesut ana kadar evvelce olduğu gibi bütün millet fertlerinin en büyük gayret ve fedakârlık göstermesini bekleriz... ”T.B.M.M. Reisi Başkomandan Mustafa Kemal⁵²⁹

İç ve dış kamuoyuna iletilen bu beyannamenin; Türk milletinin haklı davası konusunda kamuoyu oluşturmada büyük etkisinin olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle son bölümde belirtilen; “maksat hasıl olana kadar silahların bırakılmayacağı” konusu; başta Yunan kamuoyu olmak üzere dış kamuoyunda etkili olmuştur. Yunanistan'da gitgide artan bir ümitsizlik havası hâkim olmaya başlamıştır. Çünkü Anadolu seferinde meydana gelen kayıplar, kamuoyu tarafından öğrenilmiştir. Yunanistan'da güven duygusu azalmış, bu durum da ordu üzerinde olumsuz bir hava yaratmıştır. Bunun sonucu olarak kamuoyu ısrarlı bir biçimde ordunun terhis edilmesini istemektedir. Hükümet de bu gelişmelerden önemli ölçüde rahatsız olmuştur.⁵³⁰

19 Eylül 1921 tarihli Meclis toplantısında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Zaferi hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“...Efendiler, böyle evlatlara ve böyle evlatlardan mürekkep ordulara sahip olan bir millet elbette hakkını ve istiklalini bütün manası ile muhafaza etmeye muvaffak olacaktır... “Efendiler, düşmanın pek büyük gayretlerle, fedakarlıklarla vücuda getirdiği ve diğer bazı devletlerin de büyük yardımları ile kuvvetlendirdikleri hakikaten mükemmel ve kuvvetli ordularını mağlup etmek için kendimizde bulduğumuz kuvvet ve kudret davamızın meşru olduğundandır. Çünkü biz milli hudutlarımız içinde hür ve müstakil yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz... onların gösterdikleri medeniyet eserleri nedir? Yunanlıların medeniyeti efendiler, yangın, mazlum insanların kanına, malına, canına, ırzına tecavüz ve masum kadın ve çocukları öldürmektir. İtilaf devletlerinin gözleri önünde cereyan eden bu alçaklıklar; Yunanlıların Anadolu'ya getirmek istedikleri medeniyetin nefret edilecek eserleridirordumuz vatanımız içinde bir tek düşman neferi bırakmayıncaya kadar takip; tazyik ve taarruzuna devam edecektir.”⁵³¹

⁵²⁹ Ağaoğlu, **a.g.e.**, s. 139-140.

⁵³⁰ Öztoprak, **a.g.e.**, s. 219.

⁵³¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.3, s. 188-201.

3.2.14. Orduya Yönelik Propaganda ve T.B.M.M. Tarafından Alınan Tedbirler

İtilaf Devletleri'nin propaganda faaliyeti, Mondros Mütakeresi sonrası başlayan işgallerle birlikte en acımasız hale dönüşmüştür. Her işgal kuvveti kendi devletinin bu amaçla oluşturulmuş kuruluş ve teşkilatları vasıtasıyla; hem işgal kuvvetlerini desteklemek, hem de kendi devletlerinin çıkar ve menfaatlerini korumak amacıyla; propaganda ve halkla ilişkiler faaliyetlerine başvurmuşlardır. Anadolu Türk halkı bu sinsi silahın etkisiyle çoğu zaman ne yapacağını şaşırmıştır. Halkın hassasiyetini başlangıçta çok iyi tahlil etmiş olan propaganda ve halkla ilişkiler teşkilatları, bölge özelliklerini de dikkate alarak farklı yöntemler izlemişlerdir. Kimi zaman din unsurunu, kimi zaman etnik unsuru, kimi zaman ticari ve sınıf ayrımcılıklarını istismar etmişlerdir. Askeri alanda ağırlıklarını asker kaçakları, firariler üzerine yöneltmişler; üst rütbeliler arasında uyuşmazlıklar çıkarmaya çalışmışlar; subaylara itaati engellemişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın her safhasını yaşayan ve Milli Mücadele'nin kazanılmasında en büyük pay sahiplerinden olan, Kazım Karabekir Paşa'ya göre;

“Savaşta; düşman tarafından devamlı yanlış haber yaymak, halkın ve ordunun maneviyatını bozmak ve direncini kırıcı haberler vermek, tarafsızlara karşı kendini kuvvetli ve adil, düşmanı zayıf ve barbar göstererek kamuoyunu devamlı tarafımıza kazanmak önemli propaganda taktikleridir.”⁵³²

İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya özellikle Bulgaristan ve Yunanistan, propagandaya yönelik teşkilatlarını kurmuşlardır. 18. yüzyılın başından itibaren kendileri için hasım gördükleri -ki başta Osmanlı Devleti- devletlerde menfaatlerini gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerini, bu örgütler ve uzman personelleriyle geliştirmişlerdir. Bulgaristan 1911, Yunanistan ise 1913 yıllarında propaganda örgütlenmelerini haber alma örgütleri içinde teşkilatlandırmaya ve hedef ülkelere yöneltmeye başlamışlardır. Fransız propaganda örgütü, Başkana bağlı müsteşarlık düzeyinde yeniden ele alınmış; İngiltere'de ise propaganda faaliyetleri, Başbakan'a bağlı ve “Admiralty Dairesi” bünyesinde bir bakanlık haline dönüştürülmüştür. Rusya ise iç

⁵³² Kazım Karabekir, **Gizli Harp İstihbaratı**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 63.

ayaklanma girişimlerinden sonra, ülke içinde ve dışında büyük etkinliğe sahip bir propaganda ve gizli servis örgütüne sahip olmuştur.⁵³³

Türk devletine karşı uygulanan propaganda faaliyetlerinin canlı şahidi olan Kazım Karabekir Paşa; bu dönem uygulamalarını şu şekilde aktarmaktadır:

“1.Dünya Harbinden önce Beyoğlu’nda Fransız ve Alman gazeteleri propaganda konusunda birbirleriyle yarışmışlardır. Harpte her iki tarafta bu vasıtalarla sonuna kadar uğraşmıştı. Fakat İngiliz propagandası hepsine baskın çıktı. İngilizler bize karşı; Araplara mektup yazdırarak, dilenci kılığında kişiler göndererek, çadırlar kurdurarak zayıf oldukları zaman kuvvetli, kuvvetli iken zayıf olduklarını, çekilmekte olduklarını yayarak, çekilme hareketleri yaparlardı. Dicle ve Fırat grupları bu yanıltma taktiğinin ateşine yandı. Suriye cephesinde özellikle düşürülmüş bir posta çantasındaki haritanın işaretleri ordu komutanı Liman von Sanders’i yanıltarak tertibat almaya sevk etti...

“Mütakere diye aldatıldığımız ilk zamanlarda, ‘Bolşevikler Tuna’yı geçti, Boğaziçine Bolşevik uçakları bildiri attılar’. Söylentisiyle İtilaf devletlerinin propagandası İstanbul’da Bolşevikliğin yayılmasına çalıştı. Doğu’da henüz Bolşevikler Kafkasya’ya hakim olmadan bizi harekete geçirerek ezmek ve İstanbul’u işgal etmek üzere Bolşeviklerin Tiflis’e gelip İngilizleri yendikleri, Gümrü hatta Kars’a kadar geldikleri abartılı raporlarla bize bildiriliyordu...”⁵³⁴

1920 yılında Trakya Muhabereleri’nde Kolordu Kurmay Başkanı olan Yarbay Abdurrahman Nafiz (Org. A.N.Gürman); Yunan ve İngiliz propagandasının etkisini şu şekilde aktarmaktadır:

“İstanbul gazetelerinin Trakya’ya serbestçe gelmesi ve İstanbul’a gidip gelenlerin eksik olmaması ve bu suretle bazı İstanbul çevrelerinin ve gazetelerinin her vesileden faydalanarak savunma aleyhindeki sözleri ve yayınları; Asker üzerinde düşmanın sadece Yunanlılardan ibaret olmayıp; bunlara İngiliz ve Fransızlarında yardım edeceği kanaatinin uyanması; Yerli Hıristiyanların savunma aleyhindeki propagandası; Trakya’nın özel durumu dolayısıyla yardım bekleyecek bir yönü bulunmaması; Yunanlıların gazete ve uçaklardan attıkları bildirilerle yaptığı yoğun propaganda ordu disiplini üzerinde çok olumsuz rol oynamıştır.”⁵³⁵

1921 yılına kadar orduya yöneltilmiş propagandaya karşı; 1914-1919 yılları arasında “Teşkilat-ı Mahsusa”; 5 Şubat 1919’dan, 1921 yılına kadar “Karakol Örgütü” faaliyet göstermiştir. Anadolu hareketinin ilk istihbarat örgütü olan ve adı daha sonra Felah Grubu olarak değiştirilen, 23 Eylül 1920 tarihinde kurulan Hamza Grubu görev yapmıştır. Mart 1921 tarihinden itibaren Mustafa Kemal Paşa’nın oluru ile Fevzi Paşa’nın eski bir Teşkilat-ı Mahsusa elemanı olan Hüsamettin Ertürk’e kurdurduğu

⁵³³ Teferruatlı Bilgi için bkz, Dimitri Kıtıkıs, **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963. Onur Öymen, **Silahsız Savaş**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

⁵³⁴ Karabekir, **a.g.e.**, s. 63-64.

⁵³⁵ Selek, **Anadolu İhtilali**, C.2, s.429.

Müsallah Müdafaa-i Milliye (kısaca adı MM Grubu) gibi istihbarat teşkilatlarından istifade edilmiştir.⁵³⁶ Bu örgütler, istihbarat, istihbarata karşı koyma, casusluk, silah-cephane–adam kaçırma gibi faaliyetlerde, zamanın şartları oranında etkili olmuşlardır. Ancak; düşman propagandalarına karşı koyma, propaganda, halkla ilişkiler, özellikle orduyu içten yıpratmaya yönelik propagandaya karşı etkisiz kalmışlardır.

Milli Mücadele şartlarında, özellikle ordunun psikolojik desteğini sağlamak, düşman ve İstanbul Hükümeti propagandasının orduyu yıpratmasını önlemek amacıyla; “*Askeri Polis Teşkilatı*”nın kurulmasına Büyük Millet Meclisi tarafından karar verilmiştir. Bu teşkilat “*(P) Teşkilatı*” olarak adlandırılmaktadır.⁵³⁷

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 12 Aralık 1921 tarihli gizli oturumunda; ordunun yıpratılması amacıyla sürdürülen propaganda faaliyetleri; Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

“Ordunun düşman tarafından yıpratılması üç suretle oluyor.

Birincisi; bizden esir ettikleri ve köylerden götürdüklerinin ellerine birer belge verip bırakıyorlar. Bunlar serbestçe bizim tarafa geçiyorlar, memlekete geldikleri vakit ilk yaptıkları şey, Yunanlıların kendilerine iyi muamele ettikleri ve kimin esarete adamı varsa Yunan kumandanına bir kağıt gönderdikleri takdirde derhal salıverileceklerini söylüyorlar. Bu suretle memleketimiz içerisinde ve özellikle ordu mensupları arasında Yunan taraftarlığını yayıyorlar.

İkincisi; orduya çeşitli yerlerden gelen mektuplardır. İçerde sansürü kaldırdık. Gelen mektuplar, niçin savaşıyorsunuz? Ne bekliyorsunuz? Sizi kandırıyorlar şeklinde.

Üçüncüsü; birtakım kadınlar, erkekler çeşitli kıyafetlerle ve vesilelerle ordumuzun gerilerine gönderiliyor. Bunların bir kısmı casustur, kadınlarda var. Bunlara karşı gerekli önlemleri alıyoruz. İstiklal Mahkemelerine gönderiyoruz. Ancak, haber alabildiklerimizi tutuyoruz. Bunlar o kadar çoğaldı ki, Ordu komutanı bir garnizonda hapsedilmelerini emretti... Orduya gelen mektupların da subaylar tarafından okunmadan teslim edilmemelerini emrettim”⁵³⁸

Fevzi Paşa konuşmasının devamında; ordunun mücadele etmek zorunda olduğu düşmanın; İngiliz propagandası ve Yunan ordusu olduğu; orduya yönetilmiş olan düşman propaganda ve casusluk faaliyetlerine karşı gereken önlemlerin alınması amacıyla; özel bir teşkilatın Anadolu’da kendisi tarafından kurulduğu, bu teşkilatın esas

⁵³⁶ Tuncay Özkan, **MİT’in Gizli Tarihi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s. 53-54.

⁵³⁷ Hamit Pehlivanlı, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1992.

⁵³⁸ **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, 12 Kanunuevvel 1921, C.2, s. 454-455.

görevinin; “Anadolu içinde hareket halinde bulunanların kontrolü, propagandacı ve casusların tespiti ve zararsız hale getirilmesi olduğu” belirtilmiştir.⁵³⁹

Meclis görüşmesi sonrasında, Fevzi Paşa'nın görüşleri Meclis tarafından da uygun bulunmuştur. Böylece; Genelkurmay Başkanlığı emriyle, 20 Aralık 1921 tarihinde, ordu gerisindeki bölgelerde yurt içinde casusluk faaliyetleri ve propagandalara karşı koymak, karışıklık ve sabotajları önlemek, Yunan gizli teşkilatını bulup ortaya çıkarmak, karşı istihbarat hizmetlerini yürütmek amacıyla kurulmuş olan, “Askeri Polis Teşkilatı”, Milli Mücadeleyi yöneten Büyük Millet Meclisi tarafından da kabul görülmüştür.⁵⁴⁰ Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın; bölgesinde görev yapan Eskişehir, Bozüyük, Bilecik (P) Şubeleri başkanlıklarına gönderdiği talimat şubelerin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.⁵⁴¹

3.2.15. Büyük Taarruz Öncesi Gelişmeler ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi

Sakarya'da elde edilen zafer, iç ve dış kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Türkiye'nin her tarafından orduya ve Büyük Millet Meclisine saygı ve şükran telgrafları gelmeye başlamış, hatta bazı heyetler Ankara'ya gelmişlerdir. Cephede fedakarlıkları

⁵³⁹ Pehlivanlı, **a.g.e.**, s. 12.

⁵⁴⁰ **Türk İstiklal Harbi**, 2. Cilt, Batı Cephesi, 3.Ks, Gnkur. Basımevi, Ankara 1966, s. 57.

⁵⁴¹ “Son günlerde Ethem ve Reşid'in Yunan uçaklarıyla bozguncululuk meydana getirme amacıyla beyannameler atmaları ve yandaşlarında Anadolu'da hükümet ve ordu aleyhinde propaganda yapmak beklentilerine karşı, düşman harekâtıyla etkin çalışmaları teşekkürlerimizi kazanan ve bu şekilde devam eden (P) Şubelerinin içişleri ile de kararlı bir dikkatle ilgilenmelerini isterim. Bunun için; (1) Haber alma memurları ve şubelere bağlı diğer memurlar ile elde edilecek güvenilir kişiler yalnız merkezlerde değil, bölgeleri içersinde bulunan köylerde de halk ile temasta bulunmaları, beklenmedik üzücü olaylar karşısında kalmamak için halk arasında yazılan zararlı propagandaları önceden öğrenmeleri ve bunlara karşı hayırlı telkinlerde bulunmak suretiyle halkı aydınlatmaya çalışmalıdırlar. (2) Adı geçen görevlilerin köylerde halkla temaslarında, yapıldığı öğrenecekleri zararlı propagandaların esasını araştırmalı, bunlara aracı olanları izlemeli, memleket içerisinde gerek lehte ve gerek aleyhte yapılmakta olduğunu halen aldıkları propaganda kaynaklarını araştırıp, açığa çıkarmakla birlikte derhal kumandanlığa bildirmelidirler. (3) Anılan memurlar bu görevlerini halktan biriymiş gibi yapmalı, kendilerinin hükümet tarafından gönderilmiş bir memur hissini vermemelidirler. (4) (P) Şubelerinin, açıklanan esaslar içerisinde sürekli olarak halk ile temas ve iç haber alma faaliyetleriyle ilgili olmalarını tekrar talep ve rica ederim.”(10 Mart 1921 Garp Cephesi Kumandanı İsmet) **B.T.T.D.**, Sayı 42, 1988.

görülen 129 kişinin B.M.M. takdirnamesi ile, Sakarya muharebesinde yararlılıkları görülen 234 kişinin de İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmesine karar verilmiştir.⁵⁴² T.B.M.M. hükümeti, Batılı devletler tarafından dikkate alınmaya başlanmıştır. Türkiye ile Rusya arasındaki temaslar olumlu bir şekilde gelişmiş, bunun sonucu olarak Kars'ta Rus temsilcilerinin de katılmasıyla Ermenistan, Azarbaycan ve Gürcistan ile Türkiye arasında 13 Ekim 1921 tarihinde Kars (Dostluk Antlaşması) imzalanmıştır.⁵⁴³ Fransızlar ile Ankara'da devam eden görüşmeler olumlu sonuçlanmış, 20 Ekim 1921'de T.B.M.M. Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti arasında, ön barış koşullarını içeren Ankara İtilafnamesi imzalanmıştır.⁵⁴⁴ 2 Ocak 1922 tarihinde ise Türkiye ile Ukrayna arasında Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalanmıştır.⁵⁴⁵ Türk ordusunun gücü meydana çıktıkça, İngilizler de gayri resmi de olsa bir anlaşma zemini aramaya başlamışlardır.⁵⁴⁶ Bu arada Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, Türk ulusal davasını Avrupa'da savunmak ve bunu dünya kamuoyu önünde bir kez daha anlatmak için meclisten güvenoyu almış, Dışişleri Bakan Vekilliğine de Celal Bey seçilmiştir. Söz konusu gezinin amacı Paris ve Londra'da dönemin önemli siyasetçileri ile görüşmek ve yeni bir Türk hükümetinin doğuşunu anlatmaya çalışmaktır.⁵⁴⁷ İstanbul üzerinden Avrupa'ya gidecek olan Yusuf Kemal Bey'e İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı Ahmet İzzet Paşa, Sadrazam Tefik Paşa ve Padişah Vahdeddin ile de görüşerek, Büyük Millet Meclisi'nin tanınması ve Milli amaca yöneltilmeleri için bazı özel görevler de verilmiştir. Padişah ile görüşmesinde T.B.M.M. meşru hükümetini tanınmasını talep etmiş, ancak olumlu bir yanıt alamamıştır.⁵⁴⁸

Yusuf Kemal Bey'in, Paris ve Londra'da yapmış olduğu girişimlerden olumlu

⁵⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 29.9.1337, s. 43-53.

⁵⁴³ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2000, s. 39-47.

⁵⁴⁴ A.g.e., s. 48-60.

⁵⁴⁵ A.g.e., s. 61-68.

⁵⁴⁶ Bilal N.Şimşir, *İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 297-325.

⁵⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 6.2.1338, s. 230-238.

⁵⁴⁸ Nutuk, C.II, s. 863.

bir sonuç çıkmamıştır. Henüz Türkiye'ye dönmeden İtilaf devletleri dışişleri bakanları; 22 Mart 1922'de Orta-Doğu'da barışı geri getirmek ve yeniden can ve mal kaybına imkan vermeden Türkiye'nin boşaltılmasını sağlamak gibi yüksek ve insancıl amaçlarla bir mütareke yapılmasını kararlaştırmışlardır. 22-26 Mart günleri yapılan toplantıda ön barış koşulları tespit edilmiş ve 26 Mart 1922 tarihinde Atina, İstanbul ve Ankara hükümetlerine nota ile bildirilmiştir. Karşılıklı notalar gönderilmiş, ancak bu gelişmenin İngilizler tarafından yaratılan bir oyalama girişimi olduğu anlaşılmıştır.⁵⁴⁹

Sakarya Muharebesi'nden yenik çıkan Yunanlılar Eskişehir-Afyon hattına çekilerek, bu hattı tahkim etmişler, savunma için hazırlanmışlar, büyük bir tahkimat arkasında bekleyişlerini sürdürmektedirler. Türkler ise, iç isyanları bastırması, bu görevlere ayrılan kuvvetlerini Batı Cephesi'ne toplama imkânı bulmuşlardır. Sakarya Muharebeleri'nde yıpranmış olan ordu; 26 Ağustos 1922 tarihine kadar toparlanma imkânı bulmuştur. Ordunun, moral, eğitim sevk ve idare yönünden hazırlanması; personel bütünlemesi; malzeme, araç, silah ve cephanesi sağlanmıştır. Bu arada yeniden teşkilatlanma, istihbarat desteği ile yeni eğitim düzeni temin edilerek; birlikler muharebeye, mevcut imkânlarla hazır hale gelmiştir. Bundan sonraki nihai amaç; Yunan ordusunun kesin bir mağlubiyete uğratılması ve Anadolu topraklarından çıkarılmasıdır.

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan kesin sonuçlu Türk ordusu taaruzları 31 Ağustos 1922 tarihinde büyük bir başarıyla sonuçlanmıştır. 1 Eylül 1922'de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa; Türk ordularına ilk hedef olarak Akdeniz'i gösteren; askeri tarih literatüründeki ünlü emrini vermiştir.⁵⁵⁰ İzmir'den Türk Milletine bir beyanname yayınlamıştır. Beyanname EK-16'da sunulmuştur.⁵⁵¹

Bu beyannamede Mustafa Kemal Paşa; Anadolu Türk halkının, Milli Hakimiyet prensibi çerçevesinde oluşan iradesiyle, bağımsızlık ve hürriyetini kendiliğinden

⁵⁴⁹ Şimşir, a.g.e., s.365-384.

⁵⁵⁰ **Türk İstiklal Harbi**, C.II, Batı Cephesi, 6. Kısım, 1-3 Kitap.

⁵⁵¹ **B.T.T.D.**, Sayı 71, 1973.

sağladığı üzerinde durmaktadır. Millet iradesiyle oluşan Milli Meclis ve onun hükümeti, kurduğu orduyla nihai hedefe doğru yaklaşmıştır. Beyannamenin son bölümünde halkın kendi kaderini kendisinin tayin ettiği vurgulanmakta ve elde edilen başarıyı milletin kendi varlığına bağlamaktadır.

Müteakiben gerçekleştirilecek safhalarda da, meclis çatısı altında millet iradesiyle sağlanacak birlik ve beraberlik ruhunun her türlü zorluğun üstesinden gelebileceğini hatırlatmaktadır. Bunun örneğini ise sözlerindeki; üstün ve modern kuvvetlere sahip düşman karşısında sağlanan başarıdan çıkarmak mümkündür. Halkla ilişkiler bağlamında beyanname; halkın bilgilendirilmesi, maneviyatının artırılması, Türk ordusuna güveninin sağlamaştırılmasına yönelik bir mesaj niteliğindedir.

3.3. T.B.M.M. Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Uluslararası Boyutu

T.B.M.M.'nin izlemiş olduğu dış politikanın esasları; ulusal çıkarlardan taviz vermeyen, tam bağımsızlığa dayanan, ulusun hak ve menfaatlerini koruyan, ulusların eşitlik ilkesine saygı gösteren prensipler çerçevesinde belirlenmiş ve sürdürülmüştür. Uluslararası halkla ilişkiler uygulamaları da dürüstlüğe, gerçekçiliğe ve onurlu davranmaya dayandırılmıştır. Ulusal görüş çerçevesinde hazırlanan Misak-ı Milli'nin 17 Şubat 1920'de tüm dünyaya ilanı; yeni Türk devletinin ulusal çizgideki dış politikasının geleceği hakkında esasların belirlendiği ulusal bir yemin olmuştur. Söz konusu belge sadece dış politika hedeflerini göstermekle kalmayıp, imparatorluktan ulusal devlete geçişin de önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Misak-ı Milli'nin hayata geçirilmesiyle ilgili ortaya çıkan farklı görüşler; Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde yapmış olduğu açıklamalarla tek istikamete yönlendirilmeye çalışılmıştır. *“Hakikat de bütün gayemiz, bu hudud-ı milli dahilindeki milletimizin istirahatini, refahını ve hudud-u milli ile muayyen vatanımızın tamamıyetini masun bulundurmaktan ibarettir.”* dedikten sonra Turanizm ve İslamizm politikasını izlemeyeceklerini belirtmiştir.⁵⁵²

⁵⁵² Borak, a.g.e., s.9-12.; Güneş, a.g.e., s. 414.

Mustafa Kemal Paşa; dış politikaya hakim olan görüşlerini zaman içerisinde dile getirmiş ve meclis içinde düşünce ayrılıklarının da giderilmesine çalışmıştır:

“Biz hududu milliyemiz dahilinde hür ve müstakil yaşamaktan başka bir şey istemiyoruz; Siyaseti hariciyemizde herhangi bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak halkımızı namusumuzu müdafaa ediyoruz. Edeceğiz; Meclisimiz ve Meclisimizin hükümeti savaşçı ve maceraperest olmaktan uzaktır. Bilhassa sulh ve müsalemeti tercih eder. Bilhassa insani ve medeni mefkûrelerin hayyizi husule çıkmasına fevkalade taraftardır. Hududu milliyemiz dahilinde her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza mevcudiyet ederek millet ve memleketin ümranına çalışacağız.”⁵⁵³

3.3.1. T.B.M.M.’nin ilk Siyasal Antlaşması: Gümrü Barış Antlaşması

Brest-Litovsk Anlaşması ile bağımsızlığını kazanan Ermenistan, Türk ve Müslümanlara karşı düşmanca tavırlarını devam ettirmiştir. 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, bir kaç kez Ermeni saldırılarına karşı harekete geçmek istemişse de bu istek, Türk-Rus ilişkilerinin tam olarak netleşmemiş olması ve Batılı devletlerin tepkilerine neden olmaması nedeniyle; T.B.M.M. Bakanlar Kurulu tarafından reddedilmiştir. 1920 yılının Mart ayına gelindiğinde ise İngiltere’de bile Ermenistan aleyhinde olan politikacıların varlığı kendini göstermeye başlamıştır. Gerçekten de T.B.M.M. Hükümeti için emperyalist devletlerin politikasını güden ve onların direktifleriyle hareket eden bir Ermenistan önemli bir tehdittir. Özellikle Misak-ı Milli sınırları içinde kabul edilen Kars-Ardahan-Batum'un mümkün olan ilk fırsatta Türkiye topraklarına katılması ayrı bir etkidir.⁵⁵⁴ Belirtilen bu hususlar çerçevesinde, 6 Haziran 1920 tarihinde T.B.M.M. tarafından 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya çekilen telgrafla, askeri harekâtın başlayabilme zamanı sorulmuştur.⁵⁵⁵ Kazım Karabekir

⁵⁵³ Yılmaz Altuğ, “Atatürk’ün Dış Politikası”, **B.T.T.D.**, Sayı 79, 80, 81, 1972.

⁵⁵⁴ Tansel, **a.g.e.**, s. 233-236. Güneş, **a.g.e.**, s. 436.

⁵⁵⁵ “Savunma durumumuzu düzeltmek amacıyla Soğanlı geçitlerini işgal etmek için askeri birliklerle ilerlemek konusunda 14 Haziran 1920 tarihli 15. Kolordu Komutanlığının önerisi, Bakanlar kurulunda incelenerek uygun görülmüştür. Üç sancağın işgali konusunun zamanında kullanılması Büyük Millet Meclisi tarafından İcra heyetine verilmiş olduğundan, Bakanlar Kurulu bu yetkiye dayanarak söz konusu önerisinin uygulanmasına karar vermiştir. Kararın politik yönünün, yönetim biçiminin duyurulması için gereken nota ve yönerge gibi kararlar size ayrıca ek olarak buradan bildirilecektir. O zamana kadar politik hiçbir girişimde bulunmayarak, yalnız askeri hareketin hazırlığı ve bu hareketin ne zaman

Paşa 23 Haziran'da Ermeniler üzerine yürüme kararı almıştır. Ancak bu arada Ankara'ya 15 Haziran'da ulaşan Rus Hariciye Komiseri Çiçerin'in mektubu, hükümeti yapılması düşünülen harekât hakkında temkinli davranmaya sevk etmiştir. Zira Çiçerin'in bu mektubunda; “*Kürdistan, Lazistan, Batum, ve Doğu Trakya'da referandum yapılmasına; Ermenistan ve İran'la Türkiye arasında çizilecek yeni sınırla ilgili teklifler*” yer almaktadır.⁵⁵⁶ Bu telgrafa; Sovyetlerle dostluk anlaşmasına hazır olduğu, Ermeni saldırılarının durdurulması ve Bekir Sami Bey heyetinin Erzurum'da bu saldırılardan dolayı beklediğine dair; T.B.M.M. adına Mustafa Kemal Paşa imzasıyla cevap verilmiştir.⁵⁵⁷

Söz konusu mesaj uluslararası halkla ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde; ulusal önderin dış ilişkilerle ilgili tüm görüşlerini içerdiği görülmektedir. Mesaja gerçekçilik, dürüstlük, hayalperestlikten uzak olma, dostluk ilişkileri gibi esaslar tam

başlayabileceğinin bildirilmesini rica olunur.” Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 356-357.

⁵⁵⁶ Stefanos Yerasimos, **Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000, s. 228-229.

⁵⁵⁷ “(1) Türkiye ile ilgili olarak bildirilen ilkeler gerçekte bizim samimi ve ciddi ilkelerimizdendir. Bu ilkelerin uygulanmasına engel olan Batı devletlerine karşı özellikle bu sebeple mücadele ediyoruz. İçten ve uygulanabilir sebepler buldukça bütünüyle uygulayacağız. (2) Ermenistan ve İran'la sınırlarımızı belirlemek için Rusya Sovyet Cumhuriyetinin aracılığını sevinçle kabul eder ve politik görüşmelerle var olan güçlüklerin çözüm yolunu tercih ederiz. (3) Ancak komşularımızın karşı çıkmayacakları bir biçimde Türk olan toprakları parçalayıp ve halkı soy kırma uğrattıklarından ve Batı emperyalistlerine özgü olan yöntemlerle yapay kitleler ve çoğunluklar meydana getirmekte olduklarından çok üzüntülü ve şikayetçiyiz. Buna son verecek önlem Üç sancak dahilinde bir takım yerleri işgal için askeri hareket yapmaya karar vermek mecburiyetinde kalmış iken, mektubunuz üzerine hareketi erteledik. Halkımıza karşı Ermenilerin saldırılarının durdurulmasını aracılık için öne sürülecek önerilerin hızla bildirilmesini rica ederiz. (4) Rus Sovyet Cumhuriyeti'ne olağanüstü yetkilerle gönderilen bakanlarımız yolda ve şu sırada Erzurum'da beklemektedir. Sovyet Cumhuriyeti ile düzenli siyasi ilişkileri düzenlemek görevini almışlardır. Komşularımızın, Sovyet Cumhuriyeti ile ilişkilerimize engel olmaları sebebiyle ilişkiler gecikmektedir. Çabuklaştırılmasını büyük sevinçle istediğimiz bu ilişkilerin ortaya çıkması için Sovyet Cumhuriyeti tarafından da olabilecek kolaylığın gösterilmesini rica eder ve şimdiden yetkili Sovyet delegelerini ve kurullarını bekleriz. (5) Biz Batı emperyalistlerine karşı yalnız kurtuluş ve bağımsızlığımızı korumakla yetinmiyoruz. Aynı zamanda batı emperyalistlerinin kuvvetleri ve bilinen her araçlarıyla, Türk milletini emperyalizme araç olarak kullanmak istemelerine engel oluyoruz. Böylece bütün insanlığa hizmet ettiğimize inanıyoruz. Rus ve Türk milletlerini birleştirecek sağlam barış esaslarının pratik ve somut bir biçimde sonuçlarını gösterebileceğinden umutlu olmakta mutlu bulunuyorum. Dışişleri Komiser Efendi, bütün samimiyetimizle açıkladığımız yukarıdaki açıklamalarla, Sovyet Cumhuriyeti ile kuracağımız ilişkilerde her iki tarafın tam bir güven içinde bulunmasına ne kadar önem verdiğimizini sunabildiğimi umut eder ve içinde bulunduğumuz mücadelelere gösterilen iyilikseverlikten yana ilişkilerin, T.B.M.M. ve Türk milletince coşku ve sevinçle karşılandığını bildirmekte onur duyarım. 20.6.1920 B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal” **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 358.**

olarak yansıtılmıştır. Özellikle başlatılmak üzere olan askeri bir harekâtın mektup üzerine durdurulduğu cesaretini ve açık yürekliliğini gösterebilmek; uluslararası ilişkilerde karşılıklı güven duygusunun bir tezahürüdür. Ancak mesajın içinde gizli olan; uluslararası ilişkilerin karşılıklı menfaatlere dayandığı temasını da göz ardı etmek mümkün değildir. Mesajın satır aralarında izlenen bu esas, devletlerarası ilişkilerin özünü teşkil etmektedir. Çünkü neticede bu ilişkiler bir ulusal menfaat çatışmasıdır. Karşılıklı dostluklar da bu menfaatlerin gerçekleşmesi oranında artar veya azalır.

20 Eylül 1920 tarihinde taarruzun başlaması hakkında onay Bakanlar Kurulu tarafından, Doğu Cephesi Komutanı'na gelmiştir. 28 Eylül'de Ermenilere karşı taarruza başlanmıştır. 30 Ekim'de Kars ele geçirilmiştir. Böylece doğudaki Misak-ı Milli sınırları güven altına alınmıştır.⁵⁵⁸ 1 Kasım 1920 tarihinde Kazım Karabekir Paşa Ermenilere hitaben yayınladığı beyanamede; Taşnakların Ermeni Milletine yaptığı kötülüklerden bahsetmektedir. Türklerin maksadının; *“Müslüman ve Ermeni fukara halkını kırdıran Taşnakların elinden bu halkı kurtarmak olduğunu, ihanet etmedikleri takdirde Ermenilerin rahat ve sukunet içinde yaşamaları olduğunu”* belirtmektedir.⁵⁵⁹

Aynı tarihte; Ankara hükümeti prensip olarak Sovyetleri işe karıştırmadan, Ermenilerle ulusal çıkarlara uygun bir anlaşma yapmak niyetindedir. Dış İşleri Vekili Ahmet Muhtar Bey; Ermenilerin haklarını yok etmek niyetinde olmadıklarını belirtmiştir. Türklerin aleyhine propaganda yapmamaları ve İngiliz emperyalistlerin Şarkta destekçisi olmaktan vazgeçmelerini istemiştir. Karşılıklı görüşmeler sonucunda; 2 Aralık 1920 tarihinde Ermenilerle Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Gümrü Antlaşması T.B.M.M. Hükümetinin imzalamış olduğu ilk uluslar arası anlaşmadır.⁵⁶⁰ Misak-ı Milli ile belirlenmiş olan Doğu hududunun Kars, Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır bölgeleri Türk topraklarına katılmıştır. Doğu cephesinin güvenlik altına alınmasıyla bu bölgeden Batı cephesine kuvvet kaydırmak mümkün olmuştur.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, s. 896-898.

⁵⁵⁹ Karabekir, **a.g.e.**, s. 898.

⁵⁶⁰ Soysal, **a.g.e.**, s. 19-23.

⁵⁶¹ Karabekir, **a.g.e.**, s. 900-902.

Ermeni sorununun T.B.M.M. Hükümetinin istediği şekilde çözümlenmesi ulusal hareketin psikolojik olarak da rahatlamasını sağlamıştır. Rusya ile iyi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla olan T.B.M.M. Hükümeti, 21 Kasım 1920'de Ali Fuat Paşa'yı Moskova elçiliğine atamıştır.⁵⁶² Sovyetlerle ilişkilerin artırılması ve düzenli bir hale getirilmesi için elçilik temsilcileri yanında bir de araştırma heyeti seçilerek Rusya'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu gelişmeler, Batılı devletlerin, Londra'da yapılacak konferansa, T.B.M.M. Hükümeti'ni de çağrılmalarına neden olmuştur. Bu davet de Türkiye-Rusya ilişkilerinin daha da ileri gitmesini sağlamıştır.⁵⁶³

3.3.2. T.B.M.M. Hükümeti'nin Katıldığı ilk Uluslararası Toplantı: Londra Konferansı

Bilindiği üzere Londra Konferansı'na T.B.M.M. Hükümeti, İstanbul Hükümeti ile birlikte davet edilmiştir. Mecliste, Londra Konferansı'na yapılan davetin şekli hakkında uzun tartışmalar cereyan etmiştir. Tartışmalar sonucunda Mustafa Kemal Paşa'nın görüşü Meclis tarafından kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Siyasi Heyeti'nin konferansa gönderilmesiyle ilgili amacı iki temel esasa dayanmaktadır. Birincisi Ankara Hükümeti'nin Sevr Muahedesi'ni tanımadığını açıkça belirtmek, ikincisi ise Misak-ı Milli'nin tanıtımını yaparak, bundan ödün verilemeyeceğini beyan ettirmektedir.⁵⁶⁴ T.B.M.M. Hükümeti'ni temsilen Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığındaki heyet 6 Şubat'ta Ankara'dan Antalya'ya oradan da bir İtalyan savaş gemisiyle Brendizi'ye giderek, Brendizi'den Roma'ya ulaşmışlardır. Burada İtalya Dışişleri Bakanı ile görüşen Bekir Sami Bey, Konferansa İstanbul Hükümeti aracılığı ile davet edildiklerini ancak, Anadolu'yu temsil edecek heyetin sadece kendileri olduğunu eğer bu konferansta Türkiye meseleleri konuşulacaksa o takdirde kendilerinin doğrudan

⁵⁶² Ali Fuat Cebesoy, **Moskova Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955, s. 7.

⁵⁶³ Güneş, **a.g.e.**, s. 436-437.

⁵⁶⁴ **T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları**, 5 Şubat 1337, C.I, s. 383-384; 8 Şubat 1337, C.I, s. 414-416.

doğruya çağrılmaları gerektiğine dair bir nota vermiştir. Bu nota ilgililere duyurulmuş, İngiltere Başbakanı Lloyd George, Ankara'yı resmen davet edince konferansa iştirak edilmiştir.⁵⁶⁵ Konferans 21 Şubat 1921 günü toplanmış, 12 Mart 1921 tarihine kadar devam etmiştir. Konferansa Ankara ve İstanbul delegeleri, İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Japon temsilcileriyle bazı tanınmış askerler katılmıştır.⁵⁶⁶

Konferansın açılışını Lloyd George; “*Sevr anlaşmasının imzalanmasından beri Mustafa Kemal Paşa'nın kumandasında önemli kuvvetler; bu antlaşmaya karşı koymak için harp ettiler ve bunun sonucu olarak karşılıklı bir anlaşma ile barışı yeniden kurma yolunda ileri sürülen arzuya uyarak bu konferans toplandı.*” sözleriyle yapmıştır.⁵⁶⁷ Daha sonra Fransız ve İtalyanlara yansıtılmak için Yunanlılara, ustaca tertiplemiş olduğu sorular yönelmiştir. Yunanlıların Türkleri küçümseyen cevapları, Fransızlar ve İtalyanlar üzerinde hiç de olumlu bir etki bırakmamıştır. Zira özellikle Fransız kuvvetleri Türk birlikleri karşısında çok güç durumdadır.⁵⁶⁸

23 Şubat'ta Yunanlıların katılmadığı toplantıda önce Türk heyetinden Tevfik Paşa'ya söz verilmiştir. O da “*Söz asıl milletvekillerine aittir. Dolayısıyla Anadolu heyetine söz verilmesini rica ederim.*” diyerek, Türk ulusu adına söz söyleme yetkisini Ankara Heyetine bırakmıştır. Böylece; İstanbul Hükümeti'nin, T.B.M.M. Hükümeti'ni resmen tanımış olduğu ve bu hükümetle anlaşma eğiliminde olan devletlerin kuşkuvarının da ortadan kalkmasını sağladığı görülmüştür.⁵⁶⁹

Bekir Sami Bey; T.B.M.M. Hükümeti'nin duruma bakışını gösteren bir bildiri okumuştur. Bu bildiride, I. Dünya Savaşı'na çok ağır şartlar içinde devam etmekte iken, büyük devletlerin barış için ileri sürdükleri vaadlere inanarak silahlarını bırakan Türk milletinin, uygulanmayan vaadler karşısında, yeniden silaha sarıldığını açıklamıştır. Bekir Sami Bey'in konuşması ve Türklerin istekleri şu şekildedir:

⁵⁶⁵ Tansel, **a.g.e.**, C.4, s. 33-34.

⁵⁶⁶ **A.g.e.**, s. 34.

⁵⁶⁷ Öztoprak, **a.g.e.**, s. 156.

⁵⁶⁸ Tansel, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁵⁶⁹ Öztoprak, **a.g.e.**, s. 156. Tansel, **a.g.e.**, s. 36-37.

“Ankara Meclisinin tarihçesini anlatmıştır. Türk ulusunun tek meşru temsilcisinin T.B.M.M. olduğunu belirtmiştir. Bu meclisin hükümetinin ulusal egemenlik ilkelerinden kaynaklandığını ve meşru savunma duygusunun emrettiği her çeşit önlemlere başvurma gereksinimi karşısında kaldığını anımsatarak barış için şu koşulları dile getirmiştir.

(1) Arap çoğunluğunun bulunduğu toprakların dışında kalan Osmanlı İmparatorluğu toprakları bir bütündür. Türkiye bu topraklar içinde bağımsız bir ulusun varlığı ve gelişmesi için esas koşul olan egemenlik hukukundan tamamıyla yararlanmalıdır.

(2) T.B.M.M. İtilaf devletleri ile düşmanları ve bazı ortakları arasında imzalanmış olan anlaşmalarda azınlıklar lehine kabul edilen hakları tanımaya hazırdır. Millet meclisi bu onayı ilgili devletlerce Osmanlı topraklarından ayrılmış olan Müslümanlar lehinde de uygulanmasıyla eş değerde bumaktadır.

(3) Türkiye, kendisiyle ilgili devletlerarasında Hilafet merkezi ve Türkiye'nin başkenti olan İstanbul'un güvenliği ve egemenliği zarar görmemek ve Türkiye'nin tam egemenliğine uyulmak ve saygı gösterilmek koşuluyla büyük hükümetler için eşitlik içerisinde Boğazlarda herhangi bir bayrağı taşıyan gemilerin gidiş gelişimi sağlamak amacıyla alınacak her çeşit karara hazırdır.

(4) İzmir'in boşaltılmasıyla tamamen Osmanlı Egemenliği altına bırakılması Uluslararası Boğazlar komisyonunda Türkiye'nin de temsilcilerinin bulunması. Adli islahatın Türk hukukçularınca yapılması. Kara ve deniz sınırlarının korunmasıyla iç huzurun sağlanması için gerekli olan kara ve deniz gücünün bulundurulması. Jandarmanın yabancı subaylarca düzenlenmesi. Mali ve tam iktisadi bağımsızlık”⁵⁷⁰

Konferanstaki İtilaf Devletleri temsilcileri belirtilen öneriler çerçevesinde Sevr'de bazı ufak tefek değişiklikler yapmayı öngörmüşlerdir. Ancak, bu güne kadar Türklerle ilgili meseleleri, haklı olsun veya olmasın daima Türklerin aleyhine halletmeye alışmışlardır. Bu defa da Londra Konferansı'nda ulaşılan kararların Türkler tarafından benimsenmesini istemişlerdir. Aksi takdirde Sevr hükümlerinin zorla uygulanacağı tehdidini yapmaktan da çekinmemişlerdir. Yunanlılara bunu uygulatabilmeyi sağlamak için de her türlü maddi desteği vermeyi kendi aralarında görüşmüşlerdir.⁵⁷¹

Yunanlılar, özellikle Fransa ve İtalya'nın Türkler lehine tadilatlar yapma görüşünden hoşnut olmamışlardır. Yunan meclis görüşmelerinden bunu anlamak mümkündür. Yunan Meclisi'nin 11 Nisan tarihli oturumunda şunlar yaşanmaktadır:

“Hükümeti yeni devralan Gunaris, Londra Konferansının seyrini kısaca anlattıktan sonra; Türkler lehinde yapılan yeni tekliflerin de reddedildiğini söyledi. Bu arada Anadolu'da Kemalist kuvvetlerinin şüpheli hareketlerde bulduklarını, saldırımları ihtimali olduğunu iddia ile Yunan ordusunun harekete geçmesi için emir verildiğini, esasen Londra Konferansı'nın her iki tarafa hareket serbestliği tanıdığını açıkladı. Muhalefet lideri Sfratos, Londra konferansı konusunda daha fazla açıklamada bulunması için Başbakanı sıkıştırdıysa da öteki bunun milli davaya zarar getireceğini öne sürerek fikrini söylemekten kaçındı; Sfratos

⁵⁷⁰ Öztoprak, **a.g.e.**, s. 156-157.

⁵⁷¹ Tansel, **a.g.e.**, s. 39-41.

şöyle haykırdı: Mağlup edilmiş bir devlet olan Türkiye, bugün, muzaffer devletlerin arzularına karşı koyacak kudreti gösteriyor; şöyle ki; bir konferansa davet edilerek, galipler safında yer alan bir devletle eşit muamele görüyor ve kendisini uzlaştırıcı tekliflerde bulunuyor. Türk politikasının manevi gücü yükseliyor... Bıraksınlar, Anadolu'yu biz barışa kavuşturalım... Yunan ordusu yenmelidir. Tam olarak kati olarak yenmelidir.”⁵⁷²

Yunan liderlerinin teşhis ettiği gibi “*Türk politikasının manevi gücü yükselmektedir.*” Çünkü artık milli irade denen büyük gücü, Türk halkının maddi ve manevi desteğini arkasına alabilmiştir. Ancak Yunanlı liderin Anadolu'ya barış getirme düşüncesi hakkında yanılığısı geçen zaman içinde ortaya çıkmıştır.

3.3.3. T.B.M.M.’nin Sovyetler Birliği ile İlişkileri, Moskova ve Kars Antlaşmaları

Türk-Rus ilişkilerinin, T.B.M.M. Hükümeti ile başlayan sürecini ve imzalanan Dostluk Anlaşması'nın yaşandığı dönemi, bir bütün olarak sunabilmek amacıyla, Bekir Sami Bey'in Moskova'daki faaliyetlerinden de söz etmenin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Moskova'ya gönderilmiş bulunan Türk heyetinin başkanı Bekir Sami Bey, 30 Ağustos 1920 tarihinde Ankara'ya gönderdiği raporda; “*Rusların Ermeniler için istediği Türk topraklarının verilip verilemeyeceğini, Rusların gücendirilmemesi gerektiğini*” bildirmiştir. T.B.M.M. Hükümeti ise, 16 ve 22 Ekim 1920 tarihlerinde iki ayrı yazı göndererek; “*Rusların Misak-ı Milliye aykırı isteklerini reddetmiş, Rus hükümeti Türklerin emperyalizmle mücadelesine destek olma niyetinde ise bu toprak arzularından vazgeçmelidir.*” denmiştir.⁵⁷³ İşin aslına bakılırsa bu dönemde; Türkler-Ruslara, Ruslar-Türlere dış ilişkiler ve emperyalizme karşı mücadelede muhtaç durumdadırlar. Ermenilerle yapılan Gümrü Anlaşması; Türklerin Ruslara karşı elini biraz daha rahatlatmış, karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki adımlar çabuklaşmaya başlamıştır.

⁵⁷² Salahi R. Sonyel; “*Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal*”; **B.T.T.D.**, Sayı 149; 1971.

⁵⁷³ Tansel, **a.g.e.**, s. 61-62.

Rusya ile ilişkileri geliştirmek üzere bu defa Yusuf Kemal Bey başkanlığında bir Türk heyeti 14 Aralık 1920'de Ankara'dan yola çıkmış, 7 Ocak 1921'de Kars'a gelmiştir. Bu arada T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Rus Devlet Başkanı Lenin arasında Aralık-Ocak 1921 tarihlerinde bir mektuplaşma yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa 18 Aralık 1920 tarihli mektubunda Dağıstan'a bağımsızlık verilmesi dolayısıyla teşekkürlerini şu sözlerle iletmiştir:

*“Moskova’da Halk komiserleri Meclis Başkanı Lenin Yoldaşa;
Başkan Yoldaş! Telsiz telgrafla Moskova’dan yapılan bir bildirimden Sovyet Rusyası tarafından Dağıstan’ın istiklalinin tanındığını öğrendik. Bu mesut kararın Bolşevizm dünyası ile İslam dünyası arasındaki ilişkileri fevkalade iyi etkileyeceğini ve böylece bizleri şimdiki kapitalist idarenin hayat ve kuvvet kaynağı Batı emperyalizmini devirmek olan ortak amacımıza daha çok yaklaştıracığına şüphe duymuyorum. Bu mutlu sonucun, ancak sıkı sıkıya işbirliği etmemizle sağlanacağına inandığımdan dolayı bizi birbirimize bağlayan bağları daha çok sağlamlaştıracak ve kuvvetlendirecek her olayın sevinme ve hoşnut olma sebebim olduğunu belirtir ve Rus Sovyet Cumhuriyetinin sizden ilham alarak Doğu’da kurduğu ileri görüşlü ve akılcı siyasetten dolayı teşekkürlerimi sunarım. Doğuda ve bütün dünyada hak ve adaletin yakın olan başarısına büyük bir inançla inanarak saygularımın kabulünü rica ederim efendim.
T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal”⁵⁷⁴*

Bu mektuba Lenin, 7 Ocak 1921 de şu şekilde cevap vermiştir;

“Sovyet Rusya, topraklarındaki bütün milletlere muhtariyet vermekte ve her milletin kendi mukadderatını tayin etmesi prensibi gereğince onların mahalli muhtariyet kurmalarını desteklemektedir. Sarsılmaz bir enerji ile yurdunun bağımsızlığı ve refahı için savaşan Türk Milletine ve onun hükümetine en samimi dilekelerimizi ifade etmeme müsaade buyurun.”⁵⁷⁵

Karşılıklı bu iyi niyet mesajlarına rağmen Türklerin bu dönemdeki en önemli Doğu sorunu; Misak-ı Milli hudutları içinde kalan ancak halen Gürcülerin elinde bulunan Batum ve Ardahan'ın kurtarılmasıdır. Bir yandan Ruslarla ilişkilere, gelecek yardım dolayısıyla hassas davranılırken; diğer yandan da Doğu’da Misak-ı Milli hudutlarının tam olarak oluşturulmasına çalışılmaktadır.

Bu gelişmeler ışığında 3 Ocak 1921’de mecliste bir konuşma yapan Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey özellikle Batum hakkında önemli hususları dile getirmektedir.⁵⁷⁶ Çiçerin bu notaya karşılık 13 Ocak’ta verdiği cevapta; “*Misak-i Milli*

⁵⁷⁴ Yerasimos, a.g.e., s. 262.; **Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, s. 387-388.

⁵⁷⁵ Yerasimos, a.g.e., s. 271.

⁵⁷⁶ Goloğlu, **Cumhuriyete Doğru**, s. 137-138. “*Gürcistan hükümeti bize başvurarak Batum ile Ardahan’ı onlara bırakan bir sınır esas tutulmak suretiyle barış anlaşması yapmak istediğini bildirdi. Oysa ki Batum ile Ardahan Misak-ı Milli’de belirtilmiş olan sınırlarımız içindedir... evet ya da hayır cevabı vermeden*

hudutlarının Türk ulusu ve kamuoyu için çok önemli olduğunu bildiklerini; Ancak Batum'un da bütün Kafkas Cumhuriyetlerinin ve orada yaşayan on iki milyona yakın ulusların tek penceresi ve nefes alma yeri olduğunu Türklerin dikkate almasını” belirtmiştir.⁵⁷⁷

Türk ve Rus dış ilişkileri bu şekilde devam ederken 1-3 Şubat 1921 tarihleri arasında; Rus ve Gürcü heyetleri Ankara'ya gelmişlerdir.⁵⁷⁸ Ankara'da yapılan görüşmelerde T.B.M.M Hükümeti Batum'un Gürcülere, dolayısıyla Ruslara bırakılacağını kabullenmiştir. 22 Şubat 1921 tarihinde Ankara Hükümeti, Gürcistan'ın tam yetkili temsilcisi Medivani'ye bir nota vermiştir.⁵⁷⁹

Bu nota sonrası yaşanan gelişmeler; Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın T.B.M.M.'ne çektiği mesajdan çok daha net görülmektedir.⁵⁸⁰

önce, bütün Doğu sorunlarını ve Batılılarla olan ilişkilerimizi gözler önüne koyarak yararımıza en uygun olan şekli yüksek meclisimize danıştıktan sonra tespit etmeyi uygun bulduk. Yüksek kurulunuzca kesinlikle bilinen bir gerçek bir durumdur ki; Ankara Milli hükümetinin muhtaç olduğu dış yardım kaynağını Batı'da bulmasına imkan yoktur. Oysaki hükümetiniz, mutlaka ve mutlaka, bu çetin mücadelede kendine yardımcı olacak bir dış büyük kuvvete dayanmak zorunluluğundadır. Rusya ile kurulacak ilişkilerden korkan Batı devletleri de böyle bir anlaşmanın yapılmaması için ellerinden gelen tedbiri almaktadır. Bu yüzden Rusların bize karşı olan durumu çok değişmiştir. Bunun üzerine hükümetimiz, Rus Dışişleri komiseri Çiçerin'e bir nota vererek “Aynı düşmanlara karşı mücadele edildiği ve Batı emperyalistlerinin baskısına karşı ulusların bağımsızlığı prensibi birlikte savunulduğu için T.B.M.M. Hükümeti kendisini Sosyalist Federatif Rusya Cumhuriyetinin tabii müftekifi saymaktadır.”

⁵⁷⁷ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 275.

⁵⁷⁸ **Anadolu Ajansı**, Ankara, 3 Şubat 1921, No: 54.

⁵⁷⁹ “Ekselans ile aramıza katılmasından itibaren yapma şerefine nail olduğum görüşmelerin her seferinde kendisine T.B.M.M. Hükümetinin Gürcü hükümeti ile bir barış anlaşması imzalamaya arzusunu ifade ettim. Bu barışın temellerine ilişkin karşı tekliflerimizi size notada ilettim. Yaptığımız son görüşmede, en geç bu akşam üstü saat 16:00'ya kadar bize konuya ilişkin cevabınızı iletteceğinize dair söz vermiştiniz, ancak belirtilen sürenin dolmasına rağmen henüz tarafımıza hiçbir cevap vermemiş durumda bulunmaktasınız. Bugünkü oturumunu bu konuya ayırdığımız B.M.M.'nin aldığı kararlara uyma zorunluluğu içinde bulunan hükümetimiz bu ayın 23'ünden itibaren Ardahan ve Artvin kazalarını içine alan Ardahan Sancağı bölgesinin idaresini kendi idaresine geçirmek üzere gereken önlemleri yürürlüğe koyacaktır. B.M.M Hükümeti hiçbir şekilde Gürcistan hükümeti ile savaşa girmeyi arzu etmemektedir. Belirtilen bölgenin 23 Şubat'tan itibaren boşaltılmasının ve Türkiye'ye teslim edilmesinin daha önceden var olan samimi ilişkilerimizin devamına olanak sağlayacağını belirtiriz. 22 Şubat akşamına kadar Gürcü hükümetinden hiçbir cevap almamamız halinde, bu kararın uygulamaya konulmasını sağlamak ihtiyacıyla ortaya çıkan gerekleri yerine getirebilmek için doğal olarak askeri önlemler almak zorunda kalacağımızı belirtiriz. Her zaman arzu ettiğimiz gibi, bu teklifin taraflar arasında zaten var olan barış temellerine dayanan sağlam dostluk ilişkilerinin devamını kolaylaştırılması ve teklifimizin ve hareketimizin Gürcistan hükümetinin onayını temenni ediyoruz. Ahmet Muhtar” **Anadolu Ajansı**, Ankara, 23 Şubat 1921, No: 72.

⁵⁸⁰ (1) Gürcistan hükümeti nezdinde yaptığımız dostça girişimler olumlu olarak karşılanmış, Ardahan ve Artvin kazaları, Gürcüler tarafından boşaltılarak 23 Şubat 1921 tarihinde Osmanlı Bayrağı Ardahan'a

Ardahan ve Artvin kazalarından oluşan Ardahan sancağının Misak-ı Milli sınırları içine alınması, ancak Batum'un dışarıda bırakılmasıyla yaşanan ilişkiler sürecinin sonunda; 16 Mart 1921 tarihinde, Türkiye ile Rusya arasında, Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma T.B.M.M. Hükümeti'nin dış politikasındaki büyük başarısının ilkidir. Çünkü, Ruslar bu anlaşma ile Misak-ı Milli'yi tanımışlar ve hiçbir kayıt ve şarta bağlı kalmaksızın Kars, Ardahan ve Artvin'i Türklere bırakmışlardır. Bunun yanında T.B.M.M Hükümeti tarafından tanınmayan bir anlaşmanın kendilerince de tanınmayacağını kabul etmişlerdir. Moskova Antlaşması ile Türk- Rus sınırı çizilmiştir. Ruslar tarafından Türkiye'deki kapitülasyonların kaldırılması kabul edilmiştir. Ayrıca Ruslar, Türklere iki tümene yetecek kadar silah ve cephane ile 10 milyon Ruble verilmesini de taahhüt etmişlerdir. Sonuçta Türklerin doğu sınırı tamamen güven altına alınmıştır.⁵⁸¹ Bu anlaşmanın T.B.M.M.'deki onaylanma süreci çok sancılı geçmiştir. Batum'un elden çıkarılmasını, bunun Misak-ı Milliye aykırı olduğunu savunan milletvekilleri 21 Temmuz 1921 tarihine kadar anlaşmanın meclis tarafından onaylanmasını geciktirmişlerdir.⁵⁸² Türkiye'nin Doğu sınırının güvenlik altına alınması Türkler ile Rusların yoğun dış ilişkiler çabalarıyla gerçekleşmiştir. Türklerin, ülkenin genel çıkarları uğruna Batum'u kaybetmesi önemli bir zaafiyettir. Ancak, Moskova anlaşması süresinde yaşanan gelişmeleri; Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin bütünü içinde düşündüğümüzde; Türklerin; gerçekçi, dürüst, hayalperestlikten uzak dış politika ilişkilerinin zamanın koşullarına göre başarılı sonuçlar verdiğini değerlendirmek mümkündür.

çekilmiştir. Halk askerlerimizi kentin uzağında parlak bir törenle karşılamış ve sevinç gözyaşları dökülmüştür. (2) Cephe sakindir. T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine; Kars 23 Şubat 1921, tarihinde sabah erkenden Osmanlı bayrağı Ardahan'a çekilmiştir. Halk birliklerimizi uzak mesafelerden kucaklayarak ve öperek karşılamış, sevinç gözyaşları dökmüştür. Büyük Halk, Büyük Meclisimiz ve Hükümetimiz için Tanrı'ya dualar etmiştir. Cephe adına heyecanla ve saygıyla bu yeni başarısı için Büyük Meclisi kutlarım. İnanıyorum ki milli davamız kesin başarıyla taçlanacaktır. Ordum her zaman milli irade doğrultusunda hazırdır. Doğu Cephesi Komutanı Kazım.” **Anadolu Ajansı**, Ankara, 23 Şubat 1921, No: 32.

⁵⁸¹ Tansel, **a.g.e.**, s. 66.

⁵⁸² Goloğlu, **a.g.e.**, s. 143.

Moskova Antlaşması'nı müteakip, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile 13 Ekim 1921 tarihinde Kars Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya Rusya Sovyetleri Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti de katılmıştır. Antlaşma Moskova Antlaşması'nın benzeri olup, Türkiye açısından önemi; Doğu sınırının ve antlaşma ilkelerinin Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ulusları adına da kabul edilip yükümlenilmiş olmasıdır.⁵⁸³ Antlaşma metninin giriş bölümü, halkla ilişkilerin uluslararası boyutu açısından örnek ifadeler içermektedir:

*“Ulusların kardeşliği ilkesini ve kavimlerin kendi geleceklerini özgürce saptamak hakkını tanımakta birleşmiş bulunan ve aralarında her zaman iyi ilişkilerin ve karşılıklı çıkarlara dayanan gerçek dostluk bağlarının kurulmuş olduğunu görmek özleminde olan...”*⁵⁸⁴

3.3.4. T.B.M.M.'nin Fransa ile İlişkileri ve Ankara Anlaşması

T.B.M.M. ile Fransızların ilk teması 1920 yılı Mayıs ayında olmuştur. Fransızlar Anadolu'nun güney cephesinde Kilikya'da çok zor duruma düşmüşler, Maraş ve Urfa'da yenilmişler, Antep'de de Türk yerel kuvvetleri tarafından sıkıştırılmışlardır. Bu durum karşısında Mayıs 1920 ayının başından itibaren İstanbul Hükümeti ile temasa geçmenin yollarını aramışlar, karşılık bulamayınca da Ankara'daki T.B.M.M. Hükümeti'ne başvurmuşlardır. Suriye Fevkalade komiseri namına hareket eden Robert de Caix başkanlığında üç kişilik bir heyet Ankara'ya gelmiştir. Üç gün görüşmelerden sonra 25 Mayıs 1920 tarihinde bir anlaşma taslağı hazırlanmıştır. Buna göre 29 Mayıs gece yarısından başlamak üzere yirmi günlük bir ateşkes yapılarak, bu sürenin ilk on gününde Antep, Sis, Pozantı Fransızlar tarafından boşaltılıp Türklere teslim edilecek, tutuklular takas edilecek, Fransızlar Türk ulusal hareketini destekleyecektir.⁵⁸⁵

⁵⁸³ Soysal, **a.g.e.**, s. 39.

⁵⁸⁴ **A.g.e.**, s. 41.

⁵⁸⁵ “(1) Mayısın 29/30 ncü gecesi, gece yarısından başlayarak bütün Fransız cephesinde, Fransızlarla yapılan çarpışmalar kesilecektir. Çarpışmaların kesilme süresi yirmi gündür.(2) Pozantı ve Sis (kozan) de bulunan Fransız birlikleri... Adana – Mersin demiryoluna kadar çekileceklerdir. Antep şehri boşaltılarak...”

Mütareke hükümlerinin son maddesi, Mustafa Kemal Paşa'nın bu hükümlerin uygulanmasına verdiği önemi göstermekte, büyük ciddiyet ve doğrulukla uygulanmasını istemektedir. Zira bu mütareke Ankara'da kurulan yeni Türk Hükümeti'nin uluslararası ilişkilerdeki hassasiyetini ortaya koyacaktır. T.B.M.M. Hükümeti'nin özellikle dış ilişkilerde siyasi ve hukuki anlamda güvenilirliğinin kanıtı niteliğindedir. T.B.M.M. Hükümeti İtilaf Devletlerinden biri tarafından başvuru makamı olarak görülmüştür. Böylece hukuki anlamda T.B.M.M.'nin meşruluğunu da ortaya koyma imkanı doğmuştur.

Fransızlarla 1921 yılıdaki ilişkiler ise Londra Konferansı'nı izleyen günlerde kurulmaya başlanmıştır. Londra Konferansı'na katılan Bekir Sami Bey, İngiltere, Fransa ve İtalya ile ikili anlaşmalar yapmıştır. Ancak bu anlaşmaların Misak-ı Milliye ters düştüğünü değerlendiren T.B.M.M. Hükümeti hiçbirini onaylamamıştır.⁵⁸⁶ Rusya ile T.B.M.M. Hükümetinin anlaşma yapmış olması, İtilaf Devletlerinin telaşlanmasına neden olmuştur. Fransa ile İtalya ise doğrudan T.B.M.M Hükümeti ile ilişkilerini geliştirme arayışına girmişlerdir. Bekir Sami Bey'in Fransızlarla yapmış olduğu anlaşmanın Türk Hükümeti tarafından reddedilmesinden sonra Fransızlar Türklerle yeni bir anlaşma yapma arayışına girmişler ve resmi olmayarak, Ankara Hükümeti'nin görüşlerini almak üzere Başbakan Briand'ın şahsi dostu Franklin Bouilon'u Ankara'ya göndermişlerdir. 9 Haziran 1921 tarihinde Ankara'ya gelen Bouilon ile Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Yusuf Kemal Bey, Fevzi Paşa'dan oluşan heyet görüşmelerde bulunmuşlardır.⁵⁸⁷

çarpışmaların kesilme süresinin ilk on gün içinde Pozantı Kozan ve Antep'in boşaltılma süresi sona erecektir.(3) Çarpışmaların kesilme süresinin ilk günü içinde elimizde bulunan Fransız esirleri geri verilecek... Fransızlar tarafından gerek siyasi olarak tutuklanan Müslümanlar, gerek esir edilen... geri verilecektir.(4) Adana Valisi ile Osmanlı Hükümeti memurları arasında serbestçe açık haberleşme yapılacaktır... Bu buyruk 30 Mayıs 1920 sabahına kadar en ileri hattaki birliğe bildirilmiş olacaktır.Kararlaştırılan maddelere doğrulukla bütünüyle uyulmasının sağlanmasını kesinlikle isterim. B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal''Türk İstiklal Harbi, C.4, Güney Cephesi, s. 149-153.

⁵⁸⁶ Nutuk, Cilt 2, s. 587-592.

⁵⁸⁷ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1994, s. 134-135.

13 Haziran 1921 tarihinde başlayan görüşmelerde; Mustafa Kemal Paşa, Türklerin öncelikli bakış açısının Misak-ı Milli ile belirlenen ilkeler üzerinde toplandığı açıklanmıştır. Bouilon ise Sevr de yapılabilecek düzenlemeler hakkında tartışmanın sürdürülmesini önermiştir. Misak-ı Milli'nin Londra'da dile getirilmediğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise Sevr'i dikkate dahi alınmanın mümkün olmadığını, Türk Ulusal Mücadelesi'nin temel dayanağını Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesinin oluşturduğunu önemle vurgulamıştır. Dolayısıyla, Misak-ı Milli'yi yeniden okuması ve ondan sonra tartışmaya devam edebileceği kendisine iletilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin yegane isteğinin tam bağımsızlık olduğunu, bu sağlanmadıkça hiçbir anlaşmanın önemini olmadığını vurgulamıştır.⁵⁸⁸

Fransızların anlaşma yolları arayışları devam ederken cephelerde meydana gelen gelişmeler, özellikle Sakarya'da Türk ordularının başarısı, Fransız Hükümeti'nin barış görüşmelerini çabuklaştırıcı bir etken olmuştur. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, akılcı bir diplomasi çabası olarak, görevinden ayrılmış bulunan Bekir Sami Bey'i tekrar girişimlerde bulunmak üzere Avrupa'ya göndermiştir. Bu sayede İtilaf Devletlerini oyalayarak zaman kazanmaya çalışmış, özellikle İngiltere'nin dikkatlerini bu faaliyet üzerine çekmeyi başarmıştır. Böylece başta Fransız ve İngiliz kamuoylarının kendi parlamentoları üzerinde baskı oluşturarak bir an evvel barış görüşmelerinin başlatılması çabalarına katkıda bulunmuştur. Bu esnada elde edilen Sakarya zaferi de Fransızlarla barış görüşmelerinin başlatılmasında önemli bir etken olmuştur.⁵⁸⁹

20 Ekim 1921 tarihinde Ankara'da T.B.M.M. Hükümet delegesi Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ile Fransız temsilcisi eski Bakan Henry Franklin Bouilon tarafından "Ankara Anlaşması" imzalanmıştır.⁵⁹⁰

Sakarya Savaşının yarattığı psikolojik baskının yanında, Mustafa Kemal Paşa'nın diplomasi alanında önemli bir başarısı olarak değerlendirilen Ankara Anlaşması on üç maddeden oluşmaktadır. Aynı zamanda Ankara Hükümeti'nin, Fransızlara karşı siyasi

⁵⁸⁸ Yavuz, **a.g.e.**, s.135.

⁵⁸⁹ Bige Yavuz, "*Bekir Sami Bey'in Avrupa Seyahati*", **XII. Türk Tarih Kongresi**, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1999, s. 1323-1347.

⁵⁹⁰ Soysal, **a.g.e.**, s.50-52.

bir zaferi olarak imzalanan Anlaşma; İtilaf Devletleri cephesinin parçalanmasına sebep olmuştur. İtilaf Devletleri'nden Fransa'nın T.B.M.M. Hükümeti'ni resmen tanımını sağlayan Anlaşma, Türklerin ulusal taleplerinin Batılı ülkelerce öğrenilmesine yaramıştır. Bu Anlaşma sayesinde Türkler, Doğu Cephesi'nden sonra Güney Cephesi'ni de emniyet altına alarak, tüm güçleriyle Batı Cephesine yönelme imkânı bulmuşlardır. Mersin Limanı'nın kullanılma imkanı doğmuş, bu limana bağlı demiryollarından faydalanılması ikmal imkânları önemli ölçüde artmıştır. Fransa, işgal etmiş olduğu Türk topraklarından, İskenderun Antakya hariç geri çekilecektir. Buralarda ise kuracağı özel idareler ile Türk kültürüne hizmet etmeyi taahhüt etmiştir. Bunun yanında Fransızlar başta top ve mühimmatı olmak üzere önemli miktarda savaş malzemesini Türklere bırakmış, ileride daha fazlasını da vereceklerini vaatmişlerdir. Sağlanan silah ve askeri malzeme desteği konusunda başta İngiltere olmak üzere Rusların da tepkisini çekmiştir. Fransa açısından bakıldığında, İngiltere'nin menfaatlerini silahla korumaktan kurtulmuştur. Sonuçta; Ankara Anlaşması Batılı ülkelerin özellikle Fransız ve İngiliz kamuoyunun uzun süre dikkatini çeken ve üzerinde tartışılan bir belge olma niteliğini taşımıştır.⁵⁹¹

Uluslararası ilişkiler ve askeri strateji açısından büyük öneme sahip olan Anlaşmanın imzalanmasıyla; İskenderun ve Antakya Sancakları Milli hudutlar dışında kalmıştır. Bu durum, Misak-ı Milliye aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle; T.B.M.M.'de uzun süreli tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalara son noktayı ise Mustafa Kemal; *“Bu hudut Misak-ı Millimize münafi değildir. Misak-ı Millimizde muayyen ve müspet bir hat yoktur. Kuvvet ve kudretimizle tespit edeceğimiz hat, hatt-ı hudut”* olacaktır diyerek koymuştur.⁵⁹²

⁵⁹¹ Yavuz, **a.g.e.**, s. 149-165; Tansel, **a.g.e.**, s. 44-48; Goloğlu, **a.g.e.**, s. 199-208; Öztoprak, **a.g.e.**, s. 221-222.

⁵⁹² Borak, **a.g.e.**, s. 267-282.

3.3.5. Silahlı Mücadelenin Sonlandırılması: Mudanya Mütarekesi

Bilindiği üzere Türk orduları 9 Eylül 1922 sabahı İzmir’i, aynı gün akşamı da Bursa’yı ele geçirmişlerdir. Yunan orduları da 16 Eylül 1922 tarihinde Anadolu topraklarını terketmişlerdir. T.B.M.M. Hükümeti’nin bundan sonraki amacı bir an önce Türk topraklarında bulunan diğer yabancı askerlerin de terkini sağlamaktır. İtilaf Devletleri ile Türk Hükümeti arasında yaşanan karşılıklı notaların alınıp verildiği bu süreç; 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanacak olan Mudanya Mütarekesi’ne kadar devam etmiştir. Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’nin silahlı mücadele dönemi de sona ermiştir. Bundan sonra Türkler için nihai hedef askeri alanda elde edilen kazancın, diplomasi alanında da onaylanmasıdır. Mütareke süreci, etkili bir kriz yönetimiyle idare edilmiş, krizin çatışmaya dönüşmesi önlenmiştir. 13 Eylül’de İzmir’de çıkan yangın üzerine, Türkler boğazlara doğru harekâta başlamışlardır. Bu durum üzerine İngiliz kabinesi 15 Eylül’de toplanarak; *“Mustafa Kemal’in müttefikleri İstanbul’dan çıkarmasını önlemek üzere kuvvet kullanmasına ve müttefiklerle Dominyanlarından yardım istemesine”* karar verilmiştir. Dominyanlar, Yeni Zellanda hariç destek vermeyeceklerini bildirmişler, Fransa ve İtalya ise; yapılacak diplomatik teşebbüslere katılmaya razı olmuşlardır.⁵⁹³

İstanbul’daki Müttefik Devletler Yüksek Komiserleri ilk notayı 18 Eylül 1922 tarihinde Ankara Hükümetinin İstanbul’daki temsilcisi Hamit Bey’e vermişlerdir. Bu notada; *“İstanbul havalisinde Müttefikler tarafından işgal edilmekte bulunan muntika ile boğazların tarafsızlığının muhafazasının sağlanmasını”* bildirmişlerdir. 19 Eylül tarihinde Fransızların İstanbul’daki yüksek komiseri Gn Pelle; Mustafa Kemal ile görüşmek üzere İzmir’e gelmiştir. İki ülke arasındaki dostluğa dayanarak, tarafsız bölgeye Türklerin girmemesi gerektiğini açıklamıştır. Mustafa Kemal Paşa ise; *“Dostluktan dolayı memnun kaldıklarını, ancak hareket halindeki Türk ordularını belli zaman için durdurmanın imkanı olmadığını, Büyük Millet Meclisi’nin tarafsız bölge diye bir bölge kabul etmediğini, Yunanlıların işgali altındaki tüm toprakların geri alınacağını”*

⁵⁹³ Tansel, a.g.e., s. 190-192.

bu yüzden İtilaf devletlerinin araya gireceğini sanmadığını, Boğaz konusunun ise ilgili devletlerle her an görüşülebileceğini” belirtmiştir. 20-22 Eylül günleri Müttefik Devlet Temsilcilerinin yoğun tartışmalarına sahne olan toplantılarla geçmiştir. 23 Eylül günü Hamit Bey'e gönderdikleri notada;

“Venedik veya başka bir yerde, Müttefik devletler Yunanlılar ve Türklerin temsilcilerinin katılacağı bir barış toplantısına tam yetkili bir şahıs gönderilmesini; Türkler tarafsız bölgeye asker göndermedikleri takdirde; Trakya ve Edirne'nin Türkler tarafından işgaline izin vereceklerini; Boğazlarda Cemiyet-i Akvam himayesinde serbestliğin sağlanacağını; Türk-Yunan askeri temsilcilerinden oluşacak bir uzlaşma heyetinin, İtilaf devletleri generalleriyle beraber tespit edecekleri hatta Yunan askerinin geri alınacağı; İzmit veya Mudanya'da Müttefik Devletler generalleri ile toplanılması” belirtilmiştir.

Bu arada bir nota da 24 Eylül 1922'de Ruslar tarafından İngiltere, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan ve Mısır hükümetlerine verilmiştir. Bu nota da;

*“Türk-Yunan Savaşının durdurulamaması halinde, birçok devletin katılabileceği, bunun tek sorumlusunun da; Avrupa devletlerinin özellikle İngiltere'nin Türkiye'ye ait olduğu şüphe götürmeyen Boğazları, Türkiye'ye vermek istememesi olacağı belirtilmektedir. Ayrıca Boğazlarla ilgili bir görüşme yapılırsa bunun herkesten önce Türkiye-Rusya-Ukrayna ve Gürcistan'ı ilgilendirdiği vurgulanmaktadır.”*⁵⁹⁴

Rusların da konuya girmeleri Müttefik devletleri iyice endişeye düşürmüştür. Türk kuvvetlerinin 26 Eylül'de boğazlara iyice yanaşması üzerine; Mustafa Kemal Paşa ile Gn. Harrington arasında bu defa bir mektup alışverişi yaşanmıştır. Harrington Türk askerlerinin tarafsız bölge dışına çıkarılmasını talep etmektedir. Mustafa Kemal Paşa da; *“Tarafsız bölge olayının B.M.M. tarafından tanınmadığını; Türk askerlerinin hareketinin bir takip hareketi olduğunu; Yunan ordusunun Trakya'da zulme devam ettiğini, Boğazların serbestliğini Türk halkının da istediğini”* belirtmiştir. Harrington'un cevabi mektubu ise tamamen özür diler niteliktedir.⁵⁹⁵

3 Ekim 1922 tarihinde İsmet Paşa'nın başkanlığında toplanan Mudanya Konferansına; İngiltere'den Gn. Harrington; Fransa'dan Gn. Charpy; İtalya'dan Gn. Monbelli katılmıştır. Yunanlılar konferansa katılmamışlardır. Mudanya Konferansı'nda görüşülecek konular 1 Ekim 1922 tarihinde Poincare'de gönderilmiştir. İsmet Paşa'nın savunacağı hususlarda 6 Ekim 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından

⁵⁹⁴ Tansel, a.g.e., s. 197-198.

⁵⁹⁵ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 491-494.

bildirilmiştir.⁵⁹⁶ 11 Ekim 1922 tarihinde katılımcılar tarafından imzalanan Mudanya Mütarekesi'ni, 14-15 Ekim tarihlerinde Yunanlılar da onaylamış ve Yunan ordusu Meriç batısına çekilmiştir. Böylece Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin son safhası kapanmıştır. Mudanya Mütarekesi, gelecekte Uluslararası düzeyde yapılacak olan barış antlaşmasına askeri ve siyasi zemini hazırlamış olması bakımından önem taşımaktadır.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 12 Ekim 1922 tarihli sayısında yer alan, Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasıyla ilgili haber, Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri için de önemli bir müjde niteliğinde olmuştur.⁵⁹⁷

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra uluslararası halkla ilişkiler uygulamasına önemli bir örnek teşkil eden Mustafa Kemal Paşa'nın Gn. Herington'a yollamış olduğu telgraf şu şekildedir:

“Ekselans, Mudanya konferansı süresinde Türkiye delegesi General İsmet ile Ekselansınız arasındaki karşılıklı, içten anlayış duygularının bizde çok derin bir memnuniyet uyandırdığını sunmakla onur duyarım. Barışın tesisi için gösterilen çabaların başarıyla sonuçlanmasını bütün insanlık adına istemekte ve umut etmekteyim. Ayrıca, ekselansınızın benimle görüşmek üzere gösterdiği isteğe teşekkür eder, ekselanslarınızı selamlarım.”⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, s. 494-504.

⁵⁹⁷ **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, s. 505-506. “Edirne şehri de içinde olmak üzere Doğu Trakya'nın Yunanlılardan boşaltılmasıyla T.B.M.M. Hükümetine teslimi konusundaki Mudanya Askeri Sözleşmesi 11 Ekim 1922 saat 6 öncesinden imza edilmiştir. Kazanılan büyük zafer ilk önemli politik sonuca böylece Mudanya Konferansında elde edilmiş oluyor. Ordumuz tarafından fiilen sağlanan bütün Anadolu'nun kesin kurtuluşundan ayrı olarak, Birinci Dünya Savaşını izleyen en belirsiz bir devirde millet tarafından saptanan ilkelerin Rumeli Batı sınırımıza dair olan bölümü de artık gerçekleşmiştir. Bütün milletin sarsılmaz kararlılığı ve inancı, ordularımızın direnmesi mümkün olmayan yiğitlik kahramanlığı, toplanması yakın olan Genel Barış Konferansında meşru haklarımızın bütünüyle elde edilmesine güvenli bir biçimde kefil bulunmaktadır. Milli sınırlarımız içinde kesin bir barış içinde yaşamamızı sağlayacak olan barış devrine pek çok yaklaştığımız bu günlerde milli mücadeleye öncü olan ve ülkenin bütün maddi ve manevi kuvvetlerini bu kutsal mücadeleye yönelten ve harekete geçilen yüce Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve fedakar halkın temsilcisi bulunan belediye kurullarını selamlamakla mutluyum. Kendi işlerinde yalnız kendi isteğiyle egemen olduğu bir devirde en çetin bir davayı en geniş ve en parlak bir başarıya ulaştıran milletimizin, aynı esaslara bağlı oldukça yakın olan barış günlerinin yeni çalışmalarında da kurtuluşa ulaşacağından kuşku yoktur. İşbu istekler ve kutlamalarımın bucaklara kadar bütün Müdafaa-i Hukuk Teşkilatına ve Belediye Kurullarına ulaştırılmasını rica ederim efendim. T.B.M.M. Başkanı Başkumandan Gazi Mustafa Kemal”

⁵⁹⁸ **A.g.e.**, s. 505.

SONUÇ

Çalışmamızda; Türk Milletinin özgür ve bağımsız yaşamak için, 1918-1922 yılları arasında çok yönlü tehdide karşı yaptığı Milli Mücadelede uygulanan, halkla ilişkiler faaliyetleri araştırılmış, bu mücadeleye katkıları incelenmiştir. Çalışmanın kendine özgü yanı, yaşanan olayların analizinin; halkla ilişkiler esaslarıyla yapılmasıdır.

Milli Mücadele Dönemi'nde; halkla ilişkilerin Anadolu ve Trakya topraklarında çok yönlü ve amaçlı yöntemlerin izlenmesiyle, Osmanlı Hükümetleri, İtilaf Devletleri, Yerel ve Bölgesel Kongreler ve nihayet Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Yönetimi gibi güç merkezleri tarafından uygulanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu otoriteler tarafından uygulanan halkla ilişkiler yöntemleri, doğal olarak bunların Türk toprakları üzerindeki tasarılarına uygun şekilde olmuştur. Türk Halkı ise bu süreçte, varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Anadolu ve Trakya topraklarında otorite kurmak veya devam ettirmek amacıyla olan bu güç odaklarının öncelikli hedefi ve gayretleri ise; halkın desteğinin bir şekilde sağlanmasıdır. Zira halk desteği olmadan hiçbir otoritenin varlığını uzun süre devam ettirebilmesinin olanaksızlığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, halkın bir şekilde ikna edilmesi ve onayının alınması gerekmiştir. Bu nedenle, Türk topraklarında otorite sağlama amacındaki güç odakları, zor kullanmaktan inandırmaya kadar olan yöntemlere başvurmak suretiyle; Türk Halkı'nın ikna edilmesine ve kendi yanlarında yer almasına çalışmışlardır.

Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Dönemi'ndeki halkla ilişkiler, geniş kitlelerin kabulünü elde etmek için ikna yöntemlerinin kullanıldığı, bilinçli ve stratejik bir iletişim etkinliğidir. Gönüllü kitlelerin yönlendirilmesi, ortak bilinç ve kamuoyunun oluşturulması amacıyla yapılan faaliyetlerde etkili bir iletişim kurulmuş ve sürdürülebilmiştir. Propaganda ile halkla ilişkiler arasındaki temel farklılıklar; yapmış olduğumuz çalışmada yönlendirici bir faktör olmuştur. Zira, incelememiz esnasında birçok kaynakta, özellikle ulusal önderlerin uygulamalarının "*propaganda*" şeklinde yansıtıldığı görülmüştür. Oysa söz konusu uygulamaların önemli bir bölümünün halkla ilişkiler esasları kapsamında olduğu kanıtlanmıştır.

Mondros Mütarekesi, gündemde olan Wilson Prensipleri'nin halkların kendi kaderlerini belirlemeleri ile ilgili maddeleri çerçevesinde başlangıçta Türk kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak kamuoyunun beklentileri ile gerçeklerin aynı olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır. Bu durumun Türk kamuoyunda büyük bir hayal kırıklığı yarattığı, manda ve himaye düşüncelerinin bu olumsuzluktan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Mütareke Dönemi olarak adlandırılan bu süreçte Osmanlı Devleti'nin çözümlenmek zorunda olduğu en önemli sorunun; *“Devlet yönetiminin yeniden tesisi, ülke topraklarında otoritenin sağlanması, yöneten-yönetilen ilişkisinin düzenlenmesi”* olduğu, hükümet programlarında bu sorunun çözümlenmesine ilişkin esasların yer aldığı tespit edilmiştir. Devlet otoritesinin varlığını ve devamını Anadolu ve Trakya halkı üzerinde hissettirmeye yönelik *“Nasihah Heyetleri”* ise, halkla ilişkiler kapsamında yeni bir boyutun başladığının göstergesi olmuştur.

İzmir'in işgalini protesto amacıyla ile başlayan İstanbul Mitingleri'nin, Milli Mücadele başlangıcında kamuoyu oluşturma ve halkı bilinçlendirmede önemli rol oynadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Mitinglerin geniş kitlelerin kabulünü elde etmek için ikna yöntemlerinin kullanıldığı bilinçli ve stratejik bir iletişim etkinliği olduğu görülmüştür.

1918 yılı Kasım ayından itibaren Anadolu ve Trakya Türk Halkı'nın kendiliğinden oluşturduğu *“Yerel ve Bölgesel Kongrelerin”*, Milli Mücadele'nin ulusal nitelik kazanması yolunda ilk aşamayı oluşturdukları; halkla ilişkiler yöntemlerini bölgelerinde otorite sağlamaya yönelik olarak uyguladıkları tespit edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın mücadelenin başlangıç safhasında; 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gönderildikten sonra, yollamış olduğu ilk raporlardan bölgedeki yabancı temsilcilerle, ileri gelenlerle, halkla etkili iletişim kurduğu; halkla ilişkilerin planlanması amacıyla bölge analizleri, teşkilat yapısının yeniden düzenlenmesi, yerel ve bölgesel ulusal örgütlerle temas, ordunun üst kademeleri ile ilişkiler gibi faaliyetlere yöneldiği; bölge halkı analizinin, halkın direnişe ve kurtuluşa hazır potansiyelini göstermesi bakımından önem arz ettiği anlaşılmıştır.

Anadolu Türk Halkı ile ilk etkili ilişkisini Havza'da kurduğu; Müdafaa-i Hukuk yapılanmasını teşvik ederek, ülkenin kurtuluşunu, halkın kendi iradesiyle oluşturacağı, Milli Hâkimiyet esaslarına bağlı olduğunu ilk kez burada açığa vurduğu; 28 Mayıs'ta valiliklere, mutasarrıflıklara ve kolordu kumandanlarına yolladığı genelge ile halkla ilişkiler faaliyet planlamasının ilk esaslarını ortaya koyduğu görülmüştür. Genelgenin temel amacının, tarafsız tutumların olumluya dönüştürülmesi olumsuz tutumların kaldırılması; yıllarca savaşlarda bitmiş, tükenmiş bir halkın yeniden harekete geçirilmesi, ulusal kurtuluş mücadelesine katılımının sağlanması olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Milletin İstiklalini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” temel felsefesine sahip Amasya Tamimi'nin; Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin başlangıcını teşkil eden, mücadelenin hedefini ve genel stratejisini ortaya koyan, ilk ulusal siyaset belgesi niteliğini taşıdığı; 22 Haziran 1919 tarihinden itibaren, Türk Devleti siyasal hayatının ve yönetim sisteminin, buna bağlı olarak halkla ilişkiler uygulamalarının demokratik bir niteliğe kavuştuğu; meşruluk, siyasal katılım, demokratik yönetim esasları, yönetim ve halkla ilişkiler uygulamaları için Amasya Tamimi'nin belirleyici özelliklerinin tüm mücadele sürecine yansıdığı; halktan alınan güçle, halk iradesinin devlet yönetimine hakim kılınması amacına doğru yönelişin bu tamim ile başladığı tespit edilmiştir.

23 Temmuz - 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan Erzurum Kongresi'nde, Milli Mücadele'ye Anadolu Türk Halkı'nın katılımıyla ilgili halkla ilişkiler plan ve stratejisinin somutlaştığı; Türk Halkı'nın maddi ve manevi imkânlarıyla koruyabileceği milli hududun çizildiği, milli bağımsızlık esaslarının belirlendiği, azınlıklarla ilişkilerin düzenlendiği; milli iradeye dayalı bağımsızlık ve özgürlüğün belirli esaslara bağlandığı; kongre süresince liderlerin birbirleriyle ilişkileri, halk temsilcileri ve yabancılarla ilişkilerinin etkili iletişim esaslarına dayandığı tespit edilmiştir.

4-11/12 Eylül 1919 tarihleri arasında yapılan Sivas Kongresi'nin, Erzurum Kongresi ile başlayan, ulusal hareketin merkezileştirme çabalarının gerçekleştiği bir platform olduğu; merkezi ulusal yetkinin genişleyerek tüm Anadolu'yu kapsayan otorite olarak kabul edildiği; *“İrade-i Milliye Gazetesi”*nin, ulusal hareketin kamuoyu

oluşturma; halkı bilgilendirme ve aydınlatma aracı olarak kullanılmaya başlandığı; kongre sonrası oluşan demokratik gelişmelerin Batı kamuoyunun ilgisini çekmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Erzurum ve Sivas Kongreleri sonunda halkın, ulusal yönetimi ve politikasını benimsemeye başladığı; halkın güven ve onayının kazanılmasıyla ulusal otoritenin meşruluk kazandığı; ulusal merkezi yönetim hakkında diğer cemiyet ve derneklerin de aynı amaçla olumlu bir tavır almasını sağlayacak yasal ve yönetsel tedbirlerin geliştirildiği; kamuoyu oluşturma amacıyla yazılı basının bilinçli ve planlı olarak kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir.

20 Ocak 1920’de kabul edilen Misak-ı Milli Beyannamesi’nde, halkların bağımsız ve hür yaşamasının hedeflendiği; milli hakimiyet ilkesi çerçevesinde, yeni bir devlet kurma projesi kapsamında da önemli bir adım olduğu; halkların geleceği hakkında oylarına başvurulması esasının kabulü ile millet ve bireysel haklara dayandırılan siyasal katılımın sağlanmasıyla, demokrasi yönetiminin esaslarının ortaya konulduğu; tasarlanan yeni devlet yapısının kesinlikle saltanat ve mutlakiyetten uzak demokratik esaslara yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

19 Mart 1920’de yayınlanan seçim talimatında; “...*Ulusun bağımsızlığını ve devletin kurtuluşunu sağlayacak tedbirlerin alınacağı olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanması...*” hususu yer almıştır. Bu esas halk iradesinin sağlanması ve siyasal katılımın temini amacına yöneliktir. Böylece Meclis-i Mebusan’ın kapatılmasıyla kaybolan devlet otoritesinin yeniden tesisi amaçlanmıştır.

Halkla ilişkiler vasıtalarının durumu hakkında yapılan incelemede; Anadolu telgraf sisteminin, Sivas Kongresi’ni müteakip tamamen ulusal direniş hareketi tarafından kontrol altında tutulduğu; gerektiğinde İstanbul ve Anadolu’nun iletişimi kesilmek suretiyle, Heyet-i Temsiliye otoritesinin gücünün ortaya konulduğu; Anadolu ulusal hareketi tarafından, Anadolu’daki gazetelerden istifade edilmek suretiyle; Müdafaa-i Hukuk ilkelerinin kamuoyuna yansıtılmasına çalışıldığı; Erzurum Kongresi sürecinde Albayrak Gazetesi’nin etkin olarak kullanıldığı; Sivas Kongresi esnasında ise ilk olarak İrade-i Milliye Gazetesi’nin, bilinçli ve planlı halkla ilişkiler faaliyetinin iletişim organı olarak faaliyet gösterdiği, böylece geniş kitlelere ulaşılma imkânının

sağlandığı, aynı zamanda İstanbul'da yayınlanan Milli Mücadele karşıtı gazetelerin propagandasının engellenmeye çalışıldığı; bu dönemde Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'da yayınlanmakta olan ve Milli Mücadele'ye destek veren gazetelerle temas kurma imkânına kavuştuğu ve İstanbul'da yayınlanan Tasvir-i Efkar, Yenigün, Vakit gibi gazetelerde Milli Mücadele'nin haklı amaçlarının yer almaya başladığı, bu sayede dış kamuoyuna da ulaşıldığı; Ankara'da yayın hayatına başlayan "*Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*" ile hem iç hem de dış kamuoyunun belirlenen amaçlar doğrultusunda etkilenebildiği; Saltanat yanlısı Alemdar, Sabah, İstanbul gibi gazetelerle adeta propaganda savaşına girişildiği; Anadolu Ajansı'nın kurulmasıyla birlikte, halkla ilişkiler vasıtalarından tam anlamıyla istifade edilmeye başlandığı; tespit edilmiştir.

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını müteakip, 25 Nisan 1920'de yayınlanan beyannamenin, İstanbul Hükümeti tarafından yapılan yıkıcı-bölücü propagandanın etkisiz hale getirilmesi amacını taşıdığı; 27 Nisan 1920'de, İrşad Encümenliği'nin, halkın bilgilendirilmesi ve aydınlatılması amacıyla; 7 Haziran 1920'de ise Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün, basın-yayın faaliyetlerinin kontrol altına alınması, karşı propaganda tedbirlerinin geliştirilmesi ve yabancı basının izlenmesi amacıyla, kurulduğu tespit edilmiştir.

18 Eylül'de Meclis gündemine gelen ve 21 Kasım 1920'de yayınlanan Büyük Millet Meclisi Beyannamesinin; iç ve dış kamuoyunun meclisin amaç ve hedefleri, faaliyetleri hakkında bilgilendirilmesi, Türk Halkı'nın Meclisini tanıması, halkta yönetime karşı güven yaratılması amaçlarını taşıdığı; Milli Mücadele'nin düşünce ve fikir yapısını açıklayan bir belge olduğu; Türk Halkı'nın yok olmaktan kurtuluşunun, halkın huzur ve refahı, sosyal adalet ve eşitlik, sosyal güvenlik gibi kavramlara göre kurgulandığı; herhangi bir sınıf çatışmasını, bir sınıfın diğer sınıf üzerine üstünlük sağlama gibi içi boş bir hürriyetçilik mücadelesinin hedeflenmediği; ulusal birlik ve beraberlik, tam eşitlik, sosyal adalet, halkın huzur ve güvenliğinin beyannamenin temel prensibi olduğu tespit edilmiştir.

“*Halkçılık Programı*” adını taşıyan hükümet programının; tamamen halkın huzur ve refahının sağlanmasına dayandırılmasıyla, halkla ilişkilerin temel prensiplerinin karşılandığı; asırlarca yoksulluk içinde kıvranan Anadolu Türk Halkı’na, söz konusu programın huzur refah ve sosyal güvenliği müjdelediği; halkın iradesiyle bir araya gelmiş Meclis Hükümeti’nin, bu iradenin karşılığı olarak; programın altıncı maddesinde; “*Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını doğrudan doğruya ve fiili olarak kendi idare etmesi esasına dayanmaktadır.*” demek suretiyle, yönetimin halkın eline bırakılması şeklinde kendini gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile T.B.M.M.’nin niteliği hakkında özellikle dış kamuoyunda kesin bir düşüncenin oluştuğu, egemenlik hakkının sultandan alınarak kayıtsız şartsız millete verildiği, kuvvetler birliği ve meclis hükümeti prensibinin esas alındığı tespit edilmiştir.

Kuvayı Milliye’den düzenli orduya geçişle birlikte, Anadolu Halkı’nın üzerinden önemli bir yükün kalktığı; halkla yönetim arasında daha düzenli bir ilişkinin oluşturulduğu tespit edilmiştir. “*Tekâlif-i Milliye*” emirlerinin ise halkın Kurtuluş Savaşı’na topyekûn katılımının sağlanması, ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yayınlandığı görülmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin dış politika ilkesinin ve ilişkilerinin, milli hudutlar içinde hür ve bağımsız yaşamak, herhangi bir devletin hukukuna tecavüz etmemek, ancak ulusal hakları her türlü koşulda korumak; anlayışına göre düzenlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgulara dayanarak şunu ifade etmek mümkündür ki; Milli Mücadele Dönemi’nde halkla ilişkiler faaliyetleri planlı olarak uygulanmıştır. Bu sayede ortak bilinç, anlayış ve nihayetinde kamuoyu oluşturulmuştur. Türk Halkı mücadelenin amacına inandırılmış ve mücadeleye gönüllü katılımı sağlanmıştır. Dönemin en uygun kitle iletişim araçları kullanılmış, halkla ilişkiler örgütleri kurulup işletilmiştir.

KAYNAKÇA

RESMİ YAYINLAR:

Meclis-i Ayan Zabıt Cerideleri

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

KİTAPLAR:

Abadan, Nermin; **Halk Efkarı Mefhumu ve Tesir Sahaları**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No:50-32, Yeni Matbaa, 1956.

Abadan-Unat, Nermin; **Modern Toplumlarda Halkla Münasebetler**, Türkiye Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:80, Balkanoğlu Matbaacılık, Ankara, 1964.

Adivar, Halide Edip; **Türkün Ateşle İmtihanı**, Çan Yayını, İstanbul, 1962.

Ağaoğlu, Samet; **Kuvayı Milliye Ruhu “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi”**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Akşin, Sina; **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

.....; **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Cilt 1–3**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

.....; **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

Akyüz, Yahya; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

Apak, Rahmi; **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

Arıburnu, Kemal; **Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1975.

Arıkan, Zeki; **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (1918-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989.

.....; **Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Asna, Alaeddin; **Kuramda ve Uygulamada Halkla İlişkiler**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal; **Görüş ve Direktifler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.

.....; **Söylev ve Demeçler**, Cilt I-III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

.....; **Tamim Telgraf ve Beyannameler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

.....; **Nutuk-Söylev**, Cilt I-IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Avcıoğlu, Doğan; **Türkiye'nin Düzeni 5**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.

.....; **Milli Kurtuluş Tarihi**, 3.Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976.

Aybars, Ergün; **İstiklal Mahkemeleri**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya; **Tek Adam**, Cilt II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009

Ayışığı, Metin; **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004.

Baykal, Bekir Sıtkı; **Heyet-i Temsiliye Tutanak ve Kararları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989

Bayur, Yusuf Hikmet; **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.

.....; **Türk İnkılap Tarihi**, Cilt III Kısım IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Bektaş, Arsev; **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007.

Berkes, Niyazi; **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Bıyıklıoğlu, Tefik; **Atatürk Anadolu'da**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1959.

.....; **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, **Sina-Filistin Cephesi**, IV. Cilt 2.Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1986.

Borak, Sadi; **Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977.

- Coşar, Ömer Sami; **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Tarihsiz.
- Çavdar, Tevfik; **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.
- Çelebi, Mevlut; **Heyet-i Nasiha**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1992.
- Çelik, Kemal; **Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Çevik, Zeki; **Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş (1918-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- Demirel, Ahmet; **Birinci Meclis'te Muhalefet, İkinci Grup**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Domenach, Jean-Marie; **Politika ve Propaganda**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1969.
- Dursunoğlu, Cevat; **Milli Mücadelede Erzurum**, Ankara, 1946.
- Duru, Orhan; **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Edip, Eşref; **Milli Mücadele Yılları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2011.
- Er, Turgut; **Türkiye'de Basın-Yayın ve Tanıtma**, Basın Yayın Enformasyon Müdürlüğü, Ankara, 2003.
- Erdoğan, İrfan; **Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler**, Erk Yayınları, Ankara, 2006.
- Ergil, Doğu; **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.
- Goloğlu, Mahmut; **Milli Mücadele Tarihi**, Cilt I-V, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Gökbilgin, M.Tayyib; **Milli Mücadele Başlarken**, Cilt 1-2, İş Bankası Kültür Yayınları (Tıpkı Basım), İstanbul, 2011.
- Güneş, İhsan; **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Güz, Nurettin; **Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri (1920-1927)**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.
- Işık, Metin - Editör; **Tüm Yönleriyle Halkla İlişkiler ve Tanıtım**, Metin Işık-Ayhan Erdem, *Meşruiyet, Demokrasi, Sosyal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler*, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2007.
- İğdemir, Uluğ; **Sivas Kongresi Tutanakları**, Türk Tarih Kurumu, Basımevi, Ankara, 1999.

İlgürel, Mücteba; , **Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, 1999.

İnalçık, Halil; **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, Eren Yayınları, İstanbul, 1998.

İnönü, İsmet; **Hatıralar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.

İnuğur, M.Nuri; **Basın ve Yayın Tarihi**, DER Yayınları, İstanbul, 2005.

İskit, Server; **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları No:2, Ankara, 1943.

Jaschke, Gotthard; **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

.....; **Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

Karabekir, Kazım; **İstiklal Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960.

.....; **Gizli Harp İstihbaratı**, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; **Ergenekon, Milli Mücadele Yazıları**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

.....; **Yaban (Roman)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, Cilt V-VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2007.

Kardeş, Fethi; **60 Yılın Hikayesi**, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1980.

Kazancı, Metin; **Halkla İlişkiler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.

Kinnros, Lord; **Atatürk, Bir Milletın Doğuşu**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1946.

Kıtsıkıs, Dimitri; **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963.

Koloğlu, Orhan; **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Kongar, Emre **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

Kutay, Cemal; **Kurtuluş ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1973.

.....; **Lawres'e Karşı Kuşçubaşı**, İklim Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Lewis, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009.

Müderrişoğlu, Alptekin; **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Maliye Bakanlığı 50.Yıl Yayınları, No:162, Ankara, 1974.

Nadi, Yunus; **Ankara'nın İlk Günleri**, SEL Yayınları, İstanbul, 1955.

.....; **Kurtuluş Savaşı Anıları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.

Nizamülmülk; **Siyasetname**, Mütercimi Mehmet Şerif Çavdaroğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku ve İdare İlimleri Enstitüsü Yayınları No:1, Sermet Matbaası, İstanbul, 1946.

Orbay, Rauf; **Siyasi Hatıralar**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009.

Öymen, Onur; **Silahsız Savaş, Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

Özdemir, Hikmet ; **Amasya Belgelerini Yeniden Okumak**, Amasya Valiliği Kültür Yayını, Amasya, 2004.

Özalp, Kazım; **Milli Mücadele**, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

Özçelik, İsmail; **Milli Mücadele'de Anadolu Basınında Güney Cephesi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

Özkan, Tuncay; **MİT, MİT'in Gizli Tarihi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

Öztoprak, İzzet; **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Özkaya, Yücel; **Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2007.

Pehlivanlı, Hamit; **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı**, Fonkar Basımevi, Ankara,1992.

Sakal, Fahri; **Ağaoğlu Ahmet Bey**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

Saral, Hulki; **Vatan Nasıl Kurtarıldı**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1970.

Sarihan, Zeki; **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt I-IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

Selek, Sabahattin; **Anadolu İhtilali**, Cilt 1-2, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2010.

Steinhaus, Kurt; **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Sezer, Duygu; **Kamuoyu ve Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

Sofuoğlu, Adnan; **Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-921)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

Sonyel, Salahi R.; **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

Soysal, İsmail; **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Soysal, Mümtaz; **Yüz Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1979.

Şapolyo, Enver Behnan; **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Güven Matbaası, Ankara, 1969.

.....; **Mustafa Kemal ve I. Büyük Millet Meclisi Tarihçesi**, Ülkemiz Matbaası, Ankara, 1969.

Şimşir, Bilal N.; **İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

Taçalan, Nurdoğan; **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

Tanör, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

.....; **Türkiye'de Kongre İktidarları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

Tansel, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt I-IV, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1977.

Tekeli, Sefa; **Atatürk ve Anadolu Ajansı**, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara, 2005.

Tevetoğlu, Fethi; **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Atatürk ve Çevresi Yayınları, Ankara, 1971.

Topuz, Hıfzı; **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

Tortop, Nuri; **Halkla İlişkiler**, İlksan Matbaası, Ankara, 1986.

Tunaya, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, (1876-1938)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

.....; **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

.....; **Türkiye'de Siyasi Partiler** Cilt I-II., İletişim Yayınları İstanbul, 2010.

Turan, Şerafettin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.

Türk İstiklal Harbi, **I. Cilt Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi, **II. Cilt Batı Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1972.

Türk İstiklal Harbi, **IV. Cilt Güney Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966.

Türkgeldi, Ali Fuat; **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Türkmen, Zekeriya; **Mütareke Dönemi Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

Uysal, Birkan; **Siyaset, Yönetim, Halkla İlişkiler**, Türkiye Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:287, Ankara,1998.

Yalçın, Hüseyin Cahit; **Siyasal Anılar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976.

Yavuz, Bige; **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

Yazıcı, Nuri; **Milli Mücadele’de (Canik Sancağı’nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989.

Yerasimos, Stefanos; **Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000

Yularkıran, Cevdet R.; **Sivas Valisi Reşit Paşa’nın Hatıraları**, Sivas Valiliği Yayını, Sivas, 2002.

Zübeyirzade, Mehmet Fuat, **Yurdumuz Havza**, Vatan Matbaası, İstanbul, 1925.

MAKALELER:

Abadan, Nermin; “*Amme İdaresi ve Halkla Münasebet Mefhumu*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.10, Sayı 2, 1956.

Akyüz, Yahya; “*Fransa’da Ermeni Propagandası*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 66, 1973.

Alemdar, Korkmaz; “*Kitle İletişim Araçları, Etik ve İnsan Hakları*”, **Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü**, Yerel Medya Seminerleri, Edirne, 2001.

Altuğ, Yılmaz; “*Atatürk’ün Dış Politikası*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 79, 80, 81, 1972.

Bayur, Yusuf Hikmet; “*Mütareke Döneminde Mustafa Kemal’in Basına İki Demeci*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 8, Eylül 2003.

Duran, Tülay; “*Son Osmanlı Meclisi Mebusanında Felahı Vatan İttifakı*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 61, 1972.

.....; “*Türk Millet Mücadelesinden Örnekler, Protesto Telgrafları*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 1-35, 1997-1999.

Ertuğ, Hasan Refik; “*Türk Basını Nasıl Doğdu ve Gelişti*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 5, 1997.

Howard, Harry N.; “*Paris-San Remo-Sevr’deki Türkiye’yi Yok Etme Planları*”, Çeviren Müge Yılmaz, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 25, 1970.

İlgar, İhsan; “*Türk İstiklal Harbi*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 18, 1969.

Kazancı, Metin; “*Türklerde Devletle İlişkiler Üzerine Bazı Notlar*”, **İletişim Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2005.

Kemal, Mustafa; “*Millete Beyanname*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi** Sayı 71, İstanbul, 1973.

Kırzioğlu, Fahrettin; “*Erzurum Kongresinin İlk Gün*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 35, 1970.

Kısıklı, Emine; “*Sivas Kongresi’nin Milli Mücadelede Kamuoyu Oluşturması Açısından Önemi*”, **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara, Sayı 1, 1988.

Kurat, Yuluğ Tekin; “*Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 59, 1972.

Meray Seha L.; “*Halk Efkârı ve Yoklaması*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** C.9, Sayı 3, 1954.

Meram, Ali Kemal; “*Orhon Anıtlarında Milli Şuur ve Ülkü*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 22, İstanbul, 1970.

Mihçioğlu, Cemal; “*Halkla İlişkiler Nedir?*”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 1970.

.....; “*Halkla İlişkilerde Araştırma*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 26, Sayı 2, 1970.

Mutlucağ, Hayri; “*Erzurum Kongresinin Tutanak ve Kararları*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 61, 1972.

Ökte, Ertuğrul Zekai; “*Milli Mücadele’de Propaganda Hizmetlerinin Örgütlenmesi*” **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 25, Mart 1987.

Özkaya, Yücel; “*Ulusal Bağımsızlık Savaşında Anadolu’nun ve Kamuoyunun Durumu*”, **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara, Sayı 5, 1990.

Sağlamer, Kayhan; “*Müttefikler arası Komisyon Raporu*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 49, 1970.

Sertoğlu, Mithat; “*Milli Mücadelede Ata’nın Bilinmeyen bir Telgrafı*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 5, 1968.

.....; “*Erzurum Kongresi Belgeleri*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 13, 1968.

.....; “*Mustafa Kemal’in Samsun’dan Gönderdiği İki Mühim Rapor*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, (Belge I ve Belge II), Sayı 14, 1968.

Sirel, Münir ; “*19 Mayıs ve Atatürk*”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 2, 1967, Belge I.

Somer, Tarık; “*Halkla İlişkiler Sempozyumu-87 Açış Konuşması*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1988.

Sonyel, Salahi R.; “*Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal*”; **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı 49; 1971.

Türkgeldi, Ali; “*Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, III. Yayın Dönemi, Sayı: 28-35, 1999-2000.

Yavuz, Bige; “*Bekir Sami Bey’in Haziran 1921 Avrupa Seyahatine İlişkin Fransız ve İngiliz Belgeleri*”, **XII. Türk Tarih Kongresi** (Ayrı Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

Sürelî Yayınlar :

Belgelerle Türk Tarih Dergisi

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

İrade-i Milliye Gazetesi

WEB Sayfası:

<http://halklailiskilerintemelleri.wordpress.com/2010/03/18/grunig-ve-huntin-halkla-iliskiler-modelleri/>

EKLER LİSTESİ

- EK-1** Milli Kongre Beyannamesi ve Programı
- EK-2** İstanbul Mitingleri'nden Görüntüler
- EK-3** Milli Mücadele Dönemi'nde Kongreler Çizelgesi
- EK-4** Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuva-yı Milliye Görüntüleri
- EK-5** Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Beyannamesi
- EK-6** Erzurum Kongresi Beyannamesi
- EK-7** Sivas Kongresi'nden bir Görüntü
- EK-8** Sivas Kongresi Beyannamesi
- EK-9** Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ve Çalışanları
- EK-10** Felahı Vatan İttifaknamesi
- EK-11** Anadolu Ajansı Hakkında Hakimiyet-i Milliye Gazetesi
- EK-12** İrşad Encümeni ve Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü
- EK-13** Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğünce Hazırlanan Kartpostallar
- EK-14** Anadolu Ajansı Bülteni No: 48 ve 49 (I.Inönü Muharebesi)
- EK-15** Anadolu Ajansı Bülteni No: 51 (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)
- EK-16** Millete Beyanname (Büyük Taarruz Sonrası)
- EK-17** Halkla İlişkiler Faaliyetleri Çizelgesi

Milli Kongre Beyannamesi

Maksat ve gayesi programının birinci maddesinden de anlaşılacağı gibi devlet ve milletin geçirdiği bu en müşkül ve tarihi anlarda bütün insanlık ve medeniyet âlemine karşı vatanın yüksek ve hayati haklarını ve çıkarlarını sağlamak gibi mühim bir vazifeye kurulan ve faaliyet göstermeye başlayan Kuva-yı Milliye'nin birleştirilmesinden ve tek tek veya bir arada ve dağınık çalışma ve faaliyetlerin düzenlenip müşterek gayeye doğru sevk ve idaresinden ibaret bulunan ve başkentte kurulmuş olup gerekli başlıca heyet ve partiler temsilci ve delegelerinin katılmasıyla meydana gelen “*Milli Kongre*” dünkü toplantısında programını aşağıdaki gibi tespit etmiş ve kesin şekilde faaliyet alanına geçmiştir.

1. Kuruluş tarzına göre milli müesseseleri sinesinde toplayan ve bunun için umumi efkârın ve memleket çıkarlarının temsilcisi ve milli savunucusu olarak ortaya atılan Milli Kongre, bütün teşebbüs ve kararlarının dışarıda ve içeride bu şekilde kabul edilmesini sağlayacak esaslar içinde çalışacaktır. Kongre Genel Sekreterliği'ne namzet kişiler ve ihtisas, iş bölümü esaslarına göre çalışacak komisyonlarla meşgul ve bunların isimlerini ve görevlerinin mahiyetini tayin etmiştir.
2. Milli Kongre, milletin iftihar ettiği dışarıda ve içeride tanınmış simaları teşkil eden bütün yüksek kişilerin uyarma ve yardımlarından faydalanacak ve şimdiye kadar millet ve memleketin hakları ve mukadderatıyla ilgilenmek üzere vücuda getirilen hanımlarımızın derneklerini de tabii çalışmalarına iştirak ettirecektir.
3. Milli Kongre vatanın aydın ve düşünür bütün evladını tabii üyesinden sayar ve hepsini bütün özel emel ve ihtirasları üstünde bulunan maksadı etrafında toplamaya davet eder. Bütün fikri ve ilmi vatan kuvvetlerini birleştirme ve temsil etme mühim görevini üzerine alan kongre, her türlü Osmanlı unsurlarının memleketin hakiki çıkar ve ihtiyaçlarını idrak etmiş temsilcileri ve erkânıyla temasa ve bunların arasında ahenk ve

yakınlık kurmaya çalışacaktır.

Ancak, siyasi ve iktisadi istiklaliyle yaşayacak olan vatanın en mühim hak ve çıkarlarını sağlama ve savunma ve memleket umumi efkârının tercümanı olarak milletin en meşru ve tabii isteklerini bütün medeniyet ve insanlık dünyasına duyurmak ameli ile yayınlanacak belge ve broşürlerin kapsayacağı şeyler arasında birlik ve beraberliğin varlığı lüzumu üzerine herkesin dikkatini çekmeyi vazife bilen Kongre bu gibi teşebbüslerin daima bir kanaldan geçmesini sağlayacaktır.

Milli Kongre, bilhassa bu önemli nokta üzerinde bütün aydın ve düşünürlerimiz durup düşüncelerini ve dışı karşı milletin bütün emel ve isteklerinde birleşmiş görünmesi zorunluluğunun hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamasını talep eder.

Milli Kongre Programı

Madde 1 : Bütün milli kuvvetleri birleştirmek maksadıyla İstanbul'da kurulmuş ve teşkilatlanmış bütün heyet, dernek ve partiler davet olunarak 29 Kasım 1918 tarihinde Milli Talim ve Terbiye Derneği'nde yapılan toplantıda aşağıdaki dernekler, heyetler ve siyasi partiler ikişer delegesinden Milli Kongre meydana gelmiştir.

(Edebiyat Fak.; Üsküdar Türkocağı; Teceddüt Partisi; Hürriyetperver Avam Partisi; Hukuk Fak.; Çocuk Esirgeme Kurumu; Öğretmen Okulları Mezunları Derneği; Donanma Derneği; Radikal Avam Partisi; Tıp Fak.; Galatasaraylılar Yurdu; Fen Fak.; Kabataş Yardımlaşma Derneği; Kadınları Çalıştırma Derneği; Milli Müdafaa Derneği; Basın Derneği; Öğretmenler Derneği; Milli Takım ve Terbiye Derneği)

Madde 2 : Bunların dışında kalan bütün dernek, heyet ve partilerin de kongreye ikişer delege göndermek suretiyle katılmaya bir dernek veya heyete mensup olmayan kimselerin toplantılarda hazır bulunup gündem içindeki meseleler hakkında düşüncelerini açıklamaya hakları vardır.

Madde 3 : Kongre, bu günkü durum karşısında vatanın hak ve çıkarlarını savunma ve elde etme sebep ve vasıtalarını sağlamaya çalışacaktır.

Madde 4 : Kongre gayesine varmak için;

- Evvela; Milletın, Milletler Cemiyeti’ne hr ve müstakil bir millet sıfatıyla girebilmesi için gerekli tedbirlere başvurmaya,
- İkinci olarak; basında vatanın hak ve çıkarlarına uygun şekilde fikir birliği ve dayanışma kurmaya,
- nc olarak; çeşitli dillerde broşür ve gazeteler yayınlamaya, konferans ve toplantılarda umumi efkârın aydınlatılmasına,
- Dördüncü olarak; yabancı memleketlere heyet göndermeye,
- Beşinci olarak; Osmanlı unsurları arasında uyışma ve dostluk kurulmasına,
- Altıncı olarak; Kongre teşebbüslerine karşılık olacak masrafları sağlamak için kongreyi teşkil eden heyet, dernek ve partilerin, gerektiğinde bütün millet fertlerinin yardımına başvuracak ve çalışacaktır.⁵⁹⁹

⁵⁹⁹ **B.T.T.D.**, Sayı 21, 1969 (Hadisat Gazetesi, No: 47, 17 Aralık 1918)

İstanbul Mitingleri ⁶⁰⁰

⁶⁰⁰ Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, **Özel Arşivi**, İstanbul.

Milli Mücadele Dönemi'nde Kongreler

Tarih	Elviye-i Selase (Sınır Doğu) Kongreleri	Trakya Bölgesi Kongreleri	Doğu ve Kuzey- Doğu Anadolu Kongreleri	Batı Anadolu Kongreleri
5 Kasım 1918	Kars İslam Şurası			
14 Kasım 1918	I. Kars Kongresi			
30 Kasım- 2 Aralık 1918	Kars İslam Şurası Büyük Kongresi			
3-5 Ocak 1919			I. Ardahan Kongresi	
7-9 Ocak 1919			II. Ardahan Kongresi	
17-18 Ocak 1919	Büyük Kars Kongresi			
23 Şubat 1919			I. Trabzon Kongresi	
17-19 Mart 1919				İzmir Büyük Kongresi
22 Mayıs 1919			II. Trabzon Kongresi	
27 Haziran-12 Temmuz 1919				I. Balıkesir Kongresi
23 Temmuz-7 Ağustos 1919			Erzurum Kongresi	
26-30 Temmuz 1919				II. Balıkesir Kongresi
6-8 Ağustos 1919				I. Nazilli Kongresi
16-25 Ağustos 1919				Alaşehir Kongresi
18 Ağustos 1919				Muğla Kongresi

Milli Mücadele Dönemi'nde Kongreler ⁶⁰¹

Tarih	Elviye-i Selase (Sınır Doğu) Kongreleri	Trakya Bölgesi Kongreleri	Doğu ve Kuzey- Doğu Anadolu Kongreleri	Batı Anadolu Kongreleri
4-11 Eylül 1919			Sivas Kongresi	
16-27 Eylül 1919				III. Balıkesir Kongresi
19-20/23-24 Eylül 1919				II. Nazilli Kongresi
6 Ekim 1919				III. Nazilli Kongresi
16 Ekim 1919		I. Edirne Kongresi		
20-31 Ekim 1919				Sivas için Muğla Kongresi
19-29 Kasım 1919				IV Balıkesir Kongresi
15 Ocak 1920		II. Edirne Kongresi		
21 Şubat 1920			Oltu İslam Terakki Fırkası Kongresi	
10-23 Mart 1920				V. Balıkesir Kongresi
31 Mart- 2 Nisan 1920		Lüleburgaz Kongresi		
9-14 Mayıs 1920		III. Büyük Edirne Kongresi		
2 Ağustos 1920				Afyon Kongresi
5 Ağustos 1920			I. Pozantı Kongresi	
8 Ekim 1920			II. Pozantı Kongresi	

⁶⁰¹ Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 97-98.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuva-yı Milliye⁶⁰²

⁶⁰² Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, **Özel Arşivi**, İstanbul.

Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

1. Erzurum Kongresi Temel Prensipler

a. Doğu vilayetleri ile Trabzon ve Canik Sancağı, birbirinden ayrılmaz ve Osmanlı topluluğunun bir parçası olmak üzere bir bütün teşkil eder.

Trabzon Vilayeti ile Canik Sancağı ile Doğu Anadolu adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis ve bu arada bağımsız sancaklar, hiçbir sebep ve bahaneyle birbirinden ayrılması imkanı tasarlanamayan bir bütün olayı, kıvanç ve tasada beraberliği kabul eder ve mukadderatları hakkında aynı amacı güderler. Bu bölgede yaşayan bütün İslam unsurları birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakârlık duygusuyla dolu; soy, toplum ve çevre şartlarını anlayışla karşılayan öz kardeşirler.

b. Her türlü işgal ve müdahaleyi; Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine yönelmiş sayacağından, buna karşı hep birlikte direnip savunma ilkesi kabul edilmiştir.

Yurdumuzda öteden beri birlikte yaşadığımız Hıristiyan toplumlarının yüce Osmanlı Devleti'nin kanunlarıyla teyit edilmiş bulunan kazanılmış haklarının tümüne saygılıyız. Bunların mal, can ve ırzlarının dokunulmazlığı dinimizin icapları, milletimizin gelenekleri ve kanunlarımızın esası olmakla beraber, bu ilkeler kongrenin genel inancıyla bir kez daha tekrar edilmiştir. Ancak, Rum ve Ermenilerin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, gizli ya da açık, her ne suretle ve şekilde olursa olsun Osmanlı egemenliğini; İslam haklarını ve milli varlığımızı sarsacak bir durum almalarına asla müsaade edilmeyecektir. Bunların milletimize ve yurdumuza zararı dokunabilecek her türlü girişimlerine karşı milletimiz maddi ve manevi gücüyle karşı koyup savunmada kendini haklı ve yetkili sayar. Bu yolda İtilaf Devletleri'nin herhangi bir surette baş gösterecek teşebbüslerini aynı amacın gerçekleşmesine yönelmiş sayacağımızdan, bu takdirde dahi hukuk ve mukadderatımızı bütün varlığımızla korumakta katiyen tereddüt edilmeyecektir. Bu hususta gereken savunma tedbirlerinin alınması da zorunlu görülmüştür.

c. Osmanlı Devleti'nin çözümlenip dağılması tehlikesine karşı, Osmanlı Saltanatı'nın ve İslam Hilafeti'nin var olarak kalmasını sağlamak temel amacı teşkil ettiği için, bu uğurdaki öteki vilayetlerle birlikte ve fakat bunlarla işbirliği mümkün olmadığı takdirde, yalnız Doğu Anadolu vilayetlerince direnip savunma ilkesi kabul edilmiştir. Bu kutsal amaca ulaşabilmek için Doğu Anadolu Vilayetleri'nin öteki vilayetlerle her bakımdan birleşerek işbirliği sağlaması derinden özlemi duyulan bir dilektir. Ancak durumlarının zorunlu bir gereği olarak, öteki vilayetlerin bu işbirliğine uyarak fiilen katılmaya imkân göremedikleri takdirde dahi, temel ilke yine korunacaktır. Yani kutsal amacın gerçekleşmesi için bir bütün teşkil eden Doğu Anadolu Vilayetleri'nce girişimler hep birlikte sürdürülecektir.

İşgal altında buldukları için iradelerini serbestçe açıklayamayan ve kullanamayan yerlerdeki dindaşlarımızı, yukarıda işaret edilen zorunlu şartlar ortadan kalkıncaya kadar özürlü sayacağız.

d. İstanbul hükümetinin yabancı devletlerin baskısı karşısında buralarını terk ve ihmal etmek zorunluluğunda kaldığının anlaşılması halinde alınacak idari, siyasi ve askeri durumların tayin ve tespiti.

Osmanlı Hükümeti yabancı devletlerin baskıları karşısında bütün yurdun tam bir çöküntüye uğramasının başlangıcı demek olan buralarını terk ve ihmal etmek zorunluluğunda kaldığı takdirde; yani Doğu Anadolu Vilayetleri'nin Osmanlı Hükümeti'ne ve Hilafet Makamı'na olan bağlılığının, anlaşmalar imzalamak ve İtilaf Devletleri'ne muhtıralar verilmek suretiyle ve inandırıcı siyasi belgelerle terk ve ihmalini gerçekleşmesi halinde, kutsal hilafete ve Osmanlı Saltanatına karşı beslediğimiz bağlılığı koruyup pekiştirmek ve yurdumuzu Rumlarla Ermenilerin ayakları altında çiğnetmemek üzere, bölgesi yukarıda belirtilmiş olan Doğu Anadolu'da derhal bir geçici idare kurulacaktır. Ve halen mevcut olan teşkilat ve yüce Osmanlı Devleti'nin yürürlükte bulunan kanunları çerçevesinde işlerin yürütülmesine devam edilecektir. Asker ve sivil bütün devlet memurları ile amirleri bu geçici idareye tabi olacaklardır. Geçici idare, milli teşkilatımızın oluşturduğu Kongre'ce seçilecek kuruldur. Ancak tasarlanan bu durum kongrenin toplantı halinde bulunmadığı bir zamanda baş

gösterdiği takdirde Heyet-i Temsiliye işbu seçim görevini yapacak; olup bitenlerden derhal vilayetlere bilgi verecek ve kongreyi de hemen toplantıya çağıracaktır.

e. Heyet-i Temsiliye tarafından Merkez Heyetleri aracılığı ile bir duyuru yapılmadıkça halkın buldukları yerlerden göç etmesi yasaktır. Heyet-i Temsiliye, göçün Doğu Vilayetleri sınırları içinde olmak üzere, nasıl yapılacağını ve yerlerini daha önce hazırlayıp belirtecektir.

Heyet-i Temsiliye saldırıya uğraması ihtimali olan yerleri şimdiden göz önüne alacak, bu saldırıların mahiyeti ve genişliğini etraflıca düşünecektir. Buna göre icap eden halkın canlarını korumak, yiyecek, barınak vesaire ihtiyaçları için mahalli idare heyetlerinin incelenmelerine dayanarak bir plan yapacaktır. Bu plan ve uygulama tarzı, mahalli idare heyetince şimdiden bilinecektir. Planın uygulanması zamanı, tehlikenin belirmesi halinde, ayrıca bildirilecektir. Ancak tasarlanan bu zaman çeşitli nedenler yüzünden ilgili yerlere tam vaktinde bildirilemediği takdirde, mahalli idare heyetleri olayın baş göstermesi üzerine planın uygulanması gerektiği inancına varırlarsa, sorumluluğu üzerlerine alarak uygulamakla beraber Heyet-i Temsiliye'ye de bilgi verecektir. Bu sorun gayet önemli ve nazik, her türlü tedbire rağmen hiçbir surette arzu edilmeyen perişanlık hallerini doğurabileceğinden son derece dikkatli ve ihtiyatlı olunmalıdır. Halkın buldukları yerlerden göç suretiyle korunmaları imkanı bulunmadığı takdirde, bunları yerlerinden oynatmamak daha uygun olacağından, bu gibi hallerde de zarar vermeyecek bir hareket tarzı seçilmelidir. Aynı zamanda düzensiz kuvvetlerin saldırısına uğrayacak yerlere karşı daha önceden tedbir olmak hususu da düşünülecektir.

f. Yedi Vilayetin nasıl birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğini, buralardaki İslam halklarının kapsam ve devamlılığının hiçbir surette bozulmasının kabil olmadığını dünya kamuoyuna karşı gösterip duyurmak.

Kongremizin sonra ermesiyle beraber milli teşkilatımızın gayesine, kongremizin toplanmasındaki amaca ve izlediği yola dair kongrece kararlaştırılan hususlar, hasılı

halkımızın vicdanından kopup yükselen istek ve dilekler, gayet açık ve kesin bir bildiri ile millete; merkezi hükümete ve yabancılara duyurulacaktır.

Bundan başka amacımızı ve teşkilatımızın izleyeceği yolu yurdun dört bir köşesine yaymak ve bunun her yönde iyice anlaşılıp benimsenmesi yolunda cemiyet üyelerinden her biri ve tabiatıyla bütün merkez ve mahalli heyetlerle temsil heyeti görevli ve yükümlüdürler.

Bu hususta mümkün olan her türlü araç kullanılacaktır. Bugün çıkmakta olan, gazete çıkarma araçları bulunan veya bu araçların tedariki imkânına sahip bulunan bütün merkezlerde en az bir gazeteyi, o yerin İdare Heyeti himayesi altına olacaktır.

Kongrece alınmış ve milli vicdana tamamen uygun olan kararlar ve benimsenen ilkeler, herhangi bir şahıs veya kuvvet tarafından sözle, yazı ile ya da fiilen kötüye yorumlandığı yahut olumsuz yönde telkinlerde bulunulduğu takdirde bu davranış, bütün manasıyla millet ve vatana hıyanet ve cinayet sayılacaktır.

g. Teşkilatımızın bu ilkeleri gerçekleştirebilecek hale getirilmesi.

2. Cemiyet Tüzüğü

Cemiyetin Adı: Yurdumuzun karşılaştığı olaylar üzerine ve tamamen aynı maksatla milli vicdandan doğmuş cemiyetten birlik ve beraberliği ile oluşan umumi kitle “*Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” namıyla adlandırılmıştır. İşbu cemiyet, her türlü siyasi parti akımlarından arındırılmıştır.

Amaç: Osmanlı yurdunun bütünlüğünü, yüce hilafet ve saltanat makamları ile milli bağımsızlığımızın dokunulmazlığını sağlama yolunda; ulusal güçleri etmen ve ulusun iradesini egemen kılmaktır.

Teşkilat: Bütün İslam yurttaşlar cemiyetin tabii üyeleridirler. Teşkilat, her biri derece derece birbirine bağlı olmak üzere, köy ve mahallelerden başlayarak nahiye, kaza, liva, bağımsız liva ve vilayet bölümlerine ayrılmıştır. Köy, nahiye ve livalarda, İdare Heyetleri; Bağımsız livalarla Vilayetlerde, Merkezi Heyetleri ve Kongrece

seçilmiş bir; Temsil Heyeti vardır. (Köy İdare Heyeti, Nahiye İdare Heyeti, Kaza İdare Heyeti, Liva İdare Heyeti)

Görevi: Cemiyet teşkilatını tüzüğe uygun olarak kurmak ve özellikle bekçi teşkilatına önemi oranında dikkati çekmek; her türlü siyasi maksatlardan arınmış olan cemiyetimiz amaçlarının liva sınırları içinde tamamıyla anlaşılması imkân ve tedbirlerini hazırlamak; bu temiz ve milli amaçlara engel olabilecek her türlü girişimi etkisiz bırakmak; önleyici tedbirleri almaktır. Bağımsız Liva ve Vilayet Merkezi Heyetleri, Vilayet Kongresi;

(a) Milli amaç çevresinde daha geniş ve kapsamlı bir surette anlaşmak ve gerekli tedbirleri almak üzere yılda bir kez Mart, Nisan ve Mayıs ayları içerisinde vilayet merkezinde bir kongre toplanacaktır.

Bu kongreye kaza ve liva idare heyetlerinden seçilmiş ikişer üye katılacaktır. Yıllık çalışmayı düzenler.

(b) Genel Kongre; Yılda bir kez 23 Temmuz da toplanır. Yurdun ve milletin mukadderatı hakkında her türlü müzakereleri yapar ve kararlar alır.

- Temsil Heyeti (Heyet-i Temsiliye)

Doğu Anadolu vilayetlerinde bulunan milli teşkilatımızın varlığını ve sürekliliğini sağlamak ve bu yolda gerekli tedbirleri hazırlamak; kurulmuş olan bütün cemiyetleri tek bir amaç altında toplayıp birleştirmek ve bunları temsil ederek sözü geçen teşkilat kesimleri arasındaki uyum ve bağlılığı kurup korumak ve bu suretle milli amaç ve ilkelerin hızla ve kolaylıkla gerçekleşmesini sağlamaktır.

Temsil heyeti, tüzüğün temel ilkeler bölümünde açıklanmış olan kesin milli amacın tek bir noktasını bile savsaklamamak suretiyle yurdumuzun bütünlüğünü ve milletimizin bağımsızlığını sağlama yolunda her türlü tedbir ve siyasi kararları almaya yetkilidir. Ancak yurdun ve milletin mukadderatı hakkında önemli ve temel sorunlarda kesin karar vermeden önce merkez heyetlerinin görüşlerini alır. Yurdun ve milletin

mukadderatını kesin olarak tayin ve tespit edecek durumlar için son ve kesin kararı ancak kongre müzakeresiyle verebilir. Olağanüstü hallerde, temsil heyeti genel kongreyi olağanüstü olarak toplantıya çağırır.

Temsil Heyeti ile Merkez ve İdare Heyetleri önemli sorunlarda yetkili gördükleri kişileri üyelerinden sayarak onlarla istişare edebilirler.

Merkez ve İdare Heyetleri bu tüzükle tayin ve tespit edilen esaslar ve yetkiler çerçevesinde serbesttirler.

Cemiyetin Geliri; bağımsızlığın ve özgürlüğün yüce değerini takdir buyuranların yapacakları para yardımından ibarettir.

Cemiyetin milli iradeyi egemen kılmak yolundaki emelleri ancak Millet Meclisinin toplanarak kanun çıkarma ve denetleme haklarına tamamen, güvenlikle, serbestçe ve fiilen sahip olmasıyla gerçekleşebileceğinden, bu inancın Millet Meclisi tarafından tespit edilmesi üzerine Cemiyetin ileride alacağı durum, kongre kararı ile tayin olunur.⁶⁰³

İmza Kongre Heyeti

⁶⁰³ B.T.T.D., **Erzurum Kongresi Tutanak ve Kararları**, Sayı 61, 1972.

Erzurum Kongresi Beyannamesi

(Doğu Anadolu Vilayetlerinin Erzurum Kongresi Beyannamesidir.)

Mütarekenin akdinden sonra gittikçe artan ahdi bozucu muameleler ve İzmir, Antalya, Adana ve havalisi gibi memleketlerimizin mühim kısımlarının fiilen işgali ve Aydın Vilayeti'nde yapılan dayanılmaz Yunan faciaları ve Ermenilerin Kafkasya içinde hudutlarımıza kadar varan katliam ve Müslüman imhası siyasetiyle, istila hazırlıkları ve Karadeniz kıyısında Pontus hayalini hakikat haline getirmek gayesiyle hazırlıklar yapılması ve sırf bu maksatla, Rusya kıyılarından akın akın, göçmen adı altında gelen yabancı Rumlar ve bu arada da silahlı eşkıya çetelerinin sevk ve celp edilmesi gibi olaylar karşısında, kutsal vatanın bölünme ve dağılma tehlikesini gören milletimiz, hiçbir milli iradeye dayanmayan merkezi hükümetin bu facialar acılarına çare bulamayacağına meşum misalleriyle inanmış ve birçok tesirler altında, ihtimal ki daha acı ve hazin ve kabulü imkânsız kararlara da baş egeceğinden tamamıyla endişeli bulunuyor. Bu yüzden, kendisini en yakın ve en kanlı tehlikeler karşısında görerek, Doğu Anadolu Vilayetlerinin mukaddesatını bizzat muhafaza gayesiyle, her tarafta milli vicdanda yer tutmuş cemiyetlerinin iştirakiyle, son zamanda toplanmış olan Erzurum Kongresi, 17 Ağustos sene 1335 tarihinde çalışmasına son vererek, Allah'ın lütfuyla aşağıdaki kararları aldık.

1. Trabzon Vilayeti ve Canik Sancağı ile Doğu vilayetleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis Vilayetleri ve bu saha içindeki müstakil livalar, hiçbir sebep ve bahane ile birbirlerinden ve Osmanlı topluluğundan ayrılması imkanı düşünülmeyen bir bütündür. Saadet ve felaketle tam iştiraki kabul eder ve mukadderatı hakkında aynı maksadı hedef seçer. Bu sahada yaşayan bütün Müslüman unsurlar, birbirlerine karşı karşılıklı dostluk duygusuyla dolu ve geleneksel ve sosyal durumlarına riayet edici, öz kardeşlerdir.

2. Osmanlı vatanının bütünlüğü ve milli istiklalimizin sağlanması ve Saltanat ve Hilafet makamının korunması için Kuva-yı Milliye'yi amil ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.
3. Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine dönük bir çaba sayılacağından, birlikte müdafaa ve mukavemet esası kabul edilmiştir. Siyasi hâkimiyeti ve sosyal dengeyi bozacak surette Hıristiyan unsurlara bir takım imtiyazlar verilmesi kabul edilmeyecektir.
4. Merkezi hükümetin, devletlerin baskısı karşısında, buraları terk ve ihmal zorunluluğunda kalması ihtimaline göre, Hilafet ve Saltanat makamına bağlılığına ve milli varlık ve haklara kefil olacak kararlar alınmıştır.
5. Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız Gayrimüslim unsurların, devlet kanunları ile teyit edilmiş olan, müktesep haklarına tamamıyla riayet ederiz. Mal, can ve ırzlarının korunması zaten din bakımından gerekli şeylerdir, milli geleneklerden ve kanuni esaslardan olduğundan bu esas, Kongremizin genel kanaati ile teyit olunmuştur.
6. İtilaf devletlerince, mütarekenin imza olunduğu 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi, Doğu Anadolu Vilayetleri'nde de kahir çoğunluğu İslamlar teşkil eden ve kültürel ekonomik üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan ve birbirinden ayrılması imkânsız, öz kardeş olan din ve ırkdaşlarımızın olduğu memleketlerimizin bölüşülmesi teorisinden tamamen vazgeçilerek, varlığımıza ve tarihi, ırki ve dini haklarımıza riayet edilmesi ve bunlara aykırı teşebbüslerin kabul olunmaması ve bu suretle, tamamen hak ve adalete dayanan bir karar verilmesi beklenmektedir.
7. Milletimiz insani, asri gayeleri ulu sayar ve fenni, endüstriyel ve ekonomik hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Bunun için, devlet ve milletimizin iç ve dış istiklali ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla, altıncı maddede açıklanan sınırlar içinde, milliyet esaslarına riayet edici ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen, herhangi bir devletin fenni, endüstriyel ve ekonomik yardımını memnunlukla karşılıyoruz ve bu adil

ve insani şartları kapsayan bir barışın da acele kararlaştırılması, insanlığın selameti ve alemin sükuna namına, milli emellerimizin en başta gelenidir.

8. Milletimizin kendi mukaddesatını bizzat tayin ettiği bu tarihi devirde merkezi hükümetin de milli iradeye tabi olması zaruridir. Çünkü milli iradeye dayanamayan herhangi bir hükümet heyetinin indi ve şahsi kararları milletçe uyulacak şeyler olmadıktan başka, dışarıda da muteber olmadığı ve olamayacağı, şimdiye kadar olan şeyler ve sonuçlar ile sabit olmuştur. Buna göre, milletin içinde bulunduğu hazin ve endişeli halden kurtulmak çarelerine bizzat başvurmasına hacet kalmadan, Merkezi Hükümetin Millet Meclisi'ni hemen ve bir an kaybetmeden toplaması ve bu suretle, millet ve memleket mukadderatı hakkında alacağı bütün kararları, Millet Meclisi'nin murakabesine arz etmesi zorunludur.

9. Vatanımızın maruz kaldığı acılar ve olaylar ile ve tamamen aynı maksatla milli vicdandan doğan derneklerin birlik ve beraberliğinden hâsıl olan umumi kitle, bu sefer “*Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*” unvanıyla adlandırılmıştır. Bu cemiyet, her türlü particilik cereyanlarından tamamen uzaktır. Bütün Müslüman vatandaşlar, cemiyetin tabii üyelerindedir.

10. Kongre tarafından seçilmiş bir temsil heyeti kabul edilmiş ve köylerden başlayarak, vilayet merkezine kadar mevcut milli teşkilat birleştirilmiş ve teyit olunmuştur.⁶⁰⁴

17 Ağustos sene 35

İmza

Kongre Heyeti

⁶⁰⁴ B.T.T.D., **Erzurum Kongresi Tutanak ve Kararları**, Sayı 61, 1972.

Sivas Kongresi 4-11/12 Eylül 1919

Kongreye Katılanlar⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, **Özel Arşivi**, İstanbul
298

Sivas Kongresi Beyannamesi

1. Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında akdedilmiş mütarekenin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki hudutlarımız içinde kalan ve her noktası ezici İslam çoğunluğu ile meskûn olan Osmanlı memleketleri kısımları birbirinden ve Osmanlı topluluğundan bölünmez ve hiçbir sebeple ayrılık kabul etmez bir bütün teşkil eder. Bu memleketlerde yaşayan bütün Müslüman insanlar birbirine karşı karşılıklı saygı ve fedakârlık duygularıyla dolu ve sosyal haklarıyla çevrelerinin şartlarına tamamen riayet eden öz kardeşirler.
2. Osmanlı topluluğunun bütünlüğünün ve milli bağımsızlığının sağlanması; Hilafet ve Saltanat makamlarının korunması için *“Kuva-yı Milliye’yi amel ve İrade-i Milliyeyi hâkim kılmak”* esastır.
3. Osmanlı ülkesinin herhangi bir parçasının işgaline veya herhangi bir müdahaleye ve özellikle vatanımız içinde bağımsız Rumluk veya Ermenilik teşkili amacına yönelmiş hareketlere karşı Aydın, Manisa, Balıkesir cephelerinde olduğu gibi bir arada meşru savunma ve direnme esası kabul edilmiştir.
4. Öteden beri bir arada aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bütün Gayrimüslim unsurların her türlü hakları eşitliği tamamen saklı olduğundan, bu unsurlara siyasi hâkimiyetimiz ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilmesi kabul edilmeyecektir.
5. Osmanlı Devleti bir dış tazyik karşısında memleketimizin herhangi bir bölümünü terk ve ihmal etmek zorunda kaldığı takdirde hilafet ve Saltanatı devletin ve vatan ve milletin korunmasına ve bütünlüğüne kefil olacak her türlü tedbirler ve kararlar alınmıştır.

6. İtilaf Devletleri'nce mütarekenin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalıp büyük İslam çoğunluğu ile meskûn olan her kültürel ve medeni üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan mülki bütünlüğümüzün bölünmesinden tamamen vazgeçerek bu topraklar üzerindeki tarihi, ırki, dini ve coğrafi haklarımıza riayet edilmesini ve bu aykırı teşebbüslerin iptal olunmasını ve bu suretle hak ve adalete dayanan bir karar verilmesini bekleriz.

7. Milletimiz insani ve asri gayeleri üstün sayar ve fenni, endüstriyel ve ekonomik hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Bundan dolayı devlet ve milletimizin iç ve dış istiklali ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla 6. Madde'de açıklanan sınır içinde milliyet esaslarına uyucu ve memleketimize karşı istila emelleri beslemeyen herhangi bir devletin fenni, endüstriyel ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılarız. Ve bu adil ve insani şartları kapsayan bir barışın da acele kurulması insanlığın selameti ve âlemin sükûnu adına milli emellerimizin başta gelenidir.

8. Milletlerin kendi kaderlerini bizzat tayin ettiği bu tarihi devirde, Merkezi Hükümet'in de milli iradeye tabii olması zorunludur. Çünkü milli iradeye dayanmayan herhangi bir Hükümet Heyeti'nin şahsi kararları millete itaat edilir şeylerden olmadıktan başka dışarıda da (itibar edilir) olmadığı ve olmayacağı şimdiye kadar olan işler ve neticeleri sabit olmuştur. Bundan dolayı milletin içinde bulunduğu sıkıntılı ve endişeli halden kurtulmak çarelerine bizzat kalkışmasına hacet kalmadan merkezi hükümetin, Millet Meclisi'ni hemen ve hiçbir an kaybetmeden toplaması ve bu suretle millet ve memleket mukadderatı hakkında alacağı bütün kararları Millet Meclisi'nin murakabesine arz etmesi mecburidir.

9. Vatan ve milletimizin uğradığı zulümler ve acılar ile ve tamamen aynı gaye ve maksatla milli vicdandan doğan vatani ve milli cemiyetlerin birleşmesinden meydana gelen umumi kitleye bu defa Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı verilmiştir. Bu cemiyet, her türlü particilik akımlarından ve şahsi hırslardan tamamen arınmış ve temizlenmiştir. Bütün Müslüman vatandaşlarımız, bu cemiyetin tabii üyeleridir.

10. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas şehrinde toplanan genel kongresi tarafından kutsal maksadı takip ile umumi teşkilatı idare için bir temsil heyeti seçilmiş ve köylerden vilayet merkezlerine kadar bütün milli teşkilat takviye edilmiş ve birleştirilmiştir.⁶⁰⁶ (Genel Kongre Heyeti)

Nizamname Teşkilat Kısmı

1. Cemiyet unvanı; vatanımızın maruz kaldığı hadiseler ve vakalar ile ve tamamen aynı maksatla milli vicdandan doğmuş cemiyetlerin birleşmesi ve uyuşması ile hazır olmuş olan umumi kitle; "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" ünvanıyla adlandırılmıştır. Bu milli cemiyet her türlü parti cereyanlarından uzaktır.

2. Maksat, Osmanlı vatanını bütünlüğü ve hilafet ve saltanatın ve milli istiklalin korunmasını sağlamak için Kuvay-ı Milliye'yi amil ve milli iradeyi hâkim kılmaktır.

3. Teşkilat:

a. Bütün İslam vatandaşları, cemiyetin tabii üyeleridir.

b. Teşkilat, her biri derece derece birbirine bağlı olmak üzere köy ve mahallelerden başlayarak, Bucak, ilçe- Liva, Vilayet, müstakil liva taksimatına bağlıdır. Köy, bucak, ilçe ve bir ile bağlı livalarda idare heyetleri ve müstakil livalarla vilayetlerde merkez heyetleri ve kongrece seçilmiş bir temsil heyeti vardır.

c. Temsil Heyeti: Temsil Heyeti, aşağıdaki ek maddede de anıldığı gibi, kongre tarafından seçilmiş ve gerekli vasıfları bulunan en az dokuz, en çok on altı kişiden kurulur. İçlerinden birisi başkan olur. Bir de yazı heyeti vardır. Merkezi; hallere ve olaylara en uygun göreceği yerdir. Mevcut milli teşkilatımızın devamını ve kalışını sağlar ve bu hususta gereken tedbirleri hazırlar. Bütün teşekkül etmiş heyetleri bir noktada toplayıp, birleştirip temsil ederek adı geçen teşkilat arasında bağlantı ahengini kurar. Bu suretle milli emel ve maksatların süratle ve kolaylıkla hazır olmasını temin eder. Temsil Heyeti nizamnamesinin esas maddelerinde açıklanmış olan kesin milli

⁶⁰⁶ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, s. 113-115.

maksadın bir noktasını bile ihmal etmemek şartıyla vatanın bütünlüğünü ve milletimizin istiklalini sağlamak hususunda her türlü politika ve icra tedbirlerini almakla izinlidir. Ancak, memleket ve milletin mukadderatı hakkında mühim ve esaslı maddelerde kesin karar vermeden önce Merkez Heyetlerinin onayını alır. Memleket ve millet mukadderatını kesin şekilde tayin ve tespit edecek durumlar içinde son ve kesin kararı kongre müzakeresi ile verebilir. Olağanüstü durumların meydana çıkmasında Temsil Heyeti, kongreyi olağanüstü olarak toplantıya çağırır. Temsil Heyeti genel kongreye karşı bütün bir yıllık işlemlerden ve hesaplardan sorumludur.

8. Temsil Heyeti, Merkez Heyeti ve idareler mühim maddelerde yetkili gördüğü kimseleri üyesinden sayarak danışmalarda bulunur.

9. İdare ve Merkez Heyetleri, bu nizamname ile tayin ve tespit olunan esaslar ve yetki içinde serbesttir.

10. Cemiyetin geliri istiklalin kaderini ve derecesini takdir eden herkesin ortaya koyacağı ve göstereceği nakdi yardımdan ibarettir.

11. Cemiyetin milli iradeyi hâkim kılmaktaki emelleri, ancak Millet Meclisinin toplanarak yasama ve denetleme haklarına tamamen, emniyet ve serbestlikle fiilen sahip olmasıyla hakikat olacağından bu emniyet Millet Meclisince teyit edildikten sonra, cemiyetin ileride alacağı durum kongre kararıyla tayin edilir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesine EK'tir.

(Yalnız ilgililere özel ve gizlidir.)

1. Bağımsızlıklarını korumak uğrunda kurulmuş ve yaygınlaşmış olan ulusal kuvvetler her türlü karışma ve saldırıya karşı dokunulmazdır. Devlet ve ulusun mukadderatında ulusal irade etken ve egemendir. Ordu halifelik yüce katının da dokunulmazlığını üstlenmiş olan bu ulusal iradeye bağlı ve onun hizmetindedir.

2. Ordu, bir saldırı olduğunda planına uyarak harekâtını yöneteceğinden ayrıca aşağıdaki örgütler yapılır.
3. Ulusal örgütlerimizle ordu arasındaki bağlantıyı Heyet-i Temsiliye korur. Ancak bir tehlike anında her merkez yakınında bulunan birlik komutanlarıyla da bağlantı kurar.
4. Ulusal birlikler; Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin yönetim kurulu ve merkez kurullarınca oluşturulur. Bu yolda gereken yardımı, askere alma başkanları ve bölge komutanları yaparlar. Bu örgütlerde aşağıdaki noktalar dikkate alınır:
 - a. Müslüman olmayan unsurların çokluğu
 - b. Ayaklanıcı eylemlerde özel kuvvetler
 - c. Salt soygunculuk ve oç alıcılık vb. gibi nedenlerle cinayet işleyen ve eşkıyalık yapan Müslüman ve Gayrimüslim çetelerin azlığı ve çokluğu
5. Ulusal birlikler durağan ve gezici olmak üzere iki türdür.
6. Gezici birlikler silâh altında görev yapan erlerden başka bütün ulusun eli silah tutan gençlerinden oluşturulur. Bir tehlike anında yapılacak çağrı üzerine orduyu seferber edecek olanlar orduya katılır.
7. Birlikler yalnız kendi bölgelerinde değil, gerektiğinde komşu bölge birlikleriyle işbirliği için öteki bölgelere de geçerler. Bu görevler yerel yönetim ve merkez kurumlarının emri ile olur.
- 8.-15. Maddeler; söz konusu ulusal birliklerin faaliyetlerini düzenlemektedir.⁶⁰⁷

⁶⁰⁷ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, s. 113-115.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ve Çalışanları (Harp Muhabirleri) ⁶⁰⁸

HAKİMİYETİ MİLLİYE gazetesini Mustafa Kemal Paşa adına tesis eden ve gazetenin mesul müdürü, idare müdürü olan Recep Zühtü (soldan ikinci) Sakarya harbi sırasında Mustafa Kemal Paşanın karargâhı yakınında arkadaşları ile beraber. Recep Zühtü, bu harp sırasında gazetenin «harp muhabiri» olarak çalışmıştır.

⁶⁰⁸ Ömer Sami Coşar, **Milli Mücadele Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını No:5, (Tarihsiz)

Felahı Vatan İttifaknamesi

Sulh Antlaşmasının Mebuslar Meclisi tarafından tasdikine kadar devam etmek üzere aşağıdaki maddeleri kabul eden mebuslar “*Felahı Vatan İttifakı*” ismi altında birleşmişlerdir. Bu ittifaka katılan mebuslar aşağıda bahsedilen anlaşma ile bu belgedeki esasları bozmayan yorumlar dışında, siyasi ve idari görüşmelerinde serbesttirler.

1. Mülk ve milletin tamamen muhafazası ve İstiklali, Osmanlı Devleti’nin Kanuni Esasi ile tanınmış olan hilafet ve saltanat haklarının her türlü müdahaleden korunması arzumuzdur.
2. Felahı Vatan İttifakı antlaşmada tespit edilen sulh esaslarının kendileriyle antlaşma imzalamaya mecbur olduğumuz devletler nezdinde kabul edilmesi için gerekli faaliyetlere hemen başlanılmasını ister.
3. Kanun-i Esaside yapılması emir edilen mesuliyet ve vazifelerin salahiyyetli kanunların yüksek divanın yargılama usulü ile acele olarak tanzim ve açık olarak tatbik mevkiine konacaktır.
4. Felahı Vatan İttifakı Osmanlıların antlaşma esasları dâhilindeki istek ve milli maksatları etrafında tek fikir ve faaliyetlerini temin etmek için çalışmalarını yapacaktır.
5. Felahı Vatan İttifaknamesi esaslarına ilave edilecek maddeler ittifak heyetince müzakere edildikten sonra üçte iki ekseriyetle kabul edildiği takdirde açıklanan maddeler ilave edilebilir.⁶⁰⁹

Not: “*Felahı Vatan İttifakı*” ile ilgili olarak;

1. Dâhili nizamname hazırlanmıştır.
2. İdare Heyet-i ve İttifak’ın isim listesi yapılmıştır. (88 kişi)
3. 06.02.1920 tarihinde oluşan ittifaka ait bilgiler; 07.02.1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye/Ankara’ya gönderilmiştir.

⁶⁰⁹ B.T.T.D., Sayı 61, 1972.

Anadolu Ajansı Hakkında Hakimiyet-i Milliye Gazetesi⁶¹⁰

⁶¹⁰ Sefa Tekeli, *Atatürk ve Anadolu Ajansı*, A.A Yayınları, Kozan Ofset, Ankara, 2005, s. 23-26.

İrşad Encümeni ⁶¹¹

"T.B.M.M. İrşad Encümeni üyeleri bilim adamlarıyla"

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü Çalışanları (1921) ⁶¹²

1921'de Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nde çalışanlardan bir grup

Ön sırada oturanlar (Soldan sağa): 1. Şakir, 3. Arif, 4. Hulki Ede – İkinci sıra: 2. Veli Necdet, 3. Ethem Hidayet Akımsar, 4. Genel Müdür Ahmet Ağaoğlu – Üçüncü sıra: 5. Sabri Baysuğ, 7. İsmail Safa Semenderoğlu, – Son sıra: 3. Ahmet Akar. (Fotograf sayın Sabri Baysuğ'dan alınmıştır).

⁶¹¹ Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, **Özel Arşivi**, İstanbul.

⁶¹² Fethi Kardeş, **60 Yılın Hikayesi**, Basın Yayın Enformasyon Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1980, s. 21.

Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün Milli Mücadele Dönemi'nde Hazırlamış Olduğu Kartpostallar

رعد سراسر از لرزه

ایستاد...!... Au SECOURS LA THIRAGE

راضی... حال... استقبال

*613

⁶¹³ Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, **Özel Arşivi**, İstanbul.

I. İnönü Muharebesi Sonrası Anadolu Ajansı Bülteni

AGENCE D'ANATOLIE
ANGORA le 24 janvier 1921 No 49

Les nouvelles qui nous parviennent de Constantinople et de l'intérieur, confirment que l'éclatante victoire remportée sur les troupes grecques par notre vaillante armée d'Ovest, a produit, tant dans la capitale qu'en province, une joie délirante parmi la population turque et musulmane et une impression très pénible, parmi les Chrétiens et les sphères ententistes.

L'Agence d'Anatolie constate que, le quartier Général Grec s'efforce d'amoindrir l'importance de l'échec des troupes grecques dans la grande bataille d'In Eunu, en faisant ressortir dans un communiqué tardif qu'il vient de publier, qu'il ne s'agissait pas d'une offensive proprement dite mais d'une simple offensive de reconnaissance. Il prétend que leur pertes seraient insignifiantes.

Nous devons rappeler que les troupes grecques ont combattues consécutivement pendant 36 heures devant Eski — Chehir et ont subies des pertes énormes et ont été obligées de prendre la fuite; si elles restaient encore 12 heures sur le champs de bataille elles seraient anéanties complètement.

Il faut rappeler encore que l'Etat Major des armées nationalistes avaient laissées intentionnellement et sur un plan arrêté la marche en avant des troupes grecques pour les retirer aux environs d'Eski Chehir pour leur donner làbas efficacement le coup décidé.

La défaite subie par les grecs, les nombreux blessés qu'ils transportent à Constantinople, démontrent clairement combien sont mensongères les prétentions contenues dans le communiqué tardif du quartier Général Grec.

Les grecs avaient supposés que leur armées trouveraient devant eux des forces irrégulières et qu'il leur serait très facile de les anéantir et atteindre d'un seul coup la ville d'Eski Chehir en y effectuant une promenade militaires.

Ceux — ci, et ainsi que les Anglais qui par leur menées continues visent l'écrasement total de l'élément turc, ont été stupéfait en constatant qu'ils avaient devant eux notre jeune et vaillante armée bien organisée et possédant un moral parfait et sans pareil.

Le Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, qui s'est imposé la tâche de délivrer du joug d'esclavage la patrie et la nation Turque et a eu recours aux armes dans le but sacré de défendre son existence et son droit de vie, a prouvé une fois de plus, par sa dernière victoire sa force inébranlable et a rehaussé son prestige, en criant à ses ennemis acharnés qui font tout leur possible pour effacer de la carte du monde le nom de la Turquie, qu'on ne peut nullement anéantir une nation qui ne veut pas mourir et qui possède une histoire glorieuse et pleine d'héroïsme d'environ 7 siècles.

Anadolu Ajansı
Ankara 24 Ocak 1921, Numara 48

"İstanbul'dan ve iç bölgelerden bize gelen haberlere göre, kahraman Batı Ordumuzun Yunanlılar'a karşı kazandığı zafer, Başkent'te olduğu kadar, taşrada da Türk ve Müslüman halk arasında görülmemiş bir sevinç, Hıristiyanlar ve Müttefikler çevresinde ise üzüntü yaratmıştır.

Anadolu Ajansı şunu belirtir ki, Yunan karargahı yayınladığı gecikmiş bildiri ile gerçek bir hücumun söz konusu olmadığını, sadece keşif hareketi yapıldığını öne sürerek, büyük İnönü Savaşında Yunan birliklerinin uğradığı yenilginin önemini azaltmaya çalışmaktadır. Ayrıca kayıplarının ciddi olmadığını iddia etmektedir. Şunu hatırlatmalıyız ki, Yunan birlikleri Eskişehir önünde 36 saat çarpışmak zorunda kalmışlar, büyük kayıplara uğramışlar ve kaçmışlardır. Savaş alanında 12 saat daha kalsalardı toptan yok edileceklerdi. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Milliyetçi Ordunun Genelkurmayı, önceden hazırlanmış bir plan gereğince, son darbeyi vurmak için düşman birliklerinin Eskişehir önüne kadar ilerlemelerine göz yummuştur.

Yunanlıların yenilgisi, İstanbul'a götürmek zorunda kaldıkları çok sayıda yaralıdan bellidir. Bu da Yunan Genelkurmayının gecikmiş bildirisinin ne kadar yalan olduğunu ortaya koymaktadır.

Yunanlılar önlerinde düzensiz güçler bulunduğunu ve bunların kolayca Eskişehir önünde yok edilebileceğini sanmışlar ve böylece bir askeri geziye çıkmışlardır. Yunanlılar ile, Türkleri ezmeği amaç edinen İngilizler, bizim morali yüksek, iyi düzenli, kahraman ve genç ordumuzun önünde şaşkınlığa düşmüşlerdir.

Yaşama hakkını ve varlığını korumak için silaha sarılan Türk ulusunu ve vatani boyunduruktan kurtarmak görevini yüklenmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, sarsılmaz gücünü bu son zaferle bir defa daha ispatlamış ve şanı yüceltmıştır. TBMM Hükümeti, dünya haritasından Türkiye adını silmek isteyen saldırgan düşmanlara karşı şunu haykırmaktadır; yedi yüzyıla yakın kahramanlıkla dolu şanlı bir tarihe sahip ve ölmek istemeyen bir ulus yok edilemez.

Anadolu Ajansı ayrıca şunu belirtmek ister ki, vatana ihanet eden, suç işleyen ve düşmanlarımız Yunanlıların saflarına katılmak alçaklığını gösteren ünlü kışkırtıcı Ethem, kardeşleri Reşit ve Tevfik, ayrıca onların yolunda olanlar, kuvvetlerimiz tarafından izlenmiştir. Bu kışkırtıcılardan birçoğu öldürülmüş, hapsedilmiş ya da birliklerimize teslim olmuşlardır. Kısacası bu hainler son olarak Sındırgı, Akhisar ve Marmaracık yönünde yok edilmişler ya da dağıtılmışlardır. Bu başarı da kahraman birliklerimizin İnönü'deki zaferini tamamlamaktadır.

Bize gelen güvenilir bilgilere bakılırsa son yenilgiden sonra aceleyle Bursa yönünde kaçarken Yunan birliklerinin elinden hiçbir şey kurtulamamış, düşmanlarımız, geçtikleri her yerde köyleri ateşe vermişler, Müslüman kadın ve kızların ırzına geçmişler, yağma, hırsızlık ve katliam yapmışlardır.

Bu olayların sözde uygar Avrupa'nın yüzünü kızartması gerekir. Müttefik hükümetler, özellikle başında Lloyd George'un bulunduğu İngiliz Hükümeti bu konuyu düşünürler mi acaba?"

*614

⁶¹⁴ Sefa Tekeli, Atatürk ve Anadolu Ajansı, A.A Yayınları, Kozan Ofset , Ankara, 2005.

AGENCE D'ANATOLIE
ANGORA le 25 janvier 1921 No 49

LA BATAILLE D'IN-EUNU ET LE
COMMUNIQUÉ GREC

L'Agence d'Anatolie a été chargée de
publier la note suivante sur la bataille
d'In Eunu :

Le quartier général Grec qui n'a pas
publié des communiqués officiels du 11/11
1921 (date que la bataille d'In Eunu était
terminée par notre victoire) jusqu'au 16
1/1921, prétend dans son communiqué du
17/1/1921 que le mouvement Grec n'était
qu'une simple reconnaissance offensive
et s'efforce à amoindrir l'importance de
ce mouvement militaire.

Nous ferons remarquer en réponse que :

1 - Nos forces, selon un plan arrêté, et
sur l'ordre qu'elles avaient reçu, avaient
attiré l'ennemi jusqu'aux environs d'In
Eunu. De sorte que les troupes Grecques
s'étaient éloignées de 150 Kilomètres du
point qu'elles avaient commencées l'of-
fensive. On ne peut certainement pas appeler «of-
fensive de reconnaissance» un mouve-
ment militaire exécuté dans une si vaste
étendue.

2 - La grande bataille d'In Eunu a du-
ré 36 heures consécutives avec toute sa
véhémence, et l'ennemi n'a pas pu résis-
ter devant nos forces - qui s'étaient assu-
rés la supériorité à tout point de vue - et
a dû se retirer. Les Grecs ont eu des per-
tes énormes dans cette bataille et leur re-
traite avait toute à fait un caractère de
fuite.

3 - Le quartier Général Grec, avait an-
noncé la marche en avant de ses troupes
aux environs de Biledjik, Sukud et Boz-
Euyuk comme un succès définitif.

C'est une contradiction ironique et drôle
que d'appeler plus tard ce mouvement
comme une reconnaissance offensive.

BUREAU D'INFORMATION
ADALIA

Anadolu Ajansı

Ankara 25 Ocak 1921, Numara 49
İnönü Savaşı ve Yunan Bildirisi

"Anadolu Ajansı İnönü Savaşı konu-
sunda şu bilgiyi yayınlamakla görevlendi-
rilmiştir:

Yunan Karargahı resmi bildirisini (Bi-
zim zaferimizle biten İnönü Savaşının ta-
rihi) 11 Ocak 1921'den 16 Ocak 1921'e ka-
dar yayınlamamıştır. 17 Ocak 1921'de
yayınladığı bildiri ise Yunan hareketini
basit bir keşif hücumu olarak nitelendir-
miş ve önemini azaltmaya çalışmıştır.

Buna yanıt olarak şunu belirtiyoruz:

1 - Kuvvetlerimiz, belli bir plan çerçe-
vesinde aldıkları emir gereğince düşmanı
İnönü dolaylarına kadar çekmiştir. Öyle
ki Yunan birlikleri saldırıya başladıkları
noktadan 150 kilometre uzaklaşmışlardır.
Böyle geniş bir alana yayılmış bir hareka-
ta herhalde keşif hücumu denilemez.

2 - Büyük İnönü Savaşı, 36 saat bütün
şiddetiyle devam etmiştir ve düşman, kuv-
vetlerimiz karşısında dayanamamıştır, çe-
kilmek zorunda kalmıştır. Yunanlılar bü-
yük kayıplar vermişlerdir ve çekişleri bir
bozgun biçimini almıştır.

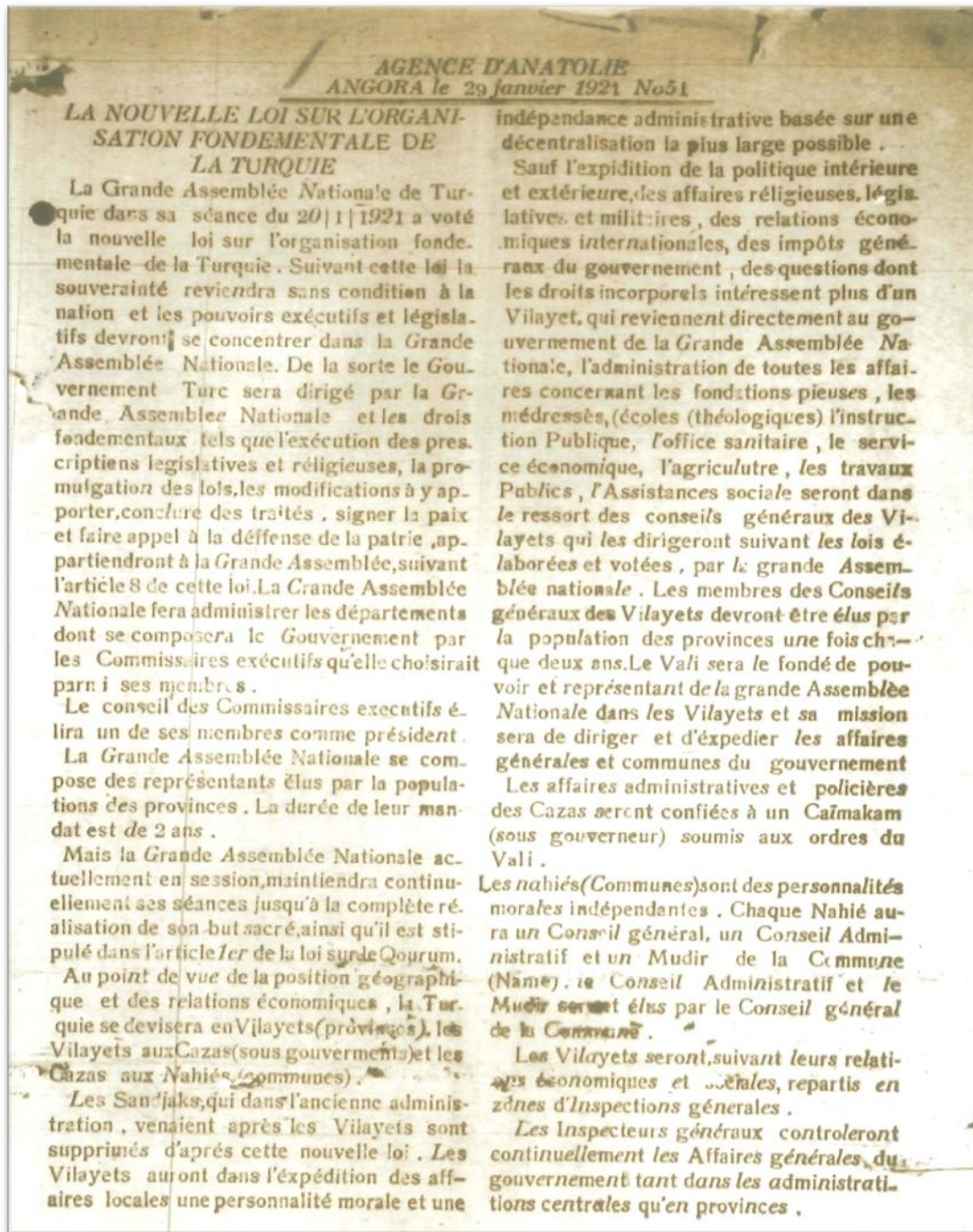
3 - Yunan karargahı, daha önce birlik-
lerinin Bilecik ve Bozhöyük'e ilerlemeleri-
ni kesin bir başarı olarak ilan etmişti.

Daha sonra bu hareketin bir keşif hü-
cumu olduğunu söylemek acayip bir çeliş-
kidir."

*615

⁶¹⁵ Sefa Tekeli, Atatürk ve Anadolu Ajansı, A.A Yayınları, Kozan Ofset, Ankara, 2005.

Anadolu Ajansı Bülteninde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

TÜRKİYE'NİN TEMEL YAPILANMASI ÜZERİNE YENİ KANUN

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 20 Ocak 1921 tarihindeki oturumunda Türkiye'nin temel yapılanması hakkında yeni bir kanunu oylamıştır. Bu kanuna göre, egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve yasama ve yürütme görevleri Büyük Millet Meclisi'nin yetkisindedir.

Türk Hükümeti'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yönetileceği ve yasamaya ve dine ilişkin yönergelerin uygulanması, kanunların çıkarılması ve buna ilişkin yapılacak değişiklik ve düzenlemeler yapılması, anlaşma imzalanması, barış yapılması, vatani savunma çağrısı yapılması gibi temel hukuka ilişkin konular, aynı kanunun 8. maddesi uyarınca Büyük Millet Meclisi'nin yetki alanına girmektedir. Büyük Millet Meclisi, hükümetin oluşturacağı departmanları, üyeleri arasından seçeceği İcra Komiserleri aracılığıyla idare edecektir.

İcra Vekilleri Heyeti, üyeleri arasından birini başkan tayin edecektir. Büyük Millet Meclisi halk tarafından taşrada seçilmiş temsilcilerden oluşmaktadır. Görev süreleri 2 yıl olarak belirlenmiştir.

Ancak şu anda oturum yapmakta olan Büyük Millet Meclisi, Kurum hakkındaki kanunun birinci maddesinde belirtilen kutsal hedefine tamamen ulaşana kadar sürekli oturum yapmaya devam edecektir.

Coğrafi konumu ve ekonomik ilişkileri dikkate alınarak Türkiye vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar da nahiyelere ayrılacaktır.

Eski idare zamanından vilayetlerden sonra gelen sancaklar yeni kanun uyarınca kaldırılacaktır. Vilayetler, yerel işlerin yürütülmesinde bir tüzel kişilik ile mümkün olduğu ölçüde merkezi yönetimden bağımsız bir idari yapıya sahip olacaktır.

İç ve dış politikanın işleyişi, dini, yasal ve askeri işler, uluslararası ekonomik ilişkiler, hükümetin genel vergiler tek bir vilayetten daha fazlasını ilgilendiren gayri maddi hukuk meseleleri gibi doğrudan Büyük Millet Meclisi'nin yetkisinde olanlar hariç, dini kuruluşların, medreselerin, milli eğitimin, sağlık ofisinin, ekonomik hizmetlerin, tarımın, altyapı çalışmalarının, sosyal yardımın idaresine ilişkin konular, Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanmış ve oylanmış kanunlara uygun olarak Vilayetler Genel Konseylerinin yetkisinde bulunacaktır. Vilayetler Genel Konseyi üyeleri, her iki yılda bir taşra halkı tarafından seçilmiş olmalıdır. Vali, Büyük Millet Meclisi'nin vilayetlerdeki temsilcisi ve vekili olacaktır ve görevi hükümetin genel ve kamuya ait işlerini yönetmektir.

Kazaların idari ve polisiye işleri valiye bağlı kaymakama emanet edilmiştir.

Nahiyeler tüzel kişiliklerdir ve bağımsızdır. Her nahiyenin bir genel konseyi, bir idari konseyi ve bir nahiyeye müdürü olacaktır. İdari konsey ve müdür, nahiyenin genel konseyi tarafından seçilir.

Ekonomik ve sosyal ilişkileri bakımından vilayetler genel teftiş bölgelerine ayrılmıştır.

Genel müfettişler, düzenli olarak taşrada ve illerde hükümetin genel işlerini denetleyecektir.

*616

⁶¹⁶ Sefa Tekeli, Atatürk ve Anadolu Ajansı, A.A Yayınları, Kozan Ofset , Ankara, 2005.

Millete Beyanname

Vestika No-1446

۲۸/۹/۸۰

۱۰/۱۰/۸۰

ملته بیاننامه

بویوک واصل تووک ملتی ؟

اردولریز ۹ ایلول ۲۳۸ سباحی از میرمنی ویت ۹ ایلول ۲۳۸ ایشامی بروسه منی مظفرأ
تخلیص ایتدیله . اق دگز هسکرلیزک ظفر ترانه لریه دالنه لانیور . آسیا ایبراطورلننه
یلته ن کستاخ بردشمنک محاربه میدانلرینه کلک جسامتنده بولان اذو قوماندانلری ایله
قوماندانلری کولاردن بری تووکیا بویوک ملت مجلسی حکومتک اسیرحرپی بولنورلو .
دشمنک باش قوماندان امین ایتدیجی جنرال ، تیروفویس ، برجوق کیجه وکوندوز مأیوسانه
محارباتدن وهرچاره خلاص مجریه ایتدکن صوکره نهایت ۰میتنده کی جنرالار وارکان حربیه لری
وقوماندانلری ایتدیکی اردوکلننده قالدیلن بقایاسیله عرض تسلیمت ایلدی . اکر بولان قوالی ده
بوکون اسیرلریز ارسنده بولونیورسه بولاجدارلرک شماری اساساً یالکز ملتلریک صفالریه
اشتراک ایتک اولدیلندر محاربه میدانلریک فلاکتلی کونلرنده آنرک سربلرندن بشقه برشی
دوشورمه مک طبعترنددر .

حرب فایزقلریک چلیک زهرملره قابلانان معظم بولان اردولری ارتق اناطولی طاغرنده
ضابطاری طرفدن ترک ایدلش زوالی سورور ، جنایتلرندن تدبیر ایدرک قودومش کتلهلر
واغاج دیلرند قالمش درمانسز یاره لیردن عبارت قالدی . دشمن اردولریک مالزمه حربیه سی
هال نلکان اعتباریله طوبراقرمزندهدر .

دشمنک ایزلردن هاتقه انسان ضایمانک یوز بیگدن نه قدر فسخ اولدیلنی تمین ایتک
مشکلدر . فقط صلاحیت رسمیه ایله ملتزه تبشیر ایدرم که بزم انسان ضایمانز درنده اوچی
خفیم یاره لی اولق اوزره اون بیک نفوسه بالغ اولدقدردر .

بویوک تووک ملتی ا اردولریزک قابلیت و قدرتی دشمنلرصر . دهشت دوستلرمنه امنیت
و بره چک برکال ایله نظار ایتدی . ملت اردولری اون درت کون ظرفنده بویوک بردشمن
اردوشنی اها ایتدیله . درت یوز کیلو متره ک فاصله سز برکعبت یایدیله . اناطولی ده کی بوتون
مالک مستولیه منی استرداد ایلدیله . بو بویوک ظفرمنحصراً سنک آرکدر . چونکه از میرمنی
احتراسات سیاسی نتیجه سنده هادتا جنونالی دشمنه تسلیم ایدن هیمنارله ملتنک هیچ برمناسبتی
یوق ایدی . بروسه منی استیلا ایدن بولان قوتلری ایسه انجیق ایبراطورلنک عسکری قشقلانیله
توحید امال و توحید حرکت ایدرک مرفق اولشلردی . وطنک خلاصی ملتنک رأی واراده سی
کندی مقدراتی اوزرنده بلاقید و شرط حاکم اولدیلنی زماندن باشلامش وانجیق ملتنک وجدانندن
طوعان اوولرله مثبت و قطعی نتیجه لره ایشددر .

بویوک ونجیب تورک ملتی ، اناطولی ک خلاصی ظفرنی تبریک ایدرکن سسکا از میردن ،
بروسه من ، اق دگز افکارندن اردولریکک سلامنی ده تقسیم ایدیورم .

تووکیا بویوک ملت مجلسی ویسی
باش قوماندان
مصطفی کمال

İzmir 12/09/1922
Millete Beyanname
Büyük ve Asil Türk Devleti

“Ordularımız 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'imizi ve yine 9 Eylül 1922 akşamı Bursa'mızı zaferler kazanarak kurtardılar. Akdeniz askerlerimizin zafer şarklarıyla dalgalanıyor. Asya İmparatorluğuna yeltenen küstah bir düşmanın muharebe meydanlarına gelmek cesaretinde bulunan ordu kumandanları ile kumanda heyetleri günlerden beri T.B.M.M. hükümetinin savaş esiri bulunuyorlar. Düşmanın başkumandan tayin ettiği general Trikopis bir çok gece ve gündüz ümitsiz muharebelerden ve kurtuluş çarelerini denedikten sonra nihayet yanındaki generaller ve kurmaylar ve kumanda ettiği ordunun elinde kalabilen kalıntıları ile teslim oldu. Eğer Yunan kralı da bugün elimizde esirlerimiz arasında bulunmuyorsa; bu taç sahiplerinin esasen yalnız milletlerinin mutluluklarına katılmak muharebe meydanlarının felaketli günlerinde saraylarından başka bir şey düşünmemek tabiatlarının sonucudur.

Batı fabrikalarının çelik zırhları ile kaplanan Yunan orduları artık Anadolu dağlarında subayları tarafından terk edilmiş zavallı sürüler, cinayetlerinden dehşete düşerek kudurmuş kitleler ve ağaç diplerinde kalmış dermansız yaralılarından ibarettir. Düşman ordularının harp malzemelerinin üçte ikisi topraklarımızdadır.

Düşmanın esirlerinden başka insan kaybının yüz binden ne kadar fazla olduğunu tayin etmek zordur. Fakat resmi yetki ile milletimize müjdelirim ki bizim insan kaybımız dörtte üçü hafif yaralı olmak üzere on bin kişiyi bulmaktadır.

Büyük Türk Milleti;

Ordularımızın yetenek ve kuvveti düşmanlarımıza dehşet, dostlarımıza güven verecek bir olgunlukla ortaya çıktı. Millet orduları on dört gün içerisinde büyük bir düşman ordusunu imha ettiler. Dört yüz kilometrelik aralıksız bir takip yaptılar. Anadolu'da bütün işgal altında bulunan topraklarımızı geri aldılar. Bu büyük zafer sadece senin eserindir. Çünkü, İzmir'imizi siyasi ihtirasları sonucu memnuniyetle düşmana teslim eden heyetlerle hiçbir ilgisi yoktur.

Bursa'mızı işgal eden Yunan kuvvetleri ise ancak imparatorluğun askeri örgütü ile amaç ve hareket birliği sağlayarak başarılı olabildi. Vatanın kurtuluşu, milletin rey ve iradesi kendi kaderi üzerinde kayıtsız ve şartsız hakim olduğu zamandan başlamış ve ancak miller vicdanından doğan ordularla olumlu ve kesin sonuçlara ermiştir.

Büyük ve Soylu Türk Milleti

Anadolu'nun Kurtuluş Zaferini kutlarken sana İzmir'den, Bursa'dan, Akdeniz ufuklarından ordularının selamını da sunuyorum. ”

T.B.M.M. Başkanı–Başkumandan Mustafa Kemal⁶¹⁷

⁶¹⁷ B.T.T.D., Sayı 71, 1973.

Milli Mücadele Dönemi'nde Halkla İlişkiler Faaliyet Çizelgesi

Sıra No:	Tarih	Faaliyet	Halkla İlişkiler Kapsamında Esas ve Amaçlar
1	6.12.1918	Milli Kongre Beyannamesi	<i>Parti, kuruluş ve diğer teşkilatların kamuoyu oluşturma amacıyla birleştirilmesi.</i>
2	20.3.1919 20.5.1919	Nasihah Heyetleri	<i>Anadolu ve Trakya'da Osmanlı Devlet otoritesinin tesisi.</i>
3	18.5.1919 30.5.1919	İstanbul Mitingleri	<i>Geniş Kitlelerin etkilenmesi, kamuoyu oluşturulması.</i>
4	5.11.1919 8.10.1920	Yerel ve Bölgesel Kongreler	<i>Yerel ve Bölgesel anlamda otorite tesisi, halk desteğinin sağlanması.</i>
5	28.5.1919 22.6.1919	Havza/Amasya Genelgeleri	<i>Halkla İlişkiler Esaslarının Stratejik Planlaması</i>
6	23.7.1919 6.8.1919	Erzurum Kongresi	<i>Milli Mücadele Esaslarının Halka Duyurulması</i>
7	4.9.1919 12.9.1919	Sivas Kongresi	<i>Ulusal-Merkezi Yönetimin Meşruiyet Kazanması</i>

Sıra No:	Tarih	Faaliyet	Halkla İlişkiler Kapsamında Esas ve Amaçlar
8	14.9.1919	İrade-i Milliye Gazetesi	<i>Ulusal- Merkezi Yönetimin İletişim Vasıtası</i>
9	19.12.1919	Meclis-i Mebusan Seçimleri	<i>Halkın Siyasal Katılımının Sağlanması</i>
10	10.1.1920	Hakimiyet-i Milliye Gazetesi	<i>Ulusal – Merkezi Yönetimin İletişim Vasıtası</i>
11	28.1.1920	Misak-ı Milli Kabulü	<i>Bağımsız ve güvenli bir geleceğin halka sunulması.</i>
12	19.3.1920	1920 Seçim Genelgesi	<i>Halk iradesinin ve siyasal katılımının sağlanması.</i>
13	6.4.1920	Anadolu Ajansı	<i>Ulusal Ajansın kurulması merkezi haber akışının sağlanması.</i>
14	25.4.1920	T.B.M.M. Beyannamesi	<i>Halkın; bilgilendirilmesi, iradesinin güçlendirilmesi...</i>

Sıra No:	Tarih	Faaliyet	Halkla İlişkiler Kapsamında Esas ve Amaçlar
15	27.4.1920	İrşad Encümeni Teşkili	<i>T.B.M.M. 'nin ilk kamuoyu oluşturma, halkı aydınlatma teşkilatı.</i>
16	29.4.1920	Hıyanet-i Vataniye Kanunu	<i>Halkın yasaklar hakkında bilgilendirilmesi yasaklara uymasının sağlanması.</i>
17	7.6.1920	Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü Kuruluşu	<i>T.B.M.M. 'nin ilk Halkla İlişkiler ve Propaganda Teşkilatı</i>
18	18.9.1920	T.B.M.M. Halkçılık Programı	<i>Meclis hedefinin halkın huzur ve refahının sağlanması olduğu.</i>
19	20.1.1921	Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	<i>Devlet Yönetim Sorumluluğunun sağlanması.</i>
20	7-8.8.1921	Tekalif-i Milliye Emirleri	<i>Milli Mücadeleye Halkın maddi desteğinin de sağlanması.</i>
21	20.12.1921	Ordu (P) Teşkilatı	<i>Propaganda ve Karşı Propaganda Teşkilatının kurulması.</i>

Özgeçmiş

Sezai Kürşat Ökte 1957 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve orta öğretimini İstanbul'da (Avusturya Lisesi-Şehremini Lisesi) tamamlamayı müteakip, 1981 yılında Kara Harp Okulundan mezun olmuştur. 1993 yılında Kara Harp Akademisini, 1997 yılında Silahlı Kuvvetler Akademisini bitirmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin çeşitli birlik ve karargahlarında çalışmış, 2008 yılında kendi isteği ile emekli olmuştur.

1998 yılında Tiran/Arnavutluk'ta Halkla İlişkiler Koordinatörü, 2002-2004 yılları arasında Bern/İsviçre'de TSK Kıdemli Askeri Ataşesi olarak görev yapmıştır.

2011 yılında Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde başlamış olduğu Yüksek Lisans Eğitimi'nde, "Milli Mücadele Dönemi'nde Halkla İlişkiler" tezini hazırlamıştır.

Bn. Zehra Ökte ile evli olup bir çocuk sahibidir. Almanca ve İngilizce bilmektedir.